

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»
№ 1(50), 2017

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Көркемөнерден білім беру: өнер – теориясы – әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика»
Series of «Art education: art – theory – methods»
№ 1(50)

Алматы, 2017

ХАБАРШЫ

«Көркемөнерден білім беру: өнер -
теориясы - әдістемесі» сериясы
№1(50), 2017

2001 ж. бастап шығады.
Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір

Бас редактор:
п.ғ.д., проф
Б.А. ӘЛМҰХАМБЕТОВ

Ғылыми редактор:
өнер.д., проф.к.а.
Ш.С.Тұрғанбаева

Редакция кеңес мүшелері:
өнер.д., проф.академик Р.А.Е.
Т.М. Степанская (Ресей),
өнер.д., доц. Л.И. Нехвядович (Ресей),
п.ғ.д., проф. академик А.И. Гурьев
(Ресей),
өнер.д., проф. В.А. Сидоров (Ресей),
т.ғ.д., проф. А.П. Ярков (Ресей),
проф.қ.а. Gulmes Reser (Түркия),
проф. Xie Henging (Қытай),
п.ғ.д., проф. К.Д. Добаев (Қырғызстан),
өнер.к., доцент И.В. Черняева (Ресей),
PhD докторы R.Abazov (АҚШ),
п.ғ.к., доцент А.А. Момбек,
п.ғ.к., доцент Л.Ш. Какимова,
п.ғ.к., проф.қ.а. А.С.Сманова,
п.ғ.к., доцент Ш.А. Акбаева,
әскер.ғ.к. В.В. Ващенко,
өнер.к., проф.қ.а. М.Э. Султанова,
п.ғ.к., проф.қ.а. Ж.Н.Шайгозова

© Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті, 2017

Қазақстан Республикасының
мәдениет және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10099-Ж

Басуға 04.05.2017. қол қойылды.
Пішімі 60x84 ¹/₈. Көлемі 23,25 е.б.т.
Таралымы 300 дана.
Тапсырыс 87.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13.

Абай атындағы ҚазҰПУ
Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасы

I БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ
РАЗДЕЛ I. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Nurdaulet Isabek Çağdaş bilgisayar teknolojisine yeni bakış açısı.....	3
Doszhanova A.B., Ibragimov A.I. Scientific-pedagogical bases of using the system "usta-shakirt" in the formal and informal art education of Kazakhstan.....	8
Келденова К.К., Кожагулов Т.М. Основы художественно-эстетического воспитания младших школьников в системе дополнительного образования в мировой художественной педагогике.....	14
Қожағұлов Т.М., Джанаев М.Б. Білімгерлердің көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігін дамыту.....	18
Қожағұлов А.Т. Көркем қиял мен шығармашылық процесстің философиялық қабылдау мәселесі.....	24
Найманов Б.Т., Жикенова Д.А., Канленов М.Ғ-М. Графикадағы линогравюра әдіс-тәсілдерін жоғары оқу орындарындағы студенттерге үйрету жолдары.....	27
Омарова Е.Ө., Джазыкпаева Ш.С. Спорт киімдерінің конструктивті параметрлерін динамикалық сәйкестіктің эргономикалық көрсеткіштері бойынша талдануы.....	32
Батталханов Е.З., Нарибай Р.Ж. Воспитание нравственности на основе творчества шакарима.....	37
Омарова Е.Ө., Джазыкпаева Ш.С. Палуандарға арналған спорттық киімнің тұтынушылық талаптарын зерттеу және белгілеу.....	42
Рабилова З.Ж., Турдугулов Ж.А. Болашақ бейнелеу өнері мұғалімдеріне кескіндемені оқытудың теориялық негіздері.....	46
Kystaubayeva B.K., Ibragimov A.I. Historical analysis of the problem of children's creative abilities.....	50
Исниязов З.Н. Принципы экологии в дизайн-проектировании.....	55
Омирбаев Қ.А., Кенжебаева К.Т., Ақашев Қ. Бейнелеу өнері сабақтарында табиғат жанрын оқыту.....	59
Киргизбекова С.С., Дошибекова А.Б. Всемирная выставка ехро: история и талисманы.....	64

Казахский национальный
педагогический
университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия «Художественное
образование:
искусство - теория - методика»
№1(50), 2017

Выходит с 2001 года.
Периодичность – 4 номера в год

Главный редактор:
д.п.н., проф.

Б.А. АЛЬМУХАМБЕТОВ

Научный редактор:
д.иск.ассоц. проф.
Ш.С. Турганбаева

Редакционная коллегия:
д. иск., проф. академик РАЕ
Т.М. Степанская (Россия),
д.иск.доц. **Л.И. Нехвядович**

(Россия),
д.п.н., проф. академик **А.И. Гурьев**
(Россия),

д.иск.проф. **В.А. Сидоров** (Россия),
д.и.н.проф. **А.П. Ярков** (Россия),
ассоц. проф. **Gulmes Reser**

(Турция),
проф. **Xie Henging** (Кытай),
д.п.н., проф. **К.Д. Добаев**,
(Кыргызстан)

к.иск доцент **И.В. Черняева**
(Россия),

д. PhD **R.Abazov**,

к.п.н., доцент **А.А. Момбек**,
к.п.н., доцент **Л.Ш. Какимова**,

к.п.н.асс.проф. **А.С. Сманова**,
к.п.н., доцент **Ш.А. Акбаева**,

к.воен.н. **В.В. Ващенко**,
к.иск.н., асс.проф. **М.Э. Султанова**,
к.п.н.асс.проф. **Ж.Н. Шайгозова**

© Казахский национальный
педагогический университет
имени Абая, 2017

Зарегистрировано
в Министерстве культуры и
информации Республики Казахстан
8 мая 2009 г. №10099-Ж

Подписано в печать 04.05.2017.

Формат 60x84¹/₈.

Объем 23,25 уч.-изд.л.

Тираж 300 экз. Заказ 87.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального
педагогического
университета имени Абая

Nurke M.S., Smanova A.S. Problems of formation of
analytical skills of students on the basis of conceptual art..... 70

Бейсенбаев К., Бердиева А. Задачи и функции
визуального языка современного графического плаката.... 74

Киргизбекова С.С., Байкулаков Е.Т. Требования к
формированию профессиональных компетенций
будущих дизайнеров..... 79

Лесбекова Ж.У., Бейсенбаев С.К. Творческая
концепция в дизайне одежды..... 83

Мизанбаев Р.Б., Жанту Қ.Т. Портрет жазудың әдістеме
жолдары..... 89

II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ
РАЗДЕЛ II. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Джексембекова М.И. Методические приемы по
разработке пластики и гибкости казахского танца..... 92

Кумаржанов А.М. Би өнерінің тарланы..... 100

Мұстафаев Е.Ж. Күй өнерінің берер тәрбиесі жайлы..... 104

Рузденова А.Б. Музыкалық білім беру жүйесін
компьютерлендірудің маңыздылығы..... 107

Жармағанбетова Ж.Р. Музыка арқылы бастауыш
сынып оқушыларына ұлттық тәрбие берудің
педагогикалық негіздері..... 111

III бөлім. СӘНДІК ҚОЛӨНЕР
РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ
ИСКУССТВО

Мақұлбек А.Б., Бейсенбаев С.Қ. Қазақтың ұлттық
кестесі..... 117

Абижанова А. Ш., Айдарова З.Ш. Батиктің түрлері мен
жасалу технологиясының ерекшеліктері..... 122

Майкыбекова Ж.А., Солтанбаева Г.Ш. Разновидности
мотивов в казахской традиционной технике курак..... 125

IV БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ
РАЗДЕЛ IV. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

Коротин С.Н. Организация выставки и требования к ее
проведению в системе подготовки современного
специалиста..... 130

Турганбаева Ш.С., Бахретдинова Г.К., Килибаев Н.
К вопросу отражения красоты мира в ювелирном
искусстве Казахстана..... 133

**Kazakh National Pedagogical
University named after Abai**

BULLETIN

**A series of «Art education: art -
theory - methods» №1(50), 2017**

Periodicity – 4 issues per year.
Published since 2001

The chief editor:

*doktor of pedagogical sciences,
professor* **B.A. ALMUHAMMETOV**

Deputy Chief Editor:

Doctor of Arts, associated Professor
Sh.S. Turganbayeva

Editorial Board:

*D. Doctor of Arts , Professor,
Academician* **T.M. Stepanskaya** (Russia),

*D. Doctor of Arts, associated
Professor* **L.I. Nekhvyadovich** (Russia),

*Doctor of Pedagogical sciences.,
Professor, Academician* **A.I. Guriev**
(Russia),

D. Doctor of Arts. Professor
V.A. Sidorov (Russia),

*Doctor of historical Sciences,
Professor* **A.P. Yarkov** (Russia),
Associated Professor **Gulmes Reser**
(Turkey),

Professor **Xie Henging** (China),
PhD., Professor **K.D. Dobaev**,
(Kyrgyzstan),

*K. Candidate of Arts, associated
Professor* **I.V. Chernyaeva** (Russia),
PhD R D. Abazov,

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associated Professor* **A.Mombek**,
Ph D., associated Professor

L.S. Kakimova,
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associated Professor* **A.S. Smanova**,
*Candidate of Pedagogical Sciences.,
Associated Professor* **S.A. Akbaeva**,
Ph D in military sciences

V.V. Vashchenko,
*Candidate of Arts, Associated
Professor* **M.E. Sultanova**,
*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associated Professor* **Zh. Chaikozova**

© **Kazakh National Pedagogical
University named after Abai, 2017**

Registered in the Ministry of Culture
and Information of the RK, 8 May, 2009
№ 10099-Ж.

Signed to print 04.05.2017.
Format 60x84 1/8. Book paper. 23,25
300 copies. Order 87.

050010, 13 Dostyk ave., Almaty.
KazNPU. Abai
Publisher "Ulagat" Kazakh National
Pedagogical University named after Abai

Шүкірбеков Қ.Т. Ә.Қастеевтің қайталанбас қолтаңбасы.. 137

Рысымбетов Е.Қ. Заманауи көркемөнердің табиғаты мен оның қызметі..... 140

Кайранов Е.Б., Карымсаков А.Ж., Сатаев Н.К., Тайнов С.А. Станковые произведения художников монументальной живописи Казахстана: новые стили и техники..... 146

Абитаева Г.Т. Ресей және Қазақстан балалар телеарнасы: салыстырмалы талдау..... 151

Байсеңгіров М.Қ. Бағалы тастардың қасиеттері мен жіктелуі..... 156

**V БӨЛІМ. БАСТАПҚЫ ӘСКЕРИ ДАЙЫНДЫҚ
РАЗДЕЛ V. НАЧАЛЬНАЯ ВОЕННАЯ
ПОДГОТОВКА**

Ващенко В.В. Воспитание молодого поколения на боевых традициях казахских батыров..... 160

Кунай С. Орта мектептегі дене тәрбиесі сабағын ұйымдастыру және өткізу әдістемесі..... 164

Оспанкулов Е.Е., Баймурзаев Е. Қазақ халқының тектілігін жастарға мұра ете отырып ерлік пен елжандылыққа тәрбиелеу..... 169

Мартикьян А.С. Организация и методика проведения военнизированных игр..... 173

Сейтова А.Л., Ануарбекова И. Бастапқы әскери дайындық мұғалімінің имиджі..... 178

**VI БӨЛІМ. КӨРМЕЛЕР. КОНКУРСТАР
РАЗДЕЛ VI. ВЫСТАВКИ. КОНКУРСЫ** 182

I БӨЛІМ. КӨРКЕМДІК БІЛІМ

РАЗДЕЛ I. ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

УДК 378.02:37.016
МРНТИ 14.35.09

prof. dr. Nurdaulet Isabek¹
¹Abay Kazak Milli Pedagog Univertysi

ÇAĞDAŞ BİLGİSAYAR TEKNOLOJİSİNE YENİ BAKIŞ AÇISI

Abstract

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Mesajı'nda, bilgisayar grafikleri dahil olmak üzere yeni bilgi teknolojilerinin özel rolünü, belirtilen XXI yüzyılda küresel gelişme çağında tüm iş alanlarında entegre olacağını belirtti. Kağıt bilgisayar grafikleri yaratıcı programların geliştirilmesi yönünde gelecek tasarımcıları, uzmanlar eğitim özelliklerini tartışır.

Yazar, profesyonel kompozit görevleri ve yaratıcı projeler çeşitli bağımsız kararına gelecek uzmanlar tasarımcıları hazırlamak için bilgisayar grafikleri, mesleki yeterlilik gelişim eğitim programları metodolojik yönlerini ortaya koymaktadır. Dikkate küreselleşmenin mevcut koşullar alarak, bilgisayar grafikleri dahil bilgisayar teknolojisinin büyük önemi, yüksek sanat eğitimi alanında rolünü ortaya koymaktadır ve bu alanda öğrencilerin eğitimini iyileştirmek üzere bazı yöntemler öneriyor.

Anahtar Kelimeler: bilgisayar teknolojisi, grafik sanatlar, tasarım, metodoloji

Аңдатпа
Н.Е. Исабек¹

*¹п.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ, профессоры,
Алматы қ., Қазақстан*

ЖАҢА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРҒА ЗАМАНАУИ КӨЗҚАРАС

Елбасы Н.Ә. Назарбаев «XXI ғасыр жаһандық дамудың заманы, адамзат баласы жаңа ақпараттық технологиялардың, соның ішінде компьютерлік технологиялардың адамның іс-әрекетіне етене араласып, оның іскерлігінде ерекше орын алып отырғандығын дәлелдеп отыр» деп жолдауында атап өткендей, іскерліктің қай саласын алып қарасақ та компьютерлік технологиялармен байланыстырамыз.

Компьютерлік технологиялардың білім беру саласындағы болашақ өнер мамандарын дайындаудағы ерекшеліктері мен оны меңгертудің әдістемелік жолдары қарастырылған. Компьютерлік графиканың шығармашылық бағдарламалары арқылы болашақ дизайн мамандарын дайындаудың ерекшеліктері. Оны шығармашылық арнайы пәндермен байланыстыра отырып, компьютерлік графиканы кәсіби тұрғыда жетік меңгеру, шығармашылық жобалар мен композициялық тапсырмаларды өз беттерімен орындай білуге машықтау.

Қазіргі жаһандану кезеңіндегі жаңаша талаптарды ескере отырып, компьютерлік технологияларды, соның ішінде компьютерлік графиканың білім беру саласындағы орнын айқындап, болашақ өнер мамандарын нақты сол бағытта кәсіби тұрғыда жұмыс жасауға бағыттау.

Кілт сөздер: компьютерлік технология, графика, дизайн, әдістеме.

Аннотация
Н.Е. Исабек¹

*¹д.п.н., профессор, КазНПУ им. Абая,
г.Алматы, Казахстан*

СОВРЕМЕННЫЕ ВЗГЛЯДЫ НА НОВЫЕ ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

В Послании Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева указывается особая роль новых информационных технологий, в том числе компьютерной графики, интегрированных во все сферы предпринимательства в эпоху глобального развития в XXI веке.

В работе рассматриваются особенности подготовки будущих специалистов-дизайнеров в аспекте освоения творческих программ компьютерной графики.

Автор раскрывает методические аспекты обучения программам компьютерной графики, развития профессиональных компетенций с целью подготовки будущих специалистов-дизайнеров к самостоятельному решению разнообразных профессиональных композиционных задач и творческих проектов.

Принимая во внимание современные условия глобализации, огромное значение компьютерных технологий, в том числе компьютерной графики, раскрывается ее роль в сфере высшего художественного образования, а также предлагаются некоторые пути совершенствования профессиональной подготовки студентов в данном направлении.

Ключевые слова: компьютерные технологии, графика, дизайн, методика.

ÇAĞDAŞ BİLGİSAYAR TEKNOLOJİSİNE YENİ BAKIŞ AÇISI

XXI. yüzyılın son yılları, insanoğlunun bilim ve teknolojinin en yüksek ve zor aşamasına adımını attığı bir dönemdir. Bilgisayar; bilim ve teknolojinin kaynağı ve anahtarıdır. Kimya, fizik, uzay bilimleri, biyoloji ve eğitim vb. gibi alanlardaki başarılar insanoğlunun hayatına bilgisayar girdiği andan itibaren geniş bir biçimde tanıtılmaya başlandı. Bilgisayar insanoğlunun imkanının sınırsız olduğunu kanıtladı.

Günümüzde Kazakistan'ın yükseköğretim kurumlarında öğrenci yetiştirmenin her alanında, özellikle sanat eğitiminde yapısal ve içeriksel değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. Dünyaya bakış ve eğitimle ilgili yüksek mesleki eğitimde reform yapma alanında da kavramsal/konseptüel bakış da tekrar değerlendirildi, devlet eğitim standartları uygulanarak, öğretim şartları, şekilleri ve yöntemleri geliştirildi.

İçinde bulunduğumuz küreselleşme zamanında Kazakistan'ın en başlıca hedeflerinin biri milli özellikleri göz önünde bulundurma suretiyle eğitim ve talim terbiye işini daha da geliştirme ve mükemmelleştirmedir. Toplumun gelişim ve ilerleme seviyesi eğitim konusuyla doğrudan ilgilidir. Sanayideki otomasyon devrinde bilgisayar teknolojisi uygulamalı eğitim, bilimsel ve teknolojik gelişmenin en güçlü faktörü haline gelmiştir.

Bugünlerde toplumun gelişimi ve insan faaliyetlerinin büyük çoğunluğu bilgi ve bilgisayarla doğrudan bağlantılıdır. Bu sebeple gelecekte sanat uzmanlarının faaliyet alanları genişlemekte bilgi ve enformasyon, bilgisayar teknolojilerine olan ihtiyaç mesleki faaliyetlerde artmaktadır.

Toplumsal ilerlemede elde edilen başarılar gelecek neslin eğitimi ve kültüründeki başarılarla, bu da sırasıyla sanat uzmanlarının bilgi seviyesiyle doğrudan alakalıdır. Bu yüzden geleceğin sanat uzmanlarını inovasyon taleplerine göre yetiştirme meselesi, üzerinde özenle ve dikkatle durmayı icap etmektedir. Bunun yanı sıra, öğrencilerin yaratıcılık yeteneklerini geliştirme ve onları mesleki amaçları doğrultusunda etkili bir faaliyete hazırlama konusu da çok öncelikli bir gündem halini almıştır.

Yeni yüzyılın ilk aşamalarından itibaren insanoğlu teorik ve uygulamalı problemleri çözmede hoşuna giden yolları seçme imkanı elde etmiştir.

Geldiğimiz noktada toplumun siyasi, sosyolojik ve ekonomik gelişim seviyesi insanların tüm iş ve hareket sahasında yeni bilime dayalı teknolojiyi kullanmasını talep etmektedir. Teknolojiden istifade etmek ise, uzmanlar için hazırlanan çeşitli programlı araçların ortaya çıkmasına ilişkin olarak gündeme gelmiştir. Bunun, günümüzde bilgisayar teknolojisinin dinamik bir biçimde gelişme kaydeden alanlarından biri olan *bilgisayar grafiğiyle* de doğrudan ilgisi vardır.

Bilim literatüründe bilgisayar grafiğinin üstlendiği fonksiyonuna göre çeşitli tanımlar mevcuttur. Bilgisayar grafiği daha ziyade teknoloji alanında kullanılmaktadır. Bilim adamları bilgisayar grafiği teknolojisini, insanoğlunun her hareketinde karşılaştığı bilgiyi, günümüz teknoloji araçları ve programlarını kullanma suretiyle işlediği yöntem ve usullerin toplamı şeklinde anlatmaktadır.

Bilgisayar grafiği özel yazılım programlarıyla uzman adaylarının yaratıcılık faaliyetlerinde, ayrıca genel ve özel eğitim alanlarında özel grafik enformasyon ortamının oluşturulmasında yardımcı olmaktadır.

Öğrencileri bilgisayar grafiğini kullanmaya hazırlama onları mesleki açıdan yetiştirmenin bir parçasıdır. Bunun önemi özellikle faaliyet alanı sanat olan uzmanları (ressam- tasarımcı, ressam grafikçi, ressam –heykeltci, animatör vb) yetiştirme sürecinde artmakta, çünkü bilgisayar grafiği sanatsal ve yaratıcılık faaliyetler sürecine talep duyulan şahsın yeteneklerini geliştirmede öncü bir araç sayılmaktadır.

Еğitimde bilgisayarın kullanım alanındaki bilimsel ve yaratıcılık süreçlerini hızlandırmanın yeni yol ve yöntemlerini aramadan söz açıldığında, interaktif bilgisayar grafiğı gibi çağdaş bilgilendirmenin yeni kurallarının göz ardı edilmemesi gerekir. Görsel düşünce sürecini amaçlı bir biçimde etkilemede verimli olan bu aracın olanaklarına olduğundan fazla değer vermek imkansızdır.

İlk başta bilgisayar grafiğı genel olarak betimleme amacıyla (çubuk grafik, grafik, tablo vb. oluşturma) kullanılmıştır. Günümüzde ise onun bilişsel (kognitif) ve yaratıcılık fonksiyonlarından insanın içgüdüsel, tasvirli düşüncesini doğrudan etkileme yoluyla istifade etmeye ağırlık verilmektedir. Rus bilim adamı A.A. Zenkin'in hazırladığı kavramsal (kognitif) "insan – makine konuşma sistemi" bunun daha belirgin örneğı olabilir. Yazarın görüşlerine göre [1], bilişsel (kognitif) sistemleri kullanma "eğitimde geniş ufuklar açıyor, çünkü bu gibi sistemler herhangi bir bilimsel sonucu gösterişli ve görsellik dışında yeni bilimsel sonuçlar elde etme ve bilimsel yaratıcılık sürecini en belirgin şekilde gösterme olanağı sağlıyor".

Bilgisayar grafiğı hem kural ve yöntem hem de sanatsal yaratıcılıkla ortaya çıkan biçimlendirme, uygulamalı dekorasyon, tasarım ve animasyon türlerini ortaya çıkarma süreçlerinde de temel araçlardan sayılmaktadır. Bilgisayarların teknolojik imkanları, onların değerli grafik imkanlarıyla, tasvirli renkleriyle, alan şekillerini iki veya üç boyutlu görsel anlamda betimleme yeteneğıyle ve mesleki programlarıyla belirlenecektir. Yapılan ürünlerin hem mesleki hem de genel olarak eğitim sistemi açısından önemi büyüktür. Çünkü ürünler öğrencilerin yaratıcılık yeteneklerini geliştirme amaçlarıyla sıkı bir ilişkiyle gerçekleştirilecektir.

Burada bahsedilenlerin hepsi bilgisayarın, özellikle bilgisayar grafiğinin öğrencileri mesleki açıdan yetiştirmede büyük imkanlar sunduğunun bir ispatıdır. Bu konseptin doğruluğunu günümüzde yabancı öğrencilerin mesleki hazırlık alanındaki karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmekte olan çalışmalarının sonuçları kanıtlamaktadır.

Gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğunda dijital sanat uzmanı, tasarımcı, grafiker ve ressam yetiştirme, bilgisayar üzerinden yaratıcılık faaliyetlerini gerektiren yazılım programlarının yardımıyla gerçekleştirilir. Bilgisayar grafiğı alanında İngiltere ekolü Batının en önde gelen ekolü sayılmaktadır [2,1]. Burada örnek vermek gerekirse, Carmarthenshire Kolejinin farklı fakültelerinde (yaratıcı ve uygulayıcı) video ve montaj işlemleri dijital yöntemlerin yanı sıra geleneksel yöntemlerle de birlikte yürütülmekte; ayrıca sanatsal fotoğrafçılık kursları için uzmanlar da yetiştirmektedir. De Montfort üniversitesinde eğitim kapsamında elektronik dizgi ve elektronik araç animasyonlarının da dahil olduğu "multimedya" kursu verilmektedir. Diyusbern kolejinde lisans seviyesinde dijital teknolojinin zorunlu olarak öğretildiği ve okutulduğu sanat öğrencileri yetiştirilmektedir. Robert Gordon üniversitesinin deneyimi ise daha da ilgi çekicidir. Burada sadece dijital teknoloji değil, aynı zamanda dünyadaki (dengi) yani benzer üniversite öğrencileriyle video konferans yöntemi sıkça uygulanmaktadır.

Avrupa'nın dijital teknoloji merkezi sayılan Salisbern kolejinde en yeni video montaj işlem yazılım programları geleneksel yöntemlerle birlikte yürütülmektedir. Ticari stüdyolar ve dijital video montaj alanında uzmanlaşan tasarım büroları tarafından oldukça rağbet gören uzman tasarımcılar Sozerlend üniversitesinde eğitilmektedir. Uzman yetiştirme belli alanlara göre gerçekleşmekte, bunlar: enformasyon ve elektronik araç tasarımı, illüstrasyon tasarımı, OTP (ilk sistem, WEB tasarımı, bilgisayar grafiğıdır. İngiltere, eğitim sistemini teknolojiyle donatmaya çok önem veren bir ülkedir. Örneğın, Suonsea Institute multimedya fakültesi 60'dan fazla grafik çalışmasının gerçekleştirilebildiğı bağımsız bilgisayarlara sahiptir. Eğitimde kullanılan yazılım programları genel olarak Photo Shop, Illustrator, Premiere, 3D, studio Max'dır.

Teesside üniversitesi bilgisayar grafiğı teknolojileri alanında uzman yetiştirmede en ileri deneyime sahip bir okuldur. Bu üniversitenin matematik ve hesap tekniğı fakültesinde yaklaşık 10 yıldır "bilgisayar grafiğı teknolojisi" dersi okutulmakta ve uzmanlar yetiştirilmektedir. Teesside üniversitesi mezunları animasyon, modelleme, televizyon, tıp ve bilimsel tasarım, oyunlar ve video montaj alanlarında çalışmalarını devam ettirmektedir. Üniversite bünyesindeki tasarım enstitüsünde özel kurslar verilmekte ve tümünde "karışık yöntem" uygulanmaktadır. Burada da geleneksel tasarım yöntemi bilgisayar teknolojisiyle birlikte kullanılmaktadır [2, 2].

ABD, Almanya ve diğer gelişmiş ülkelerdeki üniversiteler de ressam, mimar, tasarımcı yetiştirme alanında bilgisayar grafiğini hızlı bir biçimde uygulamaktadırlar. Bu bağlamda Almanya'nın Berlin kenti merkezinde bulunan Sinema Akademisinin eğitim altyapısını örnek olarak sunabiliriz. Akademinin animasyon, sinema ve dekorasyon bölümlerinde öğrenim gören her öğrencisinin son model bilgisayar teknolojisini kavradığını fark etmek mümkündür. Öğrenciler animasyon, fotoğraf sehpa, özel kalem, anyma – skanner vb. gibi diğer araçlardan istifade edebilmektedir. Konuyla ilgili engin bir deneyime sahip Akademi bilgisayar grafik teknolojilerini geniş bir biçimde uygulanmaktadır. Günümüz şartlarında tasarım mutlak bir şekilde bilgisayar teknolojilerini

gerektirmekte ve bu araçlar olmadan başarı elde etmek imkansızdır. Kazakistan’la komşu Rusya’da da birkaç yıldan beri kullanılmakta olan bilgisayar teknolojileri artık günümüzde yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Bu yüzden “0514 Dizayn” ana bilim dalında uzman yetiştirme işine bilgisayar teknoloji eğitimi dahil etme konusu, sadece büyük kentlerdeki yüksek öğretim kurumlarında uygulanan bir konu olmaktan çıkmıştır.

Tasarımcılar ile uygulamalı dijital sanat uzmanları yetiştirmede büyük rol oynayan bilgi ve teknolojiyi genişçe kullanabilmek için öncelikle şu sorunların çözümü kavuşturulması gerekmektedir: birincisi, öğretim programlarının içeriği tespit edilmeli, ikincisi bu içerik hayata geçirilmelidir. Burada sözünü ettiğimiz alanda başarı elde eden yüksek öğretim kurumlarından birisi olarak Türkiye’deki Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi’ni örnek gösterebiliriz. Üniversite çok yönlü ve donanımlı geleceğin sanat uzmanlarını yetiştirmede yüksek seviyedeki en iyi eğitim yöntemlerini uygulamakta. Bunun yanı sıra son teknolojiyle donatılmış ilerici bir üniversitedir. Ayrıca tasarım, dijital uygulamalı sanat, mimarlık ve animasyon gibi uzmanlık alanlarına çok büyük önem verilmektedir. Öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu Almanya, İngiltere, ABD ve İtalya gibi ülkelerden ilim almıştır. Yeni bilgisayar teknolojilerini öğretme işi, öğretim üyelerinin dikkatle üzerinde durdukları hususlardan birisidir. Örneğin, iç tasarım, endüstri ürünleri tasarımı, mimarlık ve animasyonla ilgili derslerde öğrenciler Cinema 4D, Bryce gibi 4 boyutlu meslek programlarıyla çalışabilmektedirler. Gerek animasyon gerekse iç tasarım başta olmak üzere tüm alanlarda serbest olarak meslek geliştirmek konusunda öğrencilere büyük imkanlar sunulmaktadır. Söz konusu programların sunduğu olanakların yüksekliği de hayranlık uyandırmaktadır. Bu programlar kapsamında ortaya çıkan çalışmaların/ürünlerin kalitesi de yüksektir. Bilindiği üzere eğer bir ürünün kalitesi yüksekse, onun rağbet gücü de yüksek olacaktır. Bu konuya hocaların büyük önem verdiklerini fark etmek mümkündür.

Farklı yüksek öğretim kurumlarında modelleme programlarının uygulanış deneyimlerinin analizi, farklı kullanımlara yönelik yazılım ürünleri kompleksinin veya ağırlıklı olarak çok fonksiyonlu derslerin verildiği eğitim araçlarının pedagojik açıdan amaca uygun olacağı yönünde bir sonuç çıkarmamızı sağlamaktadır. Bilgisayarla modelleme çalışmalarında yaratıcılığı ortaya çıkarmak için gerekli kaynak mevcuttur. Ve bu da geleneksel laboratuvar çalışmalarında görülen ilgisizlik, isteksizlik ve tekdüzelik gibi eksikliklerin ortadan kaldırılmasına olanak sağlayacaktır.

Eğitimde bilgisayar modellemelerini uygulamayla ilgili yürütülen analiz; onları laboratuvar derslerinde kullanma aşağıdaki başarıların elde edilmesinde yararlı olabileceğini göstermiştir:

- Öğrencilerin araştırma alışkanlıkları ile entelektüel yeteneklerinin gelişmesi;
- Öğrencilerin öğretim sürecine katılımının aktif hale getirilmesi, bu da sırasıyla öğrencinin öğrenme ilgisinin artmasını sağlayacaktır.
- Araştırmalar, materyalin bilgilendirici kapasitesi ile görselliğini arttıracaktır.
- Yaratıcılık yeteneği, araştırma alışkanlığını ve sistematik düşünceyi geliştirecektir.
- Öğrencilerin çalışmalarının uygun bir biçimde organize etme maharetini oluşturacaktır;
- Eğitimin kontrolünün gerçekliğini arttırmaktadır.
- Öğrencilerin mesleki açıdan önemli meseleleri çözmesini, çağdaş bilgisayar teknolojilerini kullanma mahareti ve alışkanlıkları edinmesini sağlayacaktır.

Günümüzde yükseköğretim kurumlarında uygulamalı dersler için analiz sistemleri, grafik, kontrol, modelleme ile başka da eğitim süreçleri için uyarlanan yazılım ürünleri hazırlanmıştır. Uygulamalı derslerin amacı: eğitim materyallerini tekrarlamak ve pekiştirmek, belirli bir konuya göre öğrencilerin kapasitesini kontrol etme, verilen ödevde göre problemleri çözmenin pratik alıştırmaları oluşturmaktır.

Yeni neslin aydınlık geleceğinin temeli sayılan milli eğitim sistemini doğru yola koymadan, dünyanın en ileri teknolojisinin öğrenilmesine ve uygulanılmasına olanak sağlayan kaliteli bir eğitimi egemen kılmadan, ülkemizin dünyayla rekabet edebilme gücüne sahip bilgili uzman kadroları yetiştirmenin imkansız olduğu hepimizin malumudur. Bu amaca ulaşmak için Kazakistan Devlet Başkanının farklı zamanlara ait eserlerinde, her sene belirli aralıklarla yaptığı Ulusa Sesleniş konuşmalarında ve basın mensuplarıyla yaptığı sohbetlerde yer alan eğitimle, talim ve terbiyeyle ilgili ileri görüşlü düşünce ve fikirleri, pedagojiye ilişkin görüşleri, devlet tarafından stratejik program hazırlama esnasında daima dikkate alınma suretiyle, özenle hayata geçirilmektedir.

Devlet Başkanı N. Nazarbayev 28 Şubat 2007 tarihinde yaptığı “Yeni Dünyadaki Yeni Kazakistan” konulu Ulusa Sesleniş konuşmasında ülkemizin bugünkü eğitimcilerinin, yani bizim temel hedeflerimizi beyan etmiştir. N.Nazarbayev, söz konusu hitabında bir ülkenin rekabet edebilirlik gücünün ilk sırada halkının bilgi seviyesiyle belirlendiğini ifade etmiştir. Ve diğer hedefler olarak aşağıdakileri tespit etmiştir: dünya eğitim alanıyla tam anlamında bütünleşmek, ayrıca eğitim sistemini uluslararası seviyeye yükseltmede bilgi-enformasyon

teknolojilerinin başarılarını uygulamak, elektronik ders kitapları ile multimedya programlarından verimli ve geniş bir biçimde yararlanmak, ülkedeki enformasyon alt yapısı ile dünya genelindeki eğitim sistemi arasındaki etkileşimi artırmak, öğretim kurumlarıyla ilişkilerin güçlendirmek vb. [3].

Bundan hareketle Kazakistan'da kabul edilen “Eğitime ilişkin yasada” da ülkemizin eğitim sisteminin başlıca hedefleri belirtilmiştir. Bunlardan biri eğitim sisteminde enformasyon ve yeni eğitim teknolojisini uygulamak, dünya iletişim ağında yer almaktır. Eğitimi hızlı bir biçimde bilişim teknolojisiyle donatma ihtiyacı şu faktörlerle izah edilmektedir: 1) Öğrenciyi çağımız ihtiyacına göre hayati faaliyetlerinde kendi başına gerekli seviyede bilgisayar araçlarını kullanabilecek şekilde çok yönlü ve gelişmiş bir şahıs olarak yetiştirmek. 2). Bilgisayarı yaygın kullanma sorununu çözmek, yani lise ve üniversite öğrencilerine bilişim ve iletişim teknoloji araçlarını mesleki açıdan yararlandırma alışkanlığını kazandırma. 3). Öğrencinin yaratıcılık yeteneği ile deneyimsel becerilerini geliştirmek. 4). Eğitim sürecinin bütün aşamalarını geliştirmek, onun verimliliği ile kalitesini yükseltme amacıyla bilgisayarı bazı derslerde eğitim aracı sıfatıyla mesleki açıdan yararlanmak.

Ancak yine de Kazakistan'ın yükseköğretim kurumlarında okuyan öğrencilere bilgisayar grafiği alanında sistematik bir biçimde eğitim verme sorunu halen çözüme kavuşmuş değildir. Bunun yanı sıra, sanat ağırlıklı yükseköğretim kurumlarında bilgisayar grafiği uygulamalarının mesleki faaliyetlerde uygulanışına ilişkin herhangi bir araştırma yapılmış değildir. Bazı güzel sanatlar fakültesi öğrencilerine bilgisayar grafiği teknolojisini öğretme (L.Y. Nodelman) [4], tasarım bölümü öğrencilerinin ders esnasında bilgisayar grafiği aracılığıyla yaratıcılık yeteneklerini geliştirme (V.V.Koreşkov) [5], yani eğitim meselelerini araştırılmalıdır.

Gelecek sanat uzmanlarını bilgisayar teknolojisini kullanma suretiyle yetiştirme işi şunları gerektirmektedir. Öncelikle öğrencilerde pratik çalışma esnasında ortaya çıkacak sorunları şeklen seçme alışkanlığı, yani enformasyon ve bilgisayar teknolojisini mesleki faaliyetlerde kullanma yöntemlerine ilişkin mesleki eğitim, yeterlilik ve alışkanlık sistemini oluşturmak lazım.

Demek, toplumun sosyal hayatının hızlı bir biçimde bilgilendirilmesi ile eğitim sisteminin kaliteli biçimde bilgilendirilmemesi arasında; bilgisayar grafiğini uzmanlık faaliyetlerde yararlanmaya öğrencileri hazırlama ihtiyacı ile bu problemi bilimsel açıdan yetersiz değerlendirip, özel yöntemle sağlanmayışı arasında bilgisayar grafiğini uzmanlık faaliyetlerde yararlanmaya öğrenciler tarafından ihtiyaç duyulması ve bu ihtiyacı karşılamaya olanak sağlayan gerekli eğitim, yeni ve ilerici bilişim teknolojisinin yokluğu, beceri kazanma seviyesi arasında zıtlıkların olduğu açıkça görülmektedir.

Bu bağlamda, Kazakistan'da yaşanan değişimler, eğitim sisteminin önüne öğrencilerin gelecekteki mesleki faaliyetlerinde bilgisayar teknolojisini uygulama sayesinde yeterliliğini geliştirme hedefini belirlemektedir.

Yeni dönem uzmanlarının öğrenmelerini gerektiren eğitim bir yandan beceri ve yeteneğin de kapsamını genişleterek içeriği zenginleştirilmektedir. Bu, mesleki ve yeterlilik seviyesi yüksek, hızla gelişen sanayiye çabuk ayak uydurabilen, karşılaştığı problemlerin çözümünü kendi başına gerçekleştirebilen, rekabet edebilir uzman yetiştirme ihtiyacından doğmaktadır [6].

Yeni asra ancak bilgisayar teknolojisinin ehli olanlar bilgili bir uzman sıfatıyla ayak uydurabilmektedir. Çünkü toplum faaliyeti ve onun bilgilendirilmesi, bilgisayar ve ayrıca telekomünikasyon aracılığıyla edinilen bilgilerin verimli olarak işleme yeteneğine bağlıdır. Bu, yüksek mesleki eğitim sisteminin önüne öğrencilerin bilgisayar teknolojisinden pratik faaliyetlerde yararlanma hazırlığını oluşturma hedefini koymaktadır.

Bir ülkenin teknolojik gelişim seviyesi, sadece onun ekonomik gücünün ve halkının refahının, aynı zamanda çağdaş teknolojisinin gelişmişliğinin ve kullanım seviyesiyle, maddi altyapısının gelişmişliğiyle değil, aynı zamanda toplumu bilinçlendirme seviyesiyle ve onun yeni bilgileri ortaya çıkarışı, kavraması ve onu mesleki açıdan kullanabilme yeteneğiyle de belirlenir. Hiç şüphesiz ki bahsettiğimiz konuların hepsi ülkedeki eğitim işini geliştirme seviyesiyle ve eğitimi bilişimle donatmayla ilgilidir.

Yararlanılan Kaynaklar:

1. Zenkyn A.A. «Corel Draw 8.0». – SPb.: «BHV-Sankt-Peterbwrg», 2008. – 705 s.
2. Drugye berega // Jurnal Kompyuart. – 2011. – №8. – S. 28-38.
3. Nazarbayev N.A. “Jana alemdegi jana Qazaqstan”, (28 aqpan, 2007, Astana) // Qazaqstan halqına joldau.

4. Nodelman L.Y. *Psychologiya obučenya studentov hudojestvenno-grafičeskogo fakulteta kompyuternoy grafike: diss... kand. ped. nauk.* – M., 2000. – 218 s.

5. Koreškov V.V. *Razvitie tvorčeskikh sposobnostey studentov hudojestvennih spezialnostey v prozese zanyaty kompyuternoy grafykoy: diss... kand. ped. nauk.* – M., 2000. – 115 s.

6. Yakovleva N.M. *Teorya i praktyka podgotovky buduščego učytelya k tvorčeskomu rešeniyu vospytatel'nykh zadač: diss... dokt. ped. nauk.* – Ćelyabynsk, 2010. – 403 s.

УДК 378

МРНТИ 14.35.01

A.B. Doszhanova¹

¹2nd course master student of the specialty 6M010700-fine art and drawing Institute of Arts, culture and sports Abai Kazakh National Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan.

Scientific adviser: A.I. Ibragimov²

²candidate of pedagogical sciences, senior lecturer of the Chair «Theory and methods of fine and decorative arts» Institute of Arts, culture and sports of Abai Kazakh National Pedagogical University

SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL BASES OF USING THE SYSTEM "USTA-SHAKIRT" IN THE FORMAL AND INFORMAL ART EDUCATION OF KAZAKHSTAN

Abstract

The article reveals one of the most important elements of the intangible cultural heritage of the Kazakhs-transmission system of traditional knowledge in all areas of culture, which called in the people-"usta-shakirt". The authors are convinced that the system of "usta-shakirt" (teacher-student)-a phenomenon characteristic of all traditional cultures. Each culture in all aspects of the diverse activities has always sought to convey to the descendants of the ancient knowledge. Otherwise, the question of its existence would have been exhausted. The truth is, there is important not only to the question itself, and how much the issue of understanding Knowledge dating back to the original source-the original tradition, which nurtures this culture.

In this article the authors trying to make a review of the history of the traditional systems of transfer of knowledge in Turkic/Kazakh culture have focused their attention on the current state of the system and its role in art education, both formal and informal context. The authors believe that its potential for contemporary artistic education is inexhaustible.

Keywords: formal, informal, pedagogy, system teacher-student, spiritual teacher, Turkic culture, art education.

Аннотация

А.Б. Досжанова¹

¹магистрантка 2 курса специальности 6M010700-Изобразительное искусство и черчение Института искусств, культуры и спорта КазНПУ имени Абая, г.Алматы, Казахстан

Научный руководитель: А.И. Ибрагимов².

²кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры «теории и методики изобразительного и декоративно-прикладного искусства» Института искусств, культуры и спорта Казахского национального педагогического университета имени Абая

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СИСТЕМЫ «ҰСТА-ШӘКІРТ» В ФОРМАЛЬНОМ И НЕФОРМАЛЬНОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ КАЗАХСТАНА

В статье раскрывается один из важнейших элементов нематериального культурного наследия казахов - система передачи традиционного знания во всех областях культуры, называемая в народе - «ұста-шәкірт». Авторы убеждены, что система «ұста-шәкірт» (учитель-ученик) - феномен, характерный всем без исключения традиционным культурам. Каждая культура во всех аспектах многообразной деятельности всегда стремилась передать древнее Знание потомкам. Иначе, вопрос ее существования был бы исчерпан. Правда, тут важен не только сам вопрос Передачи, а сколько вопрос Понимания Знания, восходящего к первоисточнику - Изначальной Традиции, питающей эту культуру.

В этой статье авторы, пытаясь сделать обзор истории становления традиционной системы передачи знания в тюркской/казахской культуре акцентировали свое внимание на современном состоянии этой системы и ее роли в художественном образовании, как формальном, так и неформальном контексте. Авторы считают, что ее потенциал для современного художественного образования неисчерпаем.

Ключевые слова: формальное, неформальное, педагогика, система учитель-ученик, духовный учитель, тюркская культура, художественное образование.

Аңдатпа

А.Б. Досжанова¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының
6М010700 – бейнелеу өнері және сызу мамандығының 2 курс магистранты,
Алматы қ-сы, Қазақстан,

Ғылыми жетекшісі: А.И. Ибрагимов²

²Абай атындағы ҚазҰПУ Өнер, мәдениет және спорт институтының «Бейнелеу өнері және сәндік қолөнер
теориясы мен әдістемесі» кафедрасының аға оқытушысы, педагогика ғылымдарының кандидаты

ҚАЗАҚСТАННЫҢ РЕСМИ ЖӘНЕ БЕЙРЕСМИ КӨРКЕМ БІЛІМ БЕРУІНДЕ «ҰСТА-ШӘКІРТ» ЖҮЙЕСІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗІ

Бұл мақалада қазақ халықының материалдық емес мәдени мұраның маңызды элементтерінің бірі - ұста-шәкірт жүйесінің тарихы мен қазіргі замандағы потенциалы терең қарастырылған. Мақаланың авторлары ұста-шәкірт жүйесін бүкіл дәстүрлі мәдениеттерге тән нәрсе деп ойлайды. Түрлі іс-шаралардың аймағында және оның барлық аспектілерінде әрқашан әрбір мәдениет ежелгі білімді өз ұрпақтарына жеткізуді мақсат етеді. Әйтпесе, оның түр сипаты мен терең мағынасының мәселесі таусылып қалар еді. Алайда, бұл жерде маңызды білімді жай ғана беріп қана қоймай, сонымен қатар тұңғыш дәстүрді терең түсіну үшін де меңгеру үшін ең маңыздысы болып отыр.

Бұл мақалада авторлар түрік және қазақ мәдениеті мен өнері арқылы білім беру және олардың дәстүрлі жүйесін жан-жақты қалыптастыру, тарихи және қазіргі жүйесінің жай-күйі мен өнерін меңгере отырып тәрбиелеуде оның рөлі, ресми және бейресми контекстегі көрінісінде олар халықтың назарын өздеріне аударуға, қаратуға тырысады. Авторлар аталған бағытты сарқылмас қазіргі заманауи өнер мен көркем білім беруде оның әлеуеті кең де терең деп есептейді.

Түйін сөздер: ресми, бейресми, педагогика, мұғалім-оқушы, рухани ұстаз, түркі мәдениет, өнер, білім беру.

Over the past decade, in Kazakhstan the education system undergone serious changes, affecting all levels and radically changing the approaches and treatment of art education. The cardinal change in the status and orientation of the activities of art education institutions, along with other objective circumstances, has caused in practice a number of both positive factors and negative trends that determine the state of educational institutions, the content and direction of curricula and programs, as well as the staff potential and composition of teachers of creative directions.

Within the framework of realization the State program of education developmen (at present, a draft of the next stage of its implementation for 2011-2020), all levels of education are institutionally provided by a network of relevant organizations. The structure of education is brought into line with the international standard classification of UNESCO (ISCED-1997), conditions are created for the introduction of the 12-year school, technical and vocational education is restructured, and three-level training of specialists is introduced: bachelor - master - doctor PhD in 2009, the qualifier of specialties of higher and Postgraduate education of the Republic of Kazakhstan, corresponding to the three-level training; The work on adaptation of classifiers of secondary technical, vocational and post secondary education are carried out.

Traditionally, the whole system of art education (in view of the fact that applicants are not in high demand in modern market realities) is built on individual training. Therefore, speaking of the role of the "usta-shakirt" system in contemporary art education, we can safely talk about its actualization in the context of today. As evidenced by the experience of the neighboring countries of Kazakhstan, handicraft and the usta-shakirt system becomes a means of social support for the population, development of private entrepreneurship and family business. Initially, family entrepreneurship developed on the basis of individual labor of one of the members of the family. The individual entrepreneur himself was the manager of his business, the workers, and family members only helped him. Today, in the process of implementing economic reforms, necessary organizational and legal forms have been created for engaging in entrepreneurial activities.

Today, fundamental research aimed at studying the creative and culturonic potential of traditional Kazakh handicraft and the usta-shakirt system in the compartment of countries on the territory of the Great Silk Road is not available. The large-scale innovative processes that make up the core of traditional craftsmanship, which are today in Kazakhstan, have never been considered as an integral, independent phenomenon. While, for example, the synthesis of philosophy, spirituality and morality as the basis of Kazakh applied art can become not only a strategic dominant in art education, but also an important factor in the sustainable development of Kazakhstan's creative industries.

In the conditions of the modern rapidly changing world, society makes high demands on man, not just as an individual capable of fulfilling his social role mechanically, but as a creative person, able to adapt to new conditions, having analytical thinking, imagination ready for dialogue, cooperation and Co-creation in family,

social, political, national relations. Under the influence of the above requirements, the artist – pedagogue should be able to solve problems in various spheres: artistic (visual, decorative, constructive) activity and actually in psychological and pedagogical activity.

Interest to the national problems, which stirred up the world space at the turn of the 20th and 21st centuries, was called "ethnic revival or ethnic paradox of our time". The essence of this phenomenon is a significant increase in the role of ethnicity in social processes, the revival of interest in ethnic identity, language, culture, customs, traditions, way of life, the desire to educate the younger generation in the spirit of "own" national culture. Prominent public and political figures, teachers and psychologists (A. Kusainov, Zh.Zh. Nauryzbai and many others) note the state of ethnic identity of Kazakhstan's youth as a crisis. The multidimensional nature of this problem necessitates its comprehensive study and the search for optimal methods for the development of many aspects of improving contemporary art education.

The artist- pedagogue must solve the professional tasks not only of aesthetic education and the development of artistic skills, but also the task of educating a person who meets the requirements of the time, and accordingly the competent pedagogue is able to successfully solve pedagogical tasks. Especially, this fact is relevant in the sphere of scientific research of traditional Kazakh culture as a representative of a more extensive - Turkic. The present scientific research is devoted to the consideration of the problems of the traditional Turkic system "teacher-student", which also effective in the Kazakh culture.

Traditionally, the whole system of art education (in view of the fact that applicants are not in high demand in modern market realities) is built on individual training. Therefore, speaking about the role of the " usta-shakirt " system in contemporary art education, we can safely talk about its actualization in the context of today. As evidenced by the experience of the neighboring countries of Kazakhstan, handicraft and the usta-shakirt system becomes a means of social support for the population, development of private entrepreneurship and family business. Initially, family entrepreneurship developed on the basis of individual labor of one of the members of the family. The individual entrepreneur himself was the manager of his business, the workers, and family members only helped him. Today, in the process of implementing economic reforms, necessary organizational and legal forms have been created for engaging in entrepreneurial activities.

We all know and are proud of the fact that Kazakhstan has a colossal and unique heritage, and a huge work is underway in its reconstruction. We recognize ourselves as the heirs of the richest immortal culture, and it is the revival and growth of national identity, the reverence of our history that is the basis of high spirituality as an integral element of a just civil society and democracy.

So, the importance of handicraft traditions and the " usta-shakirt " system as the most effective strategic "tool" for the development of the creative sector of Kazakhstan's cultural industries is beyond doubt. We have in mind not only the philosophical and moral aspect of applied art and traditional craftsmanship, but also its unconditional economic potential in the development of modern creative space. As evidenced by the positive experience of the neighboring countries of Kazakhstan, handicraft and the usta-shakirt system becomes a means of social support for the population, the development of private entrepreneurship and family business, eventually enriching both the most informal and formal art education. [1]

It should be noted that the differences at the developmental levels and in the worldview foundations of national and regional educational systems are the most significant but far from insurmountable problems of the formation of the world cultural and educational space. To solve them in the world community, non-traditional collective efforts at the national, regional and global levels are needed. Further rapprochement and interaction of educational systems of different levels under similar conditions can only be of an evolutionary nature.

In our study, the traditional usta-shakirt system is considered one of the aspects of the intangible cultural heritage. Experts believe that intangible cultural heritage is an integral part of the national culture of Kazakhstan. Based on the transfer of traditional knowledge and skills from generation to generation, not only the entire experience of the ethno-national community's practical activities is consolidated, but also the most important ethnic ideals, moral principles and ethical guidelines are formed, the norms of social relations are regulated, the orderly nature of the relationship and connection of the person with the surrounding Peace. Preserving to this day its fundamental importance, intangible cultural heritage: folklore, traditional music and arts and crafts; National games and sports; Customs, rituals, people's cosmogony, ethnophilosophy, astronomy and other ideas about the universe carries in itself the most important properties and qualities of ethnic development, in which the historical path of the Kazakh people finds expression.

Reforms in the system of social relations have an impact on education, require from it mobility and an adequate response to the realities of the new historical stage and must correspond to the needs of the development of the economy as a whole. The education system in the Republic of Kazakhstan is developing in the conditions

of the outdated methodological base of education, structure and content, which are insufficient for its phased entry into the world educational space. The content of education in the modern comprehensive school remains factual, state standards based on an objective approach, to end their age. There is no competent approach, focused on the individuality of the student. Education at school does not give the student a clearly expressed positive motivation to choose a life path, interests and prospects. UNESCO research and testing results of graduates of secondary schools of the last five years show a steady decline in the quality of education. The content of educational programs for primary and secondary vocational education by skill level does not correspond to the principles specified in the Recommendations on Technical and Vocational Education (UNESCO, 1974). Some negative trends also began to grow in the system of higher education. Reducing the requirements for admission to the university in the absence of the intellectual, personnel, logistical and technical potential of individual universities and their numerous branches, which corresponded to modern requirements, led to an excessive increase in the number of specialists, which led to oversaturation of the labor market by unclaimed personnel. This was facilitated by mass training in narrow-profile specialties focused only on stable industries and consumers.

The basis of pedagogical communication is the humanization of teaching, the construction of a pedagogical process on subject-subject relationships, when both sides communicate on an equal footing as individuals, as equal participants in the process of communication (cooperation). At the same time, the success of pedagogical communication is influenced by empathy - it is the achievement of the emotional state, penetration into the experiences of another person.

A special form of empathy is compassion, the experiencing by the subject of emotional states experienced by another person, through identification with him, and sympathy, the experience of one's own emotional states about the feelings of the other. In other words, empathy is a vision of the world from the standpoint of the learner. To be empathetic is to be responsible, active, strong and at the same time subtle and sensitive. Empathy involves not only understanding, but also helping others. We can do it only if empathy and understanding are balanced and do not lead to an emotional identification of ourselves with others. The condition for the emergence of empathy is the ability to recognize those feelings and experiences that we experienced in this situation ourselves (inference by analogy) or the ability to feel the life situation of another person with the help of imagination and intuition. According to the American psychologist Carl Ransom Rogers, "The state of empathy, or being empathic, is to perceive the internal frame of reference of another with accuracy and with the emotional components and meanings which pertain thereto as if one were the person, but without ever losing the "as if" condition. This it means to sense the hurt or the pleasure of another as he senses it and to perceive the causes thereof as he perceives them, but without ever losing the recognition that it is as if I were hurt or pleased and so forth. If this "as if" quality is lost, then the state is one of identification". [2].

V.A. Razumny noted the great power of speech and communication: "I would like to pay special attention to this greatest triumph of the human spirit, which allows us to convey to each other in direct and indirect communication, thoughts, feelings, and spiritual attitudes. Without an intelligent and subtle, or rather, accurate, figurative in the sense of the word, the emotional block of education and its implementation in practical art pedagogy are impossible. The word of the teacher in the field of the practice of artistic pedagogy should be orienting, associative, corrective" [3, p.115].

"First of all, he said, you need to know the student, his character, his development and training, in order to find the right approach to it, depending on it. You can not approach with one yardstick to all. One should never intimidate a student, but, on the contrary, encourage him to believe in himself, so that he, without going on an occasion, himself understood his doubts and perplexities. The main direction should be to direct the student to the path of study and guide him steadily along this path. In the teacher, students should see not only a demanding teacher, but also a friend". "A real, developed, good teacher does not blow a student with a stick; And in case of a mistake, failure tries to carefully explain the essence of the matter and deftly guide the student on the true path! "While giving advice to the teacher, P. Chistyakov emphasized the ability to look at nature": Since not all young men are equally talented, not everyone looks at drawing The nature of the right, then first of all you need to teach them to look as they should. This is almost the most necessary thing. "

Thus, we see that the contribution made by P.P. Chistyakov to the methodology of teaching drawing does not only apply to special educational institutions, but also to general education schools [4].

B.M. Nemensky writes that the purpose of the subject "Fine Arts" is "the formation of an artistic culture as an integral part of the culture of the spiritual, that is, the culture of the world of relations worked out by generations. These values as the highest values of human civilization, accumulated by art, should be a means of humanizing, the formation of moral and ethical responsiveness to the beautiful and ugly in life and art, i.e., vigilance of the child's soul" [5, p.9].

V.A. Razumnyi formulated the fundamental principles of contemporary artistic pedagogy. The first principle of artistic pedagogy is the free choice by the student (the child of any age group) of the dominant, favorite activity with the obligatory influence of the teacher and taking into account the real possibility of further variation of this choice. The second principle of artistic pedagogy is the development of the artistic and creative abilities of the student in comprehending the truth of the emotional world with the coordinated influence of the teacher (verbal, emotional and spiritual orientation). The third principle of artistic pedagogy is the general educational meaning of the value orientations of its practical, everyday impact [6]. Methodological principles of artistic pedagogy A.V. Bakushinsky: "design" of the spiritual world of man; Culture of creative personality; Creative "experience" of a work of art; Creative "experience" is an active creative process aimed at "organizing artistic will"; Museum pedagogy as creativity; Age as a value [7]. It can be concluded that the principles of teaching children take into account the content of the subject of fine art - aesthetic activity associated with a person's ability to aesthetically perceive the surrounding world and express an aesthetic attitude to it through creative activity.

Proceeding from the foregoing, we believe that the most effective method of artistic education of children is the "usta-shakirt" system.

The usta-shakirt system (teacher-student) is a phenomenon that is typical of all traditional cultures, without exception, but more conspicuously preserved in its archetypal form in non-literate cultures. Each culture in all aspects of diverse activities has always sought to convey the ancient Knowledge to the descendants. Otherwise, the question of its existence would be exhausted. True, it is important not only the issue of Transmission itself, but rather the question of Understanding Knowledge, which goes back to the original source - the Primordial Tradition that feeds this culture. People say about the high status of the Teacher in the Turkic environment. For example, the Tajiks once had fathers who brought their children to the teacher and said: "Hamin bachaya gushtash a shumoui iustu ustuhonash - a mo", which means: "Your child's meat, and your skin and bones are ours." The same existed among the Kazakhs: "Suiegi - bizdiki, eti - sizdiki" ("Bones are ours, meat is yours"). That, of course, highlights the high degree of trust in the authority of the Teacher.

The traditional Turkic "teacher-student" system, originated in ancient times, could go through the millennia and survive to this day. In the Kazakh language it is called "usta-shakirt", in Kyrgyz "Ustod-Shogird", in Uzbek "Ustoz-Shogird", and in Tajik language "Ustod-Shogird". The way of life, the people's education and upbringing system are similar in many respects among the listed peoples. Therefore, the phonetically "teacher-student" system sounds almost the same. It is believed that the Turkic word "usta" came from the Persian "Ustad" - a teacher, a master. Wilhelm Barthold writes: the Persian word "Ustad" (teacher) entered the Arabic language and is constantly found in both scientific and theological literature; In addition, the same word, in addition to the teacher and supervisor of studies, was called "master", who taught students art or craft, as well as an authoritative adviser to the rulers. Contradictory to the word in the field of arts and crafts, shagird ("student") was much less often applied to scientific teaching and in this sense was usually replaced by the Syrian tilmiz "[8, p. 224].

We can say that there was a special cult of teacher-mentor, who from mythological times was present in the life of people as a cultural hero - a demigod-half-man. Namely, according to the ancient myths of the peoples of the world, he taught to guard fire, to sow and harvest, to teach craft, etc. For example, in ancient Greece - this is the great Prometheus, who gave people fire and crafts; In China- the sage Fuxi, who taught people how to write, hunt and fish, explained how: to cook meat, to establish social laws; This is the Salmon Boy of one of the tribe of the peoples of Pacifica, who taught them to carefully use the seafood; In the mythology of mountain Indonesians - it's Dam Shan, who teach people to catch shrimp, to cut trees in the forest and prepare them for sowing; In ancient Iranian culture - it is the ruler of the realm of the dead Yim, who founded crafts and arts, he brought to people heavenly knowledge and the ability to heal; In the Turkic culture - this is Korkyt-ata, the first shaman and the first ancestor. "This is the trace of the Teaching, which remained in the myth. These myths are many and the worship of the Teacher, or rather the cultural hero, now remains in some areas of our planet "[9].

So, the world history makes it possible to trace a whole galaxy of such cultural heroes - spiritual father, teacher, mentor, idol and guru, and this is not a complete list of the one who is called in the Turkic world Teacher-Usta. "Since the history of culture appears before us as a history of changing values, in the cultural and historical process, there are stable social types of the Teacher's phenomenon: Mystagogue (sorcerer, shaman, priest); Philosopher (ancient philosopher and philosopher-humanist), Saint (hermit, monk, priest), Researcher (natural scientist, scientist-humanist) and Pedagogue (as a constructed type of all listed) "[10, p.43]. That, we would like to briefly characterize each type of Teacher phenomenon in Turkic culture. However, the Teacher phenomenon can not be considered without such a definition as a Student, therefore their inseparable unity, as two different aspects of a single process, is the main leitmotif of our work.

So, we briefly revealed each type of Teacher phenomenon in Turkic culture in general. Now, we would like to focus specifically on the "teacher-student" system in the format of formal and informal art education, in particular in handicrafts, which we consider as one of the directions of informal art education.

It is shown here that: the principles of the teacher-student system are universal for a variety of traditional cultures (Ustod-Shogird in Tajikistan and Uzbekistan, Usta- Shakirt in Kyrgyzstan and Kazakhstan, iemoto-seido in Japan, guru-shishya in India, etc.); this cultural phenomenon covers not only music, but all kinds of artistic creativity and craft; The system is effective both directly at the stage of training the profession, and in the subsequent improvement of the professional; Regardless of the ideology and priorities of historical periods, the system of Ustod-Shogird contributed to the preservation of the tradition of artistic creativity in all directions. At the same time, the similarity of this technique is conditioned by the similarity of internal creative processes in different branches of tradition.

It is also worth noting that the usta-shakirt system can be an effective and fundamentally new means of cultural and economic socialization for young people in Kazakhstan. The already accumulated experience of our "neighbors" shows that on the basis of social partnership, in order to enhance the effectiveness of the " usta-shakirt " method, sections that expand social benefits for young people can be included in collective agreements and treaties.

We all know and are proud of the fact that Kazakhstan has a titanic and unique heritage, and a huge work is underway in its reconstruction. We recognize ourselves as the heirs of the richest immortal culture, and it is the revival and growth of national identity, the reverence of our history that is the basis of high spirituality as an integral element of a just civil society and democracy.

So, the importance of handicraft traditions and the "usta- shakirt" system as the most effective strategic "tool" for the development of the creative sector of Kazakhstan's cultural industries is beyond doubt. We have in mind not only the philosophical and moral aspect of applied art and traditional craftsmanship, but also its unconditional economic potential in the development of modern creative space. As evidenced by the positive experience of the neighboring countries of Kazakhstan, handicraft and the usta-shakirt system become a means of social support for the population, development of private entrepreneurship and family business, and eventually enrichment of both the most formal and informal art education.

References:

1. Shaygozova Zh.N., A.B. Doszhanova System " Usta- shakirt ": History and modern realities // *Bulletin of Abai KazNPU. Ser. "Art education: art - theory and methodology"*. – 2015. 4 (45). – p.63.
2. Nikitina N.N., N.V. Kislinskaya Introduction to pedagogical activity: theory and practice. – M., 2004.
3. Pyankova N.I. Fine Arts in the Modern School / N.I. Pyankova. – M.: Enlightenment, 2006. – 176 p.
4. <http://bibliofond.ru/view.aspx?id=465328>
5. Lessons of fine art. Lesson elaborations. 1 - 4 classes / B.M. Nemensky, L. A. Nemenskaya, E.I. Koroteeva et al .; Ed. B. M. Nemensky. - 2 nd ed. – Moscow., 2013. – 240 p.
6. Pedagogy and psychology of higher education. Series Textbooks, teaching aids / Edited by S.I. Samygina. – Rostov-on-Don: Phoenix, 1998. – 544 p.
7. Bakushinsky A.V. Studies and articles. –Moscow: Sov.khudozhnik, 1981. – 237 p.
8. Barthold W. Compositions. 2nd Volume, part 1. General work on the history of Central Asia. Works on the history of the Caucasus and Eastern Europe. – M.: Book- on- Demand. 2012. – 513 p.p.
9. Mylnikov V.P. "Institutes of masters" or "school of skill", as a social and industrial regulator of the process of processing wood in antiquity. // *Problems of archeology, ethnography, anthropology of Siberia and adjacent territories (Materials of the Annual Session of the Institute of Archeology and Ethnography of the SD RAS, 2005)*. - Novosibirsk: Publishing house of the Institute of Archeology and Ethnography of the SD RAS, 2005. – T. XI., Part I. – p.424-430.
10. Safronov I .P. Teacher as a phenomenon of culture and social reality: the author's abstract of a thesis for the degree Doctor of Sociological Sciences. – Moscow.,2002. – 43 p.

УДК 7.021
МРНТИ 18.07.31

К.К. Келденова¹

¹старший преподаватель кафедры творческих специальностей
КазНПУ им. Абая, k_kupan@mail.ru

Т.М. Кожажулов²

²к.п.н., профессор кафедры творческих специальностей
КазНПУ им. Абая, tokkozhaqul@mail.ru

ОСНОВЫ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В СИСТЕМЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В МИРОВОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ПЕДАГОГИКЕ

Аннотация

В этой статье автор рассматривает состояние и роль дополнительного художественного образования в зарубежных странах и Казахстане и ряд направлений и методы организации современной системы дополнительного образования. Анализ научных трудов по настоящей проблематике и многолетний опыт работы автора статьи в системе дополнительного художественного образования позволяет сделать собственный вывод: наряду с приобщением к духовным национальным ценностям, учреждения дополнительного художественного образования детей могут расширять свои задачи, вырабатывать у школьников собственный взгляд на мир, обогащать этот мир. Таким образом, дополнительное художественное образование призвано компенсировать приобщение детей школьного возраста к национальным традициям, национальному искусству, национальной художественной культуре. В этом контексте интересным представляется мировой опыт художественной педагогики.

Ключевые слова: дополнительное образование, художественная педагогика, эстетическое воспитание, национальное искусство.

Аңдатпа

Келденова К.К.¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, Шығармашылық мамандықтар кафедрасының аға оқытушысы k_kupan@mail.ru

Кожажулов Т.М.²

²Абай атындағы ҚазҰПУ, Шығармашылық мамандықтар кафедрасының п.ғ.к., профессор, tokkozhaqul@mail.ru

Бұл мақалада автор шет елдерде және Қазақстанда қосымша білім беру жүйесінің қазіргі кездегі жағдайы мен орнын және осы заманғы қосымша білім беру жүйесінің бірқатар ұйымдастыру әдістемелері мен бағыттарын зерттейді. Авторлық мақала осы мәселе жайлы ғылыми еңбектерді зерттеу барысында жасалынған талдаулар және қосымша көркем білім беру жүйесінде жүргізген көпжылдық тәжірибесі төмендегідей тұжырым жасауға мүмкіндік береді: рухани ұлттық құндылықтарға бетбұрғызумен қатар, балаларға қосымша көркем білім беру мекемелері алға қойған талаптарды кеңейте алады, оқушылардың әлемге деген өз көзқарастарының қалыптасуына ықпал етеді, олардың әлемін жан-жақты байыта алады. Осылайша, қосымша көркем білім беру мектеп жасындағы балаларды ұлттық дәстүрлерге, ұлттық өнерге, ұлттық көркем мәдениетке қатыстыру үшін арналған. Бұл тұрғыда, көркем педагогика әлемдік тәжірибесін айтуға болады.

Кілтті сөздер: қосымша білім беру, көркемөнер педагогикасы, эстетикалық тәрбие, ұлттық өнер.

Annotation

Keldenova K.K.¹

¹Scarecrow Lecturer, Department of Art KazNPU. Abaya, k_kupan@mail.ru

Kozhaqulov T.M.²

²Ph.D., professor Department of Art KazNPU. Abaya, tokkozhaqul@mail.ru

In this article, the author examines the status and role of an additional art education in foreign countries and Kazakhstan and a number of directions and methods of the modern system of additional education. An analysis of scientific papers on the present problems and many years of experience the author's article in an additional art education system allows you to make your own conclusion, along with the initiation to the spiritual national values, the establishment of additional art education of children can expand its tasks to develop students' own view of the world, to enrich this peace. Thus, additional artistic education is intended to compensate for familiarizing children of school age to national traditions, national art, national art culture. In this context, interesting to the world experience the artistic pedagogy.

Key words: additional education, art pedagogy, aesthetic education, national art.

Мировым лидером в вопросах художественного образования, безусловно, является Япония. Так, в Японии существует бесплатная практика обязательного участия каждого школьника в дополнительных занятиях, не входящих в школьную программу по физической культуре, художественному творчеству и национальным видам искусства. Японская школа совершенно уникальна, хотя при ее построении использовались некоторые американские и французские образцы. Анализируя, традиционную модель эстетического воспитания в Японии авторы коллективной монографии пишут, что: «В целом система образования и воспитания в Японии опирается на синтез исконно японских, классических восточных и соответствующих западных мировоззренческих и поведенческих установок. Японская школа культивирует национальный дух, формирует соответствующие моральные качества, развивает традиционные черты национального характера, используя в качестве опорных основ идеи влиятельных философских, религиозно-мировоззренческих, этических учений: синто, бусидо, буддизма, конфуцианства. Идеями национализма, воспитания в духе «традиционных моральных ценностей» проникнуто преподавание и таких дисциплин как рисование и пение, формирование представлений об эстетическом идеале» [1, с.313]. Данное убедительно доказывает, что: во-первых, японская система образования открыта для инновационных мировых педагогических идей, но вместе с тем глубоко содержательна в отношении «традиционных моральных ценностей», национального духа, национальной культуры, национального искусства.

Теоретические исследования и рекомендации к практическому осуществлению формирования художественно-эстетического сознания ведет Институт художественного воспитания. Японская Академия искусств осуществляет направляющую и координирующую работу в области искусства; она же решает вопрос о присуждении, в соответствии с действующим с 1955 г. Законом об охране культурных ценностей, почетного звания «человек – национальное сокровище» (нингэн кокухо) самым выдающимся деятелям культуры и искусства. Этим названием еще раз подчеркивается понимание роли и значения культурной деятельности для интересов государства [1, с. 312]. К сожалению, здесь надо отметить, что такой координирующей организации в области художественно-эстетического воспитания (которая бы объединяла все ступени или уровни художественного образования) в Казахстане нет.

В большинстве стран Европы имеется система клубов по интересам, как правило, существующая на муниципальные средства или за счет финансирования общественных и религиозных организаций, а также на родительские средства. Показателен опыт Германии в этом отношении, где «создаются новые концепции в теории и в области преподавания изобразительного искусства. Поиски немецких педагогов в области художественного образования обогащаются данными из теории поликультурализма (ее иначе в Германии называют теорией инкультурации), то есть искусство представлено как процесс практически-духовного освоения мира в специфически художественных формах и традициях различных этносов и народов; «искусство многослойно, многомерно, представляет собой социальную оптику, является семиотической технологией, культивирует и сохраняет культуру». Итак, современные модели художественного образования Германии транслируют мировоззренческие и духовно-нравственные проблемы национального самосознания, культурно-исторической идентичности, гуманистического значения разных культур для человека» [2, с. 223].

Актуальность разработки содержания и инновационного развития системы дополнительного образования детей в сфере искусства и культуры подчеркивается и российскими исследователями. Так, директор Национальной ассоциации учреждений и учебных заведений искусства Российской Федерации Э.Р. Дарчинянц подчеркивает высокую востребованность в современном мире системы дополнительного художественного образования. Остро необходимы на взгляд автора: «принципиальное обновление системы научно-методического обеспечения, перестройка организации методической науки, преодоление оторванности от запросов современного общества и передовой образовательной практике, повышение ее роли в поддержке, проектировании, экспертизе образовательных инноваций, в обеспечении непрерывности процессов обновления образования» [3, с. 3-19] Сказанное означает, что конструирование содержания системы дополнительного художественного образования всегда актуальный и непрерывный процесс.

В педагогической литературе сформулированы основные функции системы дополнительного образования: социальные функции – выявление и поддержка детей, способных к творческой деятельности; предупреждение детской безнадзорности; педагогические функции – удовлетворение коммуникативных потребностей, потребностей в личностном самоопределении; формирование духовного образа

жизни школьников; методические функции – повышение квалификации педагогов дополнительного образования; организационно-методическое обеспечение педагогических инноваций (по О.Е. Лебедеву) [4, с.3-12]. Таким образом, перечисленные функции системы дополнительного образования предопределяют поиск способов, условий ее совершенствования современными исследователями.

Согласно мнению исследователей Л.Н. Буйловой и Н.В.Кленовой [5, с. 12-22] сегодня в общеобразовательной школе существуют четыре основных модели его организации. Первая модель характеризуется случайным набором кружков, секций, клубов, работа которых не всегда сочетается друг с другом. Вся внеклассная и внеурочная деятельность школы полностью зависит от имеющихся кадровых и материальных возможностей; стратегические линии развития дополнительного образования не прорабатываются. К сожалению, пока что это наиболее распространенная модель.

Вторая модель отличается внутренней организованностью каждой из имеющихся в школе структур дополнительного образования, хотя, как единая система она еще не функционирует. Тем не менее, в таких моделях встречаются оригинальные формы работы, объединяющие как детей, так и взрослых (ассоциации, творческие лаборатории, экспедиции, хобби-центры и т. п.).

Третья модель организации дополнительного образования строится на основе тесного взаимодействия общеобразовательной школы с одним или несколькими учреждениями дополнительного образования детей или учреждением культуры – центром детского творчества, клубом по месту жительства, спортивной или музыкальной школой, библиотекой, театром, музеем и др. Такое сотрудничество осуществляется на регулярной основе. Четвертая модель организации дополнительного образования детей в современной школе существует в учебно-воспитательных комплексах (УВК). На сегодняшний день модель является наиболее эффективной с точки зрения интеграции основного и дополнительного образования детей, поскольку в ней органично сочетаются возможности обоих видов образования.

Разработкой теоретических основ системы дополнительного образования занимается исследователь Е.В.Гетманская, где автор подчеркивает внеаудиторное дополнительное образование в первую очередь направлено на расширение, дополнение базовых знаний, на их совершенствование [6, с. 22]. Сказанное означает, что система дополнительного образования призвана совершенствованию и расширению базовых знаний, в том числе и художественных.

В своем труде исследователь Л.Я.Шамес рассматривает методологические основы гуманитарного знания в системе современного дополнительного образования. Автор отмечает, что эстетическое, духовное начало в личности ребенка невозможно заложить без обращения ее к истокам народного самосознания. «В современных условиях, характеризующихся регионализацией сознания, формированием потребности в национальной самоидентификации этнических общностей, резко возрос интерес к национальному наследию, национальным традициям. Живущая в большом городе семья связывала с национальным образованием возможности приобщения ребенка к своим национальным традициям, культуре, языку. Сегодня семья во многом утратила эти возможности. Пожалуй, более всего дополнительное образование призвано компенсировать то, что утеряно семьей. Приобщение к национальным традициям – путь не только возрождения национального самосознания, но и широкого гуманитарного, потому что узко национальный подход реально разрушает гуманистические ценности» [7]. Таким образом, проблема художественно-эстетического воспитания младших школьников в системе дополнительного образования на материале казахского национального орнамента актуальна и необходима ее детальная разработка.

Не менее важным в области нашего исследования является труд В.С.Собкина и В.А. Левина, посвященный раскрытию особенностей художественного развития школьников в разных возрастных периодах. Так, например нас интересует младший школьный возраст, который авторы характеризуют следующим образом: подобно игре у дошкольника, в период младшего школьного возраста учебно-художественная деятельность должна выступить как ведущая форма деятельности, обеспечив полноценное эстетическое развитие ребенка на данном возрастном этапе. По своей целевой направленности учебно-художественная деятельность ориентирована на создание гармоничных условий для перехода ребенка от игрового отношения к искусству и наивно-реалистического восприятия к собственно-художественному. При этом в качестве основной, содержательной доминанты учебно-воспитательного процесса выступает формирование у ребенка художественно-эстетической позиции по отношению к искусству и действительности [8, с. 11-18]. Сказанное означает, что конструируемый нами курс, то есть содержательная и процессуальные части программы художественно-эстетического воспитания в системе

дополнительного образования на материале казахского национального орнамента должны опираться на специфику перехода ребенка младшего школьного возраста от игрового, наивно-реалистического восприятия к собственно-художественному. При изучении данного вопроса мы опирались на труды известных психологов: Л.С. Выготского [9], Д.Б. Эльконина [10] и многих других.

Согласно операциональной концепции интеллекта Ж.Пиаже [11] период младшего школьного возраста, говоря языком психологов – период конкретных мыслительных операций. Исследователь Р.П. Ефимкина, анализируя младший школьный возраст (дети 7-12 лет) утверждает, что мышление ребенка ограничено проблемами, касающимися конкретных реальных объектов. Эгоцентризм, присущий мышлению дошкольника, постепенно убывает, чему способствуют совместные игры, но не исчезает полностью. На смену децентрации приходит способность сосредоточиться на нескольких признаках сразу, соотносить их, учитывать одновременно несколько измерений состояния объекта или события. У ребенка развивается также способность мысленно проследивать изменения объекта. Возникает обратимое мышление [12, с. 345].

Сказанное означает, что именно в этот период школьного возраста необходим целенаправленный и хорошо организованный процесс художественно-эстетического воспитания на материале национального декоративно-прикладного искусства (в системе дополнительного образования) по следующим причинам (в соответствии с психологическим развитием ребенка): во-первых, появляется способность видеть несколько признаков объекта сразу и соотносить их (что очень важно в процессе усвоения художественных знаний); во-вторых, происходят изменения в личностной рефлексии ребенка, т.е. у детей в возрасте от 6 до 10 лет появляются суждения о собственной социальной значимости – самооценка, т.е. младший школьный возраст – завершение развития самосознания, в том числе и национального. Таким образом, у школьников в анализируемом возрастном этапе основными новообразованиями являются личностная и интеллектуальная рефлексия. Поэтому «полем воздействия» конструируемой методики художественно-эстетического воспитания являются дети 6-10 лет.

Среди множества казахстанских учреждений системы дополнительного художественного образования особо хочется отметить деятельность ГККП «Алматинская школа изобразительного искусства и технического дизайна имени А.Кастеева – клуб ЮНЕСКО», которая была создана в 2005 году путем реорганизации двух старейших организаций дополнительного образования детей – Алматинской детской художественной школы и Станции юных техников. В школе функционируют три отделения: изобразительного искусства, техники и дизайна, и клубной деятельности. Отделение «Изобразительное искусство» включает четыре ступени обучения: - подготовительный курс: дети дошкольного возраста (5-6 лет) и младшего школьного возраста (7-10 лет); «нулевой курс»: учащиеся 5-го класса общеобразовательных школ (11 лет); основной курс (4 года обучения): изобразительное искусство или технический дизайн. Выпускной курс III-ей ступени завершается защитой итогового персонального творческого проекта и выдачей государственного свидетельства об окончании Школы. «Пятый курс» (дополнительное обучение) – подготовка выпускников Школы и другой молодежи к поступлению в специализированные ВУЗы.

Учащиеся этой школы выставляют свои работы на регулярных республиканских конкурсах и выставках («Бояулар купиясы»), лучшие работы направляются на международные конкурсы в Индию, Корею, Россию (Москва, Санкт-Петербург), Белоруссию, Италию, Польшу. Совместно с Кластерным Бюро ЮНЕСКО более 10 лет проводится конкурс детского рисунка «Дети рисуют мир. Казахстан». На базе этой школы автором была апробирована и экспериментально проверена эффективность, разработанной методики художественно-эстетического воспитания младших школьников на материале казахского национального орнамента. При этом необходимо указать, что эта школа является едва не единственным учреждением, лидером в системе дополнительного художественного образования в Республике Казахстан.

Таким образом, современная система дополнительного развития предоставляет возможность обучающимся заниматься художественным и техническим творчеством, туристско-краеведческой, эколого-биологической, военно-патриотической деятельностью, спортом и исследовательской работой - в соответствии со своими желаниями, интересами, потенциальными возможностями. Согласно приведенным статистическим данным из года в год в республике повышается число внешкольных и дополнительных образовательных центров различного направления. Значит, и растет актуальность разработки содержания программ дополнительного образования, в том числе и художественно-эстетического направления.

Список использованной литературы:

1. Современные концепции эстетического воспитания [Текст]: (Теория и практика) / РАН. Ин-т философии; Отв. ред. Н.И. Киященко. – М., 1998. – 302 с.
2. Келденова К.К. Художественно-эстетическое воспитание младших школьников в системе дополнительного образования (на материале казахского национального орнамента) [Текст]: дисс. ... канд. пед. наук / Келденова К.К. – Бишкек, 2016. – С.17-28.
3. Шайгозова Ж.Н. Роль изобразительного искусства в познании поликультурного мира [Текст] / Ж.Н.Шайгозова, К.О.Жеделов // Сибирский педагогический журнал. – 2012. – № 3. – С. 223-228.
4. Дарчинянц Э.Р. Как организовать инновационное развитие российской системы образования детей в сфере культуры и искусства [Текст] / Э.Р.Дарчинянц // Музыка в школе. – 2009. – №1. – С. 13-19.
5. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании [Текст] / О.Е.Лебедев // Школьные технологии. – 2004. – №5. – С. 3-12.
6. Буйлова Л.Н. Организация дополнительного образования детей в школе [Текст] / Л.Н.Буйлова, Н.В.Кленова // Справочник заместителя директора школы. – 2008. – № 2. – С. 12-22.
7. Гетманская Е.В. Преемственность литературного образования: период научной и государственной регламентации [Текст] / Е.В.Гетманская // Вестник «Педагогика и психология». – М.: МГГУ им. М.А.Шолохова, 2011. – № 2. – С. 84-89.
8. Шамес Л.Я. [Методология гуманитарного знания в системе современного дополнительного образования](#). – М., 2001.
9. Собкин В.С. Художественное образование и эстетическое воспитание [Текст] / В.С. Собкин, В.А. Левин // Вопросы психологии. – М., 1989. – №1. – С. 11-18.
10. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк [Текст] / Л.С. Выготский. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1991. – 234 с.
11. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды [Текст] / Д.Б. Эльконин. – М.: Педагогика, 1989. – 540 с.
12. Пиаже Ж. Избранные психологические труды [Текст] / Ж.Пиаже. – М.: Прогресс, 1994. – 546 с.

УДК 378.02:37.016

МРНТИ 14.35.09

Т.М. Қожағұлов¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ-нің «Шығармашылық мамандықтар» кафедрасының меңгерушісі, п.ғ.к., профессор, ҚР СО мүшесі, Алматы қ, Қазақстан

М.Б. Джанаев²

²Абай атындағы Қаз ҰПУ-нің «Шығармашылық мамандықтар» кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ.к., ҚР СО мүшесі, Алматы, Қазақстан

БІЛІМГЕРЛЕРДІҢ КӨРКЕМ-ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУ

Аңдатпа

Мақалада білімгерлердің көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігін дамытудың теориялық және практикалық әдістері қарастырылады. Білімгерлердің көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігін дамытуда жаңа педагогикалық технологияларды, интерактивті оқыту әдістерін қолдану мүмкіндіктері зерттеледі.

Интерактивті әдістер белсендірудің арнайы әдістері ретінде қарастырылып, олар болашақ мамандарға көркем шығармашылық пен педагогикалық қызметті ұтымды атқаруға мүмкіндік береді. Оқытуда сапалы педагогикалық жағдаяттар туғызады.

Болашақ педагог мамандар даярлауда арнайы пәндер көркем-шығармашылық және педагогикалық талаптарға сай теориялық және практикалық әдіс-тәсілдерді, заңдылықтар мен ережелерді, олардың орындалу техникасы мен технологияларын, т.б. қажетті мәселелерді біртұтас жүйелі байланыста қарастыруы тиіс. Осы жұмыстың зерттеу мақсаты, арнайы пән сабақтарындағы білімгерлердің көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігін дамыту болып табылады.

Кілтті сөздер – жаңа педагогикалық технология, интерактивті әдіс, белсенділік, көркем-шығармашылық, дамыту

Аннотация

Т.М. Қожагулов¹

¹зав. кафедрой кафедры «Творческих специальностей» КазНПУ им. Абая,
п.н., профессор, член СХ РК, г. Алматы, Казахстан

М.Б. Джанаев²

²ст. преподаватель кафедры «Творческих специальностей» КазНПУ им. Абая,
к.п.н., член СХ РК, г. Алматы

РАЗВИТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-ТВОРЧЕСКОЙ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ

В статье рассматриваются теоретические и практические методы развития художественно-творческой и педагогической активности студентов. Изучаются возможности применения новых педагогических технологий, интерактивных методов обучения в развитии художественно-творческой и педагогической активности студентов. Интерактивные методы рассматриваются как специальные методы активизации, они позволяют будущим специалистам успешно заниматься художественным творчеством и педагогической деятельностью. Создают эффективные педагогические условия обучения. При подготовке будущих художников-педагогов специальные предметы должны изучаться с учетом художественно-творческих и педагогических условий во взаимосвязи теоретических и практических методов, закономерностей и правил, их техники и технологии выполнения и других необходимых элементов в целостности. Целью изучения данной работы, является развитие художественно-творческой и педагогической активности студентов на занятиях специальных дисциплин.

Ключевые слова: новая педагогическая технология, интерактивный метод, активность, художественно-творческое, развитие

Abstract

T. M. Kozhagulov¹

¹head of pulpit «Creative Specialty» Kaz NPU name of Abay, c.p.s., professor member
of UP RK. Almaty city

M.B. Dzhanaev²

²elder professor of pulpit «Creative Specialty» Kaz NPU name of Abay, c.p.s., member of UP RK. Almaty city

IMPROVING ARTISTIC – CREATIVE AND PEDAGOGICAL ACTIVITY OF STUDENTS

The article considers the creative and practical methods of improving creative and pedagogical activity of students. This research study presents the opportunity of using new pedagogical technologies, interactive methods of teaching in developing artistic – creative and pedagogical activity of students. Interactive methods are examined as special activation methods, they allow for future specialists to learn artistic creativity and pedagogical activities. It creates efficacious pedagogical conditions for study. During the preparation for future painter-pedagogue special subjects must teach with artistic-creative and pedagogical provision of interconnection with theoretical and rules, technics and technologies and other necessity elements. The aim of this research is to improve artistic-creative and pedagogical activity of students on the tuition special disciplines.

Key words: new pedagogical technologies, interactive method, activities, artistic creative, develop

Көркем білім берудегі маңызды міндеттердің бірі – болашақ мамандардың кәсіби біліктілігімен қатар, олардың шығармашылық қабілеттерін дамыту. Бейнелеу өнері мұғалімдерін даярлау сапасын арттыру міндеттері, олардың кәсіби және көркем-педагогикалық шеберлігін дамыту тәсілдеріне тәуелді. Сондықтан педагогикалық мамандықтар бойынша көркем өнер пәндері білімгерлердің көркем-шығармашылық және педагогикалық шеберліктері мен қабілеттерін қалыптастырып дамытуға бағытталуы тиіс екендігі түсінікті. Болашақ суретші-педагог мамандардың көркемдік мәдениеті мен танымын қалыптастыру көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділікті дамытумен тікелей байланысты. Осы себеп-салдарға байланысты, біз бұл жұмыста көркем және педагогикалық қызметтегі шығармашылық белсенділік мәселелерін қарастырамыз. Болашақ суретші-педагог даярлауда білімгерлердің білім-тәрбие алу белсенділік тәсілдері мен әдістерін талдап, оның қолданылу мүмкіндіктерін анықтауға тырысамыз. Бейнелеу өнері арқылы оқыту мен тәрбиелеуде көркем-шығармашылық және педагогикалық процестердің ұштасуы, олардың кірігу нәтижелері, көркем-шығармашылық және оқыту әдіс-тәсілдерін өзара тұтас байланыста қарастыруды талап етеді. Ал, бұл мәселе білімгерлердің белсенді шығармашыл тұлғасын қалыптастыруда аса маңызды. Кәсіби маман даярлауда бейнелеу өнері пәндерін оқытуды-көркем-шығармашылық және педагогикалық талаптарға сай теориялық және практикалық әдіс-тәсілдерді, заңдылықтар мен ережелерді, олардың орындалу техникасы мен технологияларын, т.б. қажетті мәселелерді біртұтас жүйелі байланыста қарастыру қажет. Мұндағы негізгі мәселе өнер түрлерін оқытуда білімгердің меңгерген білімі арқылы оның шығармашылық танымы мен қиялын дағдыландырып шыңдау негізінде олардың көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігін дамыту. Бейнелеу өнері

пәнінің басты міндеттері оқушылардың бейнелеу өнеріне деген қызығушылығын оятып көркем танымын қалыптастырып, өз қабілетіне сенімділікке, өз бетінше шешім табуға, өмірге бейімділікке, көркем шығармашылық жұмыс мәдениетіне тәрбиелеу. Сондықтан, мақалада суретші-педагог даярлауда біз көркем және педагогикалық қызметтегі шығармашылық белсенділік мәселелерін қарастырамыз. Жұмыстың зерттеу мақсаты - осы мәселелер шешімін қорытындылап, болашақ суретші-педагог мамандардың көркемдік мәдениеті мен танымын қалыптастыру негізінде, олардың көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігін дамыту.

Білімгерлердің көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігін жоғары оқу орнында қалай дамыту мүмкін? Осы мәселе шешімі мен жолдарын теориялық тұрғыдан да, практикалық тәжірибеден де жаңа педагогикалық технологияларға сүйене отырып талдап көрейік. Бүгінгі жаһандану дәуірінде педагогикалық инновациялық технологиялар түрлері мен оларды қолдану мүмкіндіктері мол. Алайда жоғары білім саласында көркем өнер пәндерін оқытуда жаңа педагогикалық технологиялар мен инновациялар әлде де кеңінен және жан-жақты қолданыс таппай келеді. Мұның басты себебі, жоғары оқу орындары көркем өнер пән оқытушылары бұл мәселеге жете мән бермейді. Қажет санамайды. Өнер пәнінің жеке теникалық шеберлік, сауатты бейнелеушілік жағына ғана басымдық беріп оқытуды жөн көреді. Осылайша оқытуда біржақтылық қалыптасып, білімгердің бүгінгі заман талаптарына сай жан-жақты білім тәрбие алуы, шығармашыл тұлға ретінде қалыптасу міндеттері ұмыт қалып жатады. Ал жан-жақты, өмірге бейім шығармашыл тұлға қалыптастыру бүгінгі басты педагогикалық мақсат. Жаңа педагогикалық технологиялармен жан-жақты, өмірге бейім шығармашыл тұлға қалыптастыру, барлық педагогикалық бағыттарды байланыстырушылық интегралдық мәнімен қатар, өзінің жеке пәндік спецификалық, мамандық мән-мазмұнымен де, мақсат-міндеттерімен де ерекшеленетіндігі ғылымда белгілі. Барлық педагогикалық бағыттар өзінің тұтас комплекстік тәрбие тәсілдерін қамтиды. Сол себепті де, тек тұтас топтық- комплекстік оқыту технологиялары ғана белсенді, жан-жақты дамыған шығармашыл, өмірге бейім тұлға тәрбиелеуге толық мүмкіндік туғыза алады.

Тәрбие мен білім үрдістері бір тұтас, және бірі-бірінен бөлінбей қатар жүретіндігі ақиқат. Осы өзара байланыста адамның тұлға ретіндегі негізгі әдет-дағдылары мен қасиеттері мақсатты бағытта таным арқылы қалыптасып дамиды. «И воспитание, и образование основываются на познании: воспитание в большой мере опирается на познание жизни (в широком смысле слова), образование – на познание научных истин, добытых человечеством» [1, 47 с.].

Өнер сабақтарын жүргізуде жаңа педагогикалық және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды тиімді қолдану арқылы білімгерлердің көркем-шығармашылық қабілеттері мен педагогикалық шеберлігін ынталандыру өмірге бейім, шығармашыл тұлғаны қалыптастырудың негізгі басымдықтарының бірі. Білім мен тәрбиені біртұтас қалыпта жаңа технологиялар арқылы беру, мысалы интерактивті тәсілдер қолдану білімгердің ынтасын арттырып білім сапасын жақсартады. Білімгердің көркем-шығармашылық қабілеттері мен педагогикалық шеберлігін ынталандыру оқытушы мен білімгердің сабақ процесіндегі өзара қызметтестік бірлігі арқылы жүзеге асады. Әрине, бұл қызметтестікте оқыту ынтымақтастық педагогикалық технологиясына негізделген интерактивті оқыту жүйесі. Жалпы өнер пәндерін оқытуда, интерактивті оқыту әдісі бұл- біріншіден оқыту процесіндегі оқытушы мен білімгер арасындағы көркем-шығармашылық және педагогикалық қызметтестік іс-әрекет. Білім жүйесіндегі инновациялық оқыту технологиялары туралы мақалада А.Г. Маджуга, Г.Санаева интерактивті оқыту әдісін оқытушы мен студент арасындағы оқыту процесіндегі өзара әрекеттестікті қанағаттандыратын оқыту әдістері және жеке тұлғаның шығармашылық қабілетінің дамуы бағытындағы детерминациялық, альтернативті таңдау мүмкіндігіндегі жағдайда бағыт-бағдарға үйрету, осылардың негізінде жаңалықтар, өнер тапқыштық ашуға әсер ету және оқытуда шығармашылық жетістікке жетуді меңзейтін төртінші деңгейіне жетуге ұмтылу – деп көрсетеді [2,183 с.]. Міне осы интерактивті оқыту әдістерін білімгерлер көркем шығармашылық және педагогикалық белсенділігін дамытуда кеңінен қолдануға мүмкіндіктер мол. Мысалы, мұндағы интерактивті әдістер - нысандармен жүйелерді иммитациялық модельдеу, семантикалық-перцептивтік құрылымдар, жағдаяттық тапсырмалар, инцидент әдістері, сыни және шығармашылық ой-қабілеттік дамыту әдістері т.б. әдіс-тәсілдерді сабақ түрі мен мазмұнына сай кіріктіріп қолдану білімгерлердің шығармашылық және педагогикалық қызметін белсендіруге толық мүмкіндік жасайды. Жалпы, өнер пәндерін оқытуда интерактивті оқыту әдісі оқытушы мен білімгердің көркем-шығармашылық және педагогикалық қызметтестігі негізінде жеке тұлғаны дамытуға бағытталған шығармашылық белсенділігін дамыту құралы болып табылады. Яғни, интерактивті әдіс - өзара қызметтестік арқылы білімгерлердің білім-тәрбие алуы мен өнер шығармашылығына деген белсенділігін арттыратын оқыту әдіс-тәсілдерінің жиынтығы. Білімгер білім мен тәрбиені нақты тәжірибеде, оқу мақсат-міндеттерін

шығармашылықпен орындау, жаңа жетістіктерге жету арқылы, өнімді іс-әрекет нәтижесінде алады. Мұндағы басты мәселе, оқу мен оқыту процесінің үйлесімді шығармашылық әрекеттестігі. Интерактивті оқыту әдістері білімгерлердің көркемдік дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын, көркем-эстетикалық сезім-талғамын дамытып шығармашылық қызметке баулиды. Білімгерлер оқытушымен және өзара әрекеттестікте өнер туындыларын, суретшілер шығармашылық әдістерін, оқыту әдістемелерін, тапсырма орындау тәсілдерін талдау, әңгімелесу, шеберлік сыныптар өткізу т.б. іс-әрекеттері арқылы тәжірибе алып кәсіби білімдері мен шеберліктерін шыңдайды. Бұл тәсілдер білімгерге эмоциялық-тұлғалық таным тұрғысында әсер етіп, коммуникативті біліктілік пен дағды қалыптастырады. Өмірге, қоршаған ортаға және өзара әрекеттестік қарым-қатынас құндылығын бойына сіңіріп оқуға, білім алуға, шығармашылыққа деген белсенділігін арттырады. Бейнелеу өнері мен педагогикалық қызметтегі білімгер мен оқытушыға ортақ шығармашылық процесс тұтастығы, практикалық жұмыс мәдениетін қалыптастырып тұлға дамуына алғы шарттар жасап, адамгершілік қасиеттерін дамытады. «Практика показывает, что вместе учиться не только легче и интереснее, но и значительно эффективнее. При этом важно, что это касается не только академических успехов учеников, их интеллектуального развития, но и нравственного.

Обучение в сотрудничестве рассматривается в мировой педагогике как наиболее успешная альтернатива традиционным методам. Оно также отражает личностно-ориентированный подход» [3, 26 с.].

Жеке тұлғалық бағдарлы оқыту технологиясы оқушының интеллектуальдық даму деңгейіне, сондай-ақ оның осы пән бойынша даярлығына, оның қабілеттері мен дарынына сай өзіндік дифференциалды оқыту әдіс-тәсілдерін қолдануды талап етеді. Сондықтан көркем өнер пәндерін оқытуда жеке тұлғалық бағдарлы оқыту технологиясы білімгерлер белсенділігін дамытуда қуатты әдістемелік құрал. Әрине, жеке тұлғалық бағдарлы оқыту технологиясын қолдануда білімгерлердің жеке тұлғалық ерекшеліктерімен, психологиялық, рухани, эмоционалдық сезімдерімен қатар, көркем танымдық қабілеттерін ескеріп отырған жөн. Мамандық пәндерін оқытуда оқытушы алдындағы негізгі мақсат тек академиялық сауаттылық пен білім, әдет-дағды, бейнелеушілік шеберлікті ғана игерту емес, сонымен қатар жеке тұлғалық адами, рухани, адамгершілік қасиеттерді де қалыптастырып бойына сіңіру. Гуманистік педагогиканың негізгі басты принциптері адамгершілік, ар-ұждан, шыншылдық, имандылық, руханилық т.б. қасиеттер мен адами құндылықтарды білімгер бойына сіңіру бейнелеу өнері пәндерін оқытуда өнертанымдық көркем-эстетикалық жүйелер арқылы жүзеге асырылады. Бұл гуманистік адами құндылықтар көркем өнердегі реалистік ақиқат бағыттар. Өнер түрлері мен жанрлары арқылы білімгерлер бойына эмоционалды-сезімдік, көркем танымдық шығармашылық қызмет процестері арқылы игерілетін құндылықтар. Осы тұрғыда жоғары оқу орындарының өнер пәндері оқытушылары жаңа педагогикалық технологияларды, интерактивті оқыту әдістерін терең түсініп, гуманистік тұрғыда басшылыққа алуы тиіс. Көптеген жағдайларда өнер пәндері оқытушылары бұл гуманистік педагогика тұжырымдары мен қағидаларына мән бере бермейді, өнертанымдыққа басымдық беріп оны толығымен ұмыт қалдырады. Бұл өте өкінішті мәселе әлде де орын алуда.

Жалпы бейнелеу өнерінің орындалу және оны оқыту тәсілдері де, шығармашылық немесе педагогикалық техникалары мен технологиялары да өзара тығыз байланысты және осы тұрғыда өзіндік белгілі бір көркем-педагогикалық дидактикалық жүйені құрайды. Әрине, жеке тұлғалық бағдарлы оқыту бағытындағы сандаған технологиялардан біз бейнелеу өнері түрлеріне қатысты және оған кірігуі мүмкін технологияларды саралап алуымыз қажет. Ал, бұл мақсатта біз қызметтестік, интерактивті белсенді әрекеттестік әдістемесін, проектилер әдістемесін, сыни тұрғыдан оқыту технологиясын бірізділікпен оқыту мазмұнына сай қолдануды құптаймыз. Жеке тұлғалық бағдарлы оқыту технологиясында оқыту қызметіндегі басты нысан білімгер, оқушы, ал оқытушы міндеті осы білімгерден шығармашыл, өмірге бейім, адамгершіл, рухани дамыған тұлға қалыптастыру. Осыдан өнер пәнін оқыту процесіндегі басты тұлға білімгер, оқушы, ал негізгі іс-әрекет, қызмет білім мен тәрбиені *игеру* мен *игерту* болып шығады.

«Көркемөнер пәндерін оқыту процесінде жаңа инновациялық технологияларды қолдану пәннің өнертанымдық, шығармашылық үрдісіне негізделіп отыруы тиіс. Бейнелеу өнері мен педагогиканың шығармашылық табиғаты жаңа технологияларды қолдануға мол мүмкіндіктер туғызып отырады.

Көркем білім мен тәрбиенің жаңа технологиялары бейнелеу өнері пәнінің дүниетанымдық, шығармашылық табиғатына қарай түрлі бағыттарда қарастырылады. Бейнелеу өнері шығармашылық, өнертанымдық, жалпы білімдік пән болғандықтан оны оқытуда жаңа технологияларды, интерактивті әдістерді қолдану түрлі ғылыми-педагогикалық, көркем танымдық, әдістемелік ізденістерді қажет етеді. ...

Бейнелеу өнері сабақтары – осы өнер түрлерінің мән-мазмұнына, көркемдік қасиеттеріне тән жүргізілуі шарт. Өйткені бейнелеу өнері — адамдардың рухани дүниетанымын универсалды-әмбебапты пайымдау, көрсету формасының құралы. Бейнелеу өнері пән мұғалімінің басты міндеті – баланы осы өнер

әлеміне енгізу, қауыштыру, өнерде және өмірде шығармашылыққа баулу. Көркем білім мен тәрбиеде әр сыныптағы балалардың жас және психологиялық, физиологиялық даму ерекшеліктеріне сәйкес, бейнелеу өнері шығармашылығының түрлі тәсілдері қамтылғандықтан, толық шығармашыл тұлға қалыптастыру мен дамытуға бағытталған мақсатты түрдегі оқыту технологиясы оқушылардың шығармашылық ой-өрісін, қиялын, талғамын қалыптастырудың бірден-бір кепілі деуге болады.

Тарих, археология, филология, философия, антропология, психология, физиология ғылымдарының деректері мен дәйектемелеріне сүйене отырып бейнелеу өнері түрлерінің сенсорлық визуальдық - көру, есту, тілдік, кинестетикалық түп негіздері болатындығын және олардың адам сана-сезімі арқылы қамтылатындығын байқаймыз. Жалпы бейне, бейнелеу барлық сенсорлық таным негізі екендігі белгілі. Әрине, сондықтан да білімгердің шығармашылық ой-өрісін, қиялын, көркемдік талғамын қалыптастыру оқу қызметін шығармашылық белсендіру интерактивті әдістер-имитациялық көркемдік, ойындық әлеуметтік, рөлдік, іскерлік ойындар, жоба әзірлеу, нақты жағдайларды талдау (кейстер), талдау мен бақылаудың белсенді социологиялық тестілендірілген әдісі, бейнелік сахналау, өнер түрлері бойынша бейне суреттерді, репродукцияларды, иллюстрацияларды талдау т.б.с.с. түрлі тәсілдер арқылы жүзеге асырылады» [4].

Тәжірибеде білімгерлердің танымдық, көркем-шығармашылық қызметін модельдеуші және оларды әрекеттендіруші формалар мен тәсілдерде өзара байланысты түрлі реттегі әдістер қолданамыз. Бұл үшін түрлі тапсырмалар мен жаттығулар оқу-әдістемелік комплексі даярланады. Бұл тапсырмалар мен жаттығулар білімгерлер оқу белсенділігін дамытуға бағытталған мақсат-міндеттерді қамтиды. Мысалы, живописьтік қысқа мерзімді этюдте көңіл-күйді, адам сезімін көрсету-композиция; пішін, қатынас, құрылым; кеңістік және көлем; жарық және түс, түстер үйлесімі; т.б. тәсілдермен нақышты бейнелік шешімдер арқылы типтік немесе ситуациялық көркем бейнелік құрылымда орындалады. Мұндай жаттығу бейнелік құрылымды, сюжетті анықтау іс-әрекетімен қатар нақышты пластикалық тәсілдерді орынды қолдану ізденісінде білімгердің психологиялық көңіл-күй, ой жүйе оперцияларында іске қосып, өз жұмысына талдау жасай отырып оның шығармашылық белсенділігін оятады. «Композициялық білікті дамыту мен көркемдік талғамды тәрбиелеу үшін өнердің тарихын зерделеу, қазіргі заманғы суретшілердің шығармаларымен танысу, қызықты композициялық шешімдерді көшіріп алу, олардың құрылу қағидаттарын талдау қажет» [5, 48 б.]. Аталған тапсырмалар танымдық шығармашылық белсенділікті әрекеттендірудің мотивациялық компоненті және интерактивті әдістің тұтастықтағы ерекше бөлігі болып табылады.

Мұнда жаңа педагогикалық, шығармашылық оқыту технологиялары бейнелеу өнері түрлерінің көркем-образдық шығармашылық қасиетіне байланысты оның басқа пәндерден өзгеше оқыту, көркем білім-тәрбие әдістемесінің қажеттілігінен туындайды. Бейнелеу өнері пәні көркем-образдық шығармашылықты, барынша эмоционалдық сезімдік әсерді, бейнелік пластикалық, көркемдік рухани танымды қажет ететін шығармашылық пән.

Сондықтан мұнда «Көркем образдық танымдық», «Әсерлі, бейнелі сезімдік – көркем танымдық», «Бейнеленілетін нысанды, объективті реалды шындық пен образдық ойды бейнелі белсендіру», «Әсерлі-сезімдік, көркем-бейнелі тізбектік ырғақ» (М.Б.Джанаев) оқыту әдістемелері түрлерін ғылыми педагогикалық негізде интерактивті әдістемелер жүйесінде қарастырған жөн. Бұл тәсілдер жүйесін бейнелеу өнерін оқытудың өзіндік жаңа педагогикалық технологиялары ретінде қарастыруға болады. Аталған әдіс-тәсілдер жүйесі бейнелеу өнерін оқытудың көркем шығармашылық, көркем-образдық қасиеттері мен мәнімен санасуды талап етеді. Бейнелеу өнеріне оқытудың бұл жаңа әдістемелері мен технологиялары оқушылардың көркемдік танымын, ой қиялын, рухани дүниесін байытып көркем шығармашылыққа, бейнелеушілік қызметтері мен көркем-эстетикалық қабылдаушылық әдет-дағды, машықтарын, білім-біліктілігін, шеберліктерін қалыптастырып дамытуға бағытталады. Сондай-ақ, бұл әдістемелер жас буындардың көркем бейнелік ойлау әрекетін, көркем-эстетикалық талғам – түсінігін дамытуға, түрлі әсерлі тізбектік тәсілдер арқылы бала көңіл күйін, көркемдік танымы мен жадын жаңғыртып жандандыруға, рухтандыруға, көркем танымы мен сезімдерін дамытуға, көркемдік санасы мен сезімдерін белсендіруге және сабақ барысында шығармашылық үрдісті айқындап оны жандандыруға мүмкіндік береді. Аталған жаңа технологиялар жүйесі бейнелеу өнері сабағының үрдісімен, оқушы шығармашылық үрдісінің сәйкестігін реттеу, белсендіру мақсатын көздейді.

Біздің тәжірибемізде «Әсерлі-сезімдік, көркем-бейнелі тізбектік ырғақ» оқыту әдісі (М.Б.Джанаев) – бұл біртұтас жүйелі тізбекті түрде, келісімді ырғақпен қажетті ахуалда, (ситуация) түрлі пішінде, өзара байланыста құбыла отырып, білімгердің көркем танымдық және образдық бейнелі елестетуін, көңіл-күй сезімін оятып, ой-сана толғаныстарын тебірену, жадын жаңғырту, әсерлендіру тәсілдерінің тобы болып

табылады. Мұнда түрлі визуальдық, сенсорлық тәсілдер, көрнекіліктер, дидактикалық жаттығулар мен тапсырмалар, электронды-техникалық жабдықтар т.б. тәсілдер гермониялы тізбектік ырғақпен қажетті ситуацияда сабақ мазмұны мен мақсат-міндеттеріне сай қолданылып отырады.

Қорытындылай келгенде мұндай педагогикалық белсендіру тәсілдері арнайы пән сабақтарында білімгер мен оқытушы әрекеттестігімен өзара байланыста қолданылады. Бұл өзара байланысты белсендіру әдісі әрдайым төрт негізгі оқу мәселелерін қатар шешуді талап етеді: 1) композиция; 2) пішін, қатынас, құрылым; 3) кеңістік және көлем; 4) жарық және түс, түстер үйлесімі;

Білімгерлердің көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігі мен қабілеттерін қалыптастырып дамыту - біртұтас оқу процесіндегі бақылаушылығын, танымын, көңіл-күй сезімін, бейнелі визуалдық қабылдауын, ой-қиялын және осылардың нәтижесінде кәсіби дағдыларын бағыттау мен әрекеттендіру арқылы мүмкін болады.

Интерактивті әдістерді жүйлі қолдану білімгерлердің шығармашылық және педагогикалық белсенділігін, образдық ойлауын, көркемдік талғамын, өнерге деген кәсіби педагогикалық қызығушылығын және өнер мен өмірдегі әсемдікті түсініп рухани танымдық сезім-түйсіктерін қалыптастырады.

Зерттеу жұмысында және оқыту тәжірибесінде қолданылған білімгерлердің көркем-шығармашылық және педагогикалық белсенділігін дамытуда жаңа педагогикалық технологияларды, интерактивті оқыту әдістерін қолдану мүмкіндіктері болашақ мамандардың кәсіби даярлығын қалыптастырып педагогикалық шеберліктерін арттырады. Нәтижесінде білімгер жеке тұлғасы қалыптасып көркем-шығармашылық және педагогикалық қызметке даярлығы артады.

Қорытындысында, осы талдау нәтижелері көркем-шығармашылық және педагогикалық біртұтас өзара байланысты белсендіру тәсілдер жиынтығы, білімгер жеке тұлғасын қалыптастырып, кәсіби маман даярлау міндеттерін орындауға толық мүмкіндік беретіндігін көреміз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Фаустова Э.Н. *Формирование основ эстетического саморазвития личности на уроках изобразительного искусства.* // Сб., материалов к программе эстетического воспитания школьников. *Союз художников СССР, Академия педагогических наук СССР.* – М., 1979.
2. *Сб. Наука и образование №22.* ЮКГУ и. М.Ауезова. – Шымкент, 2000 г.
3. *Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е.С. Полат.* – М.: Изд. центр «Академия», 2000. – 272 с.
4. Джанаев М.Б. Бейнелеу өнерін оқытуда интерактивті әдістер мен инновациялық технологияларды қолдану мәселелері. // *ТарМПИ Хабаршысы № 6. Ғылыми-педагогикалық журнал. ТарМПИ, редакциялық-баспа бөлімі.* - Тараз, «ТарМПИ», 2011. – 187 б.
5. Қожағұлов Т.М. *Натюрморт живописіндегі композициялық бастаулардың түпкі ойының, өңдік және түстік контрастылардың өзара әрекеттестігі.* // *Хабаршы. «Педагогика ғылымдары» сериясы, №1(29), 2011ж.* Абай атындағы ҚазҰПУ. – Алматы. – Б. 48-53

УДК 7.04
МРНТИ 18.07.47

А.Т. Қожағұлов¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ-нің, «Өнер, мәдениет және спорт» институтының
«Бейнелеу өнері және сәндік қолөнердің теориясы мен әдістемесі» кафедрасы магистр, аға оқытушы

КӨРКЕМ ҚИЯЛ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ПРОЦЕСТІҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ҚАБЫЛДАУ МӘСЕЛЕСІ

Аңдатпа

Мақаладағы басты ойымыз-көркем қиялды антропожасаушы белгі ретіндегі адами көптеген қасиеттердің ең негізгілерінің бірі екенін көрсете отырып, ұлттық бейнелеу өнерінің мән-мазмұнын тану мен оның болашақ дамуындағы ерекшеліктеріне тоқталу. Сонымен қатар көркем қиялдың табиғатының жан-жақты, көп аспектілі қырларын ашып зерттеу аумағына терең бойлау үшін біз жалпы мәдениеттанудың, гносеологияның, психологияның, философиялық антропологияның сонымен қатар қазіргі ғылым әдіснамасының қол жеткізген табыстарын толығынан және орынды қолдануды ұсынамыз.

Автордың ойы адамның көркем қиялы арқылы шығармашылық пен мәдениеттің негізін қалыптастырушы бастама деп қарастырғанды жөн көріп отыр. Себебі көркем қиялдың табиғаты қай уақытта да көкейкесті мәселелердің бірі болып табылады, тіпті бүгінге дейін бұл мәселенің аумағында әлі де ортақ пікір қалыптаспай отырғаны белгілі. Сондықтан біздің бұл мақаламыздың орталық мәселесі «фантазияшыл адам» феноменінің мәнін кеңірек ашу. Көркем қиял (фантазия) - ол жалпы мәдениеттің болмысын, өмір сүруін мүмкін ететін бастама. Мәдениеттің бастаулары, қайнар көзі алғашқы қозғалысы, себептік байланысы көркем қиялдың пайда болуынан басталады.

Кілт сөздер: көркем қиял, шығармашылық, мәдениет, көркем ойлау, философия, көркем образ.

Аннотация

А.Т. Қожағұлов¹.

¹ магистр, ст. преподаватель кафедры «Теорий и методики изобразительного искусства и ДПИ»
КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМЫ ФИЛОСОФСКОГО ВОСПРИТИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВООБРАЖЕНИЯ И ТВОРЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Основная цель настоящей статьи заключается в определении роли человеческого воображения как важного и атрибутивного антропообразующего признака, а также понимании сущности и эволюции национального изобразительного искусства. Для выявления наиболее объективной позиции, автор статьи стремится рассмотреть данную проблему с самых разных сторон. Для более глубокого погружения в исследуемый контекст целесообразно обратиться к таким областям научного знания как культурология, гносеология, психология, философская антропология. Привлечение к исследованию новейших методологических достижений в означенных областях позволит шире и глубже обозначить искомую проблему и наметить пути ее преодоления.

Автор рассматривает феномен фантазии как своеобразное ядро не только творческого процесса как такового, но и как один из основных механизмов развития культуры в целом. Природа фантазии и ее взаимосвязи с творческим процессом - всегда актуальная тема, однако на данный момент до сих пор не существует единого мнения на этот счет. Особую роль в этом процессе играет национальное восприятие культуры.

Ключевые слова: художественная фантазия, творчество, культура, художественное мышление, философия, искусство, воображение.

Abstract

A.T. Kozhagulov¹

¹magistr, senior Lecturer of the Kazakh national Pedagogical university of a name Abai
Almaty, Kazakhstan

PROBLEMS OF PHILOSOPHICAL ВОСПРИТИЯ OF ARTISTIC IMAGINATION AND CREATIVE PROCESS

The primary purpose of the real article consists in determination of role of human imagination as an important and attributive humanoid sign, and also understanding of essence and evolution of national fine art. For the exposure of the most objective position, the author of the article aims to consider this problem from the most different parties. For deeper immersion in the investigated context of expediently to appeal to such areas of scientific knowledge as культурология, gnosiology, psychology, philosophical anthropology. Bringing in to research of the newest methodological achievements in aforesaid areas will allow wider and deeper to designate the sought after problem and set the ways of her overcoming.

An author examines the phenomenon of fantasy as своеобразное kernel of not only creative process as such but also as one of basic mechanisms of development of culture on the whole. Nature of fantasy and her intercommunication with a creative process is an always actual theme, however now until now there is not single opinion on that score. The special role this process is played by national perception of culture.

Keywords: artistic fantasy, work, culture, artistic thinking, philosophy, art, imagination.

Өнер алаңында көркем қиялдың тек қана адамға тән екендігін және оның шығармашылық қабілеттерінің қайнар көзі екендігін тағыда атап өтпекпіз. Адам болмысы, оның сиқырлық қасиеттері өзінің күрделігін қоғам дамыған сайын, заман өзгерген сайын дәлелдей түсуде. Қазіргі заманауи процестердің өзгерістерінің әсерінен болып жатқан жаңалықтар адамның шығармашылық мүмкіндіктерінің терең тұңғықтарын шынайы көрсетуде. Ал шын мәнінде көптеген антропологиялық суреттерге сүйенетін болсақ оның бастамалық қозғаушы күші-адамның көркем қиялға бой ұру қасиеттерінен басталады дей аламыз. Қазіргі қоғамдық ғылымдар ішінде мәдениет философиясы өзінің мәнін тереңірек қайта қарастыру процесіне бой ұруда. Осы қажеттіктер бізге бейнелеу өнерінің, тіпті жалпы барлық шығармашылық процесінің бастамасы болатын көркем қиялды жан-жақты, әрі терең арнайы зерттеулер арқылы қарастырып оның болмысы мен мән маңызын түсініп, мәдениет философиясы дәрежесінде талдауды қажет етеді.

Бұл мәселенің болмысын кеңінен қарастыратын болсақ Қазақстан суретшілері дәстүрлі дүниетанымды да, мұсылмандық мәдениетпен бірге сіңген рухани болмысты да аттап өте алмайды, ол суретшілердің, шеберлердің, сәулетшілердің көркемдік проблемаларды шешу әдістерінен, образдық белгілерінде ұсынылған идеяларынан, нақыштарынан, пластикалық түзілім шешімдерінен, бояу түсіне жасалған акценттерінен, баяндау тілі мен образдық жалпы сомдалу сипаттарынан және оның оқылу ерекшелігінен көрінісі айдан анық нәрсе. Міне осыларды философиялық тұрғыдан қарап теориялық немесе әдіснамалық негіздемелер жасау қазіргі таңдағы актуальді мәселе болып табылады.

Көркем қиялдың табиғатының жан-жақты, көп аспектілі қыры мен сырын ашу үшін біз жалпы гнесологияның, психологияның, антропологияның сонымен қатар қазіргі ғылым әдіснамасының қол жеткізген табыстарын толығынан және орынды қолдана білуіміз қажет. Сондықтан да біз көркем қиялдың табиғаты мен болмысына бой ұруды жүзеге асырып отырып жалпы мәдениеттің қалыптасу даму өмір сүру болмысын қарастырамыз. Мәдениетті философиялық тұрғыдан түсіну, оның жалпы қалыптасқан белгілері мен байланыстарын анықтау тек қана бұл құбылыстың негізінде жатқан бастамаларды белгілегенде, қабылдағанда, түсінгенде жүзеге асырылмақ. Мәдениеттің мәндік негізінде әрине адам тұр, адам мәдениет арқылы өзінің ішкі мәндік күштері мен мүмкіндіктерін жүзеге асырады, әлемнің әртүрлі көркем образдарын жасайды, сол арқылы да ол табиғаттың басқада көптеген күштерінен ерекшеленеді.

Адам әрі жасаушысы, әрі оның дамуы мен жетілуінің жемісі. Осы көрсеткен бағытта қозғалсақ мәдениет философиясы объективті түрде антропологияға қарай бет бұрады, өте қажетті және өзекті сұрақты тудырады. Ол сұрақ-адамның көпқырлы қасиеттерінің ішіндегі қандай қасиетті мәдениеттің жасампаздық процесінің бастамасы болып есептеледі дегенге жауап іздеу. Бұған жауап ретінде ғылыми әдебиеттерде кездесетін антрофилософиялық анықтамалар мен сипаттамалар өте көп. Тек қана адамға тән қасиеттердің спектрі әрі кең, әрі көптүрлі: микрокосмос (антикалық кезеңде), әлемдік рухтың бөлшектерінің иегері (христиандық), интуиция (Декарт) ойынша (Хейзинг) тіпті күлкіші (Рабле), сонымен қатар ақыл-ой сана иесі, қолынан іс келетін жасампаз тағы да басқа. Адам анықтамаларының қандай қырын алып қарасақ та олардың бәрінде белгілі бір ақиқаттың көзі бар. Ол адамның тарихи әлеуметтік даму процесінде мәдениетті жетілдіре отырып өзінің де үлкен биіктерге көтерілгендігінің дәлелдері, қазіргі өркениет пен мәдениет соның ерекше көрінісі.

Біздің бұл мақаламызда алға қойған мәселеміз адамның көркем қиялын оның атрибутивтік қасиеті екенін әртүрлі мысалдар арқылы көрсете отырып дәлелдеу. Бұл феномен, біздің түсінігімізше ең басты мәдениет қалыптастырушы фактор болып есептеледі. Көркем қиялды біз кейде фантазия деп те қолданамыз, бірақта кейінірек бұл екі түсініктің арақатынасын анықтаймыз, себебі ол арнайы қарастыруды талап етеді.

Адамның көркем қиялы мәдениет қалыптастырушы бастама деп қарастырғанда біздің бұл мақаламыздың орталық мәселесі «фантазияшыл адам» феноменінің мәнін кеңірек ашу. Көркем қиял (фантазия)-ол жалпы мәдениеттің болмысын, өмір сүруін мүмкін ететін бастама. Мәдениеттің бастаулары, қайнар көзі алғашқы қозғалысы, себептік байланысы көркем қиялдың пайда болуынан басталады. Бұл бағытта біз, мәдениет фантазиядан пайда болып, тек қана фантазияның арқасында өмір сүруде деп нақты да кесімді айта аламыз. Әрине бұл ойымызды біз адамның шығармашылық мүмкіндіктерінің басқа да қасиеттері мен қыр-сырларының әсерлерін жоққа шығарып тұрған жоқпыз, яғни абстракты ойлау, эмоция мен сезімдер, интуиция сияқты қасиеттерді. Олардың да мәдениетті жасауда қалыптастыруда өздерінің белгілі орындары бар екені айдан айқын белгілі факт.

Мәдениеттің қандай құбылысы болмасын - әлде қарапайым тастан жасалған балта ма, әлде өте күрделі космос кораблі ме немесе жас баланың салған суреті ме, әлде әлемдік ғажайып сурет туындысы ма, әйтеуір қайсысы болмасын көркем қиялдың заттық көрінісі болып саналады. Басқаша айтсақ сабасына

түскен формаға ауысқан көркем қиял. Мысалы қағаз ақшаны алып оны физикалық қатынаста қарастыратын болсақ ешқандай да күші жоқ сияқты. Ал фантазиялап көрсек ақшаның қолы жетпейтін мүмкіндігі аз, адамдардың көпшілігінің ой-санасын билейтін магиялық күшке ие.

«Көркем қиял мүмкіндігі деді өткен ғасырымыздың басындағы ойшыл Т.Рибо, өте қажеттілік ретінде нан пісіретін наубайдың кәсібінде де, жаңа тоқаш түрлерін шығарғанда кездессе, үлкен әскери шайқастардың жоспарын жасайтын қолбасшының ісінде де шешуші рөлге ие». [1, 84] Адамның іс-әрекетіндегі қол жеткізген табыстарының жемісі, оның көркем қиялының белгілі затқа айналған формасы болып есептеледі. Егерде Гегелдің сөзімен айтатын болсақ «өзінің басқасына» ауысуы. Барлық мәдениеттің заттық көріністері көркем қиялдың басқа болмысы.

Көркем қиял (фантазия) - тек қана сезімдік материалды ойдағы қосу немесе айыру әдістері емес, ол антропо-жасаушы фактор ретінде де көрініс табады, сонымен қатар өз болмысында мәдениеттің «гені» қасиетіне де ие, себебі тек қана көркем қиял адам болмысына тән басты қасиет болып есептеледі.

Көркем қиялды зерттегенде оны универсальді, адамның атрибутивтік және мәндік қасиеттері ретінде қарастырғанымыз жөн болады. Фантазия барлық таным процесінің мәнін көрсетіп қоймай, сонымен қатар оның барлық бағыттарын да анықтайды, тірідей пайымдаудан бастала отырып кейін күрделі ой қорытулық теориялар қалыптастыруды, қоғамдық сананы белгілі бағытқа бұра отырып, құндылықтар мен идеяларды дүниеге әкеледі, сөйте отырып руханилықтың жоғарғы үлгілерін жасайды, адаммен байланысты жан-жақты жетілдіреді.

Көркем қиялды мәдениет тануымыздың қалыптасуының анықтаушы факторларының бірі, әрі оның нәтижесі ретінде қарай отырып, біз бұл қасиетті мүмкіндікті тым психологизациялаудан бас тартуымыз керек, сол сияқты оны эпистемологизациялаудағы ауытқулардан сақтап қалуымыз қажет. Себебі көптеген соңғы зерттеулерде ол бағыттар технократизацияға алып келуде. Біздің бұл мақаламызда алға қойған мүддеміз көркем қиялдың мәселелерін психологиялық аспектіде және гнесеологиядан мәдениеттанумен мәдениет философиясының ауқымына қарай ауыстырып қарастыруға әрекет ету.

Көркем қиял мүмкіндіктерінің рөлін универсальді мүмкіндіктер ретінде зерттеу оның эпистемологиялық психологияның анықтамаларын көрсетуді жокқа шығармайды, сонымен қоса оның мәдениет құрамын қалыптастырушы фантастикалық образдар жасау қасиетін ерекше ашып береді, олардың бәрі мәдениеттің іргетасы болып саналады.

Адамның көркем қиялдық мүмкіндіктері ең алғашқы кездің өзінде-ақ ойын алдына қойған белгілі межелерге жетуді іске асыруының процесінде қалыптаса бастады, ол үшін ой жүзінде нақты табиғи болмыстан бой ұзу мүмкіндіктерін дамыту қажет болды. Бұл адами шығармашылық қасиеттердің бастамасы еді. Оның көмегімен адам өзінің іс-қимылын ой жүзінде жоспарлап, алған межеге жетудің әдіс-тәсілдерін қалыптастырды. Шынайы өмірден қиял көмегімен жоғары көтеріле отырып көркем қиял шығармашылық іс-әрекеттің шешуші бастамасына айналады. Әрине қай кезде де көркем қиял танымда негативті қасиеттерге де ие болады, жалған фантастикалық образдар қалыптастырып, иллюзиялар мен қателесулерге де алып келуі мүмкін, олар дүниені объективті қабылдауға ақиқатқа жетуге бөгеттік жасайды, сондықтан да біз көркем қиялдың бұл қырын қарастырмаймыз, олар әрине ерекше зерттеулердің нысаны болмақ.

Көркем қиял түсінігі әрі психикалық процесс, әрі оның нәтижесі ретінде қарастырылады. Нәтиже ретінде ол адам санасындағы шынайы бейнеленуі оның барлық болмыстық қасиеттерінің қыры мен сырының қабылдануы. Ал енді көркем қиял процесс ретінде-ол сезімнің образдың материал ретінде қайтадан жасалуы. Зерттеушілер көркем қиялдың негізгі механизмдерімен тәсілдері ретінде төменгі қасиеттерін көрсетеді: агглютинация, гиперболизация, акценттеу, ұқсастандыру, типтеу, реконструкциялау т.б. [2, 37-41] Агглютинация (біріне бірін желімдеу) әр түрлі ұқсас емес заттарды, олардың құрамдас бөліктерін бір-бірімен бір бүтін ретінде қарастыру. Осы тәсілдің әсерінен біз табиғатта бір-бірінен алшақ заттарды жакындата бүтіндікте қарастыруға мүмкіндік аламыз. Агглютинацияның нәтижесі ретінде біз көптеген техникалық шығармашылықтың жетістіктерін көрсете аламыз (адамның қол еңбегін өз мойнына алған машиналар), сол сияқты көркем образдар (аңдық стильдегі сақ, скиф туындылары).

Ал гиперболизацияның мәніне келетін болсақ заттар мен құбылыстарды не тым үлкейтіп, кейде тіпті кішірейтіп суреттеу. Бұл әдістердің көмегімен көптеген көркем әдебиетте де кездесетін образдар жасалған. Фантастикалық көрністердің мәніне жетуде көбінесе ұқсастандыру әдісінің рөлі зор. Бұл әдіс мифология мен өнертану мәселесінде жиі әрі табысты қолданыс табуда. Типтеу әдісіне келетін болсақ көптеген құбылыстардағы біркелкі қасиеттерді бөліп алып образдар қалыптастыру. [3, 18-23]. Бұл әдістің көмегімен көркем әдебиеттегі образдар жасалады. Белгілі бір нақты қоғамдағы әлеуметтік топтағы адамның статусының құрамдас бөліктері көрсетіледі.

Ал енді реконструкциялаудың мағанасын ашсақ кейбір белгілеріне сүйене отырып белгілі бір затпен құбылыстың бүтіндей образын жасау. Бұл әдістің маңызын біз әр түрлі мемлекеттерді олардың рәміздері арқылы тану барысында түсіне аламыз (герб, ту, әнұран). Осы атрибутикалар арқылы біз белгілі-бір елдің тарихынан, мәдениетінен ақпараттар алу мүмкіндігіне қол жеткіземіз.

Көркем қиялдың қайсы бір қырын қарасаң да олар бір-бірімен өте тығыз байланыста жатыр, таза түрінде жекелей олар ешқашанда кездеспейді кейбір механизмдерінің кей кездердегі басымдығын айтуға болады, ал бірақта көркем қиялда олар ешқашан да жеке дара кездеспейді. Оны біз философия тарихының мысалдарымен көптеп кездестіре аламыз. Айта кететін жай, көркем қиял дүниенің бүтіндей образын жасауда әр түрлі элементтерді нақты өмір тәжірибесінен, белгілі адамзат қоғамының нақты тарихи даму жағдайы мен деңгейінен алады. Сондықтан да адам фантазиясы шынайы өмірден тым алшақ болуы мүмкін емес, оның негізі нақты адамның күнделікті өмірінің бейнесі, оның сезімдік қабылдауы ретінде қалыптасады. Көркем қиялдағы шығармашылықтың әсері ол сезіммен қабылданғанды синтездей отырып образдар жасағанда көрініс таба бастайды. [4, 21]

Сонымен бұл мақалада біздің көрсеткіміз келгені көркем қиялдың көп қырлы болмысы мен қасиеттері және адамды адам етіп қалыптастыруда дүниенің жаңартылған жасампаздық образдарын жасаудағы оның рөлі.

Сонымен қатар айтайын деген басты ойымыз-көркем қиял антропожасаушы белгі ретіндегі адами көптеген қасиеттердің ең негізгілерінің бірі екенін көрсете отырып, ұлттық бейнелеу өнерінің мән-мазмұнын тану мен оның болашақ дамуындағы ерекше орнына тоқталу.

Жалпы қорытындылай айтсақ, қазіргі егемен еліміздің суретшілер қауымы заман талаптарына сай көптеген игі бастамалар жасап жатыр.

Осы бағыттағы биылғы жылда Қазақстан Республикасының суретшілер одағының Тәуелсіздіктің 25 жылдығына арнап өткізіліп жатқан шаралары, бейнелеу өнеріміздің өрісін кеңейте түсті.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Рибо Т. *Творческое воображение*. – СПб.: Ф. Папистелева, 1901. – С. 84.
2. Беркинболит М.Б., Петровский А.В. *Фантазия и реальность*. – М.: Наука, 1968. – С. 37-41.
3. Байжігітов Б. *Бейнелеу өнерінің философиялық мәселелері*. – Алматы, 1998. – 18-23 б.
4. Коришнова Л.С. *Воображение и его роль в познании*. – М.: МГУ, 1989. – С. 21.

УДК 76
МРНТИ 18.31.41

Б.Т. Найманов¹

¹аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

Д.А. Жикенова²

²оқытушы, магистр, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

М.Ф.-М. Канленов³

³аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

ГРАФИКАДАҒЫ ЛИНОГРАВЮРА ӘДІС - ТӘСІЛДЕРІН ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДАҒЫ СТУДЕНТТЕРГЕ ҮЙРЕТУ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Авторлар мақалада линогравюра техникасының пайда болу кезеңі, жасалу жолдары, сонымен қатар бұл техникалық әдісті студенттерге үйретіп шығу әдістеріне толығырақ тоқталып өткен. Линогравюраны графикалық өнердің бір саласы ретінде қарастырады. Лиолеум бетінде гравюра жасауды үйрену барысында студенттердің шығармашылық қызығушылықтарын арттыру туралы да сөз етілген.

Синтетикалық өнімдердің ішіндегі лиолеумның пайда болуынан бастап бұл материалды суретшілер өзінің туындыларын орындауға кеңінен пайдаланып жол ашқаны туралы айтылады. Гравюра жасаудың өзіндік ерекшеліктері және оны орындау барысындағы шығармашылық бағыт беретін бастапқы ізденіс жолдарын қамтып, жұмысты жоғары деңгейде орындауға лайықты керекті құрал жабдықтарды, басылымға арналған бояулар мен қағаздарды дұрыс таңдау жолдары нақты айтылған. Студенттерге линогравюра техникасында шығармашылық туындылар жасауға бағыттары көрсетілген.

Түйін сөздер: Линогравюра, эстамп, эскиз, компьютер көшірмесі, төсем, білік, жоңғы.

Аннотация

Б.Т. Найманов¹

¹старший преподаватель, КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

Д.А. Жикенова²

²магистр, преподаватель, КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

М.Ф-М. Канленов³

³старший преподаватель, КазНПУ имени Абая, г. Алматы, Казахстан

**ПУТИ ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТАМ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ МЕТОДОВ И СПОСОБОВ
ЛИНОГРАВИУРЫ В ГРАФИКЕ**

В данной статье авторы подробно показали в каком времени появилась техника линогравюры, какими путями она создается, а так же способы обучения студентов в данной технике. А также рассматривают линогравюру как один из видов искусства графики. В ходе обучения вырезанию на линолеуме повышается творческий потенциал и интерес студентов. В статье говорится, что с появлением линолеума среди синтетических изделий художники с большим спросом использовали данный материал для создания своих творений, благодаря чему открылись новые возможности. Так же рассматриваются особенности создания гравюры и направления творческих поисков во время исполнения работ. Четко прописаны и нужные инструменты для качественной работы с линолеумом и пути выбора красок и бумаг для печати на станке. В статье указаны направления для студентов, при помощи которых они смогут создавать творческие работы в технике линогравюры.

Ключевые слова: Линогравюра, эстамп, эскиз, компьютерная копия, грунтовка, вал, резец.

Annotation

B.T. Naimanov¹

¹Senior lecturer, KazNPU named after Abai, Almaty c., Kazakhstan

D.A. Zhikenova²

²Master, teacher, KazNPU named after Abai, Almaty c., Kazakhstan

M. G-M. Kanlenov³

³Senior lecturer, KazNPU named after Abai, Almaty c., Kazakhstan

**THE WAYS OF LEARNING FOR HIGH SCHOOL STUDENTS OF LINOCUT METHODS AND
TECHNIQUE IN GRAFIC**

In the article authors explained in detail at which time appeared the technique of linocut in what ways it is created and learning method of students in this technique. They examines linoleum as one of types of art of graphic arts. During educating to excision creative potential and interest of students rise on linoleum. In the article talked about distinctions of linoleum and other techniques, used to the receipt of print of print, and also stage of implementation of work.

As well with appearance of linocut among synthetic wares artists with a high demand used this material for their creation thanks to that we got new opportunities. Moreover the features of create engraving and the direction of creative search during the execution of works considered in this article. Clearly written out the right tools for quality work with linocut and the way of the choice of colors and papers for printing machine. This article sown the directions for students with this help in the technique of linocut, they will be able to make creative work.

Keywords: Linocut, print, sketch, computer copy, primer, shaft, cutter.

Линогравюра, ксилография, офорт, литография деген атаулардағы қазіргі заманғы графиканың барлық осы түрлері эстамп деген ортақ түсінікпен біріктіріледі. Тираждың көптілігі және аса үлкен болмайтын формат көлемі эстампты өмірдің барлық салаларына оңай кіргізіп оны қазіргі заманғы етеді. Пәтер интерьері, қонақ үй, кафе, кітапхана, көрмелер эстампсыз болмайды. Әдемі картиналар, эстамптар, офорт, гравюралық репродукциялар және фотосуреттер кез келген үйді түрлендіріп қайталанбайтындай өзіндік етеді.

Линогравюра линолеум бетіндегі гравюра. Орындалу техникасы бойынша ксилографияға өте жақын. Линолеум негізінен аса қымбатқа түспейтін қол жетімді материал болып табылады. Ксилографияға қарағанда қолданылатын материалдың синтетикалық шығу тегіне байланысты линогравюралар орындау қарапайым болып келеді. Линолеумның біртектілігі мен жұмсақтығы жұмыс істеуге өте ыңғайлы және кескіш құралдарға ешқандай кедергі келтірмейді [1, 15 б.]

Линогравюралар бір түсті және түрлі түсті – екі, үш және одан да көп болуы мүмкін. Әлбетте, мұндай гравюралардың сапасы ең алдымен бояулардың санымен емес, мейлінше, дәл табылған түстік үйлесімдер мен қатынастармен тақырыпты бере білумен анықталады. Графикалық техника ретінде линогравюра өзінің ерекше сапасы, эстамптың басқа түрлеріне қарағанда ашық көркем тілінің мәнерлілігіне байланысты суретшілер назарын өзіне кең аударады. Линолеум бетінде гравюралардың осы сияқты графиканың басқа түрлерімен салыстырғанда өте үлкен көлемдегі жұмыс басылымдарын алу мүмкіндігі оның ең

басты ерекшеліктерінің бірі болып табылады. Ксилографияға қарағанда қолданылатын материалдың синтетикалық шығу тегіне байланысты линогравюраны орындау қарапайым болып келеді және жұмысқа ыңғайлы, ең жарамды материал болып табылады. Оның басқа материалдардан айырмашылығы оның икемділігі, жұмсақтығы құралдармен жұмыс жасаудағы ыңғайлылығында. Гравюраның көркемдік жағынан ұйымдастырылуы ондағы сызық штрихтардың бір бірімен үйлесімділігі, ақ және қара түстердің белгілі бір тепе теңдікте тұруы, осылардың барлығы гравюра жұмысында қойылатын талаптар. Гравирлеу сөзі қатты тегіс материал бетін арнайы кескіш құралдар көмегімен кесіп ойып сызықтар жүргізу деген мағынаны білдіреді. Суретшіні қағаз бетіндегі орындаған суреті бір дана және қайталанбас болып келеді. Барлық автор жасаған қайта көшіру жұмыстары бірінші істелген туындының көшірмесі ретінде қалады. Ал бірақ материалда орындалған графикалық бейнеден бірнеше басылым алынатын мүмкіндігі бола тұра одан алынған әрбір басылым түпнұсқа болып есептеледі. Бастапқыда эстамп репродукциялау мүмкіндігі ретінде көтерілді де кейініректе өзінің бай техникасына қарай өзіндік мол дәстүрі бар өнер түрі ретінде дамыды.

Эстамп ол көркем графиканың станокты шығармашылығы болып табылатын гравирленген тақтадан алынған басылым. Суретші гравюра жасаған тақтадан эстамп басылымы шығады және де көбінесе оны сол суретшінің өзі басып шығарады. Алынған басылымдағы қол қойылған осындай жұмыстар авторлық экземпляр болып түпнұсқа ретінде есептеледі. Эстамптар ақ қара және түрлі түсті болады. Осы басылымдар ағаш, тас, темір, линолеум және тағы басқадай материалдардан жасалынады. Бейнеленген сурет алдын ала кесіліп немесе күйдіріліп алынылуы мүмкін және бұл жердегі басылым жасалынатын қалыпты тақта деп ал одан алынатын басылымды эстамп деп атайды. Түрлі түсті гравюра – бұл кескіндеме емес, мұнда түстік құралдар шектеулі ең жалпылама, ең сипатты түстерді таңдап алу керек. Гравюра деп бетіне сурет ойып салынған тақта да, сондай ақ одан алынған басылымды да айтады. Гравирлеу өнерінде гравюра ойылған кез келген материалды тақта деп түсінеді. Металл бетіндегі гравюра, ағашқа жасалған гравюра сияқты тағы басқадай гравюраның бірнеше түрлері болады. Болашақ эстамптың негізіне салынатын әдемі, көркем этюд көп рет қайта жасалады. Біртіндеп ол барған сайын байи түседі, оның композициясы нақтыланып, кездейсоқ нәрсенің бәрі алынып тасталады, түрлі түсті гамма бар болғаны бірнеше бояуларға келіп саяды, олар бір бірінің үстіне салынған орындарға көріне отырып, тағы да қосымша бірнеше түстерді береді. [2, 5 б.] Линолеум бетінде орындалған гравюра дөңес беттегі гравюра түріне жатады. Линолеум бетінде гравюра істей отырған суретшінің әр түрлі әсер беретін сан қилы шығармашылық жұмыстарды шығару мүмкіндігіне ие болады.

Жұмыс барысында, гравюра жасалған линолеумнен алғашқыда 5-10 дана басылым алынса да болады. Немесе әртүрлі түсті қағаздарға да бастырып, жұмстың қалай шығатынын байқауға болады ақ қағаз, сарғыш, сұр, т.б. Графика саласында түстің ақтан қараға дейінгі реңдік өзгерістерін көп қолданады. Түстің реңдік өзгерістері деп бір түстің екінші түске дейінгі құбылмалы өзгерістерін айтамыз. Реңдік байланыстар негізінен графикалық сурет жұмыстарында көп қолданылады. Реңдік өзгерістерді үйрену мақсаты линогравюра саласында өте маңызды.

Линолеум және оны өңдеу. XIX ғ. аяғында пластмасса өнімдерінің алғашқыларының бірі линолеум материалы ойлап табылып, өндіріле бастады. Осы кезден бастап линолеум бетіне гравюра жасау да пайда болды. Оксидтелген зығыр майы, шайыр, минералды бояулар мен ұнтақталған тығын араластырып, оны кенеп мата бетіне жағу арқылы линолеум дайындалады. Ал қазіргі кезде тығынның орнына ағаш ұнтағы пайдаланылады, бірақ бұдан линолеум өзіндік сапасын жоғалтпайды. Линолеум жаңадан үйреніп жүрген шеберлерге ең ыңғайлы, ең жарамды материал болып табылады. Өйткені ол арнаулы құрал жабдықтарды, жұмыс орнын қажет етпейді. Линолеумнің басқа материалдардан артықшылығы – оның икемділігі, жұмсақтығы, жоңғымен жұмыс жасауға ыңғайлылығында және тікелей қойылған көрініспен жұмыс жасауға мүмкіндік береді. Осылай жұмыс істеу әдісі суретшінің нұсқа қабылдауын ұштай түседі, оның жоңғы қозғалысы мен материалдың арасындағы байланысты сезінуін байыта түседі. Үйрену барысында кішірек көлемдегі гравюралық жұмыстарды және оқу тапсырмаларын жасау үшін 2 - 3 мм қалыңдықтағы линолеум жарайды.

Линолеумді керекті өлшемде кесіп дайындап, тегіс тақтай бетіне жатқызып құрғақ әрі көлеңке жерде сақтау керек. Орташа тығыздықтағы линолеум бетінде жұмыс жасау өте қолайлы. Жұмсақ линолеуммен жұмыс жасаған кезде біраз қиындықтар болады, өйткені жасалған жұмысты линогравюра станогынан өкізген кезде, жұмсақ линолеум станоктың қысымына қатты жаншылып, ойылған сызықтар өзгеріске ұшырауы мүмкін, яғни анық көрінбей сызықтар жайылып кетуі ықтимал. Сол себептен мұндай жұмсақ линолеумді сызықтарды жалпақ жұмыстарға пайдаланған дұрыс. Ал қатты линолеум бетінде жұмыс жасау көп еңбекті қажет етеді. Күрделі сызықтарды оқу кезінде қатты күш түсу себебінен кескіш – жоңғы

линолеум бетінен тайып кетуі, тіпті жұмыс жасап отырған адамның қолын жарақаттауы да мүмкін. Линолеумді жұмысқа дайындау үшін ең алдымен беті тегістелген тақтай немесе басқа да ДСП, ДВП сияқты тегіс материал керек. Линолеумды осы аталған тегіс материалдың бетіне желіммен жабыстырамыз да, желім кепкенше линолеумнің бетін ауыр әрі тегіс затпен бастырып қоямыз. Жұмыс жасау барысында линолеум қозғалмай тегіс жатады. Егер де линолеум тегіс болмаса, шығатын суреттің сапасын төмендетеді. Сол себептен линолеумды жұмысқа дайындап алудың маңызы өте зор.

Қазіргі кезде линолеумды тақтайға жабыстыру үшін көбнесе ПВА желімі қолданылады. Линолеумді тақтайға жабыстырғаннан кейін, линолеумді тегістеу жұмысын жүргізу керек. Ол үшін наждақ – зімпара қағазы қолданылады. Бірінші тазалау кезінде 0,5 мм зімпарамен тегістеледі. Мұнымен тазалау себебіміз линолеум бетіндегі шұқыр мен сызықтар тегістеліп кетуі керек. Осыдан кейін зімпарамен өңдеу басталады. Алдындағы 0,5 мм зімпарада ұсақ сызықтар қалуы мүмкін, ал 0-дік зімпарадан кейін осы сызықтар тұтас тегістеліп, линолеум беті тегіс жылтырайды.

Линолеумге эскизді көшіру әдісі. Дайын болған эскизді линолеумге көшіру барысында, көшірудің бірнеше түрін қолдануға болады. Эскизді терезе бетіне немесе астынан жарық берілген әйнек бетіне қоямыз да оның үстіне кальканы беттестіріп жабамыз. Көрініп тұрған суретті калька бетіне айнытпай бастырып шығамыз. Енді осы көріністі айнадан қарағандағыдай кері көрініс етіп линолеумнің бетіне түсіруіміз қажет. Ол үшін линолеумнің бетіне көшірме қағазды жаямыз да, оның бетіне калькадағы суретті кері аударып қарындашпен немесе қаламмен бастырып шығамыз.

Линолеумге көшірудің екінші бір жаңа түрі - компьютер көшірмесін қолдану. Тушьпен салынған эскиздің компьютер арқылы көшірмесін аламыз. Осы көшірменің суретін линолеумге беттестіріп, қызып тұрған үтікпен қағаздың үстінен қыздырып жүргізіп отырамыз. Линолеумді қатты қыздырып ерітіп жіберуден сақ болу қажет. Қағаз қызса бояуы жібіп, линолеумге жабысады. Бояу линолеумге түскен – түспегенін білу үшін қағаздың бір бұрышын ашып көруге болады. Көшірме қағаздағы бояуы қою болған дұрыс, өйткені линолеумге басқан кезде анық түседі. Егер қағаз линолеумге жабысып қалса, онда қағазды сумен жібітіп үйкелеп, сыдырып алып тастауға болады.

Төсем. Линолеумнің бетіне төсем (грунт) жасау себебі эскизді линолеумнің бетіне түсіру, оны жөндеу, өшіргішпен өшіру және линолеумді ойған кезде ойылған сызықтар айқын көрінуі үшін жасалынады.

Төсем жасауға гуашь, темпера, тушь қолдануға болады. Гуашты немесе темпераны сұйық қылып суға езіп жалпақ акварель қылқаламымен линолеумнің бетін тегіс етіп бояймыз, қара тушпен де ақ линолеум бетіне тушты сұйық етіп езіп, төсем жүргізуге болады.

Білік. Қажетті құралдардың бірі – білік (стержень). Ол жұмыс жасауға ыңғайлы болуы қажет. Білік бояуды өзіне қабылдап және оны линолеумге бастырғанда бояудың кері, жақсы, тегіс жұғуы үшін керек. Бұл үшін ең қолайлы түрі – желатиннен немесе резіңкеден жасалған білік. Қалыпқа құйылатын желатиннің құрамы: желатин екі мөлшерде, глицерин бір мөлшерде болуы керек. Глицерин желатинді кеуіп кетпеуден сақтайды және оның жұмсақ болып тұруы үшін қолданады. Желатинді қалбырға салып керекті мөлшерде су құямыз: желатин мен су 1:1 мөлшерде болуы керек. Осыдан кейін отқа қойып қалбырдың ішіндегі желатин көтерілгенше қыздырамыз. Кейін қызуын азайтып, сұйық массаға айналғанша желатинді араластырып отыру қажет. Әбден еріп, іртіксіз сұйық массаға айналған желатинге глицерин қосамыз.

Жоңғы (резец) – қатты темірден жасалған өткір жүзді ойғыш құрал. Жоңғының жүзі үшбұрышты доғал және пышақ тәрізді болады. Жоңғы негізінен қатты болат темірден жасалған болуы қажет. Егер жұмсақ темірден жасалса, жүзі жылдам қайтып, өтпей қалады. Сол себептен үнемі қайрақ немесе зімпара қағазы жанында болғаны дұрыс. Егер дүкеннің жоңғысы болмаса, онда қолдан жасауға тура келеді. Қатты темірден жасалған қолшатыр спицтерін тауып алып, оны 10 см ұзындықта қиямыз. Содан кейін 90 немесе 70 градустық бұрышы бар төске спицті ұзындай етіп жартылай төсеп спицтің ортасынан 90 градуста иіп шығуымыз керек. Спиц 90 немесе 70 градусқа иілгеннен кейін, темірді қыздырып қатайту керек. Ол үшін алдын ала машина майын немесе суық су дайындап алу керек. Негізінде темірді маймен суытқан дұрыс. Маймен суытқан кезде темірдің қаттылық қасиеті сақталады. Суытқыш сұйық заттарын дайындап қойғаннан кейін, жасалған жоңғыны көрікте немесе газ плитканың жалынына қыздырса болады. Жалында тұрған жоңғыны басынан аяғына дейін қып-қызыл болған кезде оны алып жаңағы қалбырға дайындап құйып қойған майға 45 градустағы көлбейлікте жоңғыны салып толық суығанша майда ұстаймыз. Жаңадан бастап линолеум ойып жүрген суретшілер, үйрену үшін негізі үш жоңғы болса да жетеді. Үш бұрышты 60 немесе 90 градустағы доғал және үлкен ақ дақтарға арналған жалпақ жоңғылар. Ал шеберлер негізінен жоңғының көп түрін қолданады. 5 – 7 данасы болады. Ойылатын сызықтар бір өлшемде тегіс ойылу үшін суретші шеберлер, жоңғының түрлі өлшемдегі доғал жоңғыларды қолданады 2-2,5 мм 3-3,5 мм,

4-4,5 мм, 5 мм одан да жалпақтарын қолданады. Осындай жоңғылар керекті өлшемдегі сызықтарды бір тегіс ойылуына өте қолайлы.

Ойылған жұмысты қағазға бастыру. Үйрену барысында, жасалған жұмыстардан 5 – 10 оттиск алсаңыз да жетеді. Немесе әр түрлі түсті қағаздарға да бастырып, жұмыстың қалай шығатынын байқауға болады (ақ қағаз, сарғыш, сұр т.б.). Жұмысты басар алдында қағазды дайындап алу қажет. Қағаздың өлшемін ойылған жұмыстан үлкендеу етіп қиямыз, су сіңдіріп сулап аламыз, содан кейін суланған қағаз бетін су сорғыш қағазбен сорғытамыз. Сорғытуға газет беттері де жарайды.

Мұндай әдісті қолданған өте жақсы, өйткені жұмысты басқан кезде, қағаз созылып жыртылмайды және дымқыл қағаз бетіне бояу анық түседі. Жақсы шыққан таза оттескіні желіммен шет-шетінен жағып тақтай бетіне кері жабыстырып қоямыз [4, 116.]. Ойылған жұмысты басып шығару үшін майлы бояу немесе типография бояуы қажет. Негізінен типография бояуын қолданған дұрыс өйткені типография бояуы майлы болмайды, ал майлы бояу ақ қағазға басылған кезде майы жайылып қағаз сарғайып кетуі мүмкін. Бояу қою болған жағдайда оған олиф қосып, сәл сұйылтқанымыз жөн болады. Бояуға әр түрлі олиф қосуға болады, негізінен, типографиялық олифты қолданған дұрыс, өйткені ол майлы болмайды. Ол үшін бояуды пышақпен немесе шпательмен әйнектің ортасынан бір тегіс етіп жаямыз. Әйнектің бетіне жайылған бояу қалың болмауы керек. Линолеумдегі жұмысты қағазға басу үшін әр түрлі қағаз түрлері қажет болады. Негізгі керек қағаз эстамп қағазы.

Эстамп қағазының жақсы басылу себебі ол аса қалың емес, майлы болмайды және бояуды өзіне жақсы сіңіреді. Жұмыстың қалай басылып шығатынын байқау үшін қағаздың әр түрі болса да қолдана беруге болады. Линогравюрада түсті қағаз қолдануға болады немесе ақ қағазды әр түске бояп, өзгертіп басуға болады [3, 44 б.]. Линолеум бетіндегі гравюралық жұмыстарды жасап үйрену кезінде ең алдымен үш түрлі сызықтың ойылуын үйренеміз. Осы сызықтардың негізінде көп жұмыстар жасалады. Бұл тапсырманы орындау үшін алдымен сызықтардың жасалу жолдарына тоқтала кету керек. Түзу сызықтарға әр түрлі түзу сызықтардан тұратын геометриялық денелер, сәулет көрністерінің жазықтығы, шойын жолдағы рельс көрнісі т.б. көптеген көрністері мысал болады. Ирек сызыққа жолдың ирелендеп көрінген көрнісін, жануарлардың, мысылы: зебраның үстіндегі жолақтары, көлдің толқыны, т.б көрністерді келтіреміз. Дөңгелек сызыққа шардың дөңгеленген формасы, бұранда жолдары сондай-ақ тағы да басқа көрністерді салып көрсетуге болады. Қағаз бетіне осы түзу, ирек, дөңгелек сызықтарды салып болғаннан кейін, оны қара тушь, перомен немесе жіңішке қыл қаламмен сызықтарды өңдеп саламыз. Енді осы жасалған суретті линолеумге көшіреміз де, оюға кірісеміз. Ирек және дөңгелек сызықтарды ойған кезде жоңғыдан сақ болу керек. Сызықтарды әр түрлі қалыңдықта беру үшін керекті өлшемдегі жоңғы түрлерін қолдану қажет. Осындай жұмыстардың әрқайсысын линогравюра жасап үйренемін деген суретші өзінің ойлау, шығармашылық мүмкіндіктеріне қарай шешуіне болады. Бұл жердегі мақсат линогравюра техникасын терең меңгерумен қатар шығармашылық ойлау қабілеттерін дамыту болып табылады. Неғұрлым терең ойып, әсемдік әдемі көрнісін көрсетуге болады. Суретшілердің қағаз бетінде немесе басқадай бір материалда орындаған суреттері бір ғана экземплярда болғандықтан ол бірегей болып табылады. Кейініректегі барлық авторлық қайталаулар мен көшірмелердің барлығы түпнұсқадай болмайды. Суретшілердің графикалық материалдарда орындаған бейнелерінен алынатын басылымдардың үлкен санына қарамастан олардың әрқайсысы түпнұсқа болып есептеледі. Алынған басылымдардың саны бірнеше данадан мыңдаған экземплярға дейін жетуі мүмкін, дегенмен олардың барлығы да түпнұсқа болып есептеледі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Щипанов А.С. *Әуесқой жас суретшілер мен мүсіншілерге.* – Алматы: «Мектеп», 1989 ж.
- 2 Звонцов В.М., Шистко В.И. *Офорт.* – М.: Искусство, 1970 ж.
- 3 Клубунковский Б.И. *Линогравюра.* – М.: Просвещение.
- 4 Бесчастнов Н. П. *Черно – белая графика.* – Владос, 2008 г.
- 5 Ордабеков Т., Канленов М. А., Найманов Б. *Линогравюра.* – Алматы, 2001 ж.

ӘОЖ 67:007; 67:001.891.57
МРНТИ 64.01.77

Е.Ө. Омарова¹

¹т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУнің «Шығармашылық мамандықтар» кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы қаласы, Қазақстан

Ш.С. Джазыкпаева²

²білім магистры, Абай атындағы ҚазҰПУнің «Шығармашылық мамандықтар»
кафедрасының аға оқытушысы, Алматы қаласы, Қазақстан

СПОРТ КИІМДЕРІНІҢ КОНСТРУКТИВТІ ПАРАМЕТРЛЕРІН ДИНАМИКАЛЫҚ СӘЙКЕСТІКТІҢ ЭРГНОМИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІ БОЙЫНША ТАЛДАНУЫ

Аңдатпа

Мақалада спорт киімдердің тұтынушының қозғалысына байланысты негізгі параметрлерінің өзгеруі мен ауытқулары талданып, сол аймақтардың эргономикалық көрсеткіштерінің құрылымы динамикалық сәйкестік бойынша талданды. Киімді жобалауда антропометриялық сәйкестік мақсаты бойынша спортқа арналған объективті берілімдер бойынша құрылымдық нұсқа әдісі орындалды. Спорттық киімдерде қолданылатын конструктивті қосымшалар динамикалық сәйкестікке сай математикалық модель бойынша есептелді. Негізгі конструктивті параметрлер бойынша кеуде қосымшасы мен қолтық ойындысына берілген тереңдетілу қосымшалары математикалық тұрғыда есептеліп, дәлелденген.

Спорттық киімнің жетілдірілген конструкциясын таңдау және сапасын болжау белгілі математикалық модельдің қолдануы арқылы есептелді. Конструктивті қосымшалар толық факторлы эксперимент арқылы орындалып, екі факторлы теңеумен дәлелденді. Палуандардың қозғалыста өзгертін аумақтары және палуандар киімдерінде қолданылатын конструктивті қосымшалар толық түрде қарастырылды.

Мақалада спорттық киімде қолданылатын кеуде және қолтық ойындысына берілетін қосымшалар екі факторлы теңеу арқылы математикалық модель арқылы зерттеліп, дәлелденді.

Түйін сөздер: спорттық киім, эргономикалық көрсеткіш, конструктивтік қосымшалар, ауытқу.

Аннотация

Е.О.Омарова¹

¹к.т.н., ст. преподаватель кафедры «Творческих специальностей» КазНПУ им.Абая,
г.Алматы, Казахстан

Ш.С. Джазыкпаева²

²магистр образования, ст.преподаватель кафедры «Творческих специальностей» КазНПУ им.Абая,
г.Алматы, Казахстан

АНАЛИЗ ЭРГНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ КОНСТРУКТИВНЫХ ПАРАМЕТРОВ СПОРТИВНОЙ ОДЕЖДЫ ПО ДИНАМИЧЕСКИМ СООТВЕТСТВИЯМ

В данной статье были анализированы изменения и отклонения основных параметров спортивной одежды при движении в использовании их потребителями и выявлены основные конструктивные параметры и технологические решения эргономических показателей структуры динамического соответствия. С целью антропометрического соответствия при проектировании одежды для спорта была разработана методика структурного варианта по объективным данным. Конструктивные прибавки используемые при построении спортивных изделий соответствует динамическим соответствиям и посчитаны по математической модели. Выбор усовершенствованной конструкции спортивной одежды и определение качества посадки рассчитывалось по методу математического моделирования. Конструктивные прибавки были определены по полному факторному эксперименту и доказаны с помощью двухфакторному эксперименту. Меняющиеся участки борцов при движении и использование конструктивных прибавок при проектировании были рассмотрены в полном объеме.

В данной статье используемые конструктивные прибавки по обхвату груди и на свободу проймы доказаны с помощью двухфакторной математической модели.

Ключевые слова: спортивная одежда, эргономические показатели, конструктивные прибавки, отклонение.

Summary

Omarova Y. O¹.

¹Candidate of Technical Sciences, senior teacher of department of "Creative specialties" of KAZNPU of Abay, Almaty, Kazakhstan

Dzhazykpayeva Sh. S².

²master of education, senior teacher of department of "Creative specialties" of KAZNPU of Abay, Almaty, Kazakhstan

THE ANALYSIS OF ERGONOMIC IC INDICATORS OF DESING DATA OF SPORTSWEAR ON DYNAMIC COMPLIANCES

In this article changes and deviations of key parameters of sportswear were analyzed at the movement in use by their consumers and the key design data and technology solutions of ergonomic indicators of structure of dynamic compliance are revealed. For the purpose of anthropometrical compliance at design of clothes the technique of structural option according to objective data was developed for sport. The constructive increases used at creation of sports products corresponds to dynamic compliances and are counted on mathematical model.

The choice of an advanced design of sportswear and definition of quality of landing paid off by a method of mathematical modeling. Constructive increases were determined by a complete factorial experiment and proved with the help to a two-factor experiment. The changing sites of fighters at the movement and use of constructive increases at design were considered in full.

In this article, a constructive increase in the girth of the chest and the freedom of the armhole are used, using a two-factor mathematical model.

Key words: sportswear, ergonomic indicators, constructive increases, deviation.

Күрес киімнің эргономикалық сәйкестігі бойынша конструкциясын жетілдіру, арнайы және ғылыми әдебиеттерде көрсетілгендей өлшем белгілердің динамикалық ұлғаюы бойынша қосымшалардың ұсынылған параметрлеріне мәліметтер бекітпеген. Сондықтан, қазақша күрес спорттық киімінің тиімді нұсқасын бекіту мақсаты, динамикадағы «адам-киім» жүйесінің жоғарғы деңгейлі қызметі бойынша 2² тәріздес толық факторлы эксперимент (ТФЭ) бойынша жүргізіледі.

Эксперимент жоспарлану негізіне әдебиетінің ұсынысы қолданылды.

Спорттық киімнің жетілдірілген конструкциясын таңдау және сапасын болжау белгілі математикалық модельдің қолдануы арқылы орындалды [84]: $\gamma = \varphi(\chi_1, \chi_2 \dots \chi_k)$, мұнда: γ – жетілдіру параметрі;

$\chi_1, \chi_2, \dots, \chi_k$ – жетілдіру параметрлеріне әсер ететін факторлар. [1, 23 б.]

МТЖӨ И зерттеулері бойынша, жетілдіру параметрлері негізінде келесі мәліметтер қолданылды:

χ_1 – Кк кеуде деңгейіндегі кеңдік қосымша;

χ_2 – Кк.тер.д. динамикадағы қолтық ойындысының тереңдетілуіне арналған қосымша.

Жүргізілген зерттеулер негізінде χ_1, χ_2 жетілдіру параметрлерінің факторларымен қызметтік байланысты анықтаған жөн: $\gamma = \varphi(\chi_1, \chi_2)$

Жетілдіру параметрлері келесі талаптарға жауап берулері қажет:

- мақсатқа жету негізінде жетілдіру параметрлері тиімді болулары қажет;
- тиімді параметрлер зерттелу нысанының жан-жақты қасиеттерін қамтып, әмбебапты болуы қажет;
- тиімді параметрлер сандық өлшенуі қажет және бір санмен ғана белгіленуі қажет;
- тиімді параметрлері статистикалық тиімді болуы қажет.

Бірнеше белгінің ішінен жекеленген белгіні қолданады. Жалпыланған белгі ретінде, жалпыланған қажеттілік функциясын таңдауға болады. Сонымен қатар орташа арифметикалық АК және геометриялық ГК жалғыз сапа көрсеткіштері барлық талаптарға жауап береді.

Тиімді параметр негізінде динамикалық сәйкестіктің бағасы ГК – геометриялық комплекстік көрсеткіші, Кі, Рі – жалғыз көрсеткішінен және Gі салмағы коэффициенттеріне байланысты.

ГК жалпыланған қажеттілік функциясымен салыстырғанда Рі динамикалық сәйкестіктің нақты бағалануын көрсетеді.

Әдістер. Тиімділіктің негізгі критериясымен қатар, киімнің технико-экономикалық көрсеткішінің негізгі критериясының бағалануы бойынша қосымша критерий таңдалады.

ТФЭ мақсаты ГК-дағы K_k және $K_{к.тер.д}$ факторларының тиімді параметрімен байланысты және қызметтік айланысты анықтау.

$\gamma = \varphi(K_k, K_{к.тер.д})$, мұнда: $K_k - \chi_1; K_{к.тер.д} - \chi_2$.

ТФЭ жоспарлау. Қажетті тәжірибелер саны келесі формула бойынша анықталады: $N = P_k^{K_0}$, мұнда: K_0 – факторлар саны; P_k – факторлардың түрленуі.

Бұл жағдайда: $N = 2^2 = 4$ [2, 42 б.]

Факторлардың түрленуі және деңгейлері 1- кестеде берілген.

Кесте 1 - Факторлардың түрленуі және деңгейлері

Факторлар	Түрлену деңгейі			Түрлену интервалы
	-1	0	+1	
$\chi_1 - K_k$ кеуде сызығы бойынша кеңдік қосымша	6	9	12	3
$\chi_2 - K_{к.тер.д}$ динамикадағы қолтық ойындысының тереңдігіне арналған қосымша	3	5	7	2

ТФЭ матрицасын құру үшін факторлардың кодталған мағыналары құрылды. Сонымен қатар факторлық басы нөлдік нүктедегі және осьтер бойынша түрлену интервалдары төмендегі қатынаста, факторлық жазықтықтағы координаттардың өзгеруі орындалды:

$$\chi_i = \frac{(C_{ui} - C_{0i})}{E}, \text{ мұнда: } \chi_i - \text{фактордың кодталған мағынасы;}$$

$(C_i - C_{0i})$ – фактордың өзіндік мағынасы;

E – түрлену интервалының өзіндік мағынасы.

Факторлардың екі деңгейде (+1; - 1) түрлену жоспарлау матрицасында тек қана (+ немесе -) таңбалары және тәжірибелер саны 2 - кестесінде көрсетілген.

Кесте 2- Факторлардың екі деңгейде (+1; - 1) түрлену жоспарлау матрицасы

Тәжірибе нөмірі	Жоспарлау матрицасы				Жұмыс матрицасы		Эксперимент нәтижесі
	χ_0	χ_1	χ_2	$\chi_1\chi_2$	K_k	$K_{к.тер.д}$	
1	+	-	-	+	6	3	60,2
2	+	+	-	-	12	3	59,7

Эксперимент нәтижесі бойынша регрессия теңдеуінің сандық мағыналы коэффициенті анықталды. Бұдан, $K_0 = 2$ теңдеуі мынадай түрге өзгереді: $\gamma = b_0\chi_0 + b_1\chi_1 + b_2\chi_2 + b_{12}\chi_1\chi_2$, мұнда: b_0 – регрессия теңдеуінің бос мүшесі;

b_1, b_2 – сызықтық коэффициенттер; b_{12} – жұптасу факторларының коэффициенті. Факторларды кодталған кезде келесі формулалар ескерілген:

$$\chi_1 = \frac{(K_k - 9)}{3};$$

Жұмыс матрицасында өзгертілген факторлардың мағыналары келтірілді. Алынған зерттеу мәліметтері теңдеуге сәйкес регрессия коэффициентінің есептеулері келтірілді. Бұл мәліметтер регрессия коэффициентінің сызықтық моделінің адекваттылығын тексеру үшін қолданылды. [3, 54 б.]

Регрессия коэффициенттерінің мағыналары матрицаның көмегімен және келесі формуланың қолданылуымен анықталды.

$$b_1 = \frac{\sum_{i=1}^4 \chi_1 \chi_i}{N} = \frac{(-60.2 + 59.7 - 29.65 + 30.25)}{4} = \frac{0.1}{4} = 0.025$$

K_k параметрі үшін регрессия теңдеуі мынадай болады:

$$\gamma = 44.95\chi_0 + 0.25\chi_1 - 14.9\chi_2 + 0.275\chi_1\chi_2$$

Эксперимент нәтижелері бойынша статистикалық талдау

Бөлек байқау нәтижелерінің үлестірілуі орташа үлестірілу заңына бағынады. γ тиімді критерийдің орташа мағынасы бөлек тәжірибеде және қателік дисперсия тәжірибесінде келесі формулаға сәйкес

орындалды:
$$Y_{\gamma} = \frac{\sum_{i=1}^n Y_i U}{n}; S_{\text{кат}}^2 = \frac{\sum_{i=1}^m (Y_{iu} - Y_u)^2}{n} - 1;$$

мұнда: $S_{\text{кат}}^2$ – тәжірибенің қателік дисперсиясы;

n – параллельді тәжірибе саны;

Y_{iu} – бөлек тәжірибенің тиімді критериясының мағынасы;

Y_u – тиімді критерияның орташа арифметикалық мағынасы.

Тәжірибенің орташа квадраттық қатесі:
$$S_{\text{кат}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (Y_{iu} - \bar{Y}_u)^2}{n}} - 1.$$

$\bar{Y}$ мөлшерінің рұқсат берілген ауытқуы $\hat{Y}$ критериясының мағынасына байланысты. $\alpha' = 0,95$ сенімділік мүмкіншілігі тәжірибе нәтижесі бойынша сипатталады. Бұл жағдайда мүмкіншілік келесі түрге

айналады.
$$P\left(\frac{\bar{Y} - t S_{\text{кат}}}{\sqrt{n \leq Y \leq \bar{Y} + t S_{\text{кат}} / \sqrt{n}}}\right) = \alpha',$$
 мұнда: t – Стьюдент критериясы. Бұл жұмыста $n = 4$. [4, 63

б.]

Тәжірибелер нәтижелері 3-кестесінде көрсетілген.

Кесте 3 – Эксперимент нәтижелері

Тәжірибе нөмірі	Байқау нәтижелері		$\bar{Y}_u$	$Y_{iu} - Y_u$	$(\bar{Y}_{iu} - Y_u)^2$	$S_{\text{кат}}^2$	χ_1	χ_2
	Y_{u1}	Y_{u2}						
1	60	60,4	60,2	-0,2	0,04	0,8	-	-
2	59,5	59,9	59,7	-0,2	0,04	0,8	+	-
					0,205	1,85		

Кесте 4 - $\hat{Y}_u$ мағынасының есептеу нәтижелері

Тәжірибе нөмірі	b_0	$b_1 \chi_1$	$b_2 \chi_2$	$b_{12} \chi_1 \chi_2$	$\hat{Y}_u$
1	44,95	-0,025	14,9	0,275	60,1
2	44,95	0,025	14,9	-0,275	59,6

Кесте 5 - Квадратты ауытқудың есептеу нәтижелері

Тәжірибе нөмірі	$\bar{Y}_u$	$\hat{Y}_u$	$\bar{Y}_u - \hat{Y}_u$	$(\bar{Y}_u - \hat{Y}_u)^2$	χ^1	χ^2
1	60,2	60,1	0,1	0,01	-	-
2	59,7	59,6	0,1	0,01	+	-

Тік шыңына шығу тәсілін жетілдіру. Жақсы жағдайлар жиынтығын (оптимум) іздеу

Адекватты сызықтық модельді алу тиімді параметрлердің $\hat{Y}$ табылу мүмкіншілігімен қамтамасыз етеді. Ауыспалы тәуелсізтендеудің коэффициенті факторлар күшіне әсер етеді: коэффициенттердің сандық мөлшері көп болған сайын, фактор көптеген ықпал жасайды.

Оптимум аймағына қозғалыс тік шыңына шығу тәсілі арқылы жалғасады. Тәсілдің мағынасы, регрессия теңдеуін талдау негізінде факторлардың тәжірибелер сериялары құрылады. Эксперименттің мәліметтерін кестеде көрсетілген.

Градиент бойынша қозғалыс қадамы χ_1 маңызды факторы бойынша таңдалды. h'_1 қадамының мөлшері $K_{\chi} = 0,2$ см.

Егер коэффициент «+» таңбалы болса, жетілдіру параметрі артып отырады. Ал, егер «-» таңбалы болса, азайып отырады. Коэффициент мөлшері тиімді параметрінің өлшеріне және фактор үлесіне сәйкес. [7, 91 б.]

Бұдан, χ_2 факторы χ_1 факторына қарағанда тікелей әсер етеді деген қорытынды жасауға болады. Тенеу үрдісті адекватты қылатынын, тексеру көрсетті. Сондықтан, бұл теңдеуді тиімді параметрлерді анықтауда қолдануға болады.

Тік шыңына шығу тәсілін жетілдіру, сипаттама сызықтық теңдеу болған кезде қолданылады. Тәсілдің мазмұны – теңдеу регрессиясы негізінде факторлардың әртүрлі мағыналары мен 6 кестесінде көрсетілгендей тәжірибелер серияларының шарттары құрылады.

Жетінші тәжірибені орындап болғаннан кейін, (6кесте) γ берілген сандар аралығында есептелді. Негізгі факторлардың мағыналық деңгейлері анықталды.

5-7 тәжірибелерді орындағаннан кейін, жетілдіру параметрінің максималды мағынасы жетінші тәжірибеде байқалады. Жетілдіру параметрінің жоғары мағынасы бірінші, екінші және төртінші тәжірибелерде байқалады. Бұдан, тиімді факторлардың мағынасын ұсынуға болады:

$$\begin{aligned} Y &= 60,2 \text{ егер } K_k=10,2 \text{ см,} & K_{\text{к.тер.д.}} &= 4,65 \text{ см} \\ Y &= 59,7 \text{ егер } K_k=9,7 \text{ см,} & K_{\text{к.тер.д.}} &= 5,25 \text{ см} \end{aligned}$$

орлардың әртүрлі түрлену дәрежесін талдай отырып, палуандар арналған спорттық киімнің конструктивті параметрларының екі тиімді мағыналарын таңдауға болады:

$$\begin{aligned} K_k &= 9,7-10,2 \text{ см} & \text{және } K_{\text{к.тер.д.}} &= 5,25-4,65 \text{ см} & (Y=59,7-60,2) \\ K_k &= 11-11,2 \text{ см} & \text{және } K_{\text{к.тер.д.}} &= 5-5,3 \text{ см} & (Y=61-61,2) \end{aligned} \quad [8]$$

Жетілдіру критериясының екінші түрі жоғары деңгейлі болып есептеледі. Біріншісі де жоғары деңгейде деп айтса болады.

Бұдан, конструктивті параметрлер мағынасы $K_k=10$ см және $K_{\text{к.тер.д.}}=5$ см қосымшалары палуандар спорттық киімдерін жобалауда тиімді екендігін анықтайды. Талдау нәтижелері бойынша, қарастырылған параметрлер арасында байланыс бар екендігі байқалады: кеуде қосымшасы артқан сайын, динамикадағы қолтық ойындысына арналған қосымша да артып отырады.

Яғни, кеудік қосымша аз болса, тереңдік қосымшасы да аз болады деген мағына.

Бұдан, келесі нәтиже шығаруға болады: базалық негіздің тиімді конструкция параметрлерін қолдану, адамның статикадағы және динамикадағы сәйкестігі бойынша иық бұйымдарының тиімді конструкциясын құруға болады, өлшем белгілерді бірыңғайлауға және бұйымды пішкенде материалдың шыңынын азайтуға болады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Наурзбаева Н.Х. Исследование и оптимизация конструктивных параметров одежды по эргономическим показателям динамического соответствия: автореф. канд. тех. наук: 05.19.04. – М.: МТИЛП, 1981. – 25 б.
- 2 Криевыныш И.В. Совершенствование проектирования мужской верхней одежды на основе комплексной оценки ее качества: автореф. канд. тех. наук. – М., 1984. – 45 б.
- 3 Сурженко Е.Я. Теоретические основы и методическое обеспечение эргономического проектирования специальной одежды: автореф. ... докт. техн. наук. – М.: МГУДТ, 2001. – 49 б.
- 4 Айдынбекова Ж.Т. Совершенствования методики конструирования поясных изделий: дис...канд. техн. наук: – Алматы, 2008. – 117 б.
- 5 Ерманова Г.К. Исследование и разработка метода зонального комбинирования конструкций серий моделей женской поясной одежды: дис. ... канд.техн.наук: 05.19.04. – Алматы, 2005. – Б. 185.
- 6 Наурызбаева Н.Х. Исследование и оптимизация конструктивных параметров одежды по эргономическим показателям динамического соответствия: автореф.. канд. тех. наук: 05.19.04. – М.: МТИЛП, 1981. – Б. 25.
- 7 Чубарова З.С. Методы оценки качества специальной одежды. – М.: Легпромышлениздат, 1988. – 161 б.
- 8 Ливанова Т.Е., Чубарова З.С. Совершенствование номенклатуры эргономических свойств и показателей качества специальной одежды

УДК 291.12
МРНТИ 14.35.05

Е.З. Батталханов¹

¹д.п.н., профессор Института искусств, культуры и спорта при КазНПУ им.Абая
г.Алматы, Казахстан

Р.Ж. Нарибай²

²к.б.н., доцент Института искусств, культуры и спорта при КазНПУ им.Абая
г.Алматы, Казахстан

ВОСПИТАНИЕ НРАВСТВЕННОСТИ НА ОСНОВЕ ТВОРЧЕСТВА ШАКАРИМА

Аннотация

В статье представлено творческое наследие Шакарима Кудайбердиева как на поэтическом, так и на научно-теологическом уровне. Шакарим Кудайбердиев на протяжении своей жизни непоколебимо верил в то, что есть особая, ничем неисчислимая ценность - чистота и нравственность личности, совсем ничего не стоящая для тех, кто раз в жизни ее изведает. Он утверждал, что ребенок рождается с чистой душой, без врожденных пороков, по мере же формирования личности в ней вырабатываются положительные и негативные качества. По его мнению, человек должен стремиться, прежде всего, к нравственно-духовному совершенству. Шакарим, руководствуясь правилами нравственного поведения, стремился внушить людям веру в то, что исправить дурное положение вещей, искупить греховность можно не только религиозным покаянием, но и нравственным отношением к жизни, с помощью простых земных дел, искореняя зло, страдание, невежество и т.п. Особое значение он придает шести категориям: чувству меры, доброте, чести, стыду, терпению и осторожности, без которых «незачем существовать в этом мире божественном».

Ключевые слова: честность, отзывчивость, трудолюбие, терпение, доброта, нравственность-духовность, вера, человечность.

Аңдатпа

Е.З. Батталханов¹

Р.Ж. Нарибай²

¹п.э.д., Абай атындағы ҚазҰПУ ӨМжС институтының профессоры

²б.э.к., Абай атындағы ҚазҰПУ ӨМжС институтының доценті,

ШӘКӘРІМНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ НЕГІЗІНДЕГІ АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ

Бұл мақалада Шәкәрім Құдайбердіұлының ғылыми-теологиялық ілімге арналған шығармашылық мұрасы ұсынылады. Шәкәрім өмірінің соңына дейін, кімде-кім өз өмірінде бір рет дәмін татып көрген ешнәрсеге пайдасыз нәрсенің қасында, жан тазалығы мен мейірімділік сияқты баға жетпес ерекше ізгіліктің бар екеніне мүлтіксіз сенген. Ол, бала туылғанда ешқандай ақаусыз жаны таза күйінде өмірге келетіні, кейіннен тұлғалық мені қалыптасу барысында оң және теріс қасиеттер пайда болатынын мәлімдеген. Оның пікірінше, адам ең алдымен адамгершілік-рухани қасиеттерін жетілдіруге әуақытта ұмтылыс жасау керек. Моральдық мінез-құлық ережелерін басшылыққа ала Шәкәрім, жаман нәрселерді жөндеу, жасаған күнәлерді тек діни өкінішпен жуып шаюға болмайтыны, сонымен қатар зұлымдық, қасірет, надандықтың түп тамырын жұлу сияқты жер бетіндегі қарапайым әрекеттер көмегімен де түзетуге болатын сенім-нанымдарды адамдардың көкейлеріне ұялатуға тырысты. Ол, «Жаратқан жасаған бұл дүниеде оларсыз, өмірдің мәні болмайтын», қанағат, қайырымдылық, адалдық, әдеп, сабырлық және мұқияттылық сияқты алты санатқа ерекше көңіл бөледі.

Түйін сөздер: адалдық, сезімталдық, еңбексүйгіш, сабырлық, мейірімділік, мінез-құлық-руханилық, сенім, адамгершілік.

Abstract

Battalkhanov E.Z.¹

¹d.p.s., professor of the Institute of at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

Naribay R.Zh.²

²c.sc. (biol.), assistant professor of the Institute of at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

MORAL EDUCATION THROUGH CREATIVITY SHAKARIM

The article presents the artistic heritage of Shakarim Kudaiberdiyev both poetic and scientific and theological teaching. Shakarim Kudaiberdiyev throughout his life firmly believed that there is a special, nothing incalculable value - the purity and morality of the individual, completely worthless for those times in life it tasted. He argued that a child is born with a pure soul, without congenital flogging, as the formation of the person in it produced positive and negative qualities. According to him,

people should strive, above all, moral and spiritual perfection. Shakarim guided by the rules of moral conduct sought to impress upon the people the belief that to fix a bad situation, you can atone for sin is not only a religious penance, but also a moral attitude to life, with the help of simple earthly affairs, eradicating evil, misery, ignorance, etc. He attaches the important meaning to the six categories: sense of proportion, kindness, honor, shame, patience and prudence, without which "no reason to exist in this world of the divine."

Key words: honesty, responsiveness, diligence, patience, kindness, morality - spirituality, faith, humanity.

Шакарим Кудайбердиев был разносторонним, развитым, высоко-эрудированным человеком, глубоко знавшим родную, классическую и восточную поэзию, лучшие образцы русской и европейской культуры. Владел турецким, арабским, персидским и русским языками. Шакарим Кудайбердиев – поэт, мыслитель, просветитель оставивший после себя весьма обширное разностороннее творческое наследие как поэт, так и научно-теологический исследователь. В пятидесятилетнем возрасте он отошел от житейских дел и забот, уединился в глуши и стал излагать свои мысли и наблюдения. Писал не для того, чтобы стать известным, ибо знал, писанное и сказанное ради утоления тщеславия, не имеет под собой никакой ценности. «Писал и пишу лишь ради того, чтобы моя жизнь послужила уроком для грядущих поколений...» [1].

О том, какой поэт представляет нравственно совершенную личность, он попытался раскрыть в стихотворении, которое так и называется «О нравственном воспитании».

Шакарим Кудайбердиев на протяжении своей жизни непоколебимо верил в то, что есть особая, ничем неисчислимая ценность – чистота и доброта души, совсем ничего не стоящая для тех, кто раз в жизни ее изведает. Удел каждого думающего, нравственного человека – испытывать добрые чувства к близким и далеким людям. Душа нравственного человека не может оставаться равнодушной к горестям и радостям других. Шакарим утверждал, что ребенок рождается с чистой душой, без врожденных пороков, по мере же формирования личности в ней вырабатываются положительные и негативные качества.

По мнению Ш.Кудайбердиева, человек должен стремиться, прежде всего, к нравственно-духовному совершенству. Благородные цели, честный труд, добрые поступки формируют нравственный облик личности, и наоборот, человек живущий «телесными» интересами, деградирует, он эгоистичен, любыми средствами стремится достичь богатства и высокого положения. А чтобы этого не случилось, необходимо правильное воспитание, когда с раннего детства порицалось бы пустое времяпрепровождение, щегольство, тщеславие, жадность и другие человеческие пороки. Важнейшим средством воспитания Шакарим считает силу примера: «У человека есть две потребности – телесная и душевная. Постоянная забота о себе, самолюбие, тщеславие – это потребности тела. Совесть, стремление честно трудиться – потребность души. Тот, у кого побеждает первая потребность, ради наживы, корысти и славы готов пойти на любые злодеяния. Второй не ищет ничего, кроме бескорыстного труда и благих поступков. Беда, если по неопытности человек с малых лет любит наряжаться и веселиться, что становится его главной привычкой. Иные принимают злого искусителя за доброго ангела и настолько привязываются к нему, что становятся неразлучными, а от истинной красоты и непрочности бегут, как от чумы» [2].

Раскрывая в своих произведениях те или иные причины, Шакарим размышляет о смысле жизни, о сути человеческого счастья, и приходит снова к выводам о важности непреходящих общечеловеческих, нравственных ценностей: честности, отзывчивости, трудолюбии, терпении, умеренности, доброты и т.д.

«Незря говорят, что кусок хлеба – неоценимый друг души, а деньги и богатство – ступеньки спесивого хвастуна. Крупица проса и зернышко пшеницы могут спасти человека от голодной смерти, а золото-серебро – всего лишь металл».

«Тот, на кого падают беды, считает себя самым нечестным человеком, переживает давно минувшее, не думая о том, что после ночи обязательно наступит рассвет. Эти переживания – удел невоздержанных. Лучшими из людей следует считать тех, кто трудится, не зная лени, и умеет хранить терпение».

Многие мысли Ш.Кудайбердиева, в которых он осуждает человеческую жестокость, жадность, невоздержанность и т.д., для нас, его современников, представляются руководством к действию, воспринимаются как моральный кодекс.

«Тот кто сумел отречься от лени, не найдет в себе мужества отказаться от злых намерений. Человек может обманом повести на смерть тысячи воинов, но он не в силах расстаться со своими».

«Малой крупицей добра мы надеемся искупить грехи, величиной с гору. И не стыдно нам после этого называться человечеством!»

«Люди, жаждущие богатства и славы, не задумываясь, идут на ненавистную для их природы смерть».

«Глаза человеческие можно прикрыть. Око души – никогда». «Умей довольствоваться и трудись честно». «Врата воли ни для кого не открывались сами».

«Человек мыслящий, имеющий богатый жизненный опыт, может предсказать события. Таких-то и называют святыми».

«Разве тот, кто говорит обо мне плохо, сумеет сделать меня хуже, чем я есть на самом деле».

«Привыкший к обману, не остановится перед злом».

«Умный человек может сдержать язык, но ничто не может сдержать его мысли».

«Человек умирает, а добро, сделанное им, остается».

Он считал религию одним из источников духовности и нравственности. Пытаясь ответить на вопросы о смысле жизни, происхождении человека, о сущности смерти, ученый изучает основы многих религий: ислама, буддизма, христианства, иудаизма. И хотя мыслитель не сомневался в правоте Творца Вселенной и не отвергал его вероучение, ему ни в коем мере не было присуще фанатичное принятие и следование догмам ислама.

Первоначально он даже думал, что «человек может добиться полноты и совершенства без всякой веры в существование всевышнего». Но в течение жизни пришел к заключению, что религия – высшая мораль, «крепкая опора для духовного возвышения».

В религиозно-философском трактате «Основные положения мусульманства» есть главы: «Человек должен обладать характером», «Долг перед людьми», «Каждый человек стремится к деятельности», «Бережись неверных поступков».

В этой работе с целью оказать благотворное влияние на сознание и поведение людей он перевел на казахский язык отдельные суры Корана и изложил в личной интерпретации содержание коранических заповедей.

В главе «Человек должен обладать хорошим характером», перечисляя ряд достоинств, которыми должен обладать человек, Шакарим иллюстрирует их изречениями из Корана. «Кто ложью считает религию?» – это ведь те, кто отгоняет сироту и не побуждает накормить бедного..., которые лицемерят и отказывают в подавании! «Хорошее, доброе слово и прощение лучше, чем милостыня, поданная с пренебрежением или по обязанности».

При толковании некоторых сур Корана, мыслитель, обращаясь к сородичам, акцентирует их внимание на том, что эту священную книгу Аллах прислал своим любимцам – людям для того, чтобы они были терпимы друг к другу, сострадательны, жили в доброте и взаимопонимании, чтобы каждый стремился к внутреннему самосовершенствованию. Шакарим Кудайбердиев старался внушить людям, что именно в этом заключается весь смысл веры Аллаха... По его представлениям, Всевышний видит душу каждого, если он находит в чьей-то душе изъян (злость, обман, несправедливость), как бы носитель этой души усердно ни исполнял предписаний Корана, пользы не будет, возможна кара либо в этом, либо в потустороннем мире.

В «Основных положениях мусульманства» он стремится связать символы веры с гуманизмом, превратить в прочную опору жизни стыд, терпимость, исповедальность, жалость, сострадание, милосердие, благоведение перед жизнью, деликатность, благородство, справедливость. «Делай другому только то, что не нравится тебе самому. Вам не по душе, если украдут у вас, если согрешает с вашей женщиной. Подумайте, а не ответят ли вам тем же, и не совершайте неблагоразумных поступков» [3].

Шакарим стремился внушить людям веру в то, что исправить дурное положение вещей, искупить греховность можно не только религиозным покаянием, но и нравственной жизнью, с помощью простых земных дел, искореняя зло, страдание, невежество и т.п. При этом руководствуясь следующими правилами нравственного поведения:

- Если кто-то обделил тебя, то ты, наоборот, удели ему (внимание, вещь...).

- Если кто-то причинил тебе зло, не отвечай тем же, прости его.

- Если кто-то перестал бывать у тебя, сходи к нему сам и повидайся с ним.

По мнению Шакарима Кудайбердиева, человек должен стремиться объяснить смысл жизни и установить вытекающее из него нравственное руководство. По этому поводу мыслитель рассуждает следующим образом: «Жизнь – миг во мраке вечности. Из небытия возникает жизнь и снова уходит в небытие. Начав жить слабым человеком, человек завершает ее немощным стариком».

Самое ценное время – зрелость, середина жизни. Ни одного часа этой поры человек не должен пройти впустую. Чтобы оправдать звание человека, чтобы оставить след на земле после себя, нужно неустанно трудиться душой. Этот период – период нравственной возмужалости, проявления моральной ответственности за происходящее в мире.

Никто не освобожден от смерти: ни падший, ни батыр, ни бай, ни юнец, ни искусник, ни мыслитель. Так как никогда больше не вернемся в подлунный мир, надо всего себя раздарить в земной жизни. Это вызывает цепь добрых дел, послужит уроком для последующих поколений, будет проявлением заботы о грядущем времени казахского общества. «Все, все уходят в мир иной. Не умирает лишь тот, о ком вспоминают оставшиеся на земле. Не исчезает полностью тот, о ком помнят живые. Люди помнят, кто жил и работал по религиозно-нравственным законам, кто решительно проводит в жизнь моральные заповеди священных писаний».

Желание прожить согласно божественным законам, обеспечить себе место в раю исполниться не от пустых мечтаний, не от соблюдения высших ритуалов исламской религии: дан ум – мыслить, глаза – видеть, ноги – искать, руки – находить. Надо выбрать такой жизненный путь, который не приведет впоследствии к сожалению и раскаянию. Это путь любви и жалости ко всему живому. На этом пути от человека требуется кристальная чистота помыслов, милосердие, скромность, справедливость, честный труд, верное сердце, крепкая дружба.

Таким образом, истинный мусульманин, по его мнению, кто вобрал в себя вековую мудрость общечеловеческих нравственных норм в памятнике мирового самоопределения. «Жизненный путь – путь восхождения к вершине духа. Душа вечна, она не исчезает со смертью тела, потому дела человека не могут быть суетными, мелочными», - так он рассуждает в своем труде «Три истины». «Что посеешь на этом свете, пожнешь на том. Все достижения человеческого духа попадают в вечную сокровищницу мирового духа. Вера и убеждение в бесконечном совершенствовании» [4].

Человеческий дух обязывает нас к нашему личному, индивидуальному совершенствованию, даёт силу и твердость в стремлении к нему. Иначе зачем жить?

В «Справедливой Марии» мыслитель размышляет о путях совершенствования человека и его жизни: «По нашему мнению, только честный труд, чистое сердце, трезвый ум могут обеспечить согласие в жизни людей, совершенство самого человека. Если эти качества не возобладают, человечество не может прожить в покое».

Конечно же, человек должен учиться. Без знаний нет ремесла и искусства. И если приобретение знаний и умений приложить для разумного использования богатств природы, то этих богатств хватит для нужды и пользы всего человечества.

Милосердие, любовь и честность идут от чистого сердца. А честный и разумный человек не способен к злу, насилию, эгоизму, хвастовству и прочим проявлениям. Если человек соединит в себе эти три качества, то, безусловно, люди будут жить друг с другом в дружбе и согласии. Однако, помимо этих драгоценных качеств, на своем жизненном пути человек приобретает и вредные качества. Это – корысть, эгоизм, хвастовство. От них порождаются все плохие привычки, такие как насилие, обман, карьеризм, кровожадность и др. Значит, надо искать избавление от этих плохих привычек. Прежде всего, надо выдвинуть к руководству умных и честных людей, разработать и принять закон о материальном обеспечении воспитания подрастающего поколения, строго наказывать его нарушителей. На эти средства надо обучать молодежь труду, давать ей знания и необходимые навыки. Так как одной учебы и труда недостаточно для устранения перечисленных выше плохих привычек, необходимо обучать «науке совести». Эту науку должны разработать компетентные люди, написать ее в виде отдельного предмета, задача которого побудить в человеке совесть, честь и достоинство, преодолеть в нем плохие стороны характера и привычек. А с преодолением их нетрудно добиться совершенства человека.

Шакарим имел ввиду важность обучения этике – «науке совести». А у власти, по мнению мыслителя, должны стоять умные, честные, добрые правители, которые смогли бы создать условия для нравственного совершенствования людей путем их образования и воспитания, целью которых явилось бы формирование в человеке совести. А то, что касается «науки совести» он сам пытался разработать на протяжении всей своей жизни и творчества.

Теме совести посвящены многие работы Шакарима Кудайбердиева, в том числе и труд «Три истины». Совесть – это одна из «истин» писателя. Что он включает в это понятие? «Человеческую скромность, справедливость, доброту в их единстве я называю русским словом – совесть.... Сердце человека, так и не поверившего в это, не смогут очистить ни одна наука, никакое искусство, ни один путь и никакой закон...». Но если человек в полной мере уверует в то, что совесть – это первейшая потребность души, тогда ничто не сможет сделать его сердце черным и черствым», - к таким выводам приходит Шакарим.

Им выдвинуты критерии людей с совестью и людей без совести. «Тот, кто не творит добрых дел, кто погряз в крови, лицемерии и гордыне, ненависти и высокомерии – бессовестный и безнравственный человек». Человек без совести – мертвый человек, отсутствие совести – самый страшный недуг, злодей

без совести – все равно, что скотина. Существом без совести, чести человечности, стоящим ниже скотского состояния, не должно быть места на земле. Превосходство человека над другими живыми существами в его человечности, чем дальше человек от волчьих нравов, тем он совершеннее.

На самое страшное, по мнению Шакарима, когда совесть велит одно, а человек делает другое, когда личность раздваивается. Убереечь молодые души от раздвоения, вырастить их с чистой совестью – долг родителей и воспитателей. А человек с чистой совестью – это тот, кто вобрал в себя нормы и законы человечности, выстраданные всем человечеством.

Он искренне верил в то, что рано или поздно на земле восторжествует Совесть, погибнут пагубные страсти, победит справедливость и люди объединятся в честном труде.

Категории и законы Совести у него тесно переплетены между собой и с требованиями общечеловеческой морали: совести сопутствует честь, стыд; бескорыстие невозможно без милосердия, человечности; внутренняя потребность человека совестливого – делать добро окружающим, помогать нуждающимся, исключая напрочь хвалу, славу, выгоду; стыд сильнее смерти, даже наедине хороший человек стыдится совершать неугодные Совести и Аллаху поступки; обладатель чистой Совести достоин уважения независимо от его образованности, от его религиозной принадлежности, от материального положения.

Для стимулирования дисциплины нравственного поведения и деятельности человека Шакарим дает следующие рекомендации: надо приучить воспитанников к постоянному разговору со своей совестью, к ежедневному самоотчету; надо приучить воспитанников вести дневники, ежедневники, в которых должны быть отражены предстоящие на день, месяц, год дела; ежевечерне необходимо отвечать на вечный вопрос совести: «Что доброго ты сделал сегодня?». По его мнению, выработка и превращение норм морали в правила собственного поведения зависят не только от среды, воспитательного воздействия родителей и учителей, но и самого человека, от степени его сознательности, от его внутреннего стремления к наблюдению высоких духовно-нравственных требований.

Всякий должен стремиться к достижению идеала, пусть даже и не дойдет до цели. Нравственные нормы и правила поведения не должны быть чем-то внешним, они должны стать глубоко личностными качествами растущего человека и только в этом случае выполняют свое назначение. Человек выполнит божественную миссию на пути нравственного самосовершенствования [5]. Таким образом, содержанием нравственного воспитания мусульманина, по мнению Шакарима, являются общечеловеческие нравственные ценности, изложенные в памятнике мировой литературы – Коране. Особое значение он придает шести категориям: чувству меры, доброте, чести, стыду, терпению и осторожности, без которых «незачем существовать в этом мире божественном».

Противопоставляя позитивные и негативные категории (добру – зло, любви – ненависть, ответственности – бессовестность, благородству – подлость, человечности – скотство, дружбе – вражду и т.д.), Шакарим показывает значимость общечеловеческих и нравственных норм [6]. Цель нравственного воспитания – формирование в человеке внутренней потребности к активному утверждению в себе высокой морали, духовности. Религия – высшая мораль. Крепкая основа для духовного возвышения человека – совесть. Поэтому, воспитание «науке совести» – этике, самовоспитание – основные факторы нравственного воспитания молодежи. Путь нравственного воспитания – благородные цели, честный труд, добрые поступки [7].

Одним из главных методов нравственного воспитания Ш.Кудайбердиев считает положительный пример. Ш.Кудайбердиев предлагает критерии нравственных людей (с совестью) и безнравственных людей (без совести). Кроме того он разработал рекомендации для стимулирования нравственного поведения и деятельности человека.

Список использованной литературы:

- 1 Шакарим Кудайбердиев. Зеркало подлинного счастья // Простор. – 1989. – № 8. – С.123-158.
- 2 Антология педагогической мысли Казахстана /Сост. К.Б. Жарикбаев, С.К. Калиев. – Алматы: Рауан, 1995. – 512с.
- 3 Шәкәрім. Мұсылмандық шарты. – Алматы: Қазақстан. Мерей. Ақпқы, 1993. – С.80.
- 4 Шәкәрім. Үш анық (Три истины.) – Алматы: Гаклия, 1991. - 80с.
- 5 Батталханов Е.З. Религия, мировоззрение и образование. – Алматы: Санат, 2001. – С.43.
- 6 Шәкәрім. Шығармалары – Алматы: Жазушы, 1988.- 560с.
- 7 Батталханов Е.З.Гуманистическое мировоззрение в контексте воспитания: монография. – Алматы: Полиграфия сервис и К°, 2011. – 102 с.

ӨОЖ 687
МРНТИ 64.33.01

Е.Ө. Омарова¹

*¹т.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ-нің «Шығармашылық мамандықтар» кафедрасының аға оқытушысы,
Алматы қаласы, Қазақстан*

Ш.С. Джазыкпаева²

*²білім магистры, Абай атындағы ҚазҰПУ-нің «Шығармашылық мамандықтар» кафедрасының
аға оқытушысы, Алматы қаласы, Қазақстан*

ПАЛУАНДАРҒА АРНАЛҒАН СПОРТТЫҚ КИІМНІҢ ТҰТЫНУШЫЛЫҚ ТАЛАПТАРЫН ЗЕРТТЕУ ЖӘНЕ БЕЛГІЛЕУ

Аңдатпа

Мақалада мақсаты ретінде қазақша күреспен айналысатын палуандар киімдеріне қойылатын талаптар қарастырылған. Жұмыстың мақсаты жоғары тұтынушылық және эргономикалық көрсеткіштері талаптарының пайда болу негізінде және бұйымдарды жобалаудағы алғашқы ақпараттарды қолдана отырып, қазақша күреспен айналысатын спортшылардың бұйымдарын жасау.

Қазақша күреспен айналысатын спортшыларға арналған қызметтік-қорғау талабының комплексінде қорғау қасиетінің негізгі көрсеткіші ретінде жыртылу беріктігі екендігі анықталды. Айқас кезінде кенеттен сайыскерлер бір бірін жұлқылағанда, пауанның бірі зардап шегеді. Сондықтан, материалдарды таңдаған кезде арнайы киімдер үшін механикалық әсер бойынша материалдардың жыртылу төзімділігінің көрсеткіштеріне сүйенуге болады.

Сондықтан, эргономикалық талаптарды анықтау үшін антропометриялық, физиологиялық, психофизиологиялық және гигиеналық талаптармен өлшемнің, көлемнің, бұйым түсінің қасиеттерін қарастыру қажет және киімді қолданғанда адам денесіне физикалық және психикалық жүктеме түсірмей, ыңғайлы болуы керек.

Түйін сөздер: палуан, спорттық киім, тұтынушылық талаптар, мата және материал, гигиеналық талап, эргономикалық талаптар, антропологиялық талап.

Аннотация

Е.О. Омарова¹

¹к.т.н., ст. преподаватель кафедры «Творческих специальностей» КазНПУ им.Абая, г.Алматы, Казахстан

Ш.С. Джазыкпаева²

*²магистр образования, ст.преподаватель кафедры «Творческих специальностей» КазНПУ им.Абая,
г.Алматы, Казахстан*

ИССЛЕДОВАНИЕ И УСТАНОВЛЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ТРЕБОВАНИЙ К СПОРТИВНОЙ ОДЕЖДЕ ДЛЯ БОРЦОВ

Целью данной работы явилась оптимизация потребительских требований к одежде для борцов по «казақша күрес», с учетом высоких потребительских свойств, а именно по прочностным показателям (прочность на разрыв) и комплекса эргономического соответствия, которая является безусловно актуальной и будет иметь высокий социальный эффект.

При оценке качества одежды спортсменов-палуанов среди комплекса потребительских требований, большое значение отведено эргономическим показателям, которые предусматривают обеспечение соответствия одежды функциональным возможностям и психофизиологическим особенностям человека; его антропометрическим характеристикам как в статике, так и в динамике; гигиеничности; удобству пользования изделием в различных позах схватки, где основным движением является захват.

Ключевые слова: борец, спортивная одежда, потребительские требования, ткань и материал, гигиенические требования, эргономические требования, антропологические требования.

Summary

Omarova Y. O¹.

¹Candidate of Technical Sciences, senior teacher of department of "Creative specialties" of KAZNPU of Abay, Almaty, Kazakhstan

Dzhazykpayeva Sh. S².

²master of education, senior teacher of department of "Creative specialties" of KAZNPU of Abay, Almaty, Kazakhstan

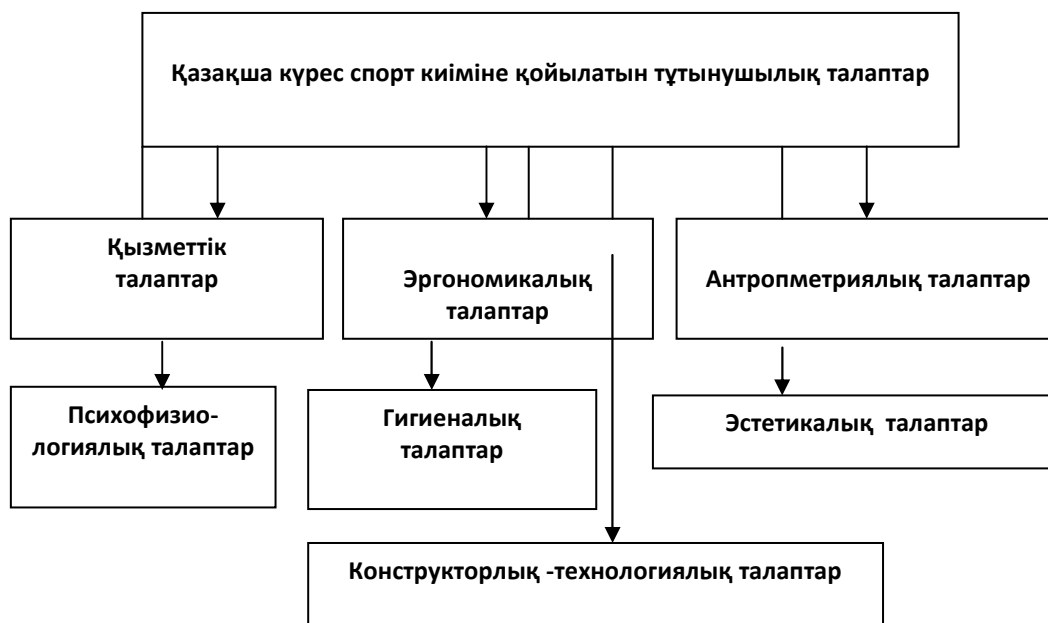
RESEARCH AND ESTABLISHMENT OF CONSUMER REQUIREMENTS TO SPORTSWEAR FOR FIGHTERS

The purpose of this work was the optimization of consumer requirements for the clothing for the champions on «Kazakh wrestling», taking into account high consumer properties, according to the strength indices (tensile strength) and the complex of ergonomic correspondence, which is unconditionally immediate and it will have high social effect.

During the estimation of quality to the clothing of athletes - fighters among the complex of consumer requirements, the great miring is diverted to the ergonomic indices, which provide for the guarantee the correspondence of clothing to functional possibilities and to the psychophysiological special features of man; its antropometricha characteristics both in the statics and and in the dynamics; hygiene; comfortable of article in different poses of the struggle, were the main movtmert.

Key words- fighter, sportswear, potrebitelsy requirements, fabric and material, hygienic requirements, ergonomic requirements, anthropological requirements.

Күрес ережелерін, палуаншының киіміне қойылатын талаптарын, палуандардың киімдерінің зақым келу орындарын, күресушілер киімдерінің классификациясын ескере отырып, палуаншыларға келесі киімдер үлгісі ұсынылуда. Күрес киіміне қойылатын талаптар сұлба түрінде 1-суретте көрсетілген.

Сурет 1- Палуандар киіміне қойылатын тұтынушы талаптар

Палуандар киімдерін жобалауда қойылатын қызметтік-қорғау және эргономикалық талаптар

Спорттық киім күрделі талаптар комплексіне жауап беру керек: қызметтік-қорғау, гигиеналық, эксплуатациялық және эстетикалық. Бұл талаптар бойынша: біріншіден оның материалдар қасиеттеріне қанағаттанарлық болуы керек.

Мұнда спортшылар қарсыластарын ұстап алуға мүмкіншіліктері бар және жұлқыну кезінде көтеруі және кенеттен киімін жұлқыуы мүмкін. Сондықтан споршы киіміне палуанның өз салмағымен қоса, қарсыласының күші де түседі. Қандай дене мүшелері немесе күртешенің қандай бөлшектері әрбір палуаншы айқасының қандай тәсіліне байланысты олардың өзара орналасу мен жылжулар деңгейі анықталады. Сондықтан ұсынылған материалдардың жыртылу беріктігі жоғары сапалы болу керектігі анықталды. Бұл жағдайда арнайы киімдерде қолданылатын материалдардың жыртылу беріктігінің көрсеткіштеріне негізделіп, механикалық әсерлер мен жалпы өндірістік кірлерден қорғау келесі 1 кестеде көрсетілген [3, 28 б.].

Кесте 1 - Материалдарының физико-механикалық көрсеткіштері

Материал	Артикул	Арнайы киім түрі	Жыртылу жүктемесі, Н	
			Негізгі жіп бойынша	Арқау жіп бойынша
Диагональ	3104	Костюмдер	804	706
Капронды талшықты мата	3164	Халаттар	657	490
Саржа	3202	Костюмдер	1235	490
Костюм матасы	3446	Костюмдер, комбинезондар	726	392
Бөз	134	Халаттар	253	294

Киімдердің орташа беріктігі, экологиялық ортада оның сапасының сақталуы (күн радиациясы, атмосфералық ылғал және т.б.) қасиеттер жиынтығы, ал адамға төзімділігі адамның өзі келтіретін әсерлер қасиеттер жиынтығымен (жуу, үтіктеуе, химиялық тазалай және т.б.) сипатталады [4].

Сондықтан, эргономикалық талаптарды анықтау үшін антропометриялық, физиологиялық, психофизиологиялық және гигиеналық талаптармен өлшемнің, көлемнің, бұйым түсінің қасиеттерін қарастыру қажет және киімді қолданғанда адам денесіне физикалық және психикалық жүктеме түсірмей, ыңғайлы болуы керек.

Палуандар киімдерінің антропометриялық сәйкестік талабы

Антропометриялық қасиеттер киімнің адам денесінің өлшем сипаттамасына сәйкестігін анықтайды. Бұл қасиеттер комфорт, қозғалыстағы және тұрғандағы қолдану ыңғайлығын, сонымен қатар адамдардың антропометриялық сипаттамасына сәйкес, яғни бой, толықтық топ, салмақ, оралымдық мөлшерлер және т.б. Тыныс алуға, қан айналымына және де т.б. қозғалыстарды орындау сәйкестіктеді ескеруге байланысты. Киімнің конструкциясы оны қолдауда ыңғайлы: киім оңай киіліп, түймеленіп, оңай шешілуі және оны киген кезде адам денесін қыспау керек [5, 34 б.].

Киімнің адам денесі көлемінің және өлшемінің статикалық сәйкестігі киімді конструкциялау кезінде қамтамасыз етіледі, киімнің өлшемдік сипаттамалары типтік тұлғаның өлшем белгілеріне байланысты. Киімнің тұлғаға нақты сәйкестігін еңсе көрсеткіштігіне байланысты анықтауға болады. Егер киім формасы және көлемі жағынан тұлғаға сәйкес келмесе, киімнің балансы бұзылады, яғни киімде қатпарлар мен ақаулар пайда болады.

Сондықтан, палуандар киімдеріне қойылатын антропометриялық талаптарды қанағаттандыру оның қозғалысын ескере отырып, конструкциясын құруына байланысты.

З.С. Чубаров, Т.Е. Ливанов жұмыстары негізінде киімнің эргономикалық қасиеттер номенклатурасына сүйене отырып, антропометриялық сәйкестік қасиеттері келесі кестеде көрсетілген [6, 45 б.].

Кесте 2-Антропометриялық сәйкестіктің номенклатуралар қасиеттері

Киімнің қасиеттер деңгейі			4-деңгейдегі бұйымдар қасиеті және қасиетте параметрі
1-ші	2-ші	3-ші	
1	2	3	4
Антропометриялық	Киімнің өлшем жаратылымдылығы	Киімнің және бөлшектердің геометриялық өлшемдері	Кеңдік қосымшалар әртүрлі аймақтардағы бұйымдардың ені және ұзындығы, мойын ойындысының тереңдігі
		Ұстамды жазықтық формасы	Қолтық ойындысының тереңдігі, қолтық ойындысының жанама радиусы, иық қиындысының көлденең сызықпен салыстырғандағы қиғаштығы, жең пішімі, тік сызықпен салыстырғандағы бұрыш қиғаштығы және жанама радиусы, шолақ шалбардың отыру сызығының біктігі, киім формасының бөліну тәсілі
	Киімнің геометриялық өлшемдерінің реттегіші	Қозғалыста өлшемдердің өзгеруі мүмкін	Материалдар эластикалығы
		Тұлғаға киімді сәйкестіру	Бұйым ұзындығының реттеу диапазоны, бұйым енінің реттеу диапазоны

Ассортиментті қарастыру үшін антропометриялық сәйкестіктің 3-кесте түрінде берілген келесі номенклатуралар қасиеттері ұсынылды.

Кесте 3 - Палуандар киімінің антропометриялық сәйкестігі бойынша номенклатуралар қасиеттері

Деңгей қасиеттерінің комплекстік көрсеткіштері			4 ші деңгей қасиеттерінің біркелкі көрсеткіштері
1-ші	2-ші	3-ші	
Антропометриялық	Қозғалыстағы адам денесі және оның бөлшектерінің бұйымға сәйкестігі	Адам қозғалысының шектелу деңгейі	Киінген адамның қолының сермеуі, жұмыс қозғалыстарының нақтылығы және жылдамдығы, киім бөлшектерінің қозғалуы
Деңгей қасиеттерінің комплекстік көрсеткіштері			4 ші деңгей қасиеттерінің біркелкі көрсеткіштері
1-ші	2-ші	3-ші	
		Киім аймақтарының қысымдылығы	Киім бөлшектеріндегі материал созылуының деформациясы, бөлшек және бұйым тігістерінде созылу күші
	Статикадағы киім формасының адам тұлғасына сәйкестігі (киімнің тұлғаға қону сапасы)	Киімнің өлшемге шақ келуі Бұйым балансы	Мата қысымдылығының жоқтығы, кең қатпарлар жасауға рұқсат беріледі Киімнің жан тігісі мен және өңірінің, етек сызығының көлденеңділігі, жең орналасуының дұрыстылығы

Бұл жұмыста еңбек шарттарының қорытындысы бойынша өлшем белгілердің динамикалық өсу сипаттамасы бекітілген:

Алдыңғы бойдың белге дейінгі ұзындығы - 6,6%;

Жауырын шығыңқысын ескере отырып, артқы бойдың белге дейінгі ұзындығы - 4,5%; арқа ені - 2,4%;

Қолы горизонталь бойынша алдыға созылғандағы арқа ені - 47%; кеуде ені - 8,6% [2, 193-б.].

Л.Н. Панкова жұмысында ерлер пиджагы мен кительдің артқы бойының қолтық ойындысының ортаңғы және төменгі жағында материал күрделі жүктемені көтереді, яғни ені 10 мм. материал жолағына 16000 Н күш түседі делінген. [3, 89 б.]

Б.А. Бузов бекіткендей, адам жылдам қозғалыс жасағанда киімнің артқы бойымен жеңінің қолтық ойындысына қынамалы ортаңғы және төменгі бөліктерде материал қатты созылады, негізгі және арқау жіптері бойынша 8–10%, ал қиғаш бағытта 25–30% созылады.

Көптеген қозғалыс иық бұйымы бөлшектерінің арқау және негізгі жіптері бойынша 45° бойынша максималды созылуына әкеп соқтырады. Иық бұйымының артқы бойы бойынша қолтық ойындысының аймағында жүктеме мөлшері жай қозғалыстарда 4,9 - 29,4 Н аралығында, ал бірден қозғалғанда, мысалы қолды бастан жоғары көтергенде жүктеме мөлшері 98 Н дейін жетеді [7, 95 б.].

Заманауи шарттарға байланысты тігін материалдарының созылуы спандекстік талшықты қолданылуы немесе маталардың химиялық өңделуіне байланысты. М.И.Сухарева мәліметтері бойынша жеткілікті болып саналады [8, 110 б.], егер тоқыма материалдары келесі созылмалы қасиетті болса: - тұрмыстық киімдегі қарапайым түрлері – көлденең созылуы (шалбар) және екі өстік (күртеше) (15–20%).

Жоғарыда талданған және зерттелген мәліметтер бойынша келесі ақпараттар қорытыланды: материалдарының физико-механикалық көрсеткіштері, антропометриялық сәйкестіктің номенклатуралар қасиеттері, палуандар киімінің антропометриялық сәйкестігі бойынша номенклатуралар қасиеттері зерттелді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Наурызбаева Н.Х. Исследование и оптимизация конструктивных параметров одежды по эргономическим показателям динамического соответствия: автореф... канд. тех. наук: 05.19.04. – М.: МТИ/П, 1981. – 25 б.
- 2 Стебельский М. В. Применение стереофотограмметрии для изучения то поверхности тела человека //Изв. вузов. Технология легкой промышленности и 1966. – № 3. – Б.130–134.
- 3 Чубарова З.С. Методы оценки качества специальной одежды. – М.: Легпромбытиздат, 1988. – Б.161.
- 4 Основные потребительские свойства и требования к одежде //www.znaytovar.ru/new381.html
- 5 Айдынбекова Ж.Т. Совершенствования методики конструирования поясных изделий: дис... канд. техн. наук. – Алматы, 2008. – Б.117.
- 6 Ливанова Т.Е., Чубарова З.С., Совершенствование номенклатуры эргономических свойств и показателей качества специальной одежды//В сб: Совершенствование методов проектирования специальной одежды. – М., 1984. – Б.3-15.
- 7 Бузов Б. А. О методах измерения деформаций растяжений ткани в одежде: автореф. канд. техн. наук. – М., 1959. – Б.196.
- 8 Сухарев М.И., Бойцова А.М. Принципы инженерного проектирования одежды. – М., 1981. – Б.321.

УДК 378.02:37.016

МРНТИ 14.35.09

З.Ж. Рабилова¹

¹п.г.к., Абай атындағы ҚазҰПУ,

Өнер, мәдениет және спорт институты директорының оқу ісі жөніндегі орынбасары

Алматы, Қазақстан

Ж.А. Турдугулов²

²Абай атындағы ҚазҰПУ, профессоры

Алматы, Қазақстан

БОЛАШАҚ БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ МҰҒАЛІМДЕРІНЕ КЕСКІНДЕМЕНІ ОҚЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Көркемсуреттік білімнің негізгі компоненттерінің бірі болып қазіргі қазақстандық жастарды тәрбиелеу мен жаңаша белсендірілген әдісте білім беруде жаңа мақсаттағы мәселелерді шешуге септігін тигізетін, шығармашылыққа кең мүмкіндігі бар, әрқашан кескіндеме табылады.

Ғылым тек адамның ақыл-ойын өрістетсе, кескіндеменің ғылыми танымдағы негізгі жетістігі ол ақыл-ойға қосымша сана мен жүрекке қозғалыс бере алатындығы. Зерттеудің көкейкестілігі жаңа қоғамда педагогикалық оқу орындарында оқитын студенттердің кәсіби-шығармашылық іс-әрекетін дамытуда жоғары білім беру мен педагогикалық технологияларды қолдану тәжірибесіне қойылатын талап та өзгерді.

Бұл мақалада болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерін оқытуға қолданылатын белсенді технологиялардың ерекшелігіне талдау жасала отырып, барған сайын күрделене түсетін тапсырмасы бар оқыту жүйесін құрайтын заманауи белсенді педагогикалық технологияларды қолдану әдістемесін зерттеу қарастырылады.

Бұл оқыту жүйесінің негізгі ерекшелігі, оның көмегімен болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің шығармашылық іс-әрекетін едәуір дамытуға болатыны болып табылады.

Түйін сөздер: бейнелеу өнері, болашақ бейнелеу өнері мұғалімдері, кескіндеме, акварель, студенттер.

Аннотация

З.Ж. Рабилова¹

¹к.п.н., зам.директора по учебной работе Института искусств, культуры и спорта,

КазНПУ имени Абая, Алматы, Қазақстан

Ж.А. Турдугулов²

²профессор, КазНПУ имени Абая, Алматы, Қазақстан

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБУЧЕНИЯ ЖИВОПИСИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Одним из важнейших компонентов полноценного художественного образования всегда являлась живопись, способствующая решению новых целей и задач, открывающих широкие возможности творчеству, поиску активных методов обучения и воспитания современной казахстанской молодежи. Главным преимуществом живописи перед научным познанием является то, что научное знание воздействует только на разум человека, а живопись способна воздействовать на ум и сердце. Актуальность исследования определяется тем, что в новых условиях общественного развития изменились требования к высшему образованию и опыт использования педагогических технологий в подготовке профессионально-творческой деятельности студентов педагогических вузов.

Проведен анализ специфики применения активных технологий при обучении будущих учителей изобразительного искусства. В статье также рассматривается методика современных активных педагогических технологий, исследование которых привело к созданию системы, которая включает в себя постоянно усложняющиеся изобразительные задачи. Главным достоинством этой системы является то, что с ее помощью станет возможно значительно развить творческую деятельность будущих учителей изобразительного искусства.

Ключевые слова: изобразительное искусство, будущий учитель изобразительного искусства, живопись, акварель, студенты.

Abstract

Rabilova Zoya¹

*¹CPS, Deputy Director on EW of Institute of Art, Culture and Sports
of KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan*

Turdugulov Zholaushy²

*²Professor of Institute of Art, Culture and Sports
of KazNPU named after Abai, Almaty, Kazakhstan*

THEORETICAL BASES OF TEACHING THE PAINTING TO FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS

One of the most important components of high-grade art education has always been painting, contributing to meet the new goals and objectives of enabling creativity, the search for active methods of training and education of modern Kazakhstan youth. The main advantage of painting before scientific knowledge is the fact that scientific knowledge is applied only to the human mind, and the painting is able to influence the mind and heart. The urgency of the research is determined by the fact that in the new conditions of social development the requirements for higher education and the experience of using pedagogical technologies in the preparation of professional and creative activity of students of pedagogical universities have changed.

The analysis of the specifics of the use of active technologies in the training of future teachers of fine art is carried out. The article also examines the methods of modern active teaching techniques, the study of which led to the creation of a system that includes increasingly complex visual tasks. The main advantage of this system is that using it will be possible to significantly develop the creative activity of the future teachers of the fine arts.

Key words: fine arts, future teacher of fine arts, painting, watercolor, students.

Қазіргі таңда оқыту арқылы дәріптеу, олардың түрлері мен қажеттілігін ғылыми зерттеу өзекті мәселелердің бірі. Бейнелеу өнеріндегі «Кескіндеме» кәсіптік негізгі пәндердің бірі болып табылады. Кескіндеме бойынша терең берілген білім мен практикалық сабақ мұғалімдердің оқушыларға бейнелеу өнері сауаттылығының негіздерін белгілі суретшілердің шығармаларын түсінуге тәрбиелеу мен оларды эмоционалды түрде қабылдауға үйретеді.

Жалпы білім беретін мектептерде кескіндеменің бастауы арнайы пән ретінде емес, бәрінен бұрын оқушы талғамы мен қарапайым әдістік біліктілікті жетілдіру үшін және адамдардың болашақта қажетті сан түрлі мамандық таңдауына әсер беру үшін оқытылады.

Педагогикалық оқу орындарында кескіндемені оқыту барысында осы пән арқылы келешекте ұзақ уақыттық кескіндемелік этюдтер орындау жүйесі бойынша жұмыс орындаудағы алғашқы ойды іске асырудан бастап, аяқталуға дейінгі текшелердің барлық теориясы мен әдістемесіне аса көңіл бөлінеді. Оқытушы бейнелеу өнерінің теориясы мен әдістемесін оқытуда дұрыс бағдарлауды және реалистік кескіндемелік жұмысты кәсіби шебер орындауды білуге тиіс.

Бейнелеу өнеріне жоғары оқу орындарында және жоғары оқу орнына дейінгі дайындау бойынша реалистік кескіндеменің оқу тапсырмаларында айтарлықтай айырмашылық болмайды. Бірақ жоғары оқу орындарында тапсырмаларды түрлендіру, құбылту және ерекшелендіру арқылы шешімін табу, жұмыс мерзімін ұзарту, белгілі бір деңгейге дейін өркендету, толық аяқталуын талап ету және жұмыстың нақты орындалуы мен теориясын терең үйрену арқылы натуралық қойылымдарды біртіндеп күрделендірумен ерекшеленеді. Мұның барлығы бейнелеу өнерінің сауаттылығын кәсіби меңгерумен және қоршаған ортадағы алуан түрлі пішінді заттар мен шынайы түстерді көру қабілетін дамытумен тығыз байланыста. Суретшінің көру қабілеті дамымаған жағдайда затқа қарап тұрып, оның ерекшелігін көрмеуі мүмкін. Ал көру қабілетін дамыту мақсатты бағытта дәл көріп тұрған пішіндер мен түстерді сезіммен, өткір және нәзіктікпен көруге үйренгенде ғана қалыптасуы мүмкін.

Реалистік кескіндеменің қыр-сырын кәсіби меңгеру суретшінің өзіндік стилін дамытуға әсерін тигізеді. Өнер тарихы бойынша біз түрлі шығармашылық тұрғыдан натураны терең зерттеген көптеген тұрмысынан ерекше талантты суретшілерді және олардың көзқарасынан туған формасы мен мазмұны бүтін шынайы образдарды білеміз. Кескіндемеде суретшілер үшін негізгі мақсат бояулардың үйлестігі мен техникалық әдістер ғана емес, өмір шындығын бейнелей білуі. Кескіндемелік шығармаларында авторлар өз ойын, сезімін және әлемдік танымын баяндайды.

Әрбір автордың жеке шығармашылық қолтаңбасы кескіндемедегі техникалық әдістерді қалай қолданғанына, ойлы мазмұнды қалай ашқандығынан және оның өнеріндегі стильдік ерекшеліктер мен кәсіби шеберлігінің деңгейі қай дәуірге тиесілі екенінен көрінеді.

Оқу барасының бар негізі – натурадан жұмыс орындауда студенттердің жоғары ойын дамыту арқылы халықтық өнерді терең түсінуге және бейнелеу объектісінің реалистік көрінісіндегі заңдылықтарды меңгеру деңгейіне жетуге тәрбиелеу.

Поэзия мен музыкамен қатар кескіндеме де адамдардың жан дүниесіне эстетикалық рахат бере отырып, нәр береді. Осыған орай өнердегі эстетика саласын көптеген ғалымдар зерттелген [1].

Көрермендер картинада бейнеленген түрлі болмыстардағы тарихи және заманауи образдарды, персонаждардың іс-қимылы мен күйзелісін, сондай-ақ табиғат сұлулығын терең қабылдайды.

Автор натурадан жұмыс орындау кезінде арнайы көркемсуреттік тілмен өзінің нені көре алғандығын, оны не толғандырғанын, оларға деген өз қатынасы мен шынайы табиғат әлемін қалай қабылдайтынын картина бетінде бейнеленген нәрселер арқылы жеткізеді. Мұндайда бейнелеу объектісін қоршаған ортаға барынша назар аударылмаса қанағаттанырлық нәтиже күту мүмкін емес.

Педагогикалық немесе кәсіби практика кезінде бейнелеу өнерінен өте қабілетті, бірақ бейнелеу өнерінің тапсырмаларын тек практикалық түрде кескіндемелік жұмыс орындау деп тар түсінетін студенттер де кездеседі. Студентке бояумен жұмыс орындау тәжірибесін теориялық біліммен күшейтпесе қанша тырысқанымен жақсы кәсіби суретші немесе педагог бола алмайды. Теориялық деректерде кескіндеме техникасын меңгерудің қажетті шарттары болып тапсырманы орындаудағы бірізділік табылады.

Кескіндемені үнемі оқып, үйрену керек. Егер студентке тапсырманы орындауға бір күнде 8-10 сағат қатар берілсе, онда күтілетін нәтиже 3-4 сағаттан бірнеше аптаға ұзартылған қойылым нәтижесінен төмен болады.

Реалистік кескіндеме қоршаған әлемді біздің жанарымыздың қалай қабылдағанына байланысты көрген түстермен бейнелейді.

Кескіндемешілерге көркем образ тудыру үшін нақты мазмұны мен автордың сол көрініске басқа да ерекше қызығушылығы бар натураны шынайы қалпында бейнелей білу аса қажет.

Реалистік кескіндемеде натураны шынайы бейнелеу көркем мәнерлеумен үйлеседі. Суретшіден жарықтың түсуі мен ауа кеңістігіне байланысты түстердің ерекшелігін көрсете білу талап етіледі.

Әрбір тақырыпта берілген тапсырмада көлемді натурадағы түстік қатынасты беру мен реңдік қатынасты беуді шатастыруға болмайды.

Кәсіби суретші боламын деушілерге бәрінен бұрын табиғат гармониясының түстік әдемілігі мен өшпес байлығын өз бойына қабылдай білуді жетілдіру керек. Біздің қоршаған ортамыздағы түстердің үйлесімділігінің түрлері шексіз.

Көзге оттай басылып ағаштардың жасыл жапырағының арасынан ашық алқызыл жанып тұрған жемістердің түсі, теңіз толқындарынан жаныңа салқындық сыйлайтын көгілдір түстер, жағадағы алтын құмның арасынан мозаика тәріздес тастардың жылтыраған түрлі түстері, балалардың бет жүзіндегі алаулаған ашық-күлгін түстің әдемілігі, көк аспандағы бұлттарға ұласатын ақ түстер мен күннің батуынан отта жатқан шоқ тәрізді қызыл-күрең өткір түстер өз әдемілігін картина бетінде көру тек шеберліктің нәтижесі.

Натураны дәл көшірудегі оқу суретін орындауға қойылған талаптар кескіндемеде де қойылады. Ал екеуіне ортақ нәрсе, ол – бейнелеудің дәл орналасуы, перспектива заңдылығының сақталуы және конструкциялық құрылымы. Сонымен қатар рең мен жарық-көлеңкенің көмегімен натураның көлемін бере білуді сақтау міндетті.

Реалистік суретшілердің кескіндемелік шығармаларында берілген картинаның кеңістік тереңдігі мен моделденген көлемдерді ашатын ғажайып бай реңдік қатынастағы сәттер бізді таңқалдырады. Мұндай картиналарда түпсіз тереңдік пен қара көлеңке көрінбейді, оның орнына көлеңке түссіз, өте қанық жарық рефлексдері арқылы берілген.

Кескіндемені оқытуда тек сызықтық перспективаны ғана емес пластикалық анатомия, көлеңке, жарық, түс теорияларымен қатар ауа перспективасын да үйрену міндетті түрде жүктеледі.

Ренді сәл өзгерту арқылы көлемді нәрсенің дәл кескінін беру құралы болып табылады. Ал оқушыдан натураны зейінмен бақылау талап етіледі.

Белгілі сурет шеберлерінің шығармаларымен танысу жас суретшілер үшін кескіндемені үйренудің әдіс-тәсілдері бойынша қабылданатын практикалық кеңестер арқылы көрнекі құрал ретінде үлкен мектеп болып саналады.

Бұл оқулықта көптеген теориялық және техникалық нұсқалар кескіндеменің тек өзіне тән заңдылықтарына сәйкес шешімін тапқан тапсырмалар жиынтығы берілген. Ал шеберлік ғасырдан ғасырға ұрпақтан ұрпаққа шеберден шәкіртке берілу арқылы жалғасып келеді. Дегенмен, шебер жазылған студенттер мен оқытушы жұмыстарының орындалу әдістерін механикалық түрде дәлме-дәл көшіруден сақтану керек.

Оқушыға қылқаламды қолдану тәсілін көрсету мен жеке кеңес бермейінше практикалық жұмыс орындау дәстүрін жалғастыру мүмкін емес.

Ал ескі шеберлердің әдіс-тәсілдері мен жұмыстарымен таныстыру үшін көптеген өнер тарихына байланысты әдебиеттер, оқулықтар, монографиялық басылымдар, шеберлер альбомдары, өнер шеберлерінің өнер туралы жазған қолжазбалары және белгілі шеберлердің трактаттары, хаттары мен мақалалары арқылы зерттеп, үйренуге болады [2].

Бірінші курста тапсырмаларды акварель техникасында орындау қарастырылған.

Акварель кескіндемесі техникасын үйрену көркемсуреттік оқу орындарында бейнелеу өнері бойынша мектеп мұғалімдерін дайындаумен қатар кескіндеме саласында болашақ шығармашылық жұмыстарына қажетті кәсіби тапсырмалар беру үшін мақсатталған.

Мектепте акварель бояуы бейнелеу өнері сабақтарында, мектеп үйірмелерінде, сондай-ақ түрлі безендіру жұмыстары мен қабырға газеттерінде кеңінен қолданылады.

Мұның барлығы мектеп мұғаліміне акварель техникасын жақсы меңгерумен қатар техникалық шеберлігін шыңдау композициялық этюдтер мен жобаларды натурадан табиғи түрде орындау кезінде аса қажеттілікті талап етеді.

Көркемсуреттік оқу орындарына оқуға түсу үшін талапкерлерге де осы сала бойынша шығармашылық емтиханда акварель бояуымен тапсырмалар беріліп, нұсқаулықтағы талапқа сай нәтиже көрсетуге міндеттеледі.

Көркемсуреттік оқу орнына түскен студенттер оқу барысында акварель бояуы техникасының қыр-сырын меңгере отырып, натюрморт, пейзаж, портрет, киімді және киімсіз адам денесін бейнелеуде этюдтер орындауға тура келеді. Сонымен қатар осы техникада композициялар мен көптеген дипломдық жұмыстар да орындалады.

Акварель бейнелеу өнерінде өте ертеден қолданылып келеді. Көптеген белгілі сәулетшілер жобалары мен суретшілер туындылары акварель техникасында орындалған. Суретшілер композициялық нобайларында көптеген сангина, тушь және тағы басқа да материалдармен аралас техникаларда да қолданады.

Акварель техникасын ерекше меңгерген көптеген Н.Кардовский, С.В. Герасимов, Ә.Қастеев, Б.М. Кустодиев, В.Ф. Власюк сияқты суретшілерді атауға болады [3]. Акварель техникасымен орындаған суретшілер жұмыстары типографиялық жолмен кітаптарда жарияланып, ал түбіртегі мұражайлар мен галереяларда сақталуда.

Акварельді үйрену көптеген түрлі техникалық әдістерді меңгеруден келіп қалыптасады. Ұзақ уақытта және үлкен көлемде орындалатын жұмыстар мен қысқа мерзімдік жобалық нобайлар сияқты этюдтерде қолданылатын әдістер әртүрлі.

Акварель бояуы қажетті түстерден құралып тюбиктермен немесе плиткалармен жинақталып арнайы қораптарда сатылады. Олардың аталуы алынған жері мен химиялық заттардың аталуына байланысты. Бояуға бір-біріне жабысу қабілетін арттыру үшін гумми немесе шие желімі және глицерин қосылады, кейде кәдімгі бал да қосылуы мүмкін. Балаларға арналған акварель бояуында көбінесе түстің мөлдірлігін беруге кедергі келтіретін бұлыңғыр түстер кездеседі, сондықтан кәсіби суретшілер мұндай бояуды қолданудан бас тартады.

Акварель кескіндемесіне арналған бояу, қылқалам және қағаз таңдауда өте абай болу керек.

Кескіндемеде кіші курстар үшін негізгі оқу тапсырмалары бұл – натюрморт. Жалпы білім беретін мектептерде кіші сыныптарда бейнелеу өнері сабағында жазық беттер мен заттардың түсін көлемі мен көлеңкесін қарап жатпай көрген заттарын түсті қарындашпен қатар акварель бояуын қолдану арқылы жазады. Бірақ оқушылар II, III, IV, V және VI сыныптарда рельеф пен жарық-көлеңкені беруді үйренеді. Ал жоғары оқу орындардағы курстар оқушылардың акварель бояуымен мектепте өткендерін ары қарай жалғастырады. Сырттай оқитын студенттер үшін тапсырмаларды үйде немесе арнайы жасақталмаған орындарда орындауына тура келеді, сонымен қатар берілген кеңестер барлық кескіндемені үйренушілерге мақсатты берілген этюдтік тапсырманы өз бетінше орындауға өте пайдалы. Сондықтан студенттерге өз бетінше қойылымдарды құрастырып жаттығулар жасап, білімін дамытқан дұрыс. Бұл болашақ бейнелеу өнері мұғалімдерінің мектеп оқушыларына қойылым ұйымдастыру кезінде қажет болатын біліктілікті жетілдіреді.

Суретшіге айналамызды қоршаған күнделікті шынайы тұрмыс әдемілігін көре білу керек. Егер автордың жұмысына кескіндемеге деген сүйіспеншілігі берілсе және байқаған әдемілігі қағаз немесе кенеп бетінде көрсете білсе, суретшілер бейнелеген ең қарапайым заттардың өзі өте тартымды болып шығады. Оқу бағдарламасына арналған қойылым үшін құрастырылған объект этюдте шешуге тура келетін бейнелеу күрделілігінің деңгейіне қарай ойластырылуы керек.

Оқыту кезінде студенттердің жинақтаған тәжірибесі болашақта өзіндік жұмыс орындау кезінде шеберлігін шыңдауға аса қажет.

Шығармашылық жұмыс кезінде пайдаланған әрбір зат оның пластикасы мен формасына ғана емес, олардың сюжеттік мағынасын аша алатындай болуы керек. Кейде қарапайым натюрморт заттары

мұғалім, дәрігер, шебер, аспаз және т.б маман иесілерінің жұмыс орны сияқты мамандықтың сипатын беретін түрлі тақырыпта кездесуі мүмкін. Мұндай тапсырмалар болашақ суретші немес педагогтың шығармашылығынң бастамасы бола алады.

Өз халқының өнерінен, оның тарихы мен даму жолы бойынша білімі жоқ қазіргі жастар қазіргі заман талабына сай дамыған өркениетті елде қажетті биіктікке көтеріле алмайды. Әрине бұл педагогика аумағын- да көркемсуреттік білім беруде ғылыми-әдістемелік зерттеуден кейін анықталатын мәселе. Көркемсуреттік білім мен тәрбие арасындағы байланыс бір жүйемен біріктірілген жағдайда жүзеге асуы тиіс.

Бейнелеу өнерін оқыту дидактикалық оқу-әдістемелік құралдар мен материалдарды және бейнелеу өнері педагогтарының пәнді дұрыс меңгеруі төмендегі шарттардан тұрады:

- берілген тапсырманы практикалық орындау;
- оның мазмұнының теориялық негіздерін анықтау;
- оқу үрдісіне студенттердің қызығушылығын туғызу;
- оқытылатын пән арқылы бейнелеу өнерін түсіну мен көзқарасын дамыту;
- пән арқылы бейнелеу өнерінің қажеттілігін студенттерге түсіндіру;
- пәнді оқыту арқылы білім бере отырып, тәрбиелік жүйелі принциптерді сақтау [4].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Коротин С.Н. Специфика постановки учебного натюрморта в системе академической живописи Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Художественное образование», №1(38), 2014 г. – С.58-62
2. Мизанбаев Р.Б., Жарық пен түстік бейнелеу өнеріндегі қажеттілігі. Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Художественное образование», №4(41), 2014 г. – С. 26-29
3. Смирнов Г.Б. Живопись. Учебное пособие для студентов худож.-граф. Фак. Пед. Ин-тов. – М., «Просвещение», 1975. – 143 с.
4. Акбаева Ш.А., Бакаев Р.С. Проблемы теории и методики обучения изобразительному искусству высшей школе Абай ат. ҚазҰПУ Хабаршысы, «Көркем өнерден білім беру: өнер-теориясы-әдістемесі» сериясы. – №4(49), 2016. – С. 5-8

УДК: 373.016:74

МР НТИ: 14.09

Б.К. Қыстаубаева¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ,

6M010700 – Бейнелеу өнері және сызу мамандығы 2 курс магистранты, botik8181@mail.ru

Ғылыми жетекшісі: А.И. Ибрагимов²

²п.ғ.к. Абай атындағы ҚазҰПУ,

Бейнелеу өнері және сәндік қолөнер теориясы мен әдістемесі кафедрасының аға оқытушысы, aman.07@inbox.ru

HISTORICAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF CHILDREN'S CREATIVE ABILITIES

Аңдатпа

Мақаланың мақсаты – шығармашылық қабілеттерді дамытудың алуан түрлі психикалық құбылыстарын ерекше-лейтін мәселелерді және онда қалыптасқан көптеген тәсілдердің ғылыми зерттеу тарихын талдау. Мәселен, ежелгі грек-философтарының (Аристотель, Платон, Конфуций), Шығыстың ұлы ойшылдарының (әл-Фараби, Ибн Сина және т.б.), қайта өрлеу дәуірінің ғалымдарының (М.Монтень) трактаттарында жеке адамдарда аса көрнекті қабілеттер болуы «Алла Тағалының сыйы» деп түсіндірілген. Ағартушылық философияны ұстанушылар ең маңызды рөл адамды тәрбиелеу деп көрсетті. Олар адамдардан нені болса да қалыптастыратын мүмкіндік «қабілетте» екенін айтып, тәрбиенің әсерін ең жоғары күштерге теңестірген.

Қазақ ғалым-ағартушылары (Ш.Уалиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев), сондай-ақ алдыңғы қатарлы қазақ қоғам қайраткерлері, XX ғасырдың қазақ ғалымдары (Ж.Аймауытов, А.Байтұрсынов, М.Дулатов, М.Жұмабаев) өздерінің еңбектерінде жалпы тұлғаны, оның психикасын, қабілеттерін дамыту мәселелерін қарастырған.

Мақала әр заманда өзекті болатын шығармашылық, балалардың шығармашылық қабілеттері туралы мәселелерді зерттеуге арналған. Өзіміздің кішігірім зерттеуіміздің тақырыбын ашу үшін біз негізгі сұрақты келесі түрде қойдық: «шығармашылық», «балалардың шығармашылық қабілеттері» деген ұғымдардың түп нұсқасын білу, ол үшін шығармашылықтың табиғатын түсіні керекпіз. Ежелгі заманнан осы күнге дейін бұл мәселенің дамуының қысқаша тарихи сараптамасы жасалынды. Мақалада біздің отандық ғалымдардың «шығармашылық қабілеттері» туралы зерттеулері қарастырылған.

Кілтті сөздер: философтар, ғалым-ағартушылар, шығармашылық, шығармашылық қабілеттері, тарихи сараптама, интеллектуалдық ұлт.

Аннотация

Кыстаубаева Б.К.¹.

¹магистрант 2 курса КазНПУ им. Абая по специальности 6М010700 – Изобразительное искусство и черчение
botik8181@mail.ru

Научный руководитель: Ибрагимов А.И.².

²к.п.н.ст. преподаватель кафедры теории и методика ИЗО и ДПИ aman.07@inbox.ru

Цель статьи проанализировать историю научного исследования проблемы развития творческих способностей, в котором сформировалось множество подходов, выделявших различные стороны этого психического явления. Так в трактатах древнегреческих философов (Аристотель, Платон, Конфуций), ученых Востока (Аль-Фараби, Ибн Сина и др.), ученых эпохи Возрождения (М.Монтень) существование выдающихся способностей у отдельных людей объяснялось “неземным”, божественным происхождением. Сторонники философии Просвещения (Дж.Локк, Р.Декарт) указывали на решающую роль воспитания в формировании человека. Воспитательное воздействие они возводили в степень высшей силы, способной формировать из людей что угодно.

Проблему развития способностей, психики и личности в целом затрагивали в своих работах и казахские ученые-просветители (Ч.Валиханов, И.Алтынсарин, А.Кунанбаев), а также передовые казахские общественные деятели и ученые XX века (Ж.Аймаутов, А.Байтурсынов, М.Дулатов, М.Жумабаев).

Статья посвящается исследованию проблемы творчества, творческих способностей детей, которая актуальна во все времена. Для раскрытия темы нашего небольшого исследования, мы сформулировали основной вопрос следующим образом: выявить сущность понятия «творчество», «творческие способности», а для этого необходимо понять саму природу творчества. Был проведен краткий исторический анализ этой проблемы, начиная с античных времен до наших дней.

Также в статье рассмотрены исследования наших казахстанских ученых по проблеме развития творческих способностей детей.

Ключевые слова: философы, ученые-просветители, творчество, творческие способности, исторический анализ, интеллектуальная нация,

Abstract

B.K. Kystaubayeva¹.

¹2 year undergraduate student of specialty 6M010700 – Fine arts and drawing, Abai Kazakh National Pedagogical University botik8181@mail.ru

Scientific supervisor: A.I. Ibragimov².

²candidate of pedagogical science, senior teacher of the chair of Theory and Methods of Fine and Decorative Arts
aman.07@inbox.ru

The purpose of the article to analyze the history of scientific research of a problem of development of creative abilities the set of the approaches allocating various parties of this mental phenomenon was created. So in treatises of Ancient Greek philosophers (Aristotle, Platon, Confucius), scientists of the East (Al-Farabi, Ibn Xing, etc.), scientists of Renaissance (M. Montaigne) existence of outstanding abilities in certain people was explained by a "unearthly", divine origin. Supporters of philosophy of the Enlightenment (J. Locke, R. Decart) pointed to a crucial role of education in formation of the person. They built educational influence in degree of the highest force capable to form anything from people.

Problem of development of abilities, psyche, and personality in general was mentioned in the works by Kazakh scientists-educators (Ch. Valikhanov, I. Altynsarin, A. Kunanbayev), and also the advanced Kazakh public figures and scientists of the 20th century (Zh. Aymautov, A. Baytursynov, M. Dulatov, M. Zhumabayev).

The article deals with a research of a problem of creativity, creative abilities of children which is topical issue at all times. In order to disclose the theme of our small research, we formulated the main question as follows: to find out essence the concept "creativity", "creative abilities", and for this purpose it is necessary to understand the nature of creativity. A brief historical analysis of this problem was carried out, since antique times up to now. Also research works of our Kazakhstani scientists on a problem of development of creative abilities of children are considered in this article.

Key words: philosophers, scientists-educators, creativity, creative abilities, historical analysis, intellectual nation

Modern society needs an intelligent, competent, creative-minded person who manages own intellectual activity in interaction with members of society. In the developed national project of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev the following definition is given: "The intellectual nation - is that nation which will be able to be competitive morally, culturally, intellectually, with full information, and has the potential to freely disseminate his own scientific, cultural, educational information" [1]. The level of development of the personality is defined by ability of creativity, and the main goal of education is to deepen and expand the creative potential of the child. Development of creative abilities draws attention of many researchers for a long time.

For modernization of system of secondary education the breakthrough project - a leader "Nazarbayev Intellectual schools" was created. "We have to create the innovative model of secondary education that combines the best traditions of Kazakhstani and world educational systems. These schools will adapt the best international experience in the field of secondary education and translate it to comprehensive schools of Kazakhstan that will promote development of intellectual potential of the nation, formation of an educated, highly moral, critically thinking, physically and spiritually developed citizen seeking for self-updating, self-realization, self-development and creativity".

Thus, at the turn of the century in our society there is a global interest in gifted children. Gifted, talented children are the strategic capacity of any country allowing it to solve both cultural and economic, and socio-political tasks at the high level. The child is endowed with great opportunities and if we really seek for transformation of society, the goal of education should be the development of human (creative) abilities.

In order to disclose the theme of our small research, we formulated the main question as follows: to find out essence of the concept "creativity", "creative abilities" and the nature of this problem. The problem of development of creative abilities, in our opinion, cannot be solved, without understanding the essence of the nature of creativity, therefore it will be more reasonable to carry out the historical analysis of the above-mentioned problem. The analysis of reflections of antique philosophers-thinkers concerning a problem of development of abilities, inclinations, inborn qualities, creativity allowed us to reveal the following: in his philosophical views, the Ancient Greek philosopher, the founder of atomism Democritus believed that education and teaching become effective only when they are carried out taking into account the individual peculiarities of the child, his abilities and inclinations.

Teachers of wisdom – sophists held the opinion that all by nature have identical abilities and the rights. So, Antiphont claimed that by the nature we are equal in all respect. However, as opposed to opinion of sophists, the Ancient Greek philosopher-thinker Socrates noted various initial abilities of different people, considering that different types of activity are predetermined for different people.

The founder of the European idealism Platon marked out ideal and reasonable ability over all others and considered the basic principle of ethics wise balance of all natural human abilities. The fate of the person, in his opinion, depends on what ability takes up [2].

The Greek scientist and one of the greatest philosophers of all times, Platon's pupil – Aristotle, accented and marked out such norm as "virtue" from the soul nature. The philosopher defined it as activity of improvement of functions and abilities which are inherent in each person. Defining the specifics of virtues, he said: "The sincere movements happen a triple sort: affects, abilities and the acquired properties. By nature in the person only certain inclinations of qualities and abilities of the personality are put and, besides innate, there are also "the acquired qualities of soul" [3].

Antique philosophers distinguished mind, intellect, and also feelings, belief, sensuality as components of creative activity. So, Democritus paid attention to strong memory and a susceptibility to sciences; Socrates – esthetic and moral assessment of any objects, the phenomena of our life. Antique philosophers laid the foundation for two main directions concerning the nature of the creativity: the first direction connected with understanding of sense of creative process; the second direction relating to components of creative abilities.

The foundation of Medieval philosophy was theocentrism, providentialism. Creativity was estimated by Christian philosophers as creativity of human history in the course of which human beings participate in implementation of the God's purpose about the world, in creation something new, unique and unrepeatable. So, for example, art creativity and scientific creativity were considered as something minor. In this creativity the person is also constantly turned to God and is limited by him [3, p. 56-63].

The Arabian thinker Ibn Xing (Avicenna), investigating the developing activity of the person pointed out: firstly, the purpose which is set surely by the person in activity, unlike activity of an animal; secondly, the fact that "human aspirations are almost boundless", and always seek for improvement and wellbeing of either societies, or themselves; thirdly, ability which is very important for the person, "to prepare for the future" which unlike an animal innate feeling differs in reflection process [2, p. 89].

Philosophers of this period considered that the process connected with creation something new unusual cannot be caused by any external factors and is only spiritual activity of the person.

Renaissance gave to the world a large number of unique reflections about abilities, creative activity of the person. Creativity was considered as art, and the genius is understood as the carrier of the creative beginning. Many scientists-humanists of Renaissance studied natural tendencies and inclinations of the person which define his creative activity. So, the Italian humanist Matteo Palmiyeri held the opinion that it is necessary to take into account the natural abilities and inclinations of the person, that is the abilities existing from the birth. The scientist

considered it is necessary to the young man, when choosing a course of life, to define the purpose in life and to decide how to become and what way of life to follow; at the same time it is necessary to consider the natural tendencies, possibilities of mind and a body [3, p. 50]. The French writer, the philosopher Michel Montaigne was indignant on the fact that the person does not pay attention to the inclinations, does not develop himself and does not plan the course of life [4]. Thus, scientists-humanists of Renaissance considered creativity as art process, the steps of which philosophers and artists tried to comprehend. They claimed that the person will be able to approach each kind of activity creatively if gets arts education the basis of which was a philosophy, literature, especially poetry and rhetoric.

In the age of Enlightenment many scientists-thinkers adhered to the concept concerning equality of abilities of people, and about influence of the environment and education on development and formation of the personality. So, T. Hobbes, scientist-materialist, in his works came to a conclusion that the nature created people equal in the relation of physical and mental abilities [6].

Scientists-materialists attached special significance to the social environment and education in the development of the identity of the person and his creative abilities. They claimed that each of us from the birth of "tabula rasa" (a clean board). Classical idealists paid huge attention to innate inclinations and the ideas for development of the personality. So, the founder of the German classical idealism, I. Kant was an ancestor of the complete concept of creativity. Having analysed creative activity of the person, the scientist called it as productive ability of imagination. The philosopher considered that by means of creativity, the person can change the image of the world, create the new "humanized" world [7]. This statement of I. Kant was supported by F. Schelling. The scientist expressed opinion that creative ability of imagination is the unity of conscious and unconscious activity.

So, the huge attention was paid by the German classical idealists to importance of such components of creative abilities as development of sense organs, feelings and perception, and also important value had the social environment and education in development of the identity of the person, and his creative abilities.

The era of Romanticism is of special interest in studying the problem of development of creative abilities. The question of creativity, of such qualities inherent in the creative person as property of poetic nature was the predominating question to which scientists of this era paid huge attention [5, p. 90-98].

Thus, in the history of scientific research of a problem of development of creative abilities the set of the approaches allocating various parties of this mental phenomenon was created. So in treatises of Ancient Greek philosophers (Aristotle, Platon, Confucius), scientists of the East (Al-Farabi, Ibn Xing, etc.), scientists of Renaissance (M. Montaigne) existence of outstanding abilities in certain people was explained by a "unearthly", divine origin. Supporters of philosophy of the Enlightenment (J. Locke, R. Decart) pointed to a crucial role of education in formation of the person. They built educational influence in degree of the highest force capable to form anything from people.

Problem of development of abilities, psyche, and personality in general was mentioned in the works by Kazakh scientists-educators (Ch. Valikhanov, I. Altynsarin, A. Kunanbayev), and also the advanced Kazakh public figures and scientists of the 20th century (Zh. Aymautov, A. Baytursynov, M. Dulatov, M. Zhumabayev). The great Kazakh philosopher, the educator Abay Kunanbayev said: "The child is born inheriting two beginnings. The first of them demands food, drink and sleep. It is requirement of flesh, without it the body cannot serve as a haven for the soul, will not grow and get stronger. Another is the desire for knowledge. The baby reaches for bright things, takes them in a mouth, tastes, puts to a cheek. He will react when hears the sounds of a pipe. Having grown up, runs to the dog's barking, voices of animals, laughter and crying of people, loses rest, asking about everything that eyes see and ears hear: "What is it? Why he is doing this?" - this is the need of the soul, the desire to see everything, to hear everything, to study everything. Without having revealed for himself visible and invisible secrets of the Universe, without having explained everything to himself, a person does not become a person " [8].

Important contributions to the research of psychological basis of development of creative abilities, creative process were made by prominent scientists of our Republic K.B. Zharykbayev, M.A. Kudaykulov, M.M. Mukanov, T.T. Tazhibayev and many others.

It is necessary to allocate a number of the theses devoted to problems of abilities and creativity which were carried out by such Kazakhstani scientists as B.A. Bayzhumanova (Psychological features of development of creative abilities in children of primary school age); S.N. Danilushkina (Development of creative abilities of students of art faculties of pedagogical higher education institutions at lessons of composition); B.A. Zhetpisbayeva (Formation of the creative personality of seniors in the process of verbal cognitive activity); A.T. Kenzhebayeva (Pedagogical conditions for the formation of creative abilities of students); T.U. Ospanova (Development of creative abilities at the music lessons); R.Sh. Sydykova (Pedagogical bases of development of

creative activity of future music teachers); B.A. Turgunbayeva (Development of creative abilities of younger schoolchildren in the teaching process).

We consider the essence of the concept "creativity" which is important for our research. For example, the American psychologist, psychometrist L. Terstoun in his first works noted this difference and conducted a research of a possible role of abilities to quickly acquire and form the ideas of inductive thinking and some features of perception in creative behavior. The received observations and conclusions formed the basis of the concept "creativity" [9, p. 59].

G.M. Kodzhaspirova and A.Yu. Kodzhaspirov in their dictionary on pedagogy give the following definition to this concept: "creativity is an activity, generating something new, not previously, on the basis of reorganization of the available experience and formation of a new combination of knowledge, abilities, products. Creativity has different levels. Use of already existing knowledge and expansion of field of their application is characteristic of one level of creativity; at another level absolutely new approach is created, which change a habitual view of an object or field of knowledge [10].

There is the following definition of this concept in modern scientific literature dealing with the problems of development of creative abilities: "Creative abilities are complex opportunities of the pupil in accomplishing activities and actions aimed at creating new educational products" [11].

Thus, the analysis of works of the psychologists concerning problems of creativity and abilities showed that creative abilities represent such individual and psychological features on which one person differs from another and which are related to success of performance of creative activity [12].

The Kazakhstani researcher K.K. Zhumadirova, considering the development of creative potential of pupils in the conditions of interaction between the lyceum and the higher education institution, determines the creative potential as set of the social and personal prerequisites which are based on a natural and genetic basis, shown in identity as ability for creativity [13, p. 13].

In the candidate's thesis of the Kazakhstani scientist A.G. Gizatullina "Improvement of art activity of younger schoolchildren" the following fact was revealed, that improvement of art activity of younger schoolchildren is reached gradually, on the one hand as a result of accumulation and complication of images of perception of the surrounding world, on the other hand mastering ways of the drawing [14, p. 54].

The Kazakhstani scientist N. Goncharova [15] allocates conditions under which creative potential becomes a source of formation of creative activity:

1) External: co-creative subject and subject interaction; individual style of activity; stimulation and management of development of creative potential of the personality.

2) Internal: emotional and valuable relation to creative activity; existence of internal personal freedom.

The advantages of the life filled with creativity. Teachers consider that drawing and a molding have a beneficial influence on the development of motor and nervous system, and after a while children are capable to solve various problems independently. Creativity is also used to teach such key disciplines as reading, writing and mathematics. Psychotherapists claim that it helps the child to comprehend the world around him, learns to cope with fear, and also awakens emotions. Ability to creativity is often called as one of the most important factors of success both the individual, and the organization and even mankind.

Creativity is vital. If children are engaged in it, they will succeed also in all the rest. This is also an ability to think in non-standard way, combine unrelated ideas. It helps to solve complex problems and to make improbable discoveries. Creativity is necessary for personal success of our children.

According to the International Children's Art Fund, "researches show that the child who is engaged in creativity becomes original, makes discoveries, introduces innovations and creates intellectual property. They are key signs of personal success and social prosperity in the twenty first century". The world needs more creative thinkers, and their talent has to develop [16].

Thus we tried to disclose essence of the concepts "creativity", "ability", "creative abilities". In the history of scientific research of a problem of development of creative abilities the set of the approaches allocating various parties of this mental phenomenon was created. So in treatises of Ancient Greek philosophers (Aristotle, Platon, Confucius), scientists of the East (Al-Farabi, Ibn Xing, etc.), scientists of Renaissance (M. Montaigne) existence of outstanding abilities in certain people was explained by a "unearthly", divine origin. Supporters of philosophy of Enlightenment (J. Locke, R. Decart) pointed to a crucial role of education in formation of the person. They built educational influence in degree of the highest force capable to form anything from people.

References:

1. *Eternal people. Textbook.* M.B. Kasymbekov, S.Zh. Praliyev, K.K. Zhampeisov, etc. – Almaty: Ulagat, 2015. – 336 p.
2. Losev A. S. *History of an antique esthetics.* – M.: Art, 1969. – 878 p.
3. *History of philosophy: the textbook for higher educational institutions / under the editorship of V.P. Kokhanovsky, V.P. Yakovlev.* 4th edition. – Rostov n/D: Phoenix, 2006. – 736 p. p.91.
4. *History of philosophy in the summary / translation of I.I. Boguta.* – M.: Mysl, 1991. – 590 p.
5. Alekseev P.V. *History of philosophy.* – M.: prospectus, 2008. – 240 p.
6. Thomas Hobbes. *The chosen works in two volumes. Volume 1.* – M., 1964. – 583 p.
7. Kant I. *Compositions: In 4 t. In German and Russian language / Under the editorship of N. Motroshilova and B. Tushlinga.* – M.: IFC, 1997. – 784 p.
8. Boyubayeva S.K. Value of "Words of edification" of Abay Kunanbayev in education of consciousness of the reader//Chistyakovskiy's reading: materials of a regional seminar / Ministry of Education and Science of RK, Kazakhstan-American free university. – Ust-Kamenogorsk, 2007. – P. 210-215.
9. Thurstone L.L., Thurstone T.Y. *Factional studies of intelligence//Psychometrie Monographs.*, 1941. – №. 2. – P. 56-78.
10. Kodzhapirova G.M., Kodzhapirov A.Yu. *The dictionary on pedagogy.* – M.: IKTs "March", 2005. – 448 p.p. 333.
11. Hutorsky A.V. *Development of endowments of school students: Technique of productive training: Educational program for teachers.* – M.: VLADOS, 2000. – 320 p. p. 32.
12. Platonov K.K. *Structure and development of the personality.* – M.: Science, 1986. – 255 p, Rubenstein S.L. *Problems of the general psychology.* – 2nd edition. – M.: Pedagogy, 1976. – 668 p.
13. Zhumadirova K.K. *Development of creative potential of pupils in the conditions of interaction of lyceum and higher education institution: thesis of candidate of pedagogical science.* – Astana, 2005. – 29 p.
14. Gizatullina A.G. *Improvement of graphic activity of younger school students.* Diss.cand.ped.science: Omsk, 2002. – 143 p.
15. Goncharova N. *Creative potential as source of formation of creative activity of the identity of future music teacher//Search.* – 2005. – №. 1(2). – P. 266-269.
16. Gene Vant of Challahs. *Creative education. Art and creativity in a family.* – Moscow: "Manna, Ivanov and Ferber", 2015. 124 p.

УДК 7.05

МРНТИ 18.07.26

З.Н. Исниязов¹,

¹профессор кафедры «Дизайн» КазНАИ им. Т.Жургенова
г. Алматы, Казахстан

ПРИНЦИПЫ ЭКОЛОГИИ В ДИЗАЙН-ПРОЕКТИРОВАНИИ

Аннотация

Цель статьи заключается в рассмотрении ряда экологических особенностей дизайн-проектирования. При анализе данных особенностей было определено, что принципы основывались на сформулированному в конце XIX в. главному правилу в дизайне: форма следует функции (Л. Мис ван дер Роэ, 1920-е гг.), а также благодаря системному и средовому подходов в проектировании. Благодаря выявленным принципам экологизации на данном этапе развития дизайна появляется возможность использовать технологии и процессы при проектировании, не наносящие вреда окружающей природе.

Изучение основ экологического дизайна позволит сформировать у будущих специалистов ценностные представления о выгодном взаимодействии окружающей среды и человека, а также ознакомиться с конкретными приемами экологизации, которые следует использовать при проектировании архитектурной среды и объектов дизайна.

Ключевые слова: дизайн; дизайн-проектирование; принципы; системный подход; экологизация; экология; ценностное представление; современные проблемы дизайна.

З.Н. Исниязов¹

¹Т. Жүргенов атындағы «Дизайн» кафедрасының профессоры
Алматы қ., Қазақстан

ДИЗАЙН-ЖОБАЛАУДАҒЫ ЭКОЛОГИЯ ПРИНЦИПТЕРІ

Аңдатпа

Мақаланың мақсаты дизайн-жобалаудағы бірқатар экологиялық ерекшеліктерін қарау болып табылады. Деректердің сипаттамаларын талдау кезінде принциптер XIX ғасырдың соңында қалыптасқан дизайнның негізгі ережесіне - пішін функциясына (Л. Мис ван дер Роэ, 1920), - және сондай-ақ жобалау жүйесі және экологиялық принциптері арқасындағы тұжырымдамаға негізделгені анықталды. Анықталған принциптер арқасында дизайнның қазіргі даму кезеңінде жобалау үрдісінде табиғи ортаға зиянын тигізбейтін технологиялар мен процестерді пайдалану мүмкіндігі туындайды.

Экологиялық дизайн негіздерін үйрену болашақ мамандардың қоршаған орта және адам өзара тиімді іс-қимылы туралы құндылық түсінігін қалыптастыруға, сондай-ақ, сәулет ортасын және дизайн объектілерін жобалау кезінде қолдануға болатын экологияландырудың нақты тәсілдерімен танысуға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: дизайн; дизайн-жобалау; принциптер; кешендік көзқарас; экологияландыру; экология; құндылық түсінігі; дизайнның қазіргі мәселелері.

Annotation

Z.N. Isniyazov¹

¹professor of “Design” chair of KazNAA named for T. Zhurgenov,
Almaty, Kazakhstan

PRINCIPLES OF ECOLOGY IN DESIGN

The purpose of the article is to address a number of environmental features in design engineering. In analyzing the characteristics of the data, it was determined that the principles formulated based on the end of the nineteenth century, the main rule in the design: form follows function (L. Mies van der Rohe, 1920.), as well as through the system and environmental approach to design. By identifying principles greening at this stage of the design it is possible to use the technology and processes for the design, are not harmful to the natural environment.

The study of bases of ecological design will allow to form for future specialists the valued ideas about advantageous cooperation of environment and man, and also to become familiar with certain receptions ecologizations that it is necessary to use for planning of architectural environment and design objects.

Key words: design; design engineering; principles; approach of; greening; ecology; the systems is the valued presentation; modern design problem.

В последние десятилетия проблемы экологии человека, экологической культуры выступили на первый план. Ограничительные меры начали дополняться другими формами организации взаимодействия человека с окружающей средой. Приоритетным направлением решения природоохранной проблемы стала идея органичного включения созданных человеком продуктов в среду, т.е. экологического подхода в проектной культуре. Дизайн-проектирование охватывает фактически всю предметно-пространственную среду обитания человека, объединяет в себе и научно-технический подход, и художественно-образную, философскую составляющие. Дизайнеры открывают для общества новые формы, конструкции и технологии, воспитывают вкус и организуют жизненное пространство и социокультурные коммуникации, часто провоцируют новый виток потребления.

Дизайн, который понимается нами и как сфера творческой проектной деятельности общества, и как совокупность вещей и устройств, делающих наше существование удобнее и легче, и как, особым образом сформировавшаяся, эстетическая концепция образа жизни, играет в современном мире серьезную роль. Дизайнерская культура в современном обществе позиционируется как базовая форма совокупной организующей и преобразующей деятельности человека. Влияние дизайна на все стороны жизни общества постоянно растет, возникают новые условия и формы взаимодействия человека и проектной культуры. К одним из таких существенных новообразований можно отнести дизайн-образование.

Сформировать экологическую культуру и сознание дизайнеров, проектировщиков и специалистов-экологов, которые будут создавать предметно-пространственную среду и оценивать ее качество во всех отношениях, особенно важно как для настоящего времени, так и для далекого будущего. Мера свободы человека, предел его прав по отношению к природе - ядро экологической культуры. Чем полнее человек осознает себя субъектом природы, понимает свою ответственность за сохранение жизни на планете,

соответствует возможностям природы в удовлетворении своих потребностей, вписан в природу, ее циклы и ритмы, тем выше уровень его экологической культуры.

Изучение основ экологического дизайна позволит сформировать у будущих специалистов ценностные представления о выгодном взаимодействии окружающей среды и человека, а также ознакомиться с конкретными приемами экологизации, которые следует использовать при проектировании архитектурной среды и объектов дизайна. Обозначим основные теоретические положения, раскрывающие суть экодизайна.

Истоки экологического подхода к проектированию можно проследить в истории человечества в архитектурных сооружениях, предметах быта и декоративно-прикладного искусства. Вся предметно-пространственная среда, созданная и создаваемая людьми, выступает своеобразной материализацией социально-политических, идейных и культурно-эстетических взглядов, экономических и технологических возможностей общества. Образ, декор, конструкция, функция пространства и предметов, его наполняющих, отражают мировоззрение общества и уровень развития технологий.

Экология – это наука о проблемах сохранения природной среды в ее первозданном виде. Самым сильным разрушителем природы является современная мощная индустрия. С одной стороны – ежедневно происходит добыча полезных ископаемых в огромных количествах, с другой стороны, обработка этих ископаемых ведет к появлению отходов, которые, так или иначе, вредят окружающей среде. Когда дизайн и экология работают вместе, то можно проследить становление проблематики дизайна в любой сфере. Так, например, экологические проблемы возникают при выполнении дизайнером заказов на объекты промышленного дизайна, другие неизбежные проблемы присутствуют в дизайне среды и в архитектуре, появляются в процессе проектирования пространственных объектов, инсталляций и др.

Целью экологического дизайна, безусловно, является удовлетворение человеческих потребностей без нанесения вреда окружающему миру. Дизайн, чтобы быть экологически ответственным и социально отзывчивым, должен следовать природному принципу наименьшего усилия: создавать максимальное разнообразие с помощью минимального инструментария или добиваться максимальных результатов минимальными средствами. Это означает – потреблять меньше, пользоваться вещами дольше и проявлять экономию при повторном использовании материалов. Существует принцип природопользования 3R: reduce, reuse, recycle – сокращать, повторно использовать, перерабатывать органично – включается в дизайн-проектирование [10].

Принципы экологического дизайна как области научных исследований базируются на основных положениях нескольких современных динамично развивающихся научных направлений. Основопологающими являются теория дизайна как системной проектной деятельности и теория устойчивого развития, формирующаяся с 1970-х гг. Их дополняют антропология, экологическая социология, экологическая этика и многие другие науки.

Слово «принцип» (от лат. principium) в словарях имеет трактовку «начала, основы, происхождения». Многие философы дают обозначение этому слову как «основание совокупности фактов или знаний, исходный пункт объяснения или руководства к действиям» [7]. В методологии науки принцип служит основополагающей, фундаментальной идеей, правилом поведения, следование которому помогает наилучшим образом достигать поставленных целей [8].

В данной статье обозначены три значения слова «принцип», рассматривая их с точки зрения экологического дизайна:

- в качестве основного научного определения текущего направления;
- как правило, обозначающее нормы экологизации;
- как общеизвестное правило установления взаимосвязи в направлении экологического дизайна.

Развитие в истории правил дизайна как норм проектирования, появились еще в начале XX века. Их появлению предшествовал закон дизайна: «форма следует функции», сформулированный Людвигом Мис ван дер Роэ, а также различные подходы в дизайн-проектировании: экологический, средовой и системный [9].

Обобщая взгляды на современный дизайн, российские ученые выделяют ряд принципов дизайн-проектирования:

- *принцип системности и структурной иерархии*. Взаимосвязанность и взаимозависимость архитектурных решений и экологических факторов внешней среды, в соответствии с которыми каждый структурный элемент архитектурного решения рассматривается как элемент системы более высокого иерархического ранга;

- *принцип целостности, автономности и пространственной взаимосвязи.* Оптимальная эколого-архитектурная организация всего комплекса достигается в результате взаимодействия всех ее составляющих элементов, несмотря на то, что для каждого иерархического уровня характерен свой круг задач;

- *принцип комфортности.* Повышение качества среды жизнедеятельности, обеспечение во внутренней среде зданий и на открытых территориях физиологического, психологического и социального благополучия потребителей;

- *принцип контактности.* Контактная зона здания должна обеспечивать рациональную связь элементов внешней среды. В том числе природного ландшафта с внутренней средой сооружения, не приводя к нарушению комфортности;

- *принцип преемственности.* Формирование архитектурных объектов с учетом природных, культурно исторических, этнографических, строительно-технологических и других национальных и местных традиций района строительства;

- *принцип оптимальной функциональной структуризации.* Оптимальная функциональная структура, оптимальное функциональное зонирование и оптимальный режим природопользования;

- *принцип гармонизации архитектурной и природной среды.* Согласованность с устоявшимися закономерностями, формирование композиции в конкретной местности, основывается на художественных традициях;

- *принцип энергосбережения.* Создание решений, обеспечивающих комфортные условия при наименьших затратах на устройство инженерно-технических систем, потребляющих энергию от не возобновляемых источников энергии;

- *принцип приоритета природоохранных мероприятий.* Обеспечение на всех этапах проектирования максимально бережного отношения к природным ресурсам. Природная среда должна быть защищена от экологически неблагоприятного воздействия средового комплекса, в т. ч. здания должны быть биопозитивными;

- *принцип экологической безопасности.* Выбор архитектурных решений, соответствующих условий охраны человека природных комплексов от негативных природных и антропогенных воздействий, защищающих от любых экологически-неблагоприятных воздействий.

Опора на экологию и экологизацию присутствует со всех вышеперечисленных принципах. Виктор Папанек в своей книге «Дизайн для реального мира» говорил о том, что «в настоящее время невозможен и неприемлем дизайн, не связанный с социологическими аспектами и экологией окружения» [10].

Следуя данным принципам, возможно создать объект полностью экологичный по отношению к природной среде или максимально экономичный и долговечный. Помимо принципов экологизации в процесс проектирования нужно включать формообразование и эстетику [4].

Глобальность и массовость внедрения дизайн-продуктов в повседневную жизнь обязывают дизайнеров учитывать степень возможного вредного влияния на природную среду на всех этапах их жизненного цикла. Проблема рациональности стоит на первом месте уже на этапе проектирования. Здесь дизайнер должен учесть оптимальность соотношения затрат материалов, продолжительности жизни изделия и возможности его последующей утилизации; должен прогнозировать, учитывать и предотвращать возможный экологический ущерб как в процессе изготовления, так и эксплуатации, и утилизации.

Эти принципы аккумулируют в себе наиболее рациональные черты функционализма, системного и средового подходов в дизайне, а также идеи многих естественных и гуманитарных наук и должны реализовываться в любом объекте дизайна как актуальные, логичные, экономичные и этические. Экологический подход должен быть ведущим, закладываться в процессе профессиональной подготовки дизайнеров.

Изучение основ экологического дизайна в вузе позволит сформировать у обучающихся необходимые профессиональные компетенции, ценностные представления о выгодном взаимодействии окружающей среды и человека, ознакомиться с приемами экологизации, которые следует использовать при проектировании архитектурной среды и объектов дизайна [1; 2; 3; 5; 6].

Таким образом, новейшие тенденции демонстрируют, что перед современным дизайном в обозримом будущем будет стоять задача научно-исследовательской деятельности в области решения экологических проблем, и связанных с ними производственной сферы, где полный экоцикл переориентирует проектную культуру в сторону создания экологически здорового общества, включающей в себя как сохранение

биологической среды, так и духовной, культурной идентичности, что в совокупности являет нам экологию культуры.

В настоящее время экологическая модель (как совокупность ценностей, методов, подходов, технических решений и средств) должна являться ведущей в дизайн-проектировании, так как дизайнеры формируют предметно-пространственную среду, планируя все этапы жизни объекта, от проектирования до процесса изготовления, использования и утилизации.

Продукты дизайна воздействуют на людей, формируют их мировоззренческие и эстетические идеалы. На дизайнерах лежит социокультурная ответственность перед будущими поколениями, поэтому необходимо формировать экологическую культуру в процессе их профессионального образования.

Список использованной литературы:

1. Ажгихин С.Г. Содержание профессиональных компетенций будущих дизайнеров с учетом регионального аспекта. Преподаватель XXI век. 2011. Т. 1. № 1. – С. 12–18.
2. Ажгихин С.Г. Активные методы обучения проектированию в графическом дизайне. 2010. Т. 1. № 4. – С. 96–105.
3. Ажгихин С.Г. Инновации в дизайне и дизайн-образовании. Искусство и образование. 2010. № 4. – С. 94–100.
4. Быстрова Т.Ю. Направления и проблемы развития «устойчивого» дизайна». Академический вестник УралНИИпроект РААСН. – 2012. – № 1. – С. 29.
5. Мирошников В.В. Структурный анализ семантического содержания формы в средовом дизайне. Научный альманах. 2015. № 7 (9). – С. 454–455.
6. Мирошников В.В., Мирошникова В.М. Социокультурные аспекты современного формообразования в дизайне. Путь науки. 2014. № 10 (10). – С. 113–114.
7. А.А. Грицанов. Новейший философский словарь. – Минск: Изд. В.М. Скакун, 1998.
8. Безрукова В.С. Основы духовной культуры, 2000. [Электронный ресурс].
9. Режим доступа <http://didacts.ru/dictionary/1010> (9.03.2017). С. 73.
10. Панкина М.В., Захарова С.В. Принципы экологического дизайна. Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 1. С. 38.

УДК 378.02:37.016

МРНТИ 14.35.09

Қ.А. Омирбаев¹

¹Абай атындағы Қаз ҰПУ-нің «Шығармашылық мамандықтар» кафедрасының аға оқытушысы, ҚР СО мүшесі, Алматы, Қазақстан

К.Т. Кенжебаева²

²№172 мектеп-гимназияның бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі. Алматы қ. Қазақстан

Қ.Ақашев³

³Абай атындағы ҚазҰПУ-нің «Шығармашылық мамандықтар» кафедрасының аға оқытушысы, ҚР СО мүшесі, Алматы қ. Қазақстан

БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ САБАҚТАРЫНДА ТАБИҒАТ ЖАНРЫН ОҚЫТУ

Аңдатпа

Мақалада пейзаждық жанрға оқыту сұрақтары, көркем-эстетикалық тәрбие мәселелері қарастырылған. Пейзаждық живопись болашақ суретші-педагогтардың көркемдік қызметінің негізгі түрлерінің бірі болып табылады. Сондықтан, бейнелеу өнері сабақтарындағы оқыту әдістемесі мен көркем шығармашылықтың өзара байланысының түрлі аспектілері қарастырылады. Пейзажды композициялық құрудың мақсаттары, тәсілдері мен әдістері ұсынылады, пленэрлік сабақтарды ұйымдастырудың әдістемелік ұсыныстары беріледі.

Жаңа педагогикалық технологиялар негізінде оқушылардың дүниетанымы мен шығармашылық қабілеттерін пейзаж өнерінің әр түрімен дамыту әдістері қарастырылады.

Сондай-ақ, пейзаждық жанрды оқыту әдістерін белсендіру тәсілдері мен жолдары талданады.

Ғылыми-әдістемелік жұмыста бейнелеу өнері пәнін оқытудың көркем педагогикалық, ғылыми әдіснамалық негіздері қарастырылған. Оның мотивациялық және мазмұндық компоненттері зерттеледі.

Кілтті сөздер: оқыту, пейзаждық жанр, пленэр, жаңа педагогикалық технология, интерактивті әдіс, белсенділік, көркем-шығармашылық, дамыту.

Аннотация

Қ.А.Омирбаев¹

¹ст. преподаватель кафедры «Творческих специальностей» КазНПУ им. Абая,
член СХ РК, г. Алматы

К.Т.Кенжебаева²

²учительница изобразительного искусства школы-гимназии №172. г.Алматы

Қ. Ақашев³

³ст. преподаватель кафедры «Творческих специальностей» КазНПУ им. Абая,
член СХ РК, г. Алматы

ОБУЧЕНИЕ ПЕЙЗАЖНОМУ ЖАНРУ НА УРОКАХ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

В статье освещены вопросы обучения пейзажному жанру, проблемы художественно-эстетического воспитания. Пейзажная живопись является одним из основных видов художественной деятельности будущих художников-педагогов. Поэтому, рассматриваются различные аспекты взаимосвязи методов обучения и художественного творчества на занятиях изобразительного искусства. Предложены задачи, приемы и методы композиционного построения пейзажа, даются рекомендации по методической организации пленэрных занятий

На основе новых педагогических технологии изучаются методы развития мировоззрения и творческих способностей учащихся различными видами пейзажного искусства. А также анализируются приемы и способы активизации методов обучения пейзажного жанра.

В научно-методической работе рассматриваются художественно педагогические, научно-методологические основы обучения по предмету изобразительное искусство. Изучается ее мотивационные и содержательные компоненты.

Ключевые слова: обучение, пейзажный жанр, пленэр, новая педагогическая технология, интерактивный метод, активность, художественно-творческое, развитие.

Abstract

K.A. Omirdayev¹

¹elder professor of pulpit «Creative Specialty» Kaz NPU name of Abay,
member of UP RK. Almaty city.

K.T.Kenzhebayeva²

²teacher of figurative arts in the gymnasium-school № 172 in Almaty.

K.Akascyev³

³elder professor of pulpit «Creative Specialty» Kaz NPU name of Abay,
member of UP RK. Almaty city

TEACHING LANDSCAPE GENRE AT THE LESSONS OF FIGURATIVE ART

The article considers the creative and practical methods of improving creative and pedagogical activity of students. This research study presents the opportunity of using new pedagogical technologies, interactive methods of teaching in developing artistic – creative and pedagogical activity of students. Interactive methods are examined as special activation methods, they allow for future specialists to learn artistic creativity and pedagogical activities. It creates efficacious pedagogical conditions for study. During the preparation for future painter-pedagogue special subjects must teach with artistic-creative and pedagogical provision of interconnection with theoretical and rules, technics and technologies and other necessity elements. The aim of this research is to improve artistic-creative and pedagogical activity of students on the tuition special disciplines.

Key words: new pedagogical technologies, interactive method, activities, artistic creative, develop

Жалпы орта мектептердің бейнелеу өнері пәнінде табиғат жанрын оқыту ерекше орын алады. Табиғат жанры мектеп оқушыларының сүйікті тақырыбы болып табылады. Табиғат жанры, мектеп оқушыларын шығармашылық пен көркем-эстетикалық тәрбиеге баулуда ерекше маңызды. Бұл жанрдың мектеп оқушыларын ерекше қызықтыратындығы белгілі. Пейзаж жанры балалар табиғатына, мінез-құлқына өте жақын. Бұл жанрда жұмыс істеу процесінің, қызмет ерекшелігінің өзі оқушылар қызығушылығын тудыратындығы мектеп тәжірибесінен белгілі. Қысқаша айтқанда, табиғат жанры оқушылар көңіліне аса қонымды, қызықты, сезімдік-танымдық шығармашылық қызмет түрі.

Осы жанрда жұмыс орындау барысында оқушылар түрлі табиғат көріністерін, олардың ерекшеліктерін бақылап өздерінің эстетикалық сезімдерін, талғамдарын қанағаттандырады. Табиғат аясына шығып оны бейнелеудің өзі олардың шығармашылық ынтасын арттырып, көркемдік талғамын қалыптастырады.

Осыған орай табиғат жанрын оқытуда жаңа педагогикалық технология қолдану мүмкіндіктері де қарастырылуы керек. Сондай-ақ, бұл жанрды оқытуда интерактивті тәсілдер жүйелі пайдаланылуы тиіс. Оқыту әдістемелеріне: мұғалім жетекшілігімен оқушылардың өз бетінше шығармашылық ізденістері; өз

бетінше шығармашылық жұмыс орындау; шығармашылық белсендіру; бағдарламалық және проблемалық оқыту; бейнелік тұжырымдау; т.б. әдіс-тәсілдерді жатқызуға болады.

Мұндай оқыту әдістемелері және шығармашылық қызмет түрлері оқушылардың белсенділігін арттырып, көркемдік дағдыларын шынықтырып, рухани эстетикалық қасиеттерін қалыптастырады. «Бұл тәсілдер оқушының әсершіл әрі ұғымтал жас ерекшеліктеріне сай шешіледі. Мұндай жағдайда бала дүниені, құбылыстар мен оқиғаларды әсерлі және ұғымталдықпен қабылдап, алған тәрбие-білімдерін өмірде қолдануға ұмтылады» [1, 41б.].

Негізгі бөлімде бейнелеу өнері, оның ішінде табиғат жанры тақырыптарында жұмыс орындау, бейнелеу әдіс-тәсілдерін, орындау жолдарын меңгерту педагогикалық өнер танымдық тәсілдер негізінде іске асырылады.

Педагогикада бейнелеу өнеріне оқыту әдістемелері белгілі ғалымдар В.В. Алексеева, Г.В. Беда, В.С. Кузин, еңбектерінде жан-жақты талданып қарастырылған. Бұл ғылыми ізденістерде оқыту жолдары және оқыту проблемалары жан-жақты ғылыми негізде көрсетілген. Өнердегі табиғат жанрының композициялық мәселелерін, оны оқыту әдіс-тәсілдері мен теориялық негіздерін көрнекі педагог ғалымдар, өнер зерттеушілері Маслов Н.Я., Ростовцев Н.Н., Кузин В.С., Барщ А.О., Ящухин А.П., Федров-Давыдов А.А., Суздалев П.К., Стасевич В.Н. т.б. өз көркем-педагогикалық ғылыми еңбектерінде жан-жақты талдап, зерттеп өз әдістемелік ұсыныстарын берген.

Қалыптасқан тарихи деректер бойынша, өнер жанрлары бейнелеу өнерінде бейнеленетін сюжеттің негізгі мазмұнын, композициялық құрылымын, образдық келбетін, заттың пішіндік бейнесін, жалпы негізгі мазмұнын ашып көрсетеді. Әр жанрдың өзіндік құрылымы, орындалу тәсілдері, образдық ерекшеліктері түрліше болады.

Осы ерекшеліктерге байланысты оны оқып үйрену тәсілдері де, оқыту әдістемелері де түрліше. Табиғат жанрының ерекшелігі әлемдік табиғат тынысын, қоршаған ортаны бейнелеу.

Балалардың көркем талғамын, образдық ойлау қабілеттерін, көркемдік дүниетанымын оқыту үрдісінде дамытуға табиғат көрінісі жанрының мол мүмкіндіктері бар. Бұл қоршаған орта дүниесінің шексіз әсері. Мұнда қоршаған ортаны эстетикалық тұрғыдан сезініп қабылдау да, өнерді көркем қабылдап түсіну де және оны өз мүмкіндіктерінше көркем образдық негізде практикалық орындау да жан-жақты әсер етеді. Бұл үшін пәнді оқытудың жүйелі әдістемесі қажет.

Нақты көрсетілген мәселелерге байланысты пленэр практикасында табиғат жанрына оқыту әдістемелері жүйелі түрде қолға алынуы тиіс. «Пленэрдегі сабақ живописьтік шеберлік мектебінің ажырамас бөлігі ғана емес, сонымен қатар оқушыларды рухани дамыту құралы ретінде де қарастырылады» [2, 20 б.]. Табиғат көрінісі жанрын мектепте оқыту тәсілдері де жан-жақты қарастырылып түрлі әдістемелер қолданылып жүр.

Өнердегі табиғат жанры адамның сұлулықты сезінуін дамытып, әлемдегі әсемдікті танытуға көмектеседі. Пейзаж-картина көрермендердің ой-жүйесіне әсер етіп түрлі бейнелерді елестетуіне, жаңа идеялар туындауына ықпал етіп отырады.

Табиғат жанрының негізгі жетістіктерінің бірі ол табиғаттың белгілі бір жай күйін адам ойымен, көңіл күйімен үндестіріп байланыстыру.

Табиғат этюдін салудың өзі осы сезімдерді, көңіл-күйді нақты бейнелеуге толық мүмкіндік береді. Міне, бұл да осы сабақ түрінде оқушылар танымын кеңейтудің, олардың рухани көңіл-күйін тәрбиелеудің негізгі тәсілдері. Осының барлығы оқушылар шығармашылық қабілеттерін дамытуға мол мүмкіндіктер туғызады.

Табиғатты бейнелеудегі шығармашылық ізденіс, суретшінің табиғаттың өзінен алған сезімдеріне, әсеріне байланысты өрбиді. Табиғатпен, қоршаған ортамен тікелей қатынаста болу ғана, оны түсініп тани білу ғана оны дұрыс бейнелеуге жол ашады. Табиғат құбылысы, оның түрлі өзгерістерін салу тәсілдерін, жолдарын анықтайды. Түстер үйлесімін дұрыс шешуге көмектеседі.

Бояу түстерінің, реңктерінің өзі табиғаттан алынады. Сол себепті суретші көпшілік жағдайда табиғат көрінісін тікелей өзіне қарап салуға тырысады.

Табиғат тек әсерлендіріп қоймай, салу жолдарына да үйретеді. Жоғарыда айтқанымыздай оқушыларды бейнелеу өнеріне оқытуда табиғат көрінісі жанрының алатын орны ерекше. Бұл оқушылар үшін қызығушылықпен орындайтын жанрлардың бірі. Табиғаттың түрлі құбылыстары оқушыларға түрліше әсер етіп олардың табиғатқа деген, оны бейнелеуге деген қызығушылығын арттырады.

Живописегі табиғат жанры қоршаған орта дүниесін көркем бейнелеудегі ерекше танымдық өнер түрі болып табылады. Табиғат қоршаған орта, әлем бейнесі, оның әсерлі көрінісі. Пейзаж жанры дәуіріміздің алғашқы ғасырларынан бастау алады. Пейзаж, яғни табиғат жанры табиғат пен адамзат өмірінің тылсым

катынасын бейнелейді. Табиғат аясындағы өмірін адам өзінің табиғатты көруі, түйсінуі және ой-тұжырымы арқылы саналы бейнелейді. Бұл жанрдың өзіндік мотив-сюжеті, сезімдік бастауы, акценті, композициялық құрылымы мен түрлері болады. «Композициялық құрылым заңдылықтары табиғат жанрына да таралады» [3, 196 б.].

Пейзаж, бейнелеу өнерінде картинаның құрамдас бөлігі және ерекше өнер жанры. Пейзаждың, табиғат көрінісінің идеялық-саналы мазмұны ерекше. Пейзаждың түрлері: ауылдық, қалалық, индустриялық, тарихи, романтикалық, лирикалық, эпикалық, интимдік (жеке даралық), теңіз-мұхит, понорамалық т.б. болып келеді.

Түрлі жанрдағы туындыларда да табиғат көрінісі үлкен орын алып, мазмұндық рөл атқарып отырады. Табиғат көрінісін бейнелеуде суретші алғаш оның жеке бөлшектерінен бастап үйреніп дәріс алады.

Әр кезеңдерде өнердің барлық түрлерінде де картина композициясы, өмір жағдайларына қарай табиғат көрінісінің идеялық-саналылық мазмұнына байланысты құрылып орындалады.

Бұл өнер түрінде композиция құру ең ұтымды, қызықты мотив іздеуден басталады. Этюд салу барысында, картина-пейзаж мақсаттарын белгілеп алу өте қажет. Алайда, этюдтар салуға барлық ынта-жігерді жұмылдырып, табиғатпен терең қатынаста болу керек. Суретші этюд салуда қоршаған орта шындығын түсіндіруге, ол туралы көзқарасты тереңдете түсуге тырысып, зейін қоя отырып, композициялық бейнелік талдау арқылы орындауы қажет. Пейзаж композициясында қызықты мотив табылған соң, композициялық ізденіс басталады.

Бейнелеу өнерінің табиғат жанры, осы мақсаттарды шешуде өзінің ерекшелігіне қарай зор рөл атқарады. Сондықтан табиғатты бейнелеу өнері, оқу жұмысының бір түрі ретінде ғана емес, ол табиғатты қабылдау және бейнелеудің оқушылар көркем қызметіндегі шығармашылық процесс формасы ретінде қарастырылуы тиіс.

Табиғатты бейнелеу практикалық жұмыстарында оқушылар алдына, пейзаждық живописьтің композициялық шешімін табу мақсатында көркемдік талаптары қойылуы қажет.

Табиғатты бейнелеу жұмыстарында оқушылардың көркем талғамын қалыптастырып, дамыту қоршаған ортаны қабылдау мен бейнелеудің түрлі формалары арқылы іске асырылады. Бұл ретте практикалық және қабылдау сабақтарының байланысын арттырып отыру дұрыс.

Табиғатты бейнелеу жұмысы процесінде, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін анықтау мен дамытуға үш негізгі факторлар әсер етеді: табиғатты тікелей өз қалпында бақылап қабылдау; өз сезімдерін, алған әсерлерін анықтап, әңгімелер мен репродукцияларды көрсетумен бекітіп отыру; табиғатты суреттеу үлгілерімен, поэтикалық мысалдармен таныстыру.

Оқушылардың бейнелеушілік, шығармашылық әдет-дағдылары пейзажды бейнелеу процесінде табиғат мотивімен және жұмыс процесімен анықталады:

- табиғатты және оның күйін қабылдау ерекшеліктері;
- тондық, түстік және кеңістік ережелері;
- заттар мен объектілер мінездемесі;
- жұмыс процесімен табиғат мотивінің ерекшеліктері;
- образды елестету және қалыптастыру ерекшеліктері;
- жұмыс процесімен табиғат күйінің мотиві ерекшеліктерінің сәйкестік формасы.

Табиғат көрінісін бейнелеуге оқытудың барлық түрлері табиғат жанрын оқыту әдістемесімен, жалпы бейнелеу өнерін оқыту әдістерімен тығыз байланысты. Көптеген оқушылар табиғат көрнісі жанрын аса қызығушылықпен зор ынтамен бейнелеуге тырысады. Әдістемелік жұмыстың негізгі мақсаты – оқушылардың көркем талғамын, образдық ойлау қабілетін, табиғат көрнісі жанрын оқыту негізінде дамыту.

Бұл мақсатты орындауда табиғат көрінісі жанрының мол мүмкіншіліктері бар. Бұл қоршаған орта дүниесінің шексіз әсері. Мұнда қоршаған ортаны эстетикалық тұрғыдан сезінуде, өнерді қабылдап түсінуде және оны өз мүмкіндігінше көркем образдық негізде практикалық орындау дағдыларыда жан-жақты әсер етеді. Бұл үшін жүйелі оқу әдістемесі қажет.

Өнер арқылы жас ұрпаққа тәлім-тәрбие беру ісі, бұл мәселе төңірегіндегі тәжірибе мен тұжырымдар ғылыми педагогикалық тұрғыдан ұзақ сұрыпталып жинақталды. Ғылыми теориялық еңбектерде осы мәселелердің психологиялық аспектілерін зерттеген В.Т. Ананьевтың, Л.С. Выготскийдың, Е.И. Игнатъевтың, А.Л. Леонтьевтың, Е.М. Тепловтың түбегейлі еңбектері жарық көріп, көркемдік білім мен эстетикалық талғам мазмұнын жаңартуға мол үлес қосқандығы белгілі.

Бейнелеу өнерінде жас жеткіншектің эстетикалық, тәрбиелік көркемдік талғамын қалыптастыру, психологиялық әдістемелік байланысты зерттеу жұмыстарын В.В. Алексеева, Н.А. Дмитриева, Н.Н. Сакулина, Е.Е. Рожкова, А.В. Шербаков, Б.П. Юсов т.б. жүргізді. Бұлардың еңбектерінде

балалардың жас жағынан бейнелеу өнеріне баулудың саналы аспектілері әдістемелік теориялық тұрғыда қарастырылып дәлелденді.

Жалпы балалар, жас өспірімдер қоршаған орта дүниесінде, табиғат аясында жан-жақты тәрбие алып өседі. Табиғат сұлулығы, әсемдік, оның түрлі көріністері оқушы сана-сезіміне әсер етіп, олардың өмірге деген көзқарастарын қалыптастырады.

Табиғат тылсым дүниесі, оның мол ерекшеліктері мен түрлі құбылыстары оқушылар сезімдерін оятып, өмірге оны танып білуге деген қызығушылықтарын арттырады.

Жалпы оқыту барысында табиғат жанрының түрлі мотивтерін оның түрлерін жан-жақты оқытып үйретуге мүмкіншіліктер мол. Мысалы, ауыл табиғаты, қала табиғаты, индустриалдық пейзаж, сәулеттік пейзаж т.б. түрлерін практикалық жұмыс барысында оқушыларға салдыра отырып олардың түрлі қасиеттері мен ерекшеліктерін қалыптастырамыз. Яғни, табиғат жанрының оқушылар тәрбиесінде орны ерекше.

Бұл жағдай әрине оқыту-тәрбиелеу процесіне кері әсер етеді. Сондықтан да қазіргі кезеңде, қоғамымыздың жаңа өрлеу кезеңінде бейнелеу өнерін оқытудың жаңа оқыту жолдары белгіленіп көрсетілуі қажет. Ол үшін біз бірнеше оқыту жолдарын ғылыми әдебиеттер негізінде талдап көрсеттік.

Негізінен біздің теориялық талдау жұмысымыз бейнелеу өнерін оқытудағы көркем образдылық принципін сүйенеді.

Біз төмендегідей оқыту тәсілдерін белгілейміз:

Оқушыларды бейнелеу өнеріне оқытудағы көркем образдық тәсілдер.

Мектептегі оқыту мен тәрбие процесінің бір тұтастығы.

Бейнелеу өнеріне оқыту процесінде оларды ұлттық мәдениет пен рухани құндылықтар үлгілері арқылы тәрбиелеу.

Қорыта келгенде табиғат көрінісі жанрының бейнелеу өнері сабақтарында оқушылар шығармашылық қабілеттері мен эстетикалық талғамдарын қалыптастырып дамытудағы орны ерекше.

Оқушылардың көркемдік танымын, сезімін тәрбиелеуде әсемдіктің таптырмас бұлағының бірі-табиғат. Ол эстетикалық сезімнің байқампаздықтың, қиялдың дамуына үлкен әсерін тигізеді. Қоршаған әлем дүниесінде табиғат үйлесімділігі, әсемдік, мәңгілік жаңару, қатаң заңдылықтар әртүрлі бояу, дыбыстардың көмегі арқылы балаларды азаматтық көркемдік сезімге тәрбиелейді. Табиғатқа шығу, онда сурет салу, балалардың оның сұлулығын эстетикалық тұрғыда қабылдауын күшейтеді, ерекше рухани серпіліс, сүйсіну сезімін туғызады, ойы мен қиялын дамытып өмірде шығармашылыққа деген сүйіспеншілігін арттырады. Жаратылыстың сұлу әсем заттары адам жанында сұлулық сезімдерін оятады. Практикалық және қабылдау сабақтарында осы өнер жанрын толық үйретуге тырысамыз. Әрине табиғат жанрында сабақ өткізу сабақ барысында, сабақтан тыс мезгілде, пленэрлерде өткізілуі мүмкін. Сабақ процесінде бейнелеу өнері көркемдікке, байқампаздыққа баулиды. Ол оқушылардың көркем шығармашылық қабілеттерін өз әдіс-тәсілдері арқылы жан-жақты қалыптастырып дамытады. В.Н. Стасевич өз еңбегінде «Пейзаждың қаншама жалпы мәні немесе функциясы болғанымен, олардың ешқайсысы жалғыз, сарқылған бола алмайтындығын есте сақтау маңызды. Олардың барлығы әлемді танудың эстетикалық формасымен байланысты» дейді [4, 155 б.].

Қорыта келгенде табиғат көрінісі жанрының бейнелеу өнері сабақтарында оқушылар творчестволық қабілеттері мен эстетикалық талғамдарын қалыптастырып дамытудағы орны ерекше.

Мектептегі табиғат жанры арқылы балалардың шығармашылық іс-әрекеттерінің қалыптасуын, дамуын жүзеге асыру, көркем өнердің түрі мен жанрының мазмұнына, мәніне, оның атқаратын қызметіне сәйкестендіріле жүргізілуін талап етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Джанаев М.Б. Бейнелеу өнеріне оқыту мәселелері. //Бейнелеу өнері, еңбекке баулу және сызу мектепте. Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал. №2. 2015. – Б. 38-41
2. Маслов Н.Я. Пленэр: Практика по изобразит.искусству. Уч.пос. для студентов ХГФ пед. ин-тов. – М.: Просвещение, 1984. –112 с., ил., 1 л. ил.
3. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты: Рисунок, живопись, композиция. Учеб. пособие для студентов пед.ин-тов. –М.: Просвещение, 1981. – 239 с., ил.
4. Стасевич В.Н. Пейзаж. Картина и действительность. Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1978. – 176 с. с ил.

УДК 7:061.4(100)
МРНТИ 18.17.13

С.С. Киргизбекова¹

¹ст. преподаватель кафедры Творческих дисциплин КазНПУ им. Абая, член Союза Дизайнеров Казахстана. Алматы e-mail-sveta010161@mail.ru 87087357413

А.Б. Дошибекова²

²ст.преподаватель кафедры Дизайн АТУ магистр техники и технологии. Алматы e-mail- aizhan.aisha111@mail.ru

ВСЕМИРНАЯ ВЫСТАВКА ЕХРО: ИСТОРИЯ И ТАЛИСМАНЫ

Аннотация

В данной статье рассматривается роль и значение первых всемирных промышленных выставок, которые положили начало традиции периодического проведения международных смотров достижений народного хозяйства, которые сохранились и поныне. А также проведение столь представительного международного мероприятия станет важной вехой с точки зрения развития для экономического и инфраструктурного развития как Астаны, так и Казахстана в целом». Это была первая международная выставка, на которой страны - участницы договорились показать предметы национального производства в одном месте и в одно время, предоставляя возможность посетителям сравнить мастерство своих производителей и качество одних и тех же видов товаров, но созданных в разных странах. Показать когда начали отрабатываться те выставочные принципы, которые со временем стали обязательными, будучи зафиксированы в соответствующих международных нормативных актах. Их главная цель - публичная демонстрация новейших научно-технических достижений, перспектив развития, а также истории, традиций и культуры стран-участниц. Выставка должна была быть проблемно ориентированной, чтобы каждый человек мог поставить и обсудить любые волнующие его вопросы, такие как защита окружающей среды, природные ресурсы, энергетика и многие другие. Выставки ЕХРО- должны были стать своеобразной лабораторией всемирного эксперимента дружественных отношений человека и природы. А также ЕХРО-2005 должны были привлечь внимание человечества к азиатской перспективе в связи с ростом роли стран Азии в мировом сообществе.

Ключевые слова: выставка, производство, товары, промышленность, дизайн, народное хозяйство, экономика, демонстрация, достижения, история, культура, традиции.

Аңдатпа

С.С. Қырғызбекова¹

¹Абай атындағы ҚазҰПУ шығармашылық мамандықтар кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстанның Дизайнерлер одағының мүшесі. Қазақстан, Алматы

А.Б. Дошыбекова²

²Алматы Технологиялық Университетінің аға оқытушысы, Техника және технология ғылымдарының магистрі Қазақстан Алматы

БҮКІЛ ӘЛЕМДІК ЕХРО КӨРМЕСІ: ЖӘНЕ БОЙТУМАРЛАРЫ

Берілген мақалада алғашқы дүние жүзілік көрмелердің деңгейі мен маңызы қарастырылады (немесе сауда-өнеркәсіптік деп те атайды). Көрме деп негізінен әр ұлттар арасында белгілі бір кезеңде өтіп тұратын халықтың ұлттық шаруашылығын көрсететін қазіргі уақытқа дейін сақталып келген дәстүрді айтамыз.

Сонымен қатар мұндай айтарлықтай ұлттық іс-шара Экспо көрмесін өткізу мемлекетіміздің дамуы жағынан алып қарағанда Астана, сонымен қатар бүкіл Қазақстанның экономикалық және инфрақұрылымдық саласына қосар үлесі зор. Бұл қатысушы-мемлекеттер ұлттық өндіріс бұйымдарын бір жерде, бір уақытта көрсетеміз деп ақылдасу арқылы көрмеге қатысушыларға әр түрлі мемлекеттердің өндірушілік шеберліктерін және әр түрлі мемлекеттерде жасалған бірдей тауарлардың сапасын салыстыруға мүмкіндік береді. Көрмелік ережелердің қашан өңделгенін көрсету арқылы қолданыстағы міндетті ережелер бертін келе ұлттық нормативтік актке сәйкестендіріліп бекітілгенін білеміз. Олардың басты міндеті – қатысушы-мемлекеттердің жаңа ғылыми-техникалық жетістіктерін, даму сатысын, сонымен қатар тарихын, салт-дәстүрін, және мәдениетін ашық түрде халыққа жариялау. Көрме әрбір адам өзін толғандыратын сұрақтарды қойып, талқыға салатындай белгілі бір мәселеге бағытталуы керек, мысалы: қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстар, энергетика және көптеген басқа. ЕХРО көрмесі адам мен табиғат арасындағы достық қарым-қатынастың әлемдік экспериментінің өзіндік зерханасы. Сонымен қатар ЕХРО-2005 міндеті адамзаттың көңілін әлемдік қоғамдастықта Азия мемлекеттерінің рөлі өскеніне аударту.

Түйінді сөздер: тауарлар, өнеркәсіп, дизайн, экономика, тарих, мәдениет, дәстүр, жетістіктер көрмесі, өндіру, халық шаруашылығына, көрсету.

Abstract

S.S. Kirgizbekova¹

¹Department's of Creative disciplines senior lecturer of KAZNPU name after Abay, member of the Union of Designers
Kazakhstan. Almaty, Kazakhstan.

A.B. Doshibekova²

²senior lecturer of the Design of ATU department master of the equipment and technology. Almaty, Kazakhstan

WORLD EXHIBITION: HISTORY AND MASCOTS

In this article the role and value of the first world is considered industrial (or as they are called sometimes, commerce and industry) exhibitions which have laid the foundation for tradition of periodic holding the international reviews of achievements of the national economy which have remained and until now.

And also holding so representative international action will become an important milestone from the point of view of development for economic and infrastructure development both Astana, and Kazakhstan in general". It was the first international exhibition at which member countries have agreed to show objects of national production in one place and in at one time, giving an opportunity to visitors to compare skill of the producers and quality of the same types of goods, but created in the different countries. To show when those exhibition principles which became obligatory over time have begun to be fulfilled, have been recorded in the relevant international regulations. Their main goal - public demonstration of the latest scientific and technical developments, the prospects of development, and also history, traditions and culture of member countries. The exhibition had to be problemno focused that each person could put and discuss any questions concerning him, such as environment protection, natural resources, power and many others. The EXPO-exhibitions had to become a peculiar laboratory of the world experiment of friendship of the person and the nature. And also EXPO-2005 had to draw attention of mankind to Asian prospect in connection with growth of a role of the countries of Asia in the world community.

Keywords: exhibition, production, goods, industry, design, national economy, economy, demonstration, achievements, history, culture, traditions.

В 2011 году исполнится 160 лет со времени проведения первой Всемирной выставки, состоявшейся в лондонском Гайд-парке, в помещении специально сооруженного для этих целей и ставшего впоследствии знаменитым Хрустальным дворцом. Это была первая международная выставка, на которой страны - участницы договорились показать предметы национального производства в одном месте и в одно время, предоставляя возможность посетителям сравнить мастерство своих производителей и качество одних и тех же видов товаров, но созданных в разных странах. Именно тогда начали отрабатываться те выставочные принципы, которые со временем стали обязательными, будучи зафиксированы в соответствующих международных нормативных актах.

Их главная цель - публичная демонстрация новейших научно-технических достижений, перспектив развития, а также истории, традиций и культуры стран-участниц. Ныне прошло 63 выставки. Рассмотрим историю проведения EXPO в других странах, а также их талисманы.

«Океан — наследие будущего», 1998 год, Португалия: С 22 мая по 30 сентября в Лиссабоне (Португалия) прошла выставка EXPO-1998 на тему «Океан — наследие будущего». В качестве логотипа было представлено изображение, воспроизводящее солнце и море в его голубых волнах (автором был рекламный директор выставки Аугушту Таваре Диаш). Талисманом выставки стала работа художника Антониу Модешту и скульптора Артура Морейра, которые выбрали изображение студента Жозе Луиша Козельо из присланных 309 работ в рамках соответствующего конкурса, с названием «Жил» (порт. Gil) в честь известного португальского мореплавателя 15 века Жилия Эанеша.

Особенностью «Жилия» является его закрученные в виде волны волосы. Тема была выбрана в связи с 500-летием открытия португальским мореплавателем Васко да Гамой морского пути до Индии. Было представлено около 155 стран и организаций, за 132 дня выставку посетило около 11 млн человек.

Зона для EXPO-1998 растянулась в 5 км и охватила 50 гектаров в восточной части Лиссабона на берегу реки Тежу. Чтобы справиться с ожидаемым потоком посетителей, была разработана программа включающая: • новый мост Васко да Гама (самый длинный в Европе); • новая линия лиссабонского метро с 7 станциями (5 были готовы к открытию); • новый главный мультимодальный терминал, поезда, метро, автобусы и такси, названный Gare do Oriente, архитектор Сантьяго Калатрава Вальс.

Новинкой выставки стала разработка швейцарского часового предприятия «Swatch», которое выпустило специальные наручные часы со встроенным чипом, после намагничивания выполнял функцию входного билета на пропускных турникетах.

Во время проведения выставки было два типа павильонов: тематические и региональные. В ночь на 1 октября 1998 выставка была закрыта. Эта последняя ночь стала чрезвычайной в истории города. Примерно в 8 часов вечера, из соображений безопасности были разобраны пропускные турникеты,

поскольку количество желающих прийти превысила любые ожидания. Причиной этому стал, прежде всего, крупнейший в истории города фейерверк. Сегодняшняя так называемая зона ЕХРО является современным районом города с населением около 28 тыс жителей [1].

«Человек – природа – техника – рождение нового мира», 2000 год, Германия: С 1 июня по 31 октября в Германии прошла выставка ЕХРО-2000». Местом для проведения была выбрана знаменитая ярмарочная площадь Ганновера, где проводилась международная IT-выставка CeBIT. Twispy, талисман ЕХРО-2000 - это разноцветные существа: большой рот, большой нос, завод по левую руку, рука человека по правую руку, ногу человека и ноги женщины. Одна из его рук очень большая. Этого персонажа придумал испанский художник-график. Для Твипси было множество костюмов, включая даже форму полицейского. В нем отразился процесс развития естественной науки. Однако выставка оказалась убыточной: размер убытков составил порядка 1,2 млрд евро. Вместо ожидавшихся 40 млн посетителей на выставку пришло всего 18 млн человек. Убытки ЕХРО-2000 стали одной из причин того, что Франция (организатор следующей выставки) отказалась от проведения ЕХРО-2004 в Сен-Сен-Дени.

Своей главной темой «Человек – природа – техника – рождение нового мира» выставка ЕХРО-2000 наглядно, конкретно и увлекательно показала, как мир сообща может успешно ответить на вызов будущего. Экспонаты тематического парка и проекты мирового масштаба дополняют многообразную картину XXI века, вдохновляющую на всемирную дискуссию о будущем земного шара. 185 государств и 9 международных организаций были приглашены в 1995 году тогда еще федеральным канцлером Гельмутом Колем на всемирную выставку в Ганновере.

Более 180 стран и организаций дали свое согласие на участие – это больше, чем на всех прежних Ехро. Они продемонстрировали себя в павильонах и залах выставочного комплекса, как бы приглашая посетителей совершить экскурсию по всему миру.

Основная тема выставки разделена на отдельные разделы: «Планета видений», «Человек», «Окружающая среда: ландшафт, климат», «Питание» и многие другие [2].

+ **«Мудрость природы», 2005 год, Япония: С 25 марта по 25 сентября в Японии в префектуре Аичи (восточная часть города Нагоя) проводилась выставка ЕХРО-2005, где было представлено более 100 стран. Талисманами японской выставки, проходящей под девизом «мудрость природы» стали Киккоро и Моридзо.**

Центральным экспонатом главного павильона ЕХРО стала голова мамонта, которую японцы привезли из Сибири. Главные действующие лица выставки - многочисленные роботы, которые занимались уборкой территории, предоставляли информацию посетителям и играли с детьми.

На выставке ярко демонстрировалось соприкосновение цивилизации с природой, способность первой учиться мудрости у второй. Выставка привлекла большое количество гостей, вызвала желание посетить ее не один раз, но не только ради удовлетворения любопытства или развлечения. Она обозначила ряд проблем, с которыми человечество должно было столкнуться в XXI веке.

Организаторы выставки поставили перед собой три главных требования.

Первое: выставка должна была быть проблемно ориентированной, чтобы каждый человек мог поставить и обсудить любые волнующие его вопросы, такие как защита окружающей среды, природные ресурсы, энергетика и многие другие.

Второе: ЕХРО-2005 должна была стать своеобразной лабораторией всемирного эксперимента дружественных отношений человека и природы.

Третье: ЕХРО-2005 должна была привлечь внимание человечества к азиатской перспективе в связи с ростом роли стран Азии в мировом сообществе.

Павильон страны — хозяйки были построены из рассасывающегося пластика, сделанного из крахмала и пищевых отходов, а его главная особенность - большая бамбуковая решетка, покрывающая весь павильон. Это изобретение - альтернатива фреоновым и прочим кондиционерам.

Уменьшая воздействие солнечных лучей и создавая эффект «ветра в бамбуковой роще», такая новация позволяет снизить температуру внутри помещения на 23 процента. Технологических новинок японцы - мастера на электронные новшества – представили также немало. Журналистам они продемонстрировали краткий видеофильм с выставки, в котором показаны новейшие образцы робототехники [3].

На этой выставке впервые в своей истории принял участие в ЭКСПО Республика Казахстан.

«Вода — устойчивое развитие» , 2008 год, Испания: С 14 июня по 14 сентября в Испании в городе Сарагосе прошла всемирная выставка ЕХРО-2008 под лозунгом «Вода - устойчивое развитие». Она объединила 104 страны, две международные организации, все автономные сообщества Испании и крупные испанские компании.

Флюви — это имя добродушного и симпатичного персонажа, который представляет официальный талисман ЕХРО-2008. Флюви — символическая капля воды, ее положительная составляющая. Миссия талисмана — представлять образ ЕХРО во всем мире.

Логотип и талисман, победившие в конкурсах с участием известных дизайнеров и художников, созданы для передачи идеи ЕХРО, рожденной с целью предложения новых решений для будущих поколений.

В основе этой идеи лежит один из основных элементов происхождения жизни. Вода и город органично сочетаются друг с другом.

На протяжении трех месяцев выставку посетили тысячи людей, специальные комиссии проводили совещания о выработке решений для устойчивого управления водными ресурсами планеты, обменивались опытом в данной сфере и демонстрировали последние технологии 2/4 устойчивого управления водными ресурсами планеты, обменивались опытом в данной сфере и демонстрировали последние технологии восстановления и очищения водных объектов. Выставочный комплекс площадью 25 гектаров входит в состав городского Парка Воды.

Всего в выставке приняло участие 104 страны. [4].

С 1 мая по 31 октября 2010 года в Китае прошло ЕХРО-2010 на тему «Лучше город - лучше жизнь». Талисманом выставки стала фигурка в виде китайского иероглифа, обозначающего слово «человек» — называется «Хайбао» (Hai Bao). Как и эмблема, талисман воплотил особенности культуры Китая.

Каждая страна-организатор выставки вложила свой смысл в ее талисман. Эмблема ЕХРО-2010 изображает трех человек, скрепляющих руки, что символизирует все население земли. Сочетание имитации изображения китайского иероглифа слова «мир» и цифры 2010 выражает концепцию всемирной выставки - общение, радость сотрудничества, а также стремление человека к самореализации.

Выставка ЕХРО-2010 предложила концептуальное решение проблем, касающихся сокращения ресурсов, снижения уровня преступности, загрязнения окружающей среды посредством моделирования городов будущего. Общая площадь выставки составляла 5,28 км². В ней приняли участие более 190 стран и посетили свыше 73 млн человек. Организаторам мероприятие принесло прибыль в 12 млрд долларов.

Доход среднего бизнеса увеличился по крайней мере на 20 процентов. Специально для события были построены несколько линий Шанхайского метрополитена. Кроме того, предполагалось построить новую линию Ханчжоу, однако проект был приостановлен на неопределенный срок. За время проведения выставку ЕХРО-2010 посетили более 73 млн человек, а участие приняли 192 государства и 50 организаций. Общее количество культурных и развлекательных мероприятий составило около 20 тыс за весь период проведения, то есть около ста мероприятий на каждый день.

Данная выставка оказалась рекордсменом среди всех проводившихся ранее ЕХРО: • самая дорогая выставка; • самое большое количество стран-участниц (250 стран и организаций); • самая большая выставочная площадь (5, 28 км квадратных); • самое большое посещение (73 миллиона человек); • самое большое единовременное посещение (1,03 миллиона человек) ЕХРО-2010 - это первая в истории всемирная универсальная выставка на территории Китая (в 1999 году в Куньмине проходила Всемирная выставка растениеводства)[5].

Казахстан на ЕХРО-2010. Павильон Казахстана был расположен в зоне "Азия" по соседству с Японией и Южной Кореей. Главная цель казахстанского павильона на ЕХРО-2010 Шанхай - международное позиционирование Астаны как самой молодой и динамично развивающейся столицы мира. Тема национальной экспозиции Казахстана "Астана - сердце Евразии". Павильон посетило около 1 млн. человек.

Выставка ЕХРО-2010 предложила концептуальное решение проблем, касающихся сокращения ресурсов, снижения уровня преступности, загрязнения окружающей среды посредством моделирования городов будущего. Организаторам мероприятие принесло прибыль в 12 млрд долларов. Доход среднего бизнеса увеличился по крайней мере на 20 процентов.

По словам генерального директора выставки, ее цель - более гармоничное существование человечества на земле в будущем.

2012, Южная Корея, “Живой океан и побережье” с 12 мая по 12 августа 2012 года Южнокорейский город Ёсу принял у себя Международную специализированную выставку под девизом "Живой океан и побережье. Помимо самой выставки ЕХРО, на выставочной территории размером в 250,000 кв.м. располагались ЕХРО городок, парковка, парки, зеленые насаждения, рестораны, музеи и кафе.

Месторасположение выставки было выбрано не случайно и расположено на живописном берегу океана, что полностью отвечает тематике выставки. EXPO-2012 Ёсу предоставило возможность улучшить представление международного сообщества о функциях и ценностях мирового океана и побережья и признать необходимость налаживания сотрудничества в морской сфере.

Казахстан на EXPO-2012.

Казахстан представил свой павильон в четвертый раз на ЭКСПО Всемирной универсальной выставки. Павильон Казахстана был построен с учетом традиций и инноваций в культуре и науке, бизнесе и туризме. Павильон был посвящен теме воды, и повествовал об истории и традициях Казахстана, его современной жизни и его перспективы на будущее.

Казахстанский павильон состоял из 6 зон. Посетители увидели и приняли участие в интерактивных шоу, которые транслировались по всему павильону. Павильон Казахстана уделял особое внимание Астане, в то время еще города-кандидата на проведение ЭКСПО-2017 по теме «Энергия будущего» [6].

2015, Италия, «Накормить планету, энергия для жизни» Международная выставка «Экспо-2015» прошла в Милане (Италия) с 1 мая 2015 года и до 31 октября того же года. Многочисленные экспозиции, тысячи интересных событий, культурных мероприятий и встреч, спектаклей и концертов «Экспо-2015» были посвящены традициям и новшествам в производстве продуктов питания. **Казахстан на EXPO-2015.**

На Всемирной выставке «ЭКСПО-2015» в Милане Национальный павильон Республики Казахстан вошел в тройку лучших павильонов в номинации: «Лучшее раскрытие темы и контента». Содержательная часть Казахстанского павильона по мнению жюри смогла раскрыть тему выставки, а также ознакомить посетителей с агрокультурой, географией, традицией и особенностями продовольственного обеспечения, и национальной кухней. Тематика казахстанского павильона, размещенного в двухэтажном здании общей площадью более 3000 кв. м., звучала как «Казахстан – страна возможностей».

Павильон нашей страны на протяжении всего периода выставки входил в число самых посещаемых и лидировал по результатам голосования организованным оргкомитетом выставки. Ежедневно его посещали порядка 5 000 человек, очередь гостей, желающих посетить павильон не иссякала до самого закрытия. К завершению выставки казахстанский павильон посетило более 1 миллиона посетителей [7].

Казахстан является членом Международного бюро выставок (МБВ) с 1997 года и принимает участие в EXPO с 2005 года. Его дебют состоялся в японском городе Аичи, затем он стал участником выставки в 2008 году в Сарагосе и в 2010 в Шанхае. По итогам EXPO-2008 в Испании среди 104 стран-участниц по категории «С» павильон Казахстана был удостоен бронзовой награды по критериям внешнего и внутреннего оформления.

Во время своего визита на международную выставку EXPO-2008 (г. Сарагоса) Президент РК Нурсултан Назарбаев заявил о необходимости проведения подобного мероприятия в Астане. Проведение всемирной выставки создаст не только дополнительный стимул развития столицы, но и повысит узнаваемость и имидж Казахстана в мировом сообществе как молодого и динамично развивающегося государства.

EXPO-2017 в Астане может стать первой международной выставкой, которая проводится в странах Центрально-Азиатского региона и СНГ.

22 ноября 2012 года в результате тайного голосования на 152-й Генеральной Ассамблее Международного бюро выставок в Париже столица Казахстана, набрав большинство голосов, опередила бельгийский город Льеж и была объявлена местом проведения EXPO-2017.

Глава государства в своем обращении отметил, что решение о проведении «ЭКСПО-2017» в Астане является историческим событием. Выгоду от проведения EXPO 2017 в Астане получит каждый регион Казахстана – сказал Назарбаев [8].

«Для нас ЭКСПО должен стать мегапроектом, выгоду от которого получают каждый регион. Это даст мощный импульс инновационному развитию страны. При этом это не дает нам право почитать на лаврах, на нас лежит историческая ответственность за судьбу страны, за будущее, мы должны мобилизовать все ресурсы госаппарата и правящей партии Нур Отан на благо всех граждан», - сказал Назарбаев на совещании с акимами всех уровней в Астане [8].

«Еще казахстанцы не осознали, что это самое большое достижение в международном плане Казахстана за годы независимости», - добавил он. Президент отметил, что фактически весь мир выбрал Казахстан. «Это станет поворотным пунктом для Казахстана начать совершенно новую страницу в экономическом развитии», - отметил Назарбаев.

Он пояснил, что все что будет построено в Астане для ЭКСПО 2017 станет лабораторией, научным парком, для внедрения новых технологий по всему Казахстану. «Хочу подчеркнуть особую важность, ближайшие 5 лет весь мир будет говорить о Казахстане», - сказал глава Казахстана [9].

Для организации «ЭКСПО-2017» в Астане Казахстаном была предложена тема «Энергия будущего». Она направлена на поиск путей для качественных изменений в энергетике, включая, прежде всего, развитие альтернативных источников энергии и новых способов ее транспортировки Сенатор Касымов предлагает построить в Астане Диснейленд в рамках ЕХРО-2017."

Сейчас обсуждаемой проблемой стало, что будет после трехмесячной мировой эпопеи, после того, как ЕХРО-2017 завершится. Как один из вариантов, я предлагаю рассмотреть, кроме научных и образовательных и других значимых объектов, в целях увеличения посещаемости туристов, построить городок международного уровня для детей и родителей типа Диснейленд.

В рамках всемирной выставки ЕХРО-2017 в Астане, возможно, будет построен автономный город в городе, о котором Глава государства мечтает много лет. Этим секретом Нурсултан Назарбаев поделился в ходе интервью для представителей ведущих отечественных СМИ.

По словам Президента, город под куполом был бы уже построен, если бы не кризис. «Под крышей будет город, люди будут жить зимой и летом не в морозах и жаре, а в хороших условиях. Представьте себе, это будет круг диаметром 200 метров, а в этом круге на площади будет все: школы, больницы, театры, магазины, парикмахерские, рестораны, кафе, все что нужно. Здесь можно будет передвигаться только по каналам, автомобилей не будет, а кругом будет жилье - дома и коттеджи. Люди, особенно дети, будут ходить в 30-градусные морозы, не одеваясь в теплую одежду», - рассказал Глава государства. По словам Президента, на этот круг будут нанизываться другие круги, и так может быть построен город с 10-15 тысячным населением.

В начале декабря Глава государства поручил расширить систему видеонаблюдения. Каждый уголок города должен быть под контролем, как за рубежом.

Нурсултан НАЗАРБАЕВ, Президент Республики Казахстан: - Полностью обеспечить город видеонаблюдением, чтобы каждый человек был виден как в Монако или как в Лондоне. Вот это надо успеть сделать к ЕХРО-2017. Сеть с оптическим волокном уже раскинулась по всей столице, всего порядка 150 км. Осталось подключить только цифровые камеры. Своей очереди дождались пока около 30 домов. Это число планируется довести до тысячи. И уже после все камеры будут соединены с оперативным центром управления. Кстати, стоит такое удовольствие 400 тенге в месяц. Впрочем, жильцов это вполне устраивает [10].

Президент авиакомпании «Эйр Астана» Питер Фостер заверил, что компания основательно подготовится к принятию гостей выставки «ЭКСПО-2017», которая пройдет в Астане. «К 2017 году авиакомпания планирует иметь в своем флоте уже 33 самолета. В этом же году мы планируем осуществить приемку двух новых Боингов 787 для маршрутов дальней протяженности. То есть на тот момент (проведение ЭКСПО – прим. агентства) флот у нас уже будет довольно значительных размеров, и мы будем уверены, что сможем удовлетворить все потребности наших гостей», - сказал Питер Фостер, отвечая на вопрос журналиста [11].

Напомним, 22 ноября в Париже путем тайного голосования Астана выиграла право провести международную выставку ЭКСПО в 2017 году. Из 148 государств, участвовавших в голосовании, - за Астану проголосовали 103, бельгийскому Льежу досталось 44 голоса.

С прицелом на ЭКСПО-2017

«ЭКСПО-2017» для Казахстана – это не только признание значительных успехов в развитии экономики и гуманитарной сферы страны, но и прекрасная возможность внести свой вклад в развитие глобального технического диалога, укрепить свои позиции в мире». Проведение столь представительного международного мероприятия в Астане станет важной вехой с точки зрения развития интеграционных процессов на Евразийском пространстве.

Литература

1. Павлов К.А. Международные ярмарки и выставки. – М., 1962. – С. 12-13.
2. Аллен Дж.С. Отрасли Британской промышленности и их организация. – М., 1961. – С. 28.
3. Гиббинс Б., Сатурин Д. История современной Англии. – СПб., 1901. – С. 42-43.
4. "В мире науки" (1984, № 12, с. 69, 70).
5. Стасов В.В. Избранные сочинения, т. 3. – М., 1952. – С. 500.
6. "В мире науки", 1984, № 12, с. 69, 70.

7. Блан Луи. Письма об Англии, т.2. – СПб., 1866. – С. 70.
8. Источник: www.inform.kz (Казахстан), 29.11.2012
9. Источник: /Егемен Казахстан (Астана), № 789-792 (27863), 30.11.2012, т
10. Источник: www.bnews.kz (Казахстан)
11. Источник: /Егемен Казахстан (Астана), № 789-792 (27863), 30.11.2012,

УДК 7.01; 7.001.8
МР НТИ 18.31.07

M.S. Nurke¹

¹2 year undergraduate student of specialty 6M010700 – Fine arts and drawing,
Abai Kazakh national pedagogical university maira_nurke@mail.ru

Scientific supervisor: A.S. Smanova¹

²candidate of pedagogical science, associate professor of the chair of Theory and Methods
of Fine and Decorative Arts smanova_s@mail.ru

PROBLEMS OF FORMATION OF ANALYTICAL SKILLS OF STUDENTS ON THE BASIS OF CONCEPTUAL ART

Abstract

In this article some aspects of formation of analytical skills of students on the basis of conceptual art is considered. The analysis of functions of art in human life and unity of two cultures (an intuition and logic) through conceptual arts is carried out. The author offers the idea of the analysis of the student, and consider himself as the studied object parallel to the intellectual nature of scientific approach to art, combined with synthetic, artistically sensitive perception. And also the historically review to a concept of the word "analytics" is given and some opportunities of the analysis of works of art are shown.

Key words: conceptual art, idea, intellectual intuition, analytics, two cultures.

Аңдатпа

М.С. Нұрке¹.

¹Абай атындағы ҚазҰПУ, 6M010700 – Бейнелеу өнері және сызу мамандығы 2 курс магистранты,
maira_nurke@mail.ru

Ғылыми жетекші: А.С. Сманова²

²п.ғ.к. Абай атындағы ҚазҰПУ, Бейнелеу өнері және сәндік қолөнер теориясы мен әдістемесі кафедрасының
қауымд. профессоры, smanova_s@mail.ru

Мақала студенттің аналитикалық дағдысын қалыптастыруды концептуалды өнердің негізінде көрсетуге бағытталған. Концептуалды өнердің негізін қалаған суретшілердің және өнертанушы ғалымдардың тұжырымдамаларына сүйене отырып, қазіргі кезде концептуалды өнердің «интеллектуалды өнер» болып табылатыны анықталған. Автор өнердің адам өміріндегі функциясына сараптама жүргізген ғалымдардың еңбектеріне талдау жасайды және ғылым мен өнердің біртұтастық маңыздылығын концептуалды өнерге анықтама бере отырып ашқан. Технология мен информация заманында жаңа идеяларды туындататын адам капиталының маңыздылығын айқындалған. Ғылыми ізденістің өнерге деген аналитикалық, интеллектуалды көзқарасын өнерді қабылдаудың синтетикалық, нәзік көркем қабылдаумен қатар студенттің жеке өзіне-өзі анализ жасай отырып қарастыруды ұсынады. Мақалада Аналитика сөзіне тарихи анықтама берілген және өнер туындысына аналитикалық талдау жасаудың маңызды тұстары көрсетілген.

Кілтгі сөздер: концептуалды өнер, идея, интеллектуалды-интуиция, аналитика, екі мәдениет

Аннотация

М.С. Нұрке¹

¹магистрант 2 курса КазНПУ им. Абая по специальности 6M010700 – Изобразительное искусство и черчение

maira_nurke@mail.ru

Научный руководитель: А.С. Сманова²

²к.п.н., ассоц.профессор кафедры теории и методика ИЗО и ДПИ smanova_s@mail.ru

В данной статье рассматриваются некоторые аспекты формирования аналитических навыков у студентов на основе концептуального искусства. Основываясь на концепцию художников и научные труды искусствоведов дается определение тому, что концептуальное искусство является интеллектуальным. Автор анализирует исследования ученых о функции искусства в жизни человека и раскрывает важность единства двух культур, науки и искусства (интуиция и логика) через определение концептуального искусства. В эпоху технологии и информации не маловажным является человеческий капитал, который определено приводит к новым идеям. Автор предлагает идею самоанализа студента, а также рассматривать себя как исследуемого объекта параллельно интеллектуальному характеру научного подхода к искусству, сочетая с синтетическим, художественно чутким восприятием. А также дан исторический обзор понятию слова «аналитика» и показаны некоторые возможности анализа художественных произведений.

Ключевые слова: концептуальное искусство, идея, интеллектуальная-интуиция, аналитика, две культуры.

It is obvious that during a globalization era new technologies and industrial and innovative development is one of the main directions. To become one of the 30 developed countries of the world, along with improvement of welfare of society and economic stability, the education of intellectual generation with profound knowledge and cultural wealth remains one of the main problems. At the same time in the education law of the Republic of Kazakhstan, the system of national education is directed to formation of competitiveness. This, along with modernization of education sector, the renewal of the academic content of education, provides entry into world educational space and integration [1]. The rapid development of global communication, the possibility of obtaining information in various directions gives the freedom of choice to future generations. However, it is important that in any sphere the nations have to have their own view because during globalization, during any intervention in cultures and arts of the nation, there can be a crisis of cultural wealth, threat of disappearance of feature of the nation. The message to the people of Kazakhstan of the head of state N. Nazarbayev of January 31, 2017 is called [2] "The third modernization of Kazakhstan: global competitiveness", and this states that "The fourth priority is the improvement of quality of the human capital. First of all, the role of the education system has to change. Our task is to turn education into the central link of a new model of economic growth. It is necessary to focus the teaching programs to the development of skills of critical thinking and independent search. It is necessary to pay more attention to the development of patriotism.

Despite stages of development of humanity the new ideas had an important role in their era. Due to the intensive development of nanotechnologies the period of globalization proves the importance of the human capital and demands person to be generator of ideas in his profession.

Along with the development of creative potential in the sphere of art it is necessary to provide education aimed at development of analytical skills, intellectual thinking, and innovative ideas. In development of new technologies, for protection against falling into an endless crisis in connection with the Internet and a flow of information, it is necessary to form the identity of the student with high spiritual consciousness. The way of achievement of this purpose is the process of analytical assessment of the student of his actions and the consciousness taking himself as research object during the analysis of works of art. Existence of such problems causes the necessity of formation of critical thinking and analytical skills of the student considering the directions of art which proves the idea as the concept.

From the works of many artists and art critics such as Henry [3], I.A. Sokolova [4], S. Galymzhanova [5], E.I. Reznikova [6], Yu.V. Sarokina [7] and others we know that conceptual art is the intellectual art which creates on the basis on idea. Conceptual art from Latin Concepts - a thought, (the idea, representation). The literary and graphic direction was created in postmodernism, 60-70 th years in Europe and America. In conceptualism the concept is more important than physical view of the work. The purpose of conceptual art is to give the idea. Its objects are the sentences or phrases, the text, the scheme, graphics, drawings, photos, audio and video materials. Conceptual art is directed not to emotional perception but to intellectual thinking of the person. One of the founders of conceptual art, Joseph Kosuth [8] gives definition that: "art functioning or in what cases the work of art works... reconsideration of culture in the root... Art is power of the nonmaterial ideas". His work in 1965 "One and three chairs" is familiar to all.

Academician E.Feyrberg [9, p. 5-278] giving definition about how is necessary art for the person, in the middle of the 20th century made the analysis of content of work of the English fiction writer Ch. P. Snow "Two

cultures". The importance of interrelation of science and art, the end of the logic and the beginning of the intuition, numerous functions of art is defined, and the general questions of "two cultures" are opened. Defining necessity, education, and communicative activity of the simplest form of art, pleasure, "The humanist Tolstoy shows possibilities of art as the relations of soul of the person, the philosopher Hegel as means of achievement of absoluteness, the doctor-psychologist Freud finds a way of disposal from nervous depression in art". He said that we have to try precisely and clearly analyze even not exact objects during an era when modern scientific knowledge finds reflection in all spheres of human life. The relation of ability to analyze scientific search to art, is necessary to consider in connection with synthetic perception of art, and art perception. The science of research, scientific attempt of defining the "purity of the childhood", and it is important to make it with respect for integrity and this quality is not given for all.

In conceptual art integration of these two cultures is observed. Therefore, the modern art carries out not only the esthetic, emotional, creative requirements directed to the audience but also answers such questions as "What is the main idea in this life?", defines the unsolved truth of M. Polany [10, p. 6-213], shows the place of development of consciousness in a pyramid of need of A. Maslou [11], also is the impetus for actualization and finding a new, is driving force of development of new thinking, the new ideas. It sometimes finds the place in unexpected tremendous works of artists, in a stress therapy which tries awakes representations in a dream of human consciousness. About the the rise to the foreground of an art thought as "an intellectual intuition" in the concept of "analytical psychology" of K. Jung [12], a raising level of art to solve problems according to scientific wishes according to artists, the aspiration to express opinion on scientifically philosophical problems with ways of the art tool is told in Bayzhigitova's works [13, p. 219].

In scientific works of the fine arts of S.S. Vaneyan [14, 72-377 p.], in works on critical art criticism of Hans Zedlmayr, N.A. Yakovleva [15, 42-548 p.], V.G. Naslednikov [16, 1-7 p.], L.R. Zolotareva, G.N. Shaygozova [17, 63-75 p.], painting, graphics, a sculpture, architecture, the sphere of the film industry are shown to students in special textbooks on analytical instructions, but conceptual art is not considered. Emergence of these questions demands creation of system of the analytical analysis in conceptual art.

The Ancient Greek philosopher, Platon's pupil, Aristotle in the 4th century B.C. in his two works about logic which is called "Organon" used the word "Analytics" ("the First Analytics" and "The second analytics") [18]. The analytics is greek word, is literally translated as "art of the analysis", logical judgments, one aspect of thinking. According to Aristotle the analytics is technology of the logical analysis. In his opinion, reports the analysis of a syllogism (from several idea to receive a new thought), the research of real conditions for knowledge acquisition (the idea to know primary for knowledge acquisition, corresponds to data of primary). Analytical data processing is a collecting of the analysis of actions and processing carried out for knowledge acquisition (data) which necessary for decision-making. The analysis is a division of an object to several components, and their separately research. Properties of a certain object or its parts, signs, the relations can be such components. In order to define the laws of behavior of an object it is necessary to define first of all its important and minor signs. It is necessary to define their positions in the general structure and the principle of an object. For recognition of an object as a whole it is impossible to be limited to a research of its components. In the process of cognition it is necessary to open objective considerable interrelations between them and to consider them in unity. In the process of cognition the implementation of the second stage — transition from an object component research to a research its uniform connected conditions, it is connected with replacement of a method of the analysis with another method, i.e. synthesis. Synthesis begins when the analysis finishes. During synthesis divided components unite. It is not necessary to understand synthesis as simple mechanical combination of elements in uniform system. Actually it defines the place and a role of each element in system in complex, establishes their interrelation. Therefore, shows dialectic unity of the studied object before us. The analysis and synthesis are not operations separate from each other, they are both parties of an analytical, synthetic method of cognition.

Perception of the work of art is difficult and creative process. Therefore, much attention is paid in an education system to the analysis and synthesis of realistic pictures. Such kind of tasks help learners not only to understand the works of arts, to analyze the creative methods of artist, but also to work with their own design. It is important for students to try giving their own views, opinions and feelings about works of art which is analyzed by them. Analysis should be done in the form of general content and language of art plastic.

The art looks for the answers of such questions: What? How? Why?

What? – content, ideal conclusion, theme;

How? – form, system of tools of design;

Why? – the relation of artist to the work of art.

It is important to perceive the work of art in whole while analysis.

When analyze the picture:

- to give general definition of that era, the conditions of working of author, art environment;
- to tell about the characteristic features of the identity of the artist;
- the time when artist drew this picture, the other works of artist;
- how appeared the creative idea;
- the reasons for drawing this picture;
- co-worker, who is the partner of the artist, what literature was used, etc.

Structural component of the picture

Identification of artist's idea is the main goal of analysis of work of art, this structure is divided into three aspects: *theme* – cycle of important phenomenon of life which is directed to viewer, listener, reader and is represented in work.

Idea – the main and important thought which opens the content of work, in other words primary artistic image which is means of the artist to show his vision to reality.

Plot – some special conditions and scenic structures which are taken for full disclosure of the theme of the artist.

Before analysis of thematic content of picture it is important to understand the feature of categories of “theme” and “plot”. Plot is the external activity; theme is the internal importance of this activity which we should understand; plot is the physical and material process which made of art tools, and theme is the spiritual problem which is put by a stream of public life, spiritual collision (valuable, religious, philosophical, etc.) of the human relations.

Composition. “Composition” (from Latin word *compositio*) is defined as work, to structure, to unite, to connect. On the one hand such definition of composition can show the relation of plastic elements which keep the unity of the picture. On the another hand composition is the creative process from primary thinking to the last decision, arising from spiritual and emotional inner world of the artist. In other words we can say that composition allows to concentrate primary creative ideas, to reveal the main and secondary directions of the work of the author, to state art cooperation of a form and image.

It is important not only to consider with new view while analyzing of the work of art, but also to identify the certain components of perception, to abstract the forms and content. If it is the plastic art we can use the composition schemes, analytical drawings, color subscriptions, analysis of spatial structure, reproduction of additional accessories in the process of work. Any analytical method has a goal to define the elements of form and understand it. The real work of art doesn't have a blank space, the material itself, the volume, format and even the invoice of a surface of a product are filled with content. It is the art language.

In conclusion it is important to form analytical skills of students in education which is oriented to the development of innovative thinking and creation of intellectual ideas of the students, and in the formation of the personality with high developed spiritual consciousness. Focusing on specific issues and questions of formation of analytical skills of students on the basis of conceptual art we are aimed to carry out deep and concrete research work within this important subject.

Bibliography

1. *Modernizations of an education system in the strategic program «Kazakhstan-2050»*. – Astana. 2014.
2. *Message of the Head of state N. Nazarbayev to the people of Kazakhstan. 31st of January 2017*. www.akorda.kz
3. Henry Flit "Conceptual art: essay // Translation of Olga Ryabukhia
4. Sokolova I. "Today in art everything is possible". Interview with Thomas Dreyer. culturalresearch.ru/ru/archives/66-art-2011
5. Galymzhanova A.S. *Conceptual bases of the Kazakh painting of the second half XX century, beginning of the XXI century*. Almaty, 2010
6. Reznikova E.I. *Festival of arts as synthetic art space*. SPb., 2006.-131
7. Sarokina Yu. V. *Modern art of Kazakhstan and Central Asia as potential cultural heritage*. Almaty, 2016.
8. www.teterin.ru Library “Conceptual arts of America and England 1963-1976”
9. Feyrberg E.L. *Two cultures. An intuition and logic in art and science*. – Fryazino: "Century 2", 2004. – 288 p..
10. Polani M. *Personal knowledge*. Moscow, 1985.
11. Maslou A. *Self-realization / translation from english*. - M.: Education, 1982. - 132 p.
12. Jung K. *Analytical psychology: past and real / composed by V. Zelensky, O. Rutkevich*. – M.: Mysl, 1997. – 320 p.
13. Baizhigitov B. *History of Kazakh's art: applied arts and crafts and national crafts*. – Almaty, 2012
14. Vaneyan S. S. *Waste throne. Critical Art Studies of Hans Zedlmayr*. – M.: Progress-Tradition, 2004. – 416 p.
15. *Analysis and interpretation of the work of art: educational program under editing of N.A. Yakovleva*. – Moscow, 2005.

17. From experience of the comparative analysis in Art Studies on educational methodical problems [composed by V.G. Naslednikov]. – L.: institute of I.E. Repin. 1991. – 59 p.

18. Zolotareva L.R., Zh. N. Shaygozova. Description and analysis of the work of art: Education guidance: Almaty: KazNPU, 2013. – 233 p.

19. 19. Analytics//Brockhaus and Efron's Encyclopaedic dictionary: in 86 t. (82 t. and 4 additional). – SPb., 1890. – 1907.

УДК 658.512:514.1
МРНТИ 81.14.10

С.К. Бейсенбаев¹, А.Бердиева²

¹д.п.н., академик АПН РК, академик МАНПО, советник ректора ЮКГУ им.М.Ауэзова,
г.Шымкент, Казахстан

²магистрантка 2 курса специальности 6М041400 – «Графика», ЮКГУ им.М.Ауэзова,
г.Шымкент, Казахстан

ЗАДАЧИ И ФУНКЦИИ ВИЗУАЛЬНОГО ЯЗЫКА СОВРЕМЕННОГО ГРАФИЧЕСКОГО ПЛАКАТА

Аннотация

В статье рассматривается знаковая специфика плаката, функции и задачи визуального языка. Выявлены некоторые тенденции развития на современном этапе. Визуальное восприятие плаката должно, в предельно краткий срок, донести до зрителя к чему плакат призывает, какова его цель. В плакате выделяются лишь необходимые формы в изображении, создается визуальный знак, потом воспринимаемый зрителем. Дизайнеры всего мира, используя символы, знаки, по-разному стилизованные, но обобщенно ясные для понимания, создали унифицированную знаковую систему, доступную и понятную большинству зрителей. Современные плакаты многофункциональны: они по-прежнему выполняют не только рекламную, но и информационную и агитационную роль. Для краткости, доходчивости и выразительности в плакате следует применять особенно острую типизацию образа, также использовать такие условно-декоративные приемы как обобщение изображения, упрощение цветовых отношений, отказ от второстепенных деталей и символические обозначения.

Ключевые слова: графический дизайн, плакат, шрифтовой плакат, знак, визуальное сообщение, графическое искусство, символ.

Аңдатпа

С.К.Бейсенбаев¹, А.Бердиева²

¹п.ғ.д., ҚР ПҒА академигі, Халықаралық Педагогикалық Білім Беру Академиясының академигі,
М.Әуезов атындағы ОҚМУ ректоры кеңесшісі,
Шымкент қ., Қазақстан

²М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 6М041400 – «Графика» мамандығының 2 курс магистранты,
Шымкент қ., Қазақстан

ЗАМАНАУИ ГРАФИКАЛЫҚ ПЛАКАТТЫҢ ВИЗУАЛЬДЫҚ ҚЫЗМЕТІ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Мақалада, плакаттың таңбалық мәндері, визуальдық қызметі мен міндеттері қарастырылған. Бүгінгі күн талабына сай кейбір тенденциялардың дамуы анықталды. Плакаттағы мәліметті, оның берер ойы мен мақсатын көрермен тез арада түйсіне алуы тиіс. Плакатта тек керекті кескіндер мен бейнелері ғана айқындалып көрсетіледі, осыдан бейнелік көрініс пайда болған дүниені көрермендер қабылдай алады.

Әлемдегі бар дизайнерлердің өз шығармаларында түрлі таңбаларды қолданып, белгілерді өз беттерінше стилизациялаған, унифицирленген, біріккен таңбалары бүгінгі таңда қолданысқа енген, ол көршілік көрерменге түсінікті және қолжетімді болуы қалыптасқан. Қазіргі плакаттар кең қолданысқа ие: олар тек қалыптасқан жарнама рөлін ғана атқармай, сонымен қатар ақпараттық және насихаттау рөлін де атқарады. Плакаттағы айтылмақ болған ойды аз мәліметтермен, бейнелермен жеткізе білу үшін ерекше өткір типтегі бейнені қолдану және бейнені жалпыламалайтын шартты-сәндік әдістерді пайдалану, түстік қатынастарды оңтайландыру, екінші кезектегі бөлшектерден және символдық белгілерден арылу керектігі баяндалған.

Кілтті сөздер: графикалық дизайн, плакат, әріп плакаты, белгі, визуальдық хабарлама, графикалық өнер, таңба.

Abstract

S.K. Beisenbayev¹, A.Berdieva²

¹doctor of pedagogical sciences, academician of the Academy of pedagogical Sciences of Kazakhstan,
academician of the International Academy of pedagogical education,
rector's adviser on educational work and youth policy of SKSU by M. Auezov,
Shymkent, Kazakhstan

²2 grade master student by specialty 6M041400 – “Graphic” of the at SKSU by M. Auezov,
Shymkent, Kazakhstan

PLACARDS AND THEIR FUNCTIONS AND OBJECTIVES BY MODERN VISUAL LANGUAGE

In this article analyzed by specific significant of the placards', and their functions, tasks by visual language. Features by any tendentious by development on the modern stage. Visual accepts of the placards, must being of the short time, introduce up to seeing by peoples, how to aims.

In the placards need by any forms in the visual pictures, build to visual significant, then accept of peoples.

Designers all of the World, using by symbols, significant, any- other styles, but general ways for concepts, build up of the unofficial significant systems, concepts of the peoples. Moderns placards multifunctional: they are an every not the reclaimed, but its informational and agitation very important.

For the shortest, incomes of the types, as so usefulness there is decoration – observes methods of the general pictures, color gammas communicates, not on the other details and symbolic significant.

Key words: graphical design, placard, picks placards, symbols, visual messages, graphical arts, significant.

Увеличение информационных потоков – характерная черта настоящего времени. В силу своего постоянного уплотнения информационно-коммуникативное пространство прибегло к визуализации информации, способной обеспечить ее лучшую концентрацию и эмоциональное, энергетическое воздействие. Благодаря эмоциональности визуальные тексты способны к гораздо большей мотивации и манипуляции. Основной чертой новой картины мира становится коммуникативность. Соответственно, претерпевает изменения визуальный язык искусства как средства коммуникации в принципе [1].

Известно, что определяющую роль в изменении языка изобразительного искусства и дизайна играют социально-культурные трансформации. Наступление массовой культуры, с ее демократичностью, всеобщностью и доступностью, привело к поиску языка универсальной коммуникации, не обусловленного стилистическими, культурными, политическими и другими правилами и требованиями. Эти процессы актуализировали развитие знаков, символов.

В современном дизайне плакат воспринимается как «сведенное в четкую визуальную формулу сообщение, предназначенное современнику для выводов и конкретных действий» [2].

Благодаря исторически сложившимся условиям, изобразительное искусство сформировало особую знаковую систему, благодаря которой можно хранить идеи во времени. Благодаря знаку, информация становится лаконичной, универсальной, доступной: человек привык символизировать явления бытия в знаковой форме. В современных условиях непонятное человеку и им непознанное, имеет свойство сначала становиться знаком. Пример тому — современная реклама, в которой, чем креативнее выбрано решение, тем вероятнее, что массовая аудитория начнет воспринимать его как знаковую единицу.

Плакат – быстрое, энергичное, знаковое сообщение, вместе со своими производными (билборд, баннер, рекламная листовка) — стал неотъемлемой частью новейшего визуального пространства. Он активно формирует зрительные стереотипы в рекламе, городской среде, социальной сфере. Свидетельством того, что плакат развивается и востребован, есть многочисленные международные выставки: их темы охватывают практически весь спектр социальных, экологических, культурных и нравственных проблем общества.

Так, исследуя изобразительный аспект визуального языка графического дизайна, Е.Калашникова делает выводы, что современный плакат был создан на знаковой основе, фундамент которой закладывался в 1960 годы. А графический дизайн своим интернациональным характером обязан не столько современным информационным технологиям, как возникновению «знакового фундамента», на котором основывается его современное развитие. Генезис знаковости современного плаката (1960-е годы) – время создания социальных и понятийных визуальных символов [3]. Степень условности в плакате гораздо больше, чем в станковой графике и живописи. Здесь визуальные символы являются опознавательными знаками.

К особенностям этого жанра графики можно отнести следующее: плакат должен быть виден на расстоянии, быть понятным и хорошо восприниматься зрителем. В плакате часто используется художественная метафора, разномасштабные фигуры, изображение событий, происходящих в разное

время и в разных местах, контурное обозначение предметов. Для текста важным является шрифт, расположение, цвет. В плакатах используется также фотография в сочетании с рисунком и с живописью.

По своей природе и функциям плакат есть визуальный message, максимально доступный и простой для прочтения-понимания. Главная его цель – оперативно и результативно донести конкретную идею-информацию. Автор плаката, выделяя лишь необходимое в изображении, создает визуальный знак, потом воспринимаемый зрителем. Используя символы, знаки, хотя и по-разному стилизованные, но обобщенно ясные для понимания, дизайнеры всего мира создали унифицированную знаковую систему, доступную и понятную большинству зрителей. Хотя, за счет новейших тенденций (элементы игры, интерактивность), сообщающих плакату и его производным дополнительные функции, плакат может считываться не так легко и быстро. Различные виды и уровни информации требуют разного внимания к объекту-коммуникации [4].

Плакаты быстро сменяют друг друга и, воздействуют сравнительно короткое время, должны отличаться четким и ясным языком. Плакат должен привлечь внимание зрителя на большом расстоянии. Зрителю в предельно краткий срок должно стать ясно, к чему плакат призывает, какова его цель. Именно такими задачами продиктованы относительно большие размеры плакатов.

Во имя краткости, доходчивости и выразительности в плакате применяется особенно острая типизация образа и широко используются такие условно-декоративные приемы как обобщение изображения, упрощение цветовых отношений, отказ от второстепенных деталей, символические обозначения. Текст должен быть предельно кратким и понятным с первого прочтения. Он не должен механически приставляться к изображению, а органически входить в него. Характер шрифта должен соответствовать содержанию плаката, хорошо читаться.

Современные плакаты многофункциональны: они по-прежнему выполняют не только рекламную, но и информационную и агитационную роль. Также плакаты и постеры в наше время исполняют роль праздничного оформления: очень популярны плакаты к таким праздникам, как Новый год, 8 марта, 22 марта, свадебные плакаты, афиши и постеры. И все же самый распространенный вид плакатов – рекламный плакат. Популярность и эффективность рекламных плакатов очевидна: они способны в короткие сроки донести информацию до огромного числа потенциальных клиентов. Рекламные плакаты очень популярны. В городе такие плакаты встречаются практически на каждом шагу. Поэтому очень важна роль дизайна плакатов, привлекающая внимание людей и выделяющая его из ряда другой рекламы.

Большое влияние на стилистическую эволюцию плаката оказало развитие средств массовой информации, компьютерных технологий и полиграфии. Строго определенные функции плаката диктуют выбор изобразительных средств, приема работы, определяют особый изобразительный язык плаката и его размеры. В основе современных направлений в информационной рекламе лежит концептуальный проект информационно-графического комплекса, который включает в себя новизну мысли, актуальную, зачастую необычную креативную рекламную стратегическую идею, функциональность и оригинальность рекламного графического хода, и выразительность общего решения.

Современные виды печати (офсетная, цифровая, трафаретная, широкоформатная и др.) используют различные технологические процессы печати. При разработке плаката, как вида печатной рекламной продукции, необходимо использовать соответствующие специфические приёмы и язык изобразительного рекламного плаката. Плакат должен характеризоваться определённой лаконичностью и выразительностью формы и содержания. В ряде случаев целесообразно использовать фото технологии в работе над плакатом. Однако, во всех случаях целесообразно, перед принятием решения о выборе технологии изготовления плаката провести анализ аналогов плакатов и современных видов печати. Тогда и подбор технологии печати будет удачным.

Разработка рекламного буклета как вида печатной продукции в информационно-графическом комплексе решает свои функциональные задачи за счёт использования, при его разработке, принципа единства стиля, композиции дизайна, формы и своего графического содержания. Особенности верстки текстов и отбора иллюстраций необходимо учитывать при создании оригинала буклета, его обложки и разворота. Особое место в работе по продвижению занимает разработка рекламы товарной продукции.

Степень доходчивости графического плаката во многом зависит от способности разработчика выражать в своей творческой работе креативное и конструктивное мышление, умение режиссировать пространство листа в соответствии с тематикой.

Важным моментом в обеспечении доступности восприятия графического плаката потенциальным потребителем является: качество и характер используемых материалов и технологии изготовления, способы применения светотехнических средств, возможность использования разнообразных кинетических устройств и электронных технологий. Разрабатывая дизайн-проект графического произведения,

разработчик обязан изучить существующие аналоги и прототипы, учесть уже применённые ранее приемы и методы функционального зонирования на существующем ситуационном плане.

Плакаты быстро сменяют друг друга и, воздействуя сравнительно короткое время, должны отличаться четким и ясным языком. Плакат должен привлечь внимание зрителя на большом расстоянии. Зрителю в предельно краткий срок должно стать ясно, к чему плакат призывает, какова его цель. Именно такими задачами продиктованы относительно большие размеры плакатов. Для большей эффективности воздействия плаката ведутся поиски новых методов привлечения внимания.

Сегодня они все чаще основаны на знании психологических механизмов восприятия информации, требуя от зрителя интеллектуальной деятельности, побуждая осмыслить и запомнить увиденное. Привлекая психологию к созданию плаката, современные авторы ненавязчиво, не напрямую создают условия для изменения настроения зрителя, вызывают необходимые эмоции, нужные для коммуникативного процесса.

Во имя краткости, доходчивости и выразительности в плакате применяется особенно острая типизация образа и широко используются такие условно-декоративные приёмы как обобщение изображения, упрощение цветовых отношений, отказ от второстепенных деталей, символические обозначения.

Быстрота и оперативность отклика на общественное событие – главное условие активной жизни агитационного плаката. Плакат должен отражать не только существующие события, но порой и опережать их. Основными свойствами плаката являются: максимальная доходчивость, эмоциональность, четкость и лаконичность. По средствам исполнения плакаты бывают: графические и живописные (плоскостной, объемно-пространственный или комбинированный, одноцветный или многоцветный).

Вступая в общение со зрителем, плакат напоминает о каких-то важных событиях для общества, страны, призывает людей откликнуться на идеи, провозглашаемые художником. Специфика художественного языка плаката определяется тем, что он должен восприниматься на большом расстоянии, привлекать внимание, смысл изображённого должен сразу бросаться в глаза. У плаката, как у хорошего оратора, «речь» должна быть яркой, предельно выразительной, краткой. Плакат должен приковывать взгляды, порой даже в экстремальных условиях нашей стремительной жизни.

Плакат обычно представляет собой изображение, сопровождаемое текстом. Специфика плаката определяет и художественные особенности его композиции, цвета и шрифта. В построении плаката не существует каких-то постоянных схем и приемов. Композиция тесно связана с содержанием плаката и поэтому в каждом случае находится особое решение.

Изображение и шрифт должны показать идею плаката. Сложно выбрать шрифт, который в каждом отдельном случае наиболее целесообразен. Цвет шрифта привлекает внимание и вызывает особое отношение к изображению, представленному на плакате.

Шрифтовой плакат – распространённый вид наглядной агитации. Главным элементом композиции такого плаката является шрифт. Шрифтовой плакат лишен всякого украшения и зрительно воздействует на человека гармонической слаженностью всей композиции, характером рисунка букв, его органической связью с содержанием, цветовым строем, ритмом.

В потоке информации, среди бесчисленных надписей, вывесок, опознавательных знаков рекламных щитов, светящихся витрин плакат должен найти путь к уму и сердцу зрителя.

Часто одного беглого взгляда, иногда даже из окна движущегося транспорта, достаточно, чтобы смысл, содержание плаката сразу раскрылись. Плакат только тогда выполнит свою функцию, когда его зримый образ соответствует заложенным идеям, глубоко отражает их смысл. Язык плаката предельно лаконичен и скуп. Изображение составляет с текстом единое целое.

В изображении на плакате должны иметь место только вещи, несущие ясные смысловые функции. Никаких деталей, особенно декоративных, без которых в плакате можно обойтись, не должно быть. То же касается и цвета.

Плакат – это не живопись, здесь не всегда необходима передача цветовых нюансов и изображение мельчайших деталей. Не всегда надо стремиться окрашивать изображаемые предметы в их естественные цвета. Желательно пользоваться скупым подбором красок (не более трёх – четырёх), что вполне позволит создать выразительную цветовую гамму. Цветовой круг поможет подобрать гармоничные сочетания цветов. Красиво сочетаются и ахроматические цвета.

В плакатном искусстве огромная роль принадлежит символике цвета и условным символам, давно сложившимся общепризнанным обозначениям какого-либо понятия, явления, идеи. Символика цвета основывается на его способности вызывать определенные эмоции у зрителя. Для плаката характерны контрасты цветовые, силуэтные, тоновые, а также контрасты величин и форм.

Композиционный закон контрастов имеет огромное значение в плакатном искусстве. Без опоры на этот закон невозможно создать плакат, который будет эмоционально воздействовать на зрителя и донесет до него свое содержание [5].

В плакатном рисунке обращается особое внимание на экспрессию фигуры, предмета, детали. В то же время плакату свойственны предельная степень обобщения, лаконичность изображения типического, обнажающего сущность предмета.

Нередко в плакате нарушается единство времени, смещаются пространственные планы. И чтобы достичь действенности образа, необходимо найти соответствующую убедительную художественную форму. Условность в плакате подразумевает использование изобразительной метафоры, гиперболы, аллегии, утрировку размеров, движений, а также световой интенсивности.

Графический плакат направлен на убеждение людей. В отличие от живописи, строительства или технологического прогресса, плакат направлен на убеждение потенциальных потребителей и, поэтому, творчество в рекламе требует эмпатии, т.е. сотворчества, сопонимания аудитории: необходимо знать, что люди думают и чувствуют, что для них представляет ценность и заставляет заметить обращение.

Творческая идея должна обращаться к правильно выбранной аудитории с правильным торговым обращением. Послание плаката может сработать, если его рекламная идея оказалась в нужном месте и обращена правильно выбранной целевой аудитории.

Синтезируя новые возможности графики, используя фотографию, типографику, новейшие технологии, создаются интерактивные плакаты. Формируется пространственная среда, в которой скрыто большинство поверхностной информации, благодаря нынешним технологиям ее можно увидеть благодаря компьютеру, или даже мобильному телефону.

Одной из тенденций развития современного плаката является технология дополненной реальности. Плакаты с технологией дополненной реальности используют в афишах кино. Зритель поднимает телефон к плакату и с помощью специальной программы может видеть рекламный клип этого фильма в телефоне: плакат «оживает» и объекты в нем начинают двигаться. Используют эту технологию и в рекламе продуктов: на упаковках ставят не только QR-код, но и плакат с возможностью использования технологии дополненной реальности. Усиливая эмоциональное восприятие, плакат переходит в динамическое средство воспроизведения образа: анимацию, видео, в основе которых заложен единый с плакатом изобразительный принцип [6].

Сочетание плакатов с современными технологиями, такими как QR-код, анимация, позволяют утверждать, что современный плакат, благодаря расширению своих функционально-морфологических рамок, является перспективным объектом дизайнерских инноваций.

Список использованной литературы:

1. Гладун О.С., Гладун О.Д. Язык современного плаката: Тенденция развития // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по матер. XXV междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск: СибАК, 2013. – С.11-14
2. Гладун О.Д. К национальному вопросу в визуальном языке графического дизайна // Строгановские чтения. Декоративное искусство и предметно-пространственная среда. Материалы межвузовской научно-практической конференции. – М., Московская государственная художественно-промышленная академия имени С.Г. Строганова, 2010. – С.196-199.
3. Калашикова О.А. Изобразительный аспект визуального восприятия графического дизайна (на материале плаката): Автореф. дис. ... канд. Искусствоведческих наук: – Харьков 2011. – 12 с.
4. Ромашевский З.В. Плакат и история. – М.: Анекс, 2000. – 78 с.
5. Устин В.Б. Композиция в дизайне. Методические основы композиционно-художественного формообразования в дизайнерском творчестве. – М.: АСТ: Астрель, 2007. – 23 с.
6. «Виртуальные реальности» JC Integration. 2008.

С.С. Киргизбекова¹

¹ст. преподаватель кафедры творческих специальностей КазНПУ им. Абая член Союза Дизайнеров Казахстана Алматы e-mail-sveta010161@mail.ru тел. 87087357413

Е.Т. Байкулаков²

²преподаватель кафедры творческих специальностей КазНПУ им. Абая Алматы e-mail-yerlantaubay@mail.ru

ТРЕБОВАНИЯ К ФОРМИРОВАНИЮ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩИХ ДИЗАЙНЕРОВ

Аннотация

В статье представлена проблема обучения студентов-дизайнеров в высшей школе. Рассмотрены пути подготовки бакалавров в области дизайна; комплекс требований к усвоенным знаниям, умениям и навыкам, предъявляемым к будущим дизайнерам в процессе обучения. Проанализирована организация учебного процесса, которая осуществляется за счет форм обучения, отображающие характер взаимосвязи участников педагогического процесса в соответствии с этапами реализации интегральной технологии обучения, которые обеспечивают цикличность управления на основе обратной связи со студентом. Рассмотрена возможность внесения корректирующих изменений в процесс обучения, направленный на индивидуальный процесс передачи учебной информации в соответствии с возможностями студента. Было выявлено, что внедрение интерактивного метода обучения - одно из важнейших направлений совершенствования подготовки студентов-дизайнеров к самостоятельной проектной деятельности. **Интерактивные методы** в обучении студентов-дизайнеров на всех этапах проектирования основаны на принципах творческого взаимодействия, активности обучаемых, опоре на групповой опыт и обратной связи. Современный специалист в области дизайна должен быть готов к постоянному приобретению новых знаний, развивать исследовательские качества, проявляющиеся в постоянном изучении теории дизайна, психологии, технологии материалов, эксплуатационных характеристик изделий, маркетинга, механизмов потребления и др.

Ключевые слова: дизайнер, обучение, интерактивные методы, знания.

Аңдатпа

Қырғызбекова С.С.

¹Абай атындағы ҚазҰПУ шығармашылық мамандықтар кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстанның Дизайнерлер одағының мүшесі. Қазақстан, Алматы

Байкулаков ЕТ²

²Абай атындағы ҚазҰПУ шығармашылық мамандықтар кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстан Алматы

ОҚЫТУДЫҢ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСІ – СТУДЕНТ ДИЗАЙНЕРЛЕРДІ ДАЙЫНДАУДЫҢ ЕҢ МАҢЫЗДЫ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ.

Мақалада жоғары мектептегі дизайнер студенттердегі оқыту мәселесі берілген. Дизайн саласындағы бакалаврларды дайындаудың жолдары; оқыту процесінде болашақ дизайнерлерге көрсетілген меңгерілген білім, ептілік және машықтарға талаптардың кешені; болашақ дизайнерлердің кәсіби бабын қалыптастыруға талаптар ұсынылған. Студентпен кері байланыс негізінде басқарудың циклдылығын қамтамасыз ететін оқытудың интегралдық технологиясын іске асырудың кезеңдеріне сәйкес педагогикалық процесіне қатысушылардың өзара байланыс сипатын көрсететін оқыту формасының есебінен жүзеге асырылатын оқу процесін ұйымдастыру талданған. Студенттің мүмкіншілігіне сәйкес оқу ақпаратын беретін жекелей процеске бағытталған оқу процесіне түзетілген өзгерістерді енгізу мүмкіншілігі қарастырылған. Дизайнер студенттерді өзіндік жобалық іс-әрекеттерге дайындауды жетілдірудің ең маңызды бағыттарының бірі ретінде оқытудың интерактивті әдісі кері байланысқа негізделген. Дизайн саласындағы қазіргі заманғы маман жаңа білім алуға дизайн теориясын, психологияны, материалдар технологиясын, бұйымдардың пайдаланушылық қасиеттерін, маркетингті, тұтыну механизмдерін үнемі оқуда көрінетін зерттеушілік қасиеттерін дамытуға дайын болуға тиіс.

Түйін сөздер: дизайнер, оқыту, интерактивті тәсіл, білім.

Abstract

S.S. Kirgizbekova¹

*¹senior lecturer of department of Creative disciplines of KAZNPU of Abay, member of the Union of Designers.
Kazakhstan of Almaty*

E.T. Baykulakov²

²senior lecturer of department of Creative disciplines of KAZNPU of Abay Kazakhstan of Almaty

REQUIREMENTS TO FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCES OF FUTURE DESIGNERS

The article presented the problem of training of students designers at the higher school, considered ways of training of bachelors in the field of design; the complex of requirements to the acquired knowledge, skills shown to future designers in the course of training; requirements to formation of professional competences of future designers. The author analyzed organization of educational process carried out at the expense of forms of education, the interrelations of participants of pedagogical process displaying character according to stages of realization of integrated technology of training which provide recurrence of management on the basis of feedback with the student. The article considered possibility of entering of the correcting changes into the training process directed on individual process of transfer of educational information according to the student's opportunities. The author solved the problem of contradictions between individual information process and impossibility of increase in number of teachers with a growth of number of student's groups due to the automated management combining manual and automatic control of training with use of an educational and methodical complex. The article revealed that introduction of an interactive method of.

Keywords: designer, training, interactive methods, knowledge.

Главная ценностная ориентация дизайнерского образования - воспитание проектного и творческого мышления, трансляция учащимся методов проектирования - выдвигается для всех учащихся, независимо от их наклонностей. Однако, уже на стадии отбора желательно принимать студентов, способных к восприятию проектной культуры во всем богатстве ее проявлений и в готовых сделать дальнейшем дизайн своей профессией. Целесообразно также учитывать потенциальный запас качеств личности, необходимый для развития проектного и творческого мышления. В зарубежных источниках в перечне наиболее общих характеристик личности, претендующей на обучение проектированию, фигурируют такие качества, как способность к визуальному мышлению и креативность. Немаловажным в профессиональном отборе специалисты считают и имманентные качества личности претендента, черты его характера. Среди таких черт выделяются: контактность в отношениях с людьми, самодисциплина, независимость суждений, склонность к самоанализу, наличие интуиции, эмоциональность, и пр. Вопрос о личности, способностях, склонностях и характере человека в программах дизайнерского образования имеет принципиальное значение, так как общество сегодня нуждается в специалистах, способных быстро решать задачи, ориентироваться в потоке информации и уметь приспосабливаться к изменениям в реальном мире.

Профессия дизайнера интегрирует в себе научное и инженерно-техническое знание со способностью художественно-образной интерпретации проектных ситуаций. Именно поэтому первоочередной задачей в дизайн-образовании является воспитание и развитие общих и творческих способностей, необходимых для дальнейшей профессиональной деятельности.

Процесс подготовки специалиста-дизайнера как творческой личности включает цикл профильных дисциплин. Основной базой, подготавливающей студентов-дизайнеров к самостоятельной деятельности в области проектирования, является выполнение проектных работ на уроках дисциплины «Элементы и процессы профильного дизайна». Типовые программы по этому предмету дают только общие направления, этапы последовательного изучения теоретического материала и выполнения практической деятельности [1].

Существует ещё одна проблема в процессе обучения дизайну. Она заключается в отсутствии единых стандартизированных учебников. Учитывая международные требования к образованию специалистов, способных творчески осуществлять социально-культурную деятельность не только на региональном, но и на международном уровне, недостаточное теоретическое и технологическое обеспечение процесса педагогического воздействия на развитие творческого потенциала студентов в процессе дизайн-обучения переходит в научную методологическую и дидактическую проблему.

В связи с этим каждое учебное заведение составляет на основе Государственного общеобразовательного стандарта и типовых программ свои рабочие программы и методические указания по профильным дисциплинам, конкретизируя их с учетом международных требований, региональных потребностей, социального заказа, а также направления научно-исследовательской деятельности кафедры.

Программа дисциплины «Элементы и процессы профильного дизайна» была построена по принципу последовательного усложнения выдаваемых заданий, по дидактической схеме «от простого – к сложному», от графических упражнений (в основном рассчитанных на развитие творческого потенциала и изучение техники проектной подачи) и проектирования пространственно и функционально простейших объектов к созданию проектов, сложных, многофункциональных ансамблей, развивающих конструктивное и профессиональное мышление. Одновременно возрастает объемность и всесторонность разработки проектов вплоть до выполнения рабочих чертежей отдельных фрагментов и деталей. Программой предусматриваются курсовые длительные проекты, краткосрочные задания, а также самостоятельная работа учащихся, используемые для активизации творческого процесса и проверки навыков исследовательской работы студентов.

Прочной базой для выполнения заданий по проектированию заданного типа объектов, глубокого ознакомления студентов с основами, принципами композиции, традициями и современным опытом в области дизайна, технологическими и техническими требованиями, соотношениями конструктивного и декоративного в дизайне, понятиями масштабности, пропорций и тектоники, являются глубоко развитые представления о синтезе изобразительных искусств, о логике построения, развития и органичности художественной формы, о понимании проектной работы, как процесса создания гармоничного художественного ансамбля.

Будущий дизайнер должен обладать уверенным чувством формы, умением организовать ее, интерпретировать и варьировать в соответствии с проектной задачей. Задания курса преследуют цель научить не только точно воспроизводить форму по всем правилам реалистического изображения, но и творчески преобразовывать ее, «препарировать», выявляя пластико-ритмические, формообразующие, декоративные и иные ее качества. Необходимость овладения конструктивно-пространственным и образно-пластическим мышлением выдвигает задачу свободно, по памяти, по представлению и воображению графически моделировать любую пространственную форму. Развитию таких умений способствуют, в частности, кратковременные задания с определенно сформулированными задачами - **клаузуры**. [2].

Накопленный опыт высшей школы по подготовке студентов-дизайнеров потребовал теоретического осмысления данного опыта для повышения качества подготовки будущих дизайнеров к проектной деятельности, так как она является основной профессиональной деятельностью. Комплекс требований к усвоенным знаниям, умениям и навыкам студентами и требования работодателей на рынке труда предъявляются одинаковые и условия труда в целом не отличаются. На рынке труда студенты-дизайнеры составляют высокую конкурентоспособность, поэтому будущий дизайнер должен обладать профессиональными компетенциями, которые отвечают следующим требованиям:

- распределение учебной нагрузки по модулям, освоение различных дисциплин распределяется согласно рейтингово-модульной системе: каждая дисциплина подразделяется на модули, в конце каждого модуля существует отчетность в виде творческих просмотров, где студенты представляют и защищают свои дизайн-проекты;

- в освоение дисциплины применять новые нетрадиционные формы обучения (видео-лекции, деловые игры, занятия-экскурсии, интегрированные занятия, творческие просмотры и др.). Аудиторные занятия, построенные таким образом; позволяют решать поставленные задачи ме-тодического, педагогического и психологического характера: осуществление контроля знаний, навыков и умений студентов во временных границах модуля, обеспечивается деловая, рабочая атмосфера, серьезное отношение студентов к аудиторным занятиям;

- ведущая роль во время аудиторных занятий отводится студентам, а преподаватель выступает в роли наблюдателя, что, в конечном итоге, повышает практическую значимость результатов обучения.

Современный мир динамичен, меняются социальные тенденции, отношения, ценности, стремительно развиваются технологии, на основе этого появляются новые виды, цели и задачи дизайна, преобразовываются объекты, функции и продукты дизайнерской деятельности. Поэтому будущий дизайнер должен уметь своевременно реагировать на происходящие изменения и уметь вырабатывать новую концептуальную основу, новые культурные ценности, планы и стратегии дизайнерской деятельности. Это, в свою очередь, обуславливает непрерывное совершенствование содержания, методов и средств обучения дизайнеров в высшей школе. Новые условия жизни требуют от выпускников компетентности в предметных областях, умения применять знания в новой ситуации, обладания навыками критического мышления для рационального использования информации.

Современный дизайнер готов к самообразованию, развитию исследовательских качеств, проявляющихся в постоянном изучении теории дизайна, психологии, технологии материалов, эксплуатационных характеристик изделий, маркетинга, механизмов потребления и др. Важна направленность на

инновационные исследования, связанные с эффективной коммуникацией, с методами творческой деятельности, развитием национальной культуры, конкурентоспособности и предпринимательства.

Организация учебного процесса в высшей школе осуществляется через определенные формы обучения, в которых отображается характер взаимодействия участников педагогического процесса в соответствии с этапами реализации интегральной технологии обучения. Интегральная технология обеспечивает: цикличность управления на основе обратной связи со студентами; информацию об усвоении материала и возможность внесения корректирующих изменений в процесс обучения, направленный на индивидуальный процесс передачи учебной информации в соответствии с возможностями студента; разрешение противоречий между индивидуальным информационным процессом и невозможностью увеличения количества преподавателей при росте численности студенческих групп за счет автоматизированного управления, обучения с использованием учебно-методического комплекса [3].

Эта форма обучения используется, прежде всего, в целях формирования мотивации, ориентирования на достижение целей, изучения содержательного блока. Поскольку концентрация необходимых психологических образований студента на объектах познавательной деятельности возможна только при наличии осознания цели, понимания места предмета изучения в профессиональной области, занятия должны ориентировать студентов, давая возможность на базе фундаментальных знаний решать прикладные задачи профессиональной области и свободно ориентироваться в информационном пространстве.

Внедрение интерактивного метода обучения – одно из важнейших направлений совершенствования подготовки студентов-дизайнеров к самостоятельной проектной деятельности. Интерактивные методы в обучении студентов-дизайнеров на всех этапах проектирования основаны на принципах творческого взаимодействия, активности обучаемых, опоре на групповой опыт и обратной связи. При интерактивном обучении будущих дизайнеров создается среда образовательного общения, которая характеризуется открытостью, взаимодействием студентов, равенством их аргументов, накоплением совместных профессиональных знаний и творческого опыта, возможностью взаимной оценки и контроля.

Интерактивные методы обучения строятся на принципах, где роль преподавателя сводится к направлению деятельности студентов на достижение определенных целей обучения и осуществления поэтапного контроля в ходе обучения [4].

Целью интерактивного обучения является создание комфортных условий обучения, при которых студент чувствует свою успешность, интеллектуальную и творческую состоятельность, что делает продуктивным весь процесс обучения, в ходе которого приобретаются необходимые знания и навыки будущей профессиональной деятельности студентов-дизайнеров.

Для достижения поставленной цели интерактивного обучения студента-дизайнера был выработан комплекс задач:

- заинтересовать студента в решении конкретных профессиональных проблем;
- обеспечить эффективное усвоение учебного материала;
- организовать самостоятельную работу студента в решении поставленной учебной задачи;
- обучить умению работать в команде;
- проявлять толерантность к чужому мнению, уважать право каждого на свободу слова, уважать достоинства сокурсников;
- сформировать у студента умение аргументировать своего мнения и отношения к профессиональным ситуациям;
- выйти на уровень осознанной профессиональной компетентности студента [2].

В общем виде профессиональную компетентность можно характеризовать уровнем сформированности у специалиста единого комплекса знаний, умений, навыков психологических качеств, профессиональных позиций. Остальные компоненты предстают в качестве субъективных характеристик, указывая на отношения исполнителя к деятельности и на его индивидуальный стиль.

Быть компетентным означает уметь мобилизовать в данной ситуации полученные знания и опыт. Потенциальные возможности не являются компетентностью, а только скрытым потенциалом. Требования к профессиональной компетентности можно условно подразделить на две группы. Первую составляют знания и умения, направленные на выполнение профессиональной деятельности. Вторая группа требований связана со способностью специалиста работать с людьми и управлять собой. В процессе выполнения дизайнерского проекта специалист взаимодействует с широким кругом людей – коллегами, руководителями, разнообразной клиентурой. Чтобы работать с людьми, различающимися по своему статусу и интересам, дизайнер должен обладать разнообразными специфическими личностными качествами, которые усиливают доверие и уважение со стороны тех, с кем они вступают в контакт.

При профессиональной подготовке студентов - дизайнеров к будущей деятельности необходимо выделить три плана соответствия:

- предрасположенность к профессиональной деятельности, как к необходимому элементу своей жизнедеятельности (профессиональная пригодность), предполагающая обязательную готовность к ней;
- стабильное единство интеллектуального развития человека, положительного эмоционального состояния и предрасположенность к профессиональной деятельности;
- личностная готовность будущего специалиста дизайнера к изучению основ профессионального мастерства [5].

Компетентностный подход в подготовке будущего дизайнера – это попытка привести образование в соответствие с потребностями рынка труда, следовательно, с международными профессиональными стандартами. Это позволит повысить конкурентоспособность специалистов и избежать ситуацию, когда выпускники высшей школы овладевают необходимыми теоретическими знаниями, но не способны использовать их в постоянно меняющихся условиях экономического рынка для решения конкретных профессиональных задач. Таким образом, можно дать определение, что означает такое понятие, как компетентностный подход, это соответствие образования и потребности рынка, решение противоречия между учебной и профессиональной деятельностью.

Если образование, начиная с Я. А. Каменского, оперировало такими единицами, как знания, умения и навыки, то современная профессиональная сфера оперирует компетенциями.

Таким образом, общим для всех определений компетенции является понимание ее как свойства личности, потенциальной способности индивида справляться с различными задачами, как совокупность знаний, умений и навыков, необходимых для осуществления конкретной профессиональной деятельности.

Список использованной литературы:

1. Типовая учебная программа «Элементы и процессы промышленного дизайна» по специальности 050421 «Дизайн». – Астана: Министерство образования и науки РК,
2. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 304 с.
3. Аронова А. А. Дизайнерское образование. История. Теория. Практика. – М., 2007.
4. Куприна Ю. П. Теоретические основы дизайна: учеб. пособие. Тамбов, 2015.
5. Зюзин Д. И. Качество подготовки специалистов как социальная проблема. – М., 2009.

МРНТИ 81.95.01

УДК 747.012:391

ТВОРЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ В ДИЗАЙНЕ ОДЕЖДЫ

Ж.У. Лесбекова¹

¹магистрантка 2 курса специальности 6М042100 - Дизайн ЮКГУ им.М.Ауэзова,
zhannur-7171@mail.ru

Научный руководитель: С.К. Бейсенбаев²

² советник ректора ЮКГУ им.М.Ауэзова, д.п.н., академик АПН РК,
bei-sad@mail.ru

Аннотация

Статья посвящена творческим концепциям в области дизайна одежды. Автором отмечено, что профессиональные цели и задачи дизайнера одежды, его концепции меняются с изменением образа жизни. В области дизайна одежды проектные задачи все более дифференцируются, ориентируясь на нестандартные потребности малых групп потребителей и, в конечном счете, на потребности отдельной личности. Эстетический плюрализм в моделировании стал определяющей тенденцией в развитии дизайна одежды и привел к изменению характера современной моды. Концепции, существующие в дизайне одежды, как правило, и связаны с общими тенденциями изменения образа жизни. Каждый автор всегда старается не оказаться вне общих тенденций и вписаться в общие тенденции дизайна одежды. Автор, рассматривая творческие концепции дизайна одежды в Казахстане, выделяет три глобальных концепции: функционализм, постмодернизм и этнодизайн. Сделан вывод, что разрабатывая современный костюм, необходимо учитывать, какие функции в нем должны преобладать. Это определит и конструктивное решение, и выбор материалов, и образное решение костюма.

Ключевые слова: дизайн, творческая концепция, моделирование, постмодернизм, этно стиль, открытая форма, системный подход.

Аңдатпа

Ж.У. Лесбекова¹

¹М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 6М042100- Дизайн мамандығының 2 курс магистранты, zhannur-7171@mail.ru
Ғылыми жетекшісі: С.Қ. Бейсенбаев²

²М.Әуезов атындағы ОҚМУ ректоры кеңесшісі, п.ғ.д., ҚР ПҒА академигі, bei-sad@mail.ru

КОСТЮМ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Мақалада костюм дизайны саласы бойынша шығармашылық концепциясы қарастырылған. Өмір салты өзгеруіне байланысты киім дизайнерінің кәсіби мақсаттары мен міндеттері, оның тұжырымдамасы да өзгереді. Костюм дизайны саласында жобалау міндеттері шағын топтардың қажеттіліктерінің сұраныстарына, сайып келгенде жеке адамдардың сұраныстарына байланысты сараланып жасалынады. Киімді үлгілеудегі эстетикалық плюрализм костюм дизайнының дамуын анықтайтын тенденция заманауи сәннің өзгеруіне әкеп соқты. Костюм дизайнындағы концепциялар, әдетте, өмір салтының өзгеруіне жалпы үрдістеріне байланысты. Әр дизайнер сән үлгілерін жасағанда әрқашан өзінің шығармашылық жұмысының қайталанбас үлгісін жасауға және киім дизайнының жалпы үрдістерінен өзгеше жасауға тырысады. Автор Қазақстандағы костюм дизайнының шығармашылық тұжырымдамасын қарастырғанда үш жаһандық ұғымдар анықтайды: функционализм, постмодернизм және этнодизайн. Қазіргі заманауи костюм үлгісін жасағанда, киімде қандай функциялардың басым болуы тиіс, қандай ерекшеліктері ескеру қажет екені тұжырымдалған. Бұл костюмнің образдық шешімін табуға, материалдарды таңдауға және құрастыруды анықтауға септігін тигізеді.

Кілтті сөздер: дизайн, шығармашылық концепциясы, киімді үлгілеу, постмодернизм, этно стилі, ашық үлгі, жүйелер тәсіл.

Annotation

Zhannur Lesbekova¹

¹2nd course master specialty 6M042100 - Design, of M.Auezov South Kazakhstan
State University, zhannur-7171@mail.ru

Scientific supervisor: Beisenbayev S.K.²

²Rector's adviser on educational work and youth policy
of SKSU by M.Auezov, doctor of pedagogical sciences, academician
of the Academy of pedagogical Sciences of Kazakhstan, bei-sad@mail.ru

CREATIVE CONCEPTION IN FASHION DESIGN

Article is dedicated to creative conceptions in the scope of fashion design. Author mentioned that professional aims and tasks of fashion design, it's conceptions are changing with changes of life style. In the scope of fashion design project tasks are more differentiate, by orienting on non standard needs of small groups of users and at the end account, on needs of certain person. Esthetical pluralism in modeling became defining tendency in development of fashion design and brought to changes of modern fashion character. Conceptions existing in fashion design as a rule, and connected with general tendencies of life style changes. Each author always trying not to be beyond the general tendencies and to fit in general tendencies of fashion design. Author by considering creative conceptions of fashion design in Kazakhstan, emphasizes three global conceptions: functionalism, postmodernism and the design. Conclusion is done, that by developing modern costume, it's necessary to take into account, which luncheons must dominate. This will dentine and constructive decision and choice of materials, and preventative decision of costume.

Key words: design, creative conception, modeling, post modernism, etna style, open storm, system access.

Понятие «творческая концепция» означает основную идею, смысловую направленность целей и задач проектирования. Она занимает центральное место в проблематике современного дизайна. Концептуальность же, является общей творческой установкой, составляющей суть проектной культуры. Все ценностное, смысловое содержание проекта заключено в творческой концепции. Мировоззрение автора, основные тенденции развития проектной культуры тесно связаны с содержанием и характером творческой концепции. В своей концепции автор отражает важные проблемы, которые его волнуют и которые порождаются обществом. В каждую эпоху у общества и индивидуума проблемы разные. Концепция автора всегда ориентирована на потребности людей.

Дизайн — творческая проектная деятельность, целью которой является создание гармоничной среды, наиболее полно удовлетворяющей материальные и духовные потребности человека. Дизайнеры новички часто допускают одну и ту же ошибку – создают серию разрозненных моделей, не имеющих единой концепции. Концептуальность - общая творческая установка, составляющая суть проектной культуры. Состоятельная творческая концепция складывается из следующих пунктов:

- а) отражает индивидуальное мировоззрение автора;
- б) связана с основными тенденциями развития культуры и общества в целом;

в) отражает важные проблемы, которые волнуют человека и общество в ту или иную эпоху;

г) призывает вносить свой вклад в решение их проблем

Особенности тех или иных концепций в дизайне связаны с основными подходами к проектированию:

1. **Ценностный подход** рассматривает проектирование как деятельность по созданию ряда объективных и субъективных ценностей, связанных с образом жизни, как индивидуума, так и общества и соответственно с типом личности, социальными и личностными ценностными нормативами, в том числе эстетическими. (поэтому концепции зачатую основываются на особом восприятии цвета, формы и т.д.)

2. **Системный подход** рассматривает объект дизайнерского проектирования как систему взаимно связанных материально-функциональных и социальных культурных элементов. Системный подход требует установления четких функциональных связей между средой, её элементами (вещами) и процессами, протекающими в ней с участием человека (общества). Результатом такого подхода к проектированию является построение системного объекта;

3. **Средовой подход** рассматривает предметно-пространственную среду как результат освоения человеком его жизненного окружения. Деятельность и поведение человека принимаются в качестве центра и определяющего фактора, связывающего отдельные элементы среды воедино.

Концепции, существующие в дизайне одежды, как правило, и связаны с общими тенденциями изменения образа жизни.

Специфика дизайна одежды заключается в том, что:

1. Несмотря на то, что концепции, существующие в дизайне одежды находятся в русле основных проблем дизайна своего времени, но эти общие тенденции воплощаются в очень большом разнообразии авторских концепций (разные дизайнеры по-разному относятся к функции вещи, являются сторонниками разных концепций гардероба, прибегают к разным способам формообразования, предназначают свою одежду людям, ведущим разный образ жизни, и т.п.)

2. Концепции находят свое воплощение, прежде всего, в визуальной форме. В XX в. можно было говорить о двух «глобальных» концепциях в проектировании:

- функционализме, определявшем развитие дизайна в первой половине XX в.;
- постмодернизме («новом дизайне», «антифункционализме»), который появился в эпоху постмодерна
- в последней трети XX в. [1].

Интегрирующий характер творческого таланта дизайнера выразил в своем определении итальянский дизайнер Э.Соттсасс, который сказал, что «дизайнер - это высшего класса художник, ремесленник, философ». Философом дизайнер должен быть потому, что, создавая проект изделий для человека в соответствии с его потребностями и вкусами, проектируя вещи и предметную среду в целом, дизайнер проектирует самого человека: его облик, эмоции, стиль жизни. Непосредственно дизайнер проектирует вещь, а опосредованно – человека и общество. Таким образом, действительная цель дизайна – проектирование человека, его облика, его образа жизни, поэтому основой проекта должна быть концепция образа человека, концепция общества.

От изменений общих тенденций образа жизни зависят существующие концепции в дизайне одежды. Но эти общие тенденции воплощаются в разнообразных авторских концепциях в дизайне, т.е. разные дизайнеры по-разному относятся к функции вещи, являются сторонниками разных концепций гардероба, прибегают к разным способам формообразования, предназначают свою одежду людям, ведущим разный образ жизни, и т.п. Кроме того, специфика дизайна одежды заключается в том, что концепции находят свое воплощение, прежде всего в визуальной форме, а не в виде текста [2].

Основной формой реализации творческой концепции всегда является демонстрация моделей. Объясняется это традициями сезонного ритма моды. Авторская концептуальность проявляется не только в самих моделях одежды (хотя это самое важное), но и в выборе тех или иных моделей, создании определенного образа (прическа, грим, манера движения), музыкальном оформлении и месте проведения показа.

Каждый автор всегда старается не оказаться вне общих тенденций и вписаться в общие тенденции дизайна одежды. Рассматривая творческие концепции дизайна одежды в Казахстане, мы выделяем три глобальных концепции: функционализм, постмодернизм и этнодизайн.

Основными принципами функционализма были функциональность, целесообразность и универсальность форм. Классик немецкого функционализма Д. Рамс так определял его основные установки:

простота вместо сложности, обыкновенное в место необыкновенного, долговечное вместо модного, функциональное вместо эмоционального, разумное вместо эффектного [3].

В итальянской теории дизайна функциональный подход к проектированию получил определение «сильной» установки проектного сознания, отличающей модернизм в дизайне. Принципиальными особенностями «сильного проектирования» являются жесткий функционализм, апология научно-технического прогресса, механицизм, рационализм, тяготение к авторитарным проектно-идеологическим доктринам, принцип социальной инженерии, абстрактно-типологическое моделирование потребителя продуктов дизайна. Эти черты отличали творческие концепции архитекторов (например, Ле Корбюзье, братья Гинзбурги), дизайнеров (русские конструктивисты) и модельеров (К.Шанель) эпохи [4].

В современном костюме европейского типа часто вообще трудно выделить определенную функцию. Костюм стал многофункциональным, а сама функция — многозначной. Хотя костюм по-прежнему выполняет такие функции, как этическая и эстетическая. В этом смысле костюм выражает как индивидуальный эстетический вкус человека, так и общие для данного времени представления о красоте. Индивидуальный выбор костюма (не только стиль, сочетание цветов или отдельных предметов одежды, но и соответствие фигуре и стройности человека, а также конкретной ситуации) свидетельствует об образованности и общей культуре человека, о его социальном происхождении. В соответствии современной моде отсутствуют прежние эталоны «хорошего вкуса», но сохраняется свое значение понятие «культура одежды», которое предполагает, прежде всего, соответствие костюма ситуации, в которой находится человек. Кроме того, в костюме проявляется эстетический идеал конкретного времени.

Дизайн одежды имеет свою специфику, которая обусловила некоторую его оторванность от дизайна в целом. В этой сфере не существует традиции обсуждать профессиональные проблемы на съездах и конференциях, нет союзов и ассоциаций, объединяющих дизайнеров разных стран. В какой-то степени эту роль играют многочисленные ярмарки моды, салоны прет-а-порте и недели высокой моды, хотя их основные задачи совершенно другие – реклама и контакты между производством и торговлей. Также не существует устоявшейся традиции среди дизайнеров одежды выражать свою творческую концепцию в виде теорий и манифестов: как правило, словесное обоснование той или иной концепции модельера возникает уже после демонстрации моделей (в виде интервью или пресс-релиза). Ведущая роль при этом принадлежит не самим дизайнерам, а критикам и модным обозревателям, в чьи обязанности и входит обоснование и реклама нового модного направления.

Дизайнер одежды воплощает свои идеи прежде всего в моделях одежды, свою творческую концепцию – в форме модного показа, что связано с необходимостью регулярно демонстрировать сезонные коллекции одежды, если речь идет о промышленной или высокой моде. Но все это не означает, что в дизайне находят воплощения основные тенденции развития современной культуры: в нем можно обнаружить реализацию важнейших концепций и идей, определяющих суть современного дизайна. Деятельность создателей высокой и промышленной моды так же, как и творчество архитекторов и дизайнеров, отражает общие тенденции развития проектной культуры: например, К.Шанель придерживалась таких же принципов при создании одежды, что и функционалисты 1920-х гг. (например, советские конструктивисты).

Объект дизайна одежды – утилитарная вещь, которая имеет практическое назначение и помимо эстетической функции как у произведения искусства выполняет множество других функций. Дизайнер создает предметный мир, а не изображает его. Устремленность проектной культуры в будущее, ее динамизм, установка на проектирование нового образа мира определяют основную задачу дизайна – формирование новых культурных образцов вещей, создание новых вещей, а не «художественных» вариантов старых. Поэтому дизайн одежды должен быть ориентирован на проектирование новых функций и качеств одежды в соответствии с изменением образа жизни и потребностей людей, а не быть «украшением» традиционных форм.

Разрабатывая современный костюм, необходимо учитывать, какие функции в нем должны преобладать. Это определит и конструктивное решение, и выбор материалов, и образное решение костюма. Такой подход к проектированию вещи получил определение «функциональный подход», когда проектируют не вещь, а пользу, которую она должна принести потребителю (с этой точки зрения проектировать нужно не мост, а переправу, не светильник, а освещение, не нарядное платье, а хорошее настроение и уверенность в себе не губную помаду, а возможность стать красивее и т.п.). Функциональный подход при проектировании вещи предполагает предварительное изучение процесса ее функционирования, разработку модели идеального функционирования системы в целом и в результате –

создание объекта с принципиально новыми функциями, позволяющего удовлетворить разнообразные и меняющиеся потребности человека.

В середине 20 века функционализм в дизайне одежды казахстанской моды развивался в Доме моделей, где велась разработка новых образцов и поставка на рынок высококачественных товаров - всех видов одежды, трикотажа, обуви, а также сотрудничество с более 60 крупными предприятиями легкой промышленности Республики Казахстан, и ежегодная разработка для них более 2000 образцов моделей одежды, трикотажа и обуви с нормативной технической документацией для обслуживания швейных фабрик Казахстана. Дизайн костюма Казахстана делал в те давние годы лишь первые шаги на пути овладения мастерством моделирования [5].

В последней трети XX в. происходит формирование новой концепции культуры – постмодернизма. В этот период на смену строгим нормам и правилам поведения приходят плюрализм и свобода выбора. Именно появление новых концепций в философии, теории архитектуры, изобразительного и декоративно-прикладного искусства определило понятие «постмодернизм».

По существу, в концепции постмодернизма отразился кризис европейской рациональности нового времени. «Новое мышление» проповедует освобождение от «идеалов-идолов», препятствующих самореализации личности, освобождение духовной культуры Запада от «тирании западной метафизики». Иными словами, постмодернизм означает отказ от идеи единства и утверждение множественности – радикального плюрализма во всех областях деятельности человека: в философии – радикальное преобразование метафизики сознания нового времени, в политике – децентрализованную политику, в эстетике – связь высокой и массовой культур, возвращение к традиции.

Постмодернизм в Казахстане сознательно ориентируется на эклектичность, мозаичность, пародийное переосмысление традиции, смесь классики и авангарда, высокого и низкого, массового и элитарного. Постмодернистские тенденции в культуре последней трети XX в. нашли выражение в таких явлениях, как постмодернизм в архитектуре, «новая волна» в изобразительном искусстве (трансавангард, «новые дикие», «культурная живопись», «свободная фигуративность», графика «новой волны»), «Новый дизайн». Эклектизм стал одной из важнейших принципиальных особенностей нового направления. Эклектизм понимается не только как равноправное сосуществование и отсутствие конфронтации между стилистическими направлениями, но и как основной метод творчества современного архитектора, художника, дизайнера.

Дизайн постмодернизма основывается, во-первых, на постулате свободы творческого самовыражения (и дизайнера, и потребителя); во-вторых, на постулате «проектного реализма», что означает способность дизайнера меняться в связи с изменением реальности и появлением новых потребностей; в-третьих, на постулате принципиального концептуального, типологического и жанрового плюрализма [6].

В дизайне одежды появляется понятие «открытая форма». Прежнее понятие «хорошая форма» теперь признается «устаревшей системой эстетического кодирования отдельных классов». «Хорошая форма», как и «хороший вкус», рассматривается в качестве эстетического символа определенного социального положения и образа жизни, как правило, связанная с традициями социальной элиты. «Хорошая форма» перестала удовлетворять эстетическим запросам современного человека; достоинства формы теперь видятся не в упорядоченности и организованности, а в образности, обогащающей человека эмоционально. Дизайн постмодернизма отказывается от «хорошей формы» именно как всеобщего эталона (как и от любых эталонов вообще), но это вовсе не означает, что «хорошая» или «чистая форма» не может составлять основу творческих концепций в современном дизайне.

Период постмодернизма для казахстанских модельеров конца 20 и начала 21 века выразился в обращении к традиционной культуре казахов. Они используют казахскую национальную символику, традиционные материалы и технологии в современном дизайне одежды. Мы называем это этнодизайном. Корни этнодизайна погружены в космос кочевой культуры древних поселенцев евразийских степей. Этно-мотивы обеспечивают трендам казахстанских дизайнеров одежды так называемую узнаваемость, самобытность, этническую, региональную идентификацию, особое положение в многоликом мире дизайна одежды. Фольклорные линии этно придают практически каждому произведению дизайнера одежды древнюю экзотику, яркость, гламурный шик, создают настроение своими редкими деталями или даже становятся стилем жизни. Дело здесь не только в своеобразных деталях национальных орнаментов, но и в принтировании произведений, колорите акцентов и духовном совершенстве модных линий и стилизаций. Причем, моделирование в традиционном национальном стиле, не в коей мере не отменяет ту радость эксперимента, то новаторство, без которых не может существовать дизайн, ориентированный на

новейшие научно-технические достижения, технологии и материалы, самые современные веяния художественных стилей, самые изысканные запросы потребителей.

Эстетический плюрализм в моделировании стал определяющей тенденцией в развитии дизайна одежды и привел к изменению характера современной моды. Насколько в сфере дизайна актуален лозунг «не один дизайн для всех, а разнообразие дизайна для многих», так и современная мода представляет собой не одно модное направление, а много «мод» для разных групп потребителей, множество стилевых направлений, сосуществующих друг с другом и удовлетворяющих разнообразные эстетические запросы. И в области дизайна одежды проектные задачи все более дифференцируются, ориентируясь на нестандартные потребности малых групп потребителей и, в конечном счете, на потребности отдельной личности.

В связи с переменами в социально-культурной среде, приведшими к появлению новой культуры постмодерна и возникновением концептуальных форм творчества в искусстве, в период 2-й половине XX в. И начала 21 века направление концептуального дизайна костюма выделилось в отдельное течение. Внимание дизайнеров начинает привлекать создание модной одежды массового производства, где авторские художественные концепции необходимо адаптировать к требованиям промышленных возможностей. В этот период в направлении концептуального дизайна костюма стали параллельно развиваться два течения: проектирование концептуальной одежды прет-а-порте и создание костюма от-кутюр или арт-объектов.

Открытая форма в моделировании часто понимается как индивидуализация, что меняет само отношение к модной одежде, которая теперь рассматривается не только как средство социальной идентификации, но как еще одна возможность для творческого самовыражения личности. Современный дизайн признает право каждого человека на воплощение его как индивидуальности и, следовательно, право каждого человека на выбор индивидуального стиля жизни и манеры поведения, на реализацию своих собственных эстетических предпочтений, которые ранее могли оцениваться как проявление «плохого вкуса». Тенденция к индивидуализации образа остается актуальной и в дизайне одежды в качестве доказательства можно привести высказывания известных модельеров, свидетельствующие о происшедших переменах в профессиональном сознании. Так, например, знаменитый итальянский модельер Дж.Армани ведет войну с «рабством костюма», приближая то время, когда человек «сам сможет выбрать свой стиль, пусть даже с элементами эклектики, но сугубо субъективный. Нельзя навязывать какие-то правила или диктат». Великий французский кутюрье И.Сен-Лоран сказал, что «мода – это не униформа. В нее надо непременно вносить нечто свое, индивидуальное. Она не должна доминировать над личностью, а, наоборот, подчеркивать ее особенности» [7].

Подход к изучению истории моделирования одежды именно с позиции анализа творческих концепций позволяет выявить логику развития дизайна одежды, изменение целей и задач профессиональной деятельности в связи с изменением образа жизни.

Список использованной литературы:

- 1 Синькова Н.Б. Конструирование и моделирование женской одежды. – М., 2002.
- 2 Бобринская Е.А., Андреева Е.Ю. Авангардные течения искусства и специфика современной модной индустрии. – М., 2006.
- 3 Шверова К.И. Концепция и методы проектирования в дизайне одежды. – М., 2008.
- 4 Лаврентьев А.Н. История дизайна. – М.: Гардарики, 2006.
- 5 Турганбаева Ш.С. Становление и развитие дизайна в Казахстане, журнал Известия Алтайского государственного университета № 2-2/2011.
- 6 Михайлов С.М. История дизайна. Т.1: Учебник для вузов. – М.: Союз дизайнеров России, 2004.
- 7 Гройс Б. Концептуализм — последнее авангардное движение // Художественный журнал «Moscow art magazine». – 2008. – № 70.

УДК 378.016
МРНТИ 14.35.09

Р.Б. Мизанбаев¹,

¹п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ «Өнер, мәдениет және спорт» институты,
«Шығармашылық мамандықтар» кафедрасының профессоры
Алматы қ., Қазақстан

Қ.Т. Жанту²

²Абай атындағы ҚазҰПУ, 5В010700 – Бейнелеу өнері және сызу мамандығының 3 курс студенті

ПОРТРЕТ ЖАЗУДЫҢ ӘДІСТЕМЕ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа

Болашақ өнер ұстазы бүгінгі білім алып жатқан студент, осы аталмыш мақалада кескіндеме өнерінің ішінде портрет жанры туралы дәлірек айтқанда портрет жазудың ерекшеліктері қарастырылады. Мақалада автор портрет кескіндемесінің теориялық, методикалық мәселелерімен қоса практикалық атақты оқытушы-суретшілер еңбектеріне анализ жасалады. Ш.Уәлихановтың қалдырған көркем туындыларына нобайлары, анализдік жұмыстары, портреттеріне И.Репинның, Леонар да Винчидің, қазақ суретшілері Ә.Қастеевтің, Н.Нұрмухаммедовтың, Қ.Телжановтың еңбектеріне талдау жасай отырып, өнердегі айтқан қайталанбас сөздерін келтіреді. Сонымен қатар мақалада портрет кескіндемесін жазудың методикалық кезеңдерін, ерекшеліктерін болашақ ұстаз қазіргі студенттерге ұсынылады.

Түйін сөздер: портрет, бейнелеу өнері, түс-рендер, фондар, картина жазу, көру, картинаны қабылдау, живописьтік көріністер

Аннотация

Р.Б. Мизанбаев¹,

¹к.п.н профессор кафедрасы «Творческих специальностей, институт «Искусства, культуры и спорта»
КазНПУ им. Абая, г.Алматы, Казахстан

К.Т. Жанту²

²студент 3 курса специальности 5В010700 – Изобразительное искусство и черчение, КазНПУ им. Абая

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ ПО НАПИСАНИЮ ПОРТРЕТА

В данной статье рассмотрены проблемы методики изобразительного искусства. В частности методика выполнения портретной живописи. Сегодняшний студент будущий педагог страны по изобразительному искусству. На каком уровне даем теоретические знания и практические навыков полностью зависит от преподавания изобразительного искусства. Прежде всего рассматривает методики преподавания портретной живописи, дается развернутый анализ работам выдающихся ученых, художников-педагогов. Так как наглядные пособия творческим работам великих художников: Леонардо Да Винчи, И. Репин Шокана Уалиханов. Абилян Кастеев, С. Айтбаев, И.Тельжанов и.т.д. В частности они на что обратили внимания в процессе работы для того, что бы передать сходства, характер а также образное выражение. В статье проводится множество высказываний выдающихся ученых-педагогов о выполнении портретной живописи, а так же представлены этапы выполнения методики портретной живописи.

Ключевые слова: портрет, изобразительное искусство, цветовые оттенки, фоны, нарисовать картину, видеть, принять картин, живописные виды

Abstract

R.B. Mizanbaev¹,

¹Kazakh National Pedagogical University named after Abai insitut “Art Culture and Sports” professor
of the “Departament of creative spetsalno”, Almaty, Kazakhstan

Kimbat Zhantu²

²3th course specialty 5B010700 – Fine arts and plotting, of Abai Kazakh National Pedagogical University

METHODOLOGICAL SOLUTIONS FOR WRITING A PORTRAIT

In this article the problems of visual techniques iskuvsstva. In particular methods of implementation of portrait painting. Segodnyaeshny student future teacher countries izorazitelnomu iskuvsstvu. At what level of giving theoretical knowledge and practical skills of teaching depends entirely on izobrozitelnoyu iskuvsstvu. First of all, consider the methodology of teaching portraiture, provides a detailed analysis of the works of prominent scientists, artists and educators. Since tvorchestvennyh works: Leonardo Da Vinci, I.Renina Shokan Valikhanov Abilhan Kasteev C.Mambeeba, G.Ismaylovoy, S.Aytbaeva, I.Telzhanova itd. In particular, they pay attention to that passed in robots that would convey the similarity, the nature and offensive expression. The article sets statements outstanding scientists – related performance of teachers in portraiture, as well as presents the steps of performing techniques of portraiture.

Key words: portret, visual art, color shades, backgrounds, to draw a picture, see, take pictures of, scenic views

«Портрет» - француз тілінен алынған, қазақшаға аударғанда «адам бет-бейнесі» деген мағына береді. Қазақ өнері портрет өнері шын мәнінде 1840 жылдардан басталған, жалпы бейнелеу өнерін осы жылдардан бастағанымыз дұрыс болар. Осы жылдары Қазақ халқының қайталанбас ұлы азаматы, ғалымы, зерттеушісі, философы әрі суретшісі Шоқан Уәлихановтан басталды. Шоқан өмір сүрген сол замандарда бейнелеу өнерімен тығыз айналысып, артына көптеген нобайлар, акварельды пейзаждар, табиғат көрінісі, портреттер, композициялық күрделі туындылар қалдырған ғалым-суретші. Академик Ә.Марғұлан өзінің Шоқан туралы зерттеу еңбектерінің 4-томында былай деген: «Шоқан Уәлиханов бейнелеу өнерінде алғашқы қазақ суретшісі болды». Шынында да Шоқан еңбектеріне осы күнге дейін тиісті баға берілмей келе жатқаны рас. Үлкен ғалым Шоқанның суретші өнерін бағалағанда, қазақ бейнелеу өнері кеңес дәуірінен басталды деп, Шоқан заманындағы өнерді елемей жатқанымызда біз неге мойындамаймыз. Шоқан бейнелеу өнерінен арнайы білім алмаса да, оның суреттерінен қалыптасқан шеберлік деңгейді байқаймыз. Портрет саласында қаншама қарандашпен, перомен, акварельмен, тушьпен салынған керемет-керемет еңбектер қалдырды. Солардың бірі 1856 жылы салынған «Үлкен орданың сұлтаны Мамырхан Рүстемовтің портреті». Еңбек қарандаш арқылы орындалған. Ол заманда фото-техникалық құралдардың жоқтығынан сол дәуірдегі адамдар образы, киімі, салт-дәстүрі бейнеленбеген, бейнеленсе де бірен-саран. Бұл еңбектің құндылығы сол, Рүстемов сұлтанның бет-бейнесі, киімі, түпнұсқасы, тіпті образдың бет-бейнесіде суретші көзімен айқын табылған. Осы портреттен Шоқанның портрет өнеріндегі шеберлігін төменгі жағдайларда байқаймыз, олар: орналастыру заңдылықтары, пропорциялық қатынастары дұрыс, форманы штрих арқылы шығаруы, материалдық болмысты бере білуі, адам характерін табуы, ұсталуы образға кіруі және композиция заңдылығын меңгергенін көру, көз жеткізу қиын емес. Графика тілінде дүниеге келген еңбектері 1859 жылы. «Шығыс Түркістан ұйғырлары», 1864 ж. «Потонин портреті» туындыларынан да байқалады.

«Қазақстан портретіне 100 жыл» атты альбомының алғы сөзінде, «портрет» - деген не? – бұл сұраққа төмендегідей жауап қайтарған: «Адамның адамға деген қызығушылығы. Тең дәрежедегі әңгіме. Портрет дегеніміз - модельдің суретшіге сенуі, ал суретшінің модельмен жеке адамды, тұлғаны көруі».

Бұл жерде портреттің суретші мен модельдің ара қатынасынан тұратын көркем туынды екенін және олардың бір-біріне деген психологиялық аса бір ерекше адами жақтардың әсерінен барып дүниеге келетінін айтып тұр. Бұл құбылыстың болатыны анық. Мысалы, кез келген суретші өзіне ұнаған модельдерді таңдамай, оған әлде бір әсер қалдырмаса оның портретін жазбаған болар еді. Портрет өнерін терең зерттеп қарасақ, тарихта кітаптан кітапқа көшіріліп, басылымдарда көп кездесетін портреттердің дүниеге келу себептері бар. Негізінен атақты әскер қолбасшылар портреттері арнайы сұраныспен (заказ) жазылса, көпшілік портреттер суретшінің ішкі сезімі, сол адамға деген қызығушылығы, оның атақ-дәрежесі немесе бет-пішінінің сұлулығынан туындайды. Бір мысал, Леонардо да Винчи өзінің Мона Лизасын көргенде ғашықтық сезім арқылы дүниеге келтірсе, Суриков өзінің көп фигуралы тарихы картинасындағы «Боярыня Морозованы» Образдағы кейіпкерді көшеден ұстап жазған. Онда да көп кемпірді шеберханасына үш рет шақырып, шәй беріп әңгімелескенде, төртінші рет шақырғанда ғана кемпірді жаза бастағаны белгілі. Ондағы ой үш сеанс бойы кемпірдің мінез-құлқын зерттеген. Демек бұл жерде портрет жанрында адам образы, психологиясы, оның ортаға танымал бет-бейнесі, ішкі жан дүниесі қажетті мәселе болып отыр.

Портрет жазу мәселесінде И.Репин өз шәкірттерінде нұсқаның түр сипатын бояу рендерін дәл табуға үйрете отырып, олардан осыны талап еткен. Сол себептен алдымен қысқа уақыттағы этюдтерді жаздырған онда үлкен қатынастарды жылдам табу, нақты табуларын бірінші жолға қойған. Нұсқаны зерттей отырып, оның заңдылықтарын ұғынуына жұмылдыра келіп ол былай дейді: «Нұсқа арқылы жазу процесінде оны көрумен қатар оны қабыдау процесі арқылы тану, бұл жерде суретші өздігінен еш нәрсе қоса алмайды. Нұсқадағы түр-түс табиғи түс, бұл заңдылық». Осы ойдың түп нұсқасын көрсетіп айтқан Коровин былай дейді: «әдемі әсемдіктің барлығы - табиғатқа тікелей байланысты». Кез келген этюд әсіресе плэнердегі жазылған қысқа мерзімдегі картиналардағы денелер көрінісі, тікелей табиғаттағы бейнені суретшінің қабылдауы, оны картина бетіне түсіріп, сезініп жазуында жатыр. Дене көріністері механикалық түрде көшіріп жазу емес, керісінше ойланып, бояу түс қатынастарын үйлесімді етіп, онда көлем, сипат, материалдық қасиет мәселелерін ойластыра отырып, белгілі бір шешіммен жазу. Портрет жанры бір жағынан қайталанбас қызықты өнер болып келсе, екінші жағынан, соншалықты қиын, адам образын салуда немесе жазуды үлкен шеберлікті талап ететін өнердің бірі. Сол себептенде өнер тарихынан белгілі, кез-келген суретші «портретист» емес екендігі, тарихта осы өнер саласынан аты шыққандарды саусақпен санап шығуға болатыны белгілі. Енді портрет өнеріне әлем деңгейінде шолу жасасақ, онда бізге дейінгі шеберлер жұмысына тоқтамауына болмайды. Атап айтсақ, Еуропа еліндегі портрет

жанрында еңбек еткен біршама қылқалам шеберлері болған. Олар : Ленаардо да Винчиден бастасак «Бенуа құдай-ана» 1470 ж., «Моно Лиза(Джаконда)» 1503 ж., «Ақ тиын ұстаған әйел» 1503 ж., «Құдай-ана Литта» 1490 ж. Осы еңбектері Леонардоны бүкіл әлемге танытқан портреттері деуге болады. Композициялық құрылымы ерекше, осындай композициялық дүниелерді алып келген осы суретшінің өзіндік мәні, мағынасы бар туындылар. Леонардоның ерекшелігі қандай бір туындысын алып қарамайық, барлығында да фоны қою қара-қоңыр, ауыр болып келеді. Әрі әрбір кейіпкерін рефлекс арқылы (шағылысу) бояу рендерін өте нәзік түрде бере білуінде, көлем-форманы жетік меңгергендігін көреміз.

Портрет шеберлері этюд жазғанда үлкен қатынастан бастағанды жөн деп санайды. Онда түс рендерін политрада таба отырып, алдымен көлеңкелі жерлерден түсті барынша қанық алып жазу. Бұл жерде қараңғы көлеңкелі жерлер - камертондық қызмет атқарды. Жазу процесінде үлкен қатынастарды салыстыра отырып, жылы, суық рендерді мұқият мұқият енгізіп отырған жөн. Жарық беткейді – қара түс (камертон) реңімен салыстыра отырып, олардың айырмашылығын анықтап, бояу түс реңін жуықтап тауып жазған тиімді. Үлкен қатынастағы табылған рең-түстерді форма арқылы қою, әрбір түстің өзіне тән суреті, пропорциясы бар, олай болса сол ауқымды дәл тауып, түс суреттегі масштаб бойынша қойылатын болса, бас көлемі, түр-түсі айқын шығады.

Портрет жанрында студенттерге дәріс беру процесінде живопись пәнінде оқыту әдістемесінің мәні зор. Олар бірнеше кезеңнен тұрады.

Бірінші кезең. Кенеп бетіне нұсқа көрінісін дұрыс орналастыру суреті салынудан басталады. Күйе немесе қоңыр бояу түсімен салған абзал. Айталық күйе арқылы салынған кенептегі суретті, жайлап қақса орындағы сурет белгісі көрінер-көрінбес мөлшерде қалады. Оның үстіне қоңыр түсті реңмен сурет орындалып, әрі қарай бояу түс, рендерімен жазған жөн. Бұл жерде ескере кетер бір жағдай, кенеп бетіне қарындаш арқылы сурет салуға болмайды, себебі үшкір қарындаш ұшы кенеп бетіне терең із қалдыруы мүмкін, ол кейін картинаның жарылып, сынып кетуіне соқтырады.

Екінші кезең. Жеңіл бояу түстері арқылы картинаны жалпылама жазып шығу (подмалевка). Бұл жерде үлкен қатынастарға көңіл қою керек, яғни фон, портреттің жарық беткейі, сонымен қатар көлеңке тұсы, адам киімінің түр-түсі, оның да жарық көлеңке тұстарын жазу керек.

Үшінші кезең. Үлкен қатынастардағы рең көріністері анықталғаннан кейін, енді орта көлеңкедегі көріністер, сонымен қатар форма мәселесі шешілуі керек.

Бұл жерде маңдай, жақ сүйегі, көз орны, мұрын көлемі, құлақ құрылысы табылуы керек. Бояу рендері композицияның ізін қуып орындалады. Түр-түсі қатынасқа байланысты қаншалықты рең деңгейі күшті немесе әлсіз тұрғысында шешіледі. Портрет жазуда әрқашанда фонмен, киіммен байланыстырып отырып, олардағы (контрасты) қарама-қайшы түс, рендерді салыстыра отырып, айырмашылығын ескерей келіп жазған абзал. Ол үшін міндетті түрде политра бетінде экспереccивті түрде іздеу, сезіну арқылы жазу принципін қолданамыз.

Бұл жерде ана түс пен мына түсті қосқанда беттің бояу түсі шығады десек қате айтқан болар едік. Әрбір суретшінің түс, реңді көру қабілеті әртүрлі, олай болатын болса өзінің жеке көру, түсіну қабілетіне сай жазылып жатады. Дегенмен де реалистік өнер болғаннан соң барлығына ортақ адам бет-бейнесінің түрі, түсі, оның көріну формасы, характері бірдей болуы шарпты дүние.

Төртінші кезең. Аяқтау кезеңі, яғни картинаны тұтас жазу, үлкен бөлшектердегі кіші бөлшектердің құрылысын, құрылымын дәл табу, сонымен қатар үлкен бөлшек ауқымын бұзбай бейнелеу. Бояу түстерін жалпы (жылы немесе суық, жылы суық аралас) бір колориттік деңгейде шешу болып табылады.

Жалпы бейнелеу өнері оның ішінде портрет кескіндемесін үйрену де, дағдылану, қабілетті арттыруда қысқа мерзімдегі этюдтердің маңыздылығы өте зор. Болашақ өнер ұстазы күнделікті өз тәжірибесінде теориялық білімі мен практикалық іс-тәжірибесін қатар алып жүру өте маңызды. Сонымен қатар портрет жазудың жолдарын: эскиз ретінде, этюд ретінде, қысқа мерзім ішінде аяқталған жұмыстар мен жалғастырып отырған абзал.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Унковский А.А. «Цвет в живописи». – М., 1983. – С.115
- 2 Барманкулова Б.К. «Қазақстан портретіне 100 жыл». – Алматы, 2002. – каталог
- 3 Чистяков П.П. «Письма записные книжки, воспоминания». – М., 1953. – С.86
- 4 Мизанбаев Р.Б. «Живопись», изданию и распространению на территории Республики Казахстан . – Алматы, 2005. – С.168

II БӨЛІМ. МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ

РАЗДЕЛ II. МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

УДК 323.02.052
МРНТИ 14.35.09

*М.И. Джесембекова*¹

*¹ д.п.н., профессор, зав. кафедрой Музыкального образования и хореографии Института искусств, культуры и спорта КазНПУ им.Абая
с.т.87015245304, djeks49@mail.ru*

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ПО РАЗРАБОТКЕ ПЛАСТИКИ И ГИБКОСТИ КАЗАХСКОГО ТАНЦА

Аннотация

Учитывая, тот факт, что на сегодняшний день содержательное единство учебного материала и системы методики преподавания, повсеместное внедрение многоуровневой системы хореографического образования специалистов по казахскому народному танцу, способствуют совершенствованию системы обучения путем стандартизации для единого образовательного процесса и обеспечение интеграции отечественных достижений в сфере казахского народного танцевального искусства, то можно сказать, что многие преподаватели-практики определили основные методические принципы и формы обучения казахскому народному танцу на занятиях по хореографии, представляющая собой целостную систему последовательного осознания связей казахской традиционной культуры, единство эмоционального и сознательного восприятия, при его общей повышенной эмоциональной содержательности.

Ключевые слова: история танца, диалектические взаимодействия стилей танцев, методы и принципы танцев.

Аңдатпа

*М.И. Жесембекова*¹

*¹п.э.д., профессор, Музыкалық білім және хореография меңгерушісі.
Өнер, мәдениет және спорт институтының КазНПУ им.Абая
с.т.87015245304, djeks49@mail.ru*

ҚАЗАҚ БИДІҢ ЖАСАУ МАҚСАТЫМЕН, ПЛАСТИК ӘДІСТЕРІ МЕН ИКІМДІЛІГІ

Бүгін елеулі оқу материалының бірлігі мен оқыту әдістері жүйесі, қазақ халық би хореографиялық білім беру мамандарының көп деңгейлі жүйесін кеңінен енгізу, бірыңғай білім беру процесіне стандарттау арқылы білім беру жүйесін жетілдіруге ықпал ететін осы фактіні ескере отырып, және қазақ отандық жетістіктерін біріктіруді қамтамасыз ету халық биі өнері, біз оның жалпы эмоционалдық жетілдірілген, ал көптеген оқытушылар практиктер, эмоционалдық және саналы қабылдау бірлігін қазақтың дәстүрлі мәдениетінің сілтемелер дәйекті түсіну кешенді жүйе болып табылады қазақ халық биі хореография сабақтарын, оқытудың негізгі әдістемелік принциптері мен нысандары анықталған деп айтуға болады маңыздылығын.

Түйінді сөздер: би тарихы, би стильдерін диалектикалық өзара іс-қимыл, әдістері мен қағидаттары би

Abstract

*M.I. Dzheksembekova*¹

*¹Ph.D., professor, head. Department of Musical Education and Choreography of the Institute of Arts, Culture and Sports of KazNPU im.Abay
с.т.87015245304, djeks49@mail.ru*

METHODOLOGICAL ADVICE ON PLASTIC DEVELOPMENT AND FLEXIBILITY OF KAZAKH DANCE

Taking into account, circumstance that to date rich in content unity of educational material and system of teaching methodology, general introduction of the multilevel system of choreographic education of specialists, on Kazakh folk dance assist perfection of the departmental teaching by standardization for a single educational process and providing of integration of home achievements in the field of Kazakh folk orchestics, then it is possible to say that many teachers-practices defined basic methodical principles and forms of educating to Kazakh folk dance on employments on a choreography, being the integral system of successive realization of connections of the Kazakh traditional culture, unity of emotional and conscious perception, at his general enhanceable emotional richness of content.

Keywords: history of dance, dialectical co-operations of styles of dances, methods and principles

Если обратиться к самой **истории зарождения, казахский танец своими корнями уходит в далекое прошлое**. Истоки его тесно связаны с культурой и бытом казахского народа. Расселившиеся на огромном пространстве от Алтайских гор до Каспийского моря, от Западно-Сибирской равнины и Уральских гор до северных отрогов Тянь-Шаня, племена предшественников казахов (древние саки, усуни, конгюй-кангары, тюки, кипчаки) впоследствии и образовали казахское ханство (государство).

При этом выражение своих чувств через танцевальные движения, требующие большой затраты физических сил, позволили им снимать нервное возбуждение от накопившихся эмоций, возникавших на их жизненном пути. В танцах использовалась маскировка под животных, берущая свое начало в еще более древних "охотнических плясках", изображенных на некоторых наскальных рисунках Чулакских гор, ущелий Тамгалы и Саймалы-Таш. Танцы тех далеких времен, в которых воплощалось мифотворчество народа, имели ритуальное значение и их выразительными средствами олицетворялись солнце, солнцеликие люди, тотемы племен.

В традиционном искусстве казахов диалектически взаимодействовали стили разных эпох, времен, поколений. На всевозможных изделиях из войлока, шерсти, кожи, дерева, кости, металла угадываются знакомые нам по древним памятникам мотивы, ибо характер ремесла во все времена определялся накопленным опытом, установившимися традициями, в строгом соответствии с условиями жизни, быта, эстетическими идеалами общества.

Богатое культурное наследие, орнаментальное искусство, художественные ценности, неповторимый колорит изделий народных промыслов, народного костюма будут привлекать не одно поколение исследователей искусства.

Однако жизнь вносит свои поправки и в эту отрасль человеческой деятельности. Казахские обряды, обычаи старого быта, и вместе с ними отдельные виды ремесла, некоторые элементы традиционного искусства уже отошли в прошлое. В такой обстановке изучения, познания традиционного народного искусства в совокупности с археологическими, этнографическими и письменными источниками, а также восстановления их приобретают особую научно-практическую значимость.

Огромная территория Казахстана привлекает внимание не только своими размерами или богатыми природными ресурсами, но и тем, что в пределах этой огромной физико-географической области с древних времен сложилась своеобразная и во многом единая культура степных племен, рамки распространения которой оказались гораздо шире современных границ Казахстана.

Метод (греческое *metodos*) в самом широком смысле слова - «путь к чему-либо», способ социальной деятельности в любой форме, а не только в познавательной. Это способ построения и обоснования системы философского знания.

Метод (в той или иной своей форме) сводится к совокупности определенных правил, приемов, способов, норм познания и действия. Он есть система предписаний, принципов, требований, которые ориентируют субъекта в решении конкретной задачи, достижении определенного результата в данной сфере деятельности. Он дисциплинирует поиск истины, позволяет (если правильный) экономить силы и время, двигаться к цели кратчайшим путем.

Основная функция метода - регулирование познавательной и иных форм деятельности.

Любой метод разрабатывается на основе определенной теории, которая тем самым выступает его необходимой предпосылкой. Эффективность, сила каждого метода обусловлена содержательностью, глубиной, фундаментальностью теории, которая «сжимается в метод». В свою очередь, метод расширяется в систему, т.е. используется для дальнейшего углубления и развертывания знания, его материализации в практике.

Любой метод, так или иначе, возникает из реального жизненного процесса и снова уходит в него. Метод не может быть дан весь, целиком до начала всякого исследования, но в значительной мере должен формироваться каждый раз заново в соответствии с качественным своеобразием предмета. Метод не навязывается предмету познания или действия, а изменяется в соответствии с их спецификой.

Несмотря на многообразие существующих методов обучения, педагогу необходимо постоянно контролировать обучающее действие методов и преобразовывать в зависимости от предъявляемых к ним требований. Педагогические методы должны стать внутренним способом организации учебного процесса.

Конечно, танец развивается, тогда, как методика обучения совершенствуется, растет техника танца. В частности, существуют новые, основанные на современных принципах биомеханики, приемы обучения вращениям и прыжкам. Система преподавания классического танца не должна рассматриваться как

неизменная, раз и навсегда установленная. Опираясь на имеющийся опыт, педагогические методы обучения классическому танцу должны корректироваться практикой педагога.

Казахский народ за свою многовековую историю создал богатую и самобытную духовную культуру, важной составной частью которой является танцевальное искусство. Танец обладает многообразием форм и видов, возникших из отражения окружающей действительности. В народном быту сложились свои танцевальные традиции, своя координация движений, пластическая выразительность, музыкально-ритмические рисунки.

Танцевальная культура казахского народа, его лексика рождались в единстве не только с ритмом, мелодией народной музыки, но и с декоративно-прикладным искусством, устным поэтическим творчеством, языком, обрядами, традициями казахского народа.

Самобытная культура казахского народа развивалась и утверждалась в рамках социально-исторических факторов. Танец является неотъемлемой частью духовной культуры народа. Издавна жестами и движениями люди выражали свои мысли, чувства, настроение, желание и т.д. Огюст Конт в своей «Позитивной философии» писал, что никакая идея (культура) не может быть принята без её истории.

Всем известно, что танец – особый вид искусства, который не изобретён человеком, а рождён вместе с природой, вместе с миром. С течением времени он изменялся и преобразовывался во что-то новое и необычное. За тысячелетия было придумано огромное количество стилей, видов, форм танца, и сегодняшний мастер-класс, на котором вы присутствуете, эти танцевальные занятия построены на позитиве, на ощущениях в теле и эмоциях от разучиваемых движений. За одно занятие вы обязательно научитесь чему – то интересному, а спустя месяц можно уже на зимней сессии увидеть результаты усилий и профессиональные знания студентов.

Народный казахский танец представляет собой одну из граней художественной культуры общества, воплощает этнохудожественное сознание и этнохудожественную деятельность поколений. Казахский народный танец - обязательный и сложный по составу компонент содержания профессионального хореографического образования в Казахстане.

На современном этапе при всем богатстве и многообразии движений и элементов танцевальной пластики в казахском народном танце остро встают проблемы сохранения подлинно народных танцевальных традиций в обучении, а также в балетмейстерском и исполнительском творчестве, которые можно решить путем углубленного изучения

Всем известно, что приобщение к казахскому народному танцу начинается в дошкольных учреждениях, затем средних школах, студиях, в центрах народного творчества. Однако, в этот период в содержании учебного процесса нет последовательности единых теоретических предпосылок, методик обучения.

Поэтому при поступлении абитуриентов на кафедру Музыкального образования и хореографии Института искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая все абитуриенты вначале сдают творческие экзамены, показывая на вступительных экзаменах уже приобретенные знания по хореографии.

В учебных заведениях Республики Казахстан курс «Теория и методика преподавания казахского танца» является одним из основных, самостоятельных, профилирующих предметов специального цикла в хореографическом образовании. Казахскому народному танцу свойственны глубина содержания, обилие художественных образов, разнообразие танцевального языка и его усложнение.

Располагая накопленным опытом известных специалистов казахского народного танца, таких как А.А. Александров, Ю.П. Ковалев, Ш.Б. Жиенкулова, Д.Т. Абилов, З.М. Райбаев, Б.Г. Аюханов, О.В. Всеволодская-Голушкевич, Г.Н. Бейсенова вузов культуры и искусств Казахстана, можно сказать, что по сей день недостаточно глубоко обобщены их профессиональные знания в области хореографии, несмотря на наличие учебников, научных трудов, методического материала Ш.Б. Жиенкуловой, Д.Т. Абилова, О.В. Всеволодской-Голушкевич и других, имеется дефицит общих и частных методик, универсальных методических приемов, обеспечивающих связь времен и отражающих современный взгляд.

Основополагающим для современной хореографии является содержание курса "Казахский танец", методика преподавания и обучения в области этнохореографии. На сегодняшний день, несмотря на наличие учебников, научных трудов, методического материала Ш.Б. Жиенкуловой, Д.Т. Абилова, О.В. Всеволодской-Голушкевич и других имеется дефицит общих и частных методик, универсальных методических приемов, обеспечивающих связь времен и отражающих современный взгляд.

Известно, что каждая отдельная методика имеет свой стиль, терминологию, методические приемы, принципы и т.д. Вузам культуры и искусств необходимы концептуальные, теоретически обоснованные

методики преподавания казахского народного танца, включающие все богатство духовной культуры казахского народа, ее специфику, национальный колорит.

Казахский народный танец занимает одно из важных мест в системе национальной культуры. Он является синкретическим видом искусства и неразрывно связан с языком, устным народным творчеством, религией, декоративно-прикладным искусством, костюмом, обычаями, традициями, обрядами, которые оказали определенное влияние на лексику, художественно-образное содержание, определили тематику, сюжет, архитектуру этнохореографии. Созданный поколениями танцовщиков, хореографов, их трудом и талантом, казахский танец приобрел свое неповторимое лицо, и по праву, как все танцы народов мира, входит в раздел «Народно-сценические танцы».

Начинающий педагог часто сталкивается с трудностями в преподавании данной дисциплины. Проблемы обучения, дискуссии специалистов зачастую возникают из-за отсутствия целостной методики преподавания казахского народного танца. В этом отношении ППС кафедры Музыкального образования и хореографии, которые имеют определенный многолетний опыт, могут быть показателем по изучению казахского танца, с использованием своей выработанной методики в процессе каждодневного обучения студентов-хореографов.

Цель мастер-класса - педагогическое наблюдение за деятельностью **асс. профессора А.М.Кумаржанова** и студентов 3-го курса по специальности 5В040900 – Хореография по **изучению состояния проблемы в процессе практической работы по дисциплине «Теория и методика преподавания казахского танца», показ выработанной методики собственной педагогической работы.**

Асс. профессор Кумаржанов А.М., кафедры Музыкального образования и хореографии считает, что в главной задаче проведения занятий по данной дисциплине, это определенные задачи которые ставятся перед каждым студентом, начиная в процессе их обучения с 1-го по 4-ые курсы по очной и заочной форме – главное, сохранение традиций казахской национальной культуры; передача из поколения в поколение основных принципов развития казахской хореографической школы.

Далее он продолжает свои мысли так: обучение казахскому народному танцу на высокой профессиональной основе на занятиях по хореографии станет возможным только при комплексном подходе, при систематизации ... аппарата по теории и методике преподавания данного курса. В процессе работы со студентами мы, педагоги кафедры рассматриваем особенности развития и генеалогия казахского танца с целью дальнейшего обоснования содержания курса «Теория и методика преподавания казахского танца».

Однако непрерывный рост результатов требует поиска новых форм, средств, методов работы со студентами в стенах вуза. Целенаправленная многолетняя подготовка и воспитание студентов, начиная с 1-го курса – это сложный процесс, успех которого определяется целым рядом факторов. Одним из таких факторов является развитие гибкости и выявления более эффективных способов, средств, методов, при помощи которых можно за минимальный промежуток времени достичь наивысшего результата.

В профессиональном плане - гибкость является основополагающим качеством хореографии. Координация движения является первоосновой, фундамента любой физической деятельности, связанной не только с художественной гимнастикой, но и вообще для общей жизнедеятельности человека. А обладая неким багажом профессиональных знаний, касающихся данных вида способностей, каждый преподаватель должен учитывать индивидуальные особенности студентов, поскольку предрасположенность и потенциальная способность их будет абсолютно разной.

В этом смысле необходимо предусмотреть строго индивидуальный подход в выборе способов и методов воздействия для развития необходимых качеств, прежде всего гибкость и координация движения.

Учитывая и осозная, что качество, определяющееся как гибкость, является на сегодняшний день специфическим и содержит в себе направления воздействующего определённого диапазона, поэтому даже если на занятиях по хореографии применяется традиционная методика, то обязательно педагог добивается результатов, чего нельзя сказать о координационных движениях, поскольку это качество, способность человека связано с общими закономерностями его внутреннего развития, изначально заложенного в его общей жизнедеятельности и подчиняющегося закономерностям.

Принципиально новым в обучении национальному танцу в вузах культуры и искусств Казахстана является индивидуальный подход к природным ресурсам студента, разработка новых приемов, средств и методов формирования индивидуального стиля деятельности, обусловленного типологическими свойствами нервной системы.

Директор Института искусств, культуры и спорта при КазНПУ им.Абая - доктор педагогических наук, профессор, Заслуженный деятель образования и науки РФ Б.А.Альмухамбетов.

Начальник Управления по учебной работе кандидат педагогических наук, доцент Таубаева Г.З.

Зав.кафедрой Музыкального образования и хореографии – доктор педагогических наук, профессор, Деятель культуры РК

зав. кафедрой Хореографии КазГосЖенПУ доцент, - Р.Б. Сабдалиева, профессор кафедры Кремер Л.Г.,

Привалова О.Н. – профессор кафедры Хореографии и Таразского педагогического института

Башеева Лариса – художественный руководитель хореографического ансамбля

МИКС и Привалова Марина – хореограф

Профессорско-преподавательский состав кафедры Музыкального образования и хореографии в составе – зав. кафедрой, д.п.н., проф. Джексембекова М.И., доцент Кульсеитова А.М., проф. Намазова К.Б., к.п.н., проф.

Ибраева К.Е., к.п.н., асс. проф. Балагазова С.Т., ст. преп.Клышбаев Т.Ж. , к. иск-ния, доцент Айтуарова А.Т.

На наш взгляд, предполагает признание разных, но равноценных по эффективности способов осуществления учебно-воспитательной и творческой деятельности, соответствующих объективным требованиям деятельности педагога и индивидуальным свойствам личности студента. На основе системного подхода преподавания и обучения станет возможным достижение более высокого профессионального уровня, что, к сожалению, не имеет места во всех учебных заведениях Казахстана.

Перед постановкой танца рассказывается о его содержании, тематической принадлежности, характере исполнения, предлагается прослушивание музыки. Постановке танца предшествует работа над образами (этюдная работа). Это развивает творческую инициативу у детей, помогает им понять характер танцевальных образов. В этюде прорабатываются отдельные эпизоды из намеченных танцевальных постановок. В этюдной работе участникам предоставляется определённая самостоятельность: они могут проявить свою инициативу в разработке эпизода, создании образа, и даже в подборе и сочетании движений.

Искусство танца без музыки существовать не может. Как правило, хореограф и музыкант (концертмейстер) работают в тесном содружестве. Дети получают не только физическое развитие, но и музыкальное. Гармоническое развитие детей в хореографическом классе во многом зависит от того, насколько правильно, выразительно и художественно пианист исполняет музыку, доносит ее содержание до детей. Ясная фразировка, яркие динамические оттенки, нюансы помогают детям услышать музыку, лучше почувствовать характер движения и воплотить это в танце. Музыка и танец – основа их эстетического воспитания.

Музыка разных народов мира, включаемая в репертуар, обогащает внутренний мир детей, дает возможность воспитанникам приобщиться к огромному пласту музыкальных культур, почувствовать и воспринять разнообразие и красоту музыки нашего огромного мира. Особое значение нужно уделять включению произведений казахских композиторов и казахской народной музыки для формирования эстетического вкуса и воспитания любви, уважения и интереса к родной казахской музыкальной культуре.

Большое значение также имеет умение концертмейстера аранжировать популярную музыку. Включение этих аранжировок в репертуар не только обогащает музыкальную атмосферу, но и способствует развитию воображения и творческой активности детей.

Разминка или разогрев является очень важной частью урока хореографии. Ее предназначение – подготовить мышцы всего тела к более сложным упражнениям, психологически и эмоционально настроить студентов на занятия, помочь им лучше ориентироваться в хореографическом зале. Разминка, как никакой другой этап урока, открывает широкие возможности для творческой фантазии педагога – хореографа.

Вариантов разминочных упражнений множество. Условно их можно разделить на несколько групп: разминку у станка, разминку в центре зала лицом к зеркалу, разминку по кругу, разминку на полу, психологический аутотренинг, разминка в стиле джаз.

Упражнения на середине зала являются частично повторением пройденного у станка. Им придаётся танцевальная форма – различные положения рук, повороты головы, перегибы корпуса. На середине зала разучиваются элементы казахских танцев, намеченные к постановке. Упражнения для развития техники занимают на середине зала 15-20 минут, затем переходят к разучиванию танцев: изучаются танцевальные движения и комбинации движений, рисунок танца, работа над образом, постановка танца.

Поскольку казахский танец находится в процессе обучения в зале хореографии, было бы неправильно канонизировать какие-то положения и движения рук как единственно возможные в казахской хореографии. В настоящем разделе указаны положения и движения рук, наиболее характерные для казахских танцев на данном этапе их развития. Несомненно, что в дальнейшем круг таких движений будет расширяться, видоизменяться и обогащаться.

Уроки хореографии от начала до конца строятся на музыкальном материале. Поклоны, вступление, завершение упражнений, переход от одного упражнения к другому должны быть музыкально оформлены, чтобы ученики привыкли связывать движения с музыкой. Музыкальное оформление урока должно прививать учащимся осознанное отношение к музыкальному произведению – умение слышать музыкальную фразу, ориентироваться в характере музыки, ритмическом рисунке, динамике.

Вслушиваясь в музыку, ребенок сравнивает фразы по сходству и контрасту, познает их выразительное значение, следит за развитием музыкальных образов, составляет общее представление о произведении, определяет его характер.

Движения должны раскрывать содержание музыки, соответствовать ей по композиции, характеру, динамике, темпу, метроритму. Музыка сопровождает движения и определяет их сущность. Задачей концертмейстера является развитие «музыкальности» танцевальных движений.

Пластическая характеристика танцев полностью подчинена задачам выявления внутреннего восприятия музыкальной темы. Взаимоотношения хореографа с музыкой многосложны: "...Сначала - идейный и пластический замысел, потом поиск мелодии, ритмов на интересующую тебя тему. Когда же музыка найдена или сочинена, тут снова вступает в силу неумолимый закон доминанты музыки. Иными словами, сначала ты заставляешь звуки выражать, создавать то или иное настроение, событие, эпоху, характер, затем тебе предстоит выразить то, что говорит музыка".

В казахском народном танце руки играют исключительно важную роль. Они выполняют, помимо технической, и пластическую функцию. Руки в казахском танце, особенно женском, не только украшают его, но и раскрывают содержание, подчас «ведут» танец. Поэтому особое внимание уделяется **разработке их пластичности и гибкости**. Для казахской девушки характерны мягкие, плавные движения рук, спокойные переходы из одного положения в другое. Движения рук могут сопровождаться вращением кистей «от себя», а иногда «к себе», причем вращение делается плавно, волнообразно.

У юношей руки более жесткие, меняют положения более резко. Иногда кисти бывают отогнуты и направлены ладонями «от себя». Вращательные движения кисти мужскому танцу не свойственны. В ряде казахских танцев движения рук построены на обыгрывании какого-нибудь предмета, подлинного или воображаемого. Так, в мужском танце может обыгрываться лук, нагайка, в женском — коса, браслеты, рукава и т.д.

В искусстве танца отражено все прекрасное, возвышенное, трагическое, комическое в отношениях человека к миру. Это положение имеет преимущественное значение для понимания многогранной сущности исторического процесса становления и развития казахского народного танца. Именно в этом заключается социально значимая идея, смысл к постижению которых побуждает современных исследователей духовная потребность, профессиональный долг, удовлетворяемые лишь в процессе историко-культурного наследия казахского народа.

Феномен становления казахского танцевального творчества относится к тому периоду истории, когда все рождалось из образного представления и претворялось в образ.

Образно понималось и чувство как внутренний мир человека, как отражение окружающей среды. Это и давало мощный эмоциональный импульс танцевальному творчеству на ранних ступенях общественного развития [8]

Таким образом, определены основные методические принципы и формы обучения казахскому народному танцу на занятиях по хореографии, с сохранением учебной программы, которая должна представлять собой целостную систему последовательного осознания связей казахской традиционной культуры, единство эмоционального и сознательного восприятия, при его общей повышенной эмоциональной содержательности. Учитывая, что содержательное единство учебного материала и системы методики преподавания, повсеместное внедрение многоуровневой системы хореографического образования специалистов по казахскому народному танцу, способствуют совершенствованию системы обучения путем стандартизации для единого образовательного процесса и обеспечение интеграции отечественных достижений в сфере казахского народного танцевального искусства.

Список использованной литературы:

- 1 Методические рекомендации по ведению уроков казахского танца в общеобразовательных школах. – Уральск: ЗКТУ, 25-26 марта, 1998 г.
- 2 Барышникова Т.К. Азбука хореографии: Учебное пособие. – СПб.: Рес-пекс, 1994. – 256 с.
- 3 Абиров Д.Т. Истоки и основные элементы казахской народной хореографии. – Алма-Ата, 1992. – 12 с.
- 4 Синтез искусств — один из путей развития народной хореографии (на примере казахского танца). – Москва: МГУКИ, 28-30 апреля, 2001 г.
- 5 Проблемы и перспективы обучения национальному танцу в Казахстане. – Москва: МГУКИ, 16-17 мая, 2001 г.
- 6 Абиров Д.Т., Исмаилов А.М. Казахские народные танцы. – 2-е изд. – Алма-Ата: Онер, 1984. – 109 с.
7. Лях В.И. Гибкость и методика её развития // Физкультура в школе. №1, 1999. – С. 25-37.
8. Кульбекова А.К. Казахский танец: Учебно-методическое пособие. – Уральск, 2000. – 87 с.

УДК 323.02.052
МРНТИ 14.35.09

А.М. Кумаржанов¹
¹асс. профессор, режиссер-хореограф.
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
с.т.8701 218 35 56, Al_kumar54@mail.ru
Алматы қ., Қазақстан

БИ ӨНЕРІНІҢ ТАРЛАНЫ

Аңдатпа

М.Тлеубаевтың таңдамалы қойылымдарын көрермен назарына ұсынып, шебердің қазақ би өнерінің дамуына қосқан үлесінің ұлан-ғайыр шексіз екендігіне тағы да көзімізді жеткізіп, сахна төрінен көрінген әрбір бидің би маржаны екеніне қуанта қол соққызды. Оның адамгершілік қасиеті, біреулерге көмекке келуге әрдайым дайын тұратын көңілшектігі, аңқылдаған бала мінезі, кейде манайындағы ешкімді байқамай терең ойға түсіп кеткендегі тұнжыраған көзқарасы бәрі оның ерекше жаратылған жан екенінің белгісі екен ғой. Бір өкінетінім көзі тірісінде ұлағатты ұстазым, қай уақытта болмасын жүгіріп барып ақыл-кеңес сұрайтын шуағы мол ағатайым Меңтай Жәніелұлы Тілеубаевқа шексіз алғысымды, інілік рахметімді айтып үлгермедім. Қазір амалсыз саусағымды тістеймін.

Түйінді сөздер: ұстаз, М.Тлеубаев, шеберлік, адамгершілік қасиеті, сахна, қазақ би өнері.

Abstract

A.M. Koumariyanou¹
¹ass. Professor and choreographer, Kazakh national pedagogical university named after Abai
Almaty, Kazakhstan, Al_kumar54@mail.ru

THE VALUE OF THE ART OF DANCE

M. Tleubaev was chosen to provide the audience, as his contribution to the development of Kazakh dance plays a huge role and leads us once again to the fact that in his fantasy huge endless scenes of his own that seemed to lead to the dancing. Every dance with great pleasure, enthralling the audience. His moral qualities, a desire to help someone, always ready to live for a dance group. In my opinion, every dancer in close proximity to him, from his behavior, thinking, fantasizing, sometimes faced with a grim appearance - all this is a symbol of all that creates another creation. The whole life passed unnoticed, so regretting that during the untold words to the teacher, who helped the council at any time, I mentally thank him for it. Unfortunately, now I'm late.

Key words: teacher, M.Tleubaev, skill and skills, moral qualities, stage, Kazakh dance, skill, fantasy.

Аннотация

А.М. Кумаржанов¹
¹асс. профессор, режиссер-хореограф
Казахского национального педагогического университета имени абая
г.Алматы, Казахстан, Al_kumar54@mail.ru

ЗНАЧЕНИЕ ТАНЦЕВАЛЬНОГО ИСКУССТВА

М.Төлеубаев выбран для предоставления аудитории, так как его вклад в развитие казахского танца играет огромную роль и приводит нас в очередной раз, к тому, что в его фантазии огромные бесконечные сцены своих собственных, которые, казалось бы, приводили к тому, чтобы танцевать каждый танец с огромным удовольствием, приводя в восторг публику. Его моральные качества, желание помочь кому-то, всегда готовый жить для танцевального коллектива. На мой взгляд, каждому танцюру в непосредственной близости с ним, от его поведения, думающего, фантазирующего, иногда сталкивался с мрачным видом - все это является символом всего того, что создается еще одно творение. Целая жизнь прошла незаметно, поэтому сожалея, что во время несказанные слова учителю, который помогал советом в любое время, мысленно посторяю ему спасибо. К сожалению, теперь уже поздно.

Ключевые слова: учитель, М.Төлеубаев, умение и навыки, моральные качества, этап, казахский танец, мастерство, фантазия.

Биылғы жылдың ақпан айының аяғында қазақстанның би өнерін сүюші қауым республиканың еңбек сіңірген қайраткері, есімі елімізге кеңінен танымал режиссер-хореограф, балетмейстер **Ментай Тлеубаевтың 70 жылдық** мерей тойын атап өтті. Алматының орталық концерт залында және А.Селезнев атындағы хореографиялық училищесінде М.Тлеубаевтың таңдамалы қойылымдарын көрермен назарына ұсынып, шебердің қазақ би өнерінің дамуына қосқан үлесінің ұлан-ғайыр шексіз екендігіне тағы да көзімізді жеткізіп, сахна төрінен көрінген әрбір бидің би маржаны екеніне қуанта қол соққызды.

Ментай Жәңелұлының үлкен ұлы музыкант Мараттың жазған «Жарық жол» музыкасына шебердің кенже ұлы, Токио балет театрының солисі Майленнің өзі қойып, қызы Миленамен орындаған би композициясы тек ұлдарының ғана емес, залда отырған көрермендердің әсіресе ол тәрбиелеп шығарған шәкірттерінің көңіліне мұң ұялатып, ортамыздан ерте кеткен ұлағатты ұстазымызға деген сағынышымызды ұлғайта түскендей болды.

Өнерге, соның ішінде өнер жолына түсіп, қанаты қатая қоймаған жастарға жанашырлық білдіріп, ағалық көмек көрсете білу екінің бірінің қолынан келе бермейтін дүние. Өнер болғанда да оның төресі - бидің, хореографияның маманы болып, заман ағымына сәйкес биіктіктен көріне біліп, біреулердің қызғанышынан, біреулердің аяқ шалысынан адамгершілік қасиетінді жоғалтпай, кеуденді тік ұстап, адал өмір сүре білу де ерлікті, ұстамдылықты, байсалды-ақылдылықты талап етеді. Тәптішттеп жинаған тәжірибенді, алыс жерде қиналып жүріп алған білімінді жан-жағыңды ағалап, көкелеп қаптаған шәкірттеріңе шын көңіліңмен таза бөлісе білу де ерлікті, жомарттылықты қажет етеді. Би өнеріне, соның ішінде қазақ биіне дәл сол азаматтай қамқорлық жасап, жан айқайы шығып шырылдап жүрген ізгі ниетті, адал жүректі жандар барма екен? Қазіргі қойылып жүрген би қойылымдарына қарап, дәл соның қойғанындай күн сәулелі ұлттық нақыштармен өрнектелген әсемдік әлемін кездестіре алмайсың. Әрине ол кеткесін би өнері тоқырап қалды деп айтуға болмайды. Әр балетмейстердің, әр би өнері адамының өзіндік жолы, асар белесі, шығар шыңы бар. Бірақта осы сұлулық әлемінде оның орны ойсырап, біз оның соңынан ерген шәкірттері жетімсіреп қалдық.

Ұстаздың қай қойылымын алып қарамасаң да өзіне тән романтикалық сезімі, түрлі-түсті бояуларының қоюлығы, әуеннің, саздың сиқырлы сырын би қимылдарымен көмкеру шеберлігі таң қалдырады. Алдымен классикалық би мектебін бітіріп, жоғары білімін хореограф-режиссер ретінде алғансын ол әрине көрермен көзіне классикалық балет қойылымдарының авторы ретінде көзге түсті. Соның ішінде балаларға арнап қойған бірнеше қойылымдары көптеген жылдар бойы Абай атындағы мемлекеттік академиялық опера және балет театрының сахналарынан түспей жүрді. Әрине бір шағын мақаланың ішінде Ұлы тұлғаның бүкіл шығармашылық жолын қамтып өту мүмкін емес, және ондай мақсатты алдымызға қойып та отырған жоқпыз. Ол дипломын қолына алып Алматыға келген күннен бастап, театрда спектакльдер қоюмен қатар, мыңдаған орындаушылар қатынасатын ірі-ірі белгілі бір саяси оқиғалармен байланысы бар мерекелік думандарды да режиссер ретінде дайындап, өзінің дарынды туған тұлға екенін дәлелдей білді. Дарынды маманның бұл саладағы сіңірген еңбегі бөлек шежіре.

Еліміздегі ат төбеліндей ғана азғана кәсіпқой-маман режиссер-хореографтардың қатарына жасқанбай еркін кіре білген жиырмадан жаңа ғана асқан жас жігіт осы биік тұғырдан өмірінің соңғы күндеріне дейін түскен жок. Балетмейстер кең-байтақ еліміздің бүкіл аймақтарын аралап, халқымыздың ұлттық өнерін тереңінен зерттеумен қатар, өзі де осы аймақтарда би ансамбльдерін ашып, көптеген билер қойып, осы өңірлердегі би өнерінің өркендеп-дамуына ат салысып, ұлан-байтақ үлесін қосты. Ол мектеп қабырғасында алған классикалық би саласымен қазақтың ұлттық би өнерін шектен шығармай, көзге түсетін алақұласынан ада шебер астастыра да білді.

Соның айғақ дәлелдерінің бірі 1992 жылы есімі елімізге кеңінен жайылған би маманы Қарағанды облыстық мәдениет басқармасының шақыруымен атындағы филармониясының жанынан «Аққу» би ансамблін ашуы. Ансамбльдің жетекшілігін Мұқатова Қорлан Асылбек қызы басқарады. Білікті өнер қайраткері біраз жылдың ішінде оннан астам билер қойып үлгереді. Қазір уақыт өте сол билерді еске алсақ әр қайсысының қайталанбас өрнегі, ғажайып таза шынайылығы, бірінен-бірі өрбіп жандана беретін суреттері таң қалдырып, жаныңа тұңғыш салқын самалдай ләззат береді. Ол қойған ірі-ірі балеттерді еске алмай-ақ, бір ғана Сүгірдің күйіне қойылған «Аққу» биінен әңгімемізді өрбітсек, сахналанған бидің сұлулығын, терең сырларын толығымен ашып жеткізе білу мүмкін емес.

Халық композиторы Сүгірдің шығармаларының ішіндегі ең ауқымды, көлемді, табиғаты нәрлі күйлерінің бірі «Аққу» күйі. Күйші-композитор құс төресі аққудың кербездігін, тәкаппарлығын, маңғаз

әсемпаздығын күй сарынын аямай аша білген. Әрине осы күйдің мәнін-мағынасын түсініп, толыққанды, күй сазына тепе-тең түсер би қоюға екінің бірінің дәті бара бермейді. Биді қоюшы алдымен жұп санды емес тоғыз қыз тандап алған. Не себептен?! Аққу қаздың сыңарсыз өмір сүрмейтінін барлық жұрт біледі. Қазақ халқы ұрпағына сәби күнінен бастап, аққудың киелі құс екенін, оны атуға болмайтынын құлағына құйып өсіреді.

Композитордың күйінен үнемі жалғыз аққудың қаңқылдаған зарының сарыны естіліп тұрады. Сахна төрінде би басталысымен-ақ бір-бірден ұшып шығып, жан-таласып, қанаттарын сабалап, тынымсыз жанұрған құс тәңірілерін көреміз. Олардың ешқайсысы да бір орнында тұрақтап қалмай, сахнаның бір шетінен келесі шетіне тынымсыз кезекпен өте береді. Олардың соңын ала тоғызыншы құс қанатын кеңінен жайып, ұшып келіп, бір орнында шыр айналып, әлде кімді іздей бастайды. Сонда ғана біз басқа тәкаппар құстардың неге аласұрған жан сезімдерін түсінгендей боламыз. Олар құрбыларының жалғыз қалғанын біліп, не көмек көрсетулерін білмей амалсыздықтан ары-бері ұшып-қона береді. Енді бір сәт сабыр сақтаған құстар үш-үштен бөлініп, аққу мойындарын созып, әдемі қалықтай бастайды. Сонан кейін тоғызыда кең шеңбер құрып, қанаттарын кеңінен қағып әдемі жүзе бастайды. Үш-төрт қана минут уақыттың ішінде аққу құстардың сыр-сезімдерін, сұлулыққа толы пластикалық қимылдарын адам денесінің соның ішінде қол қимылдарының күшімен ашып көрсете білудің қаншалықты қиын екендігін би қоюшы балетмейстерлер ғана біледі.

Балетмейстердің лирикалық сырлы-сезімдерге толы келесі биі де Сүгірдің есімімен тығыз байланысты. Ол композитордың кеңінен тараған күйі «Бозінген» күйіне қойылған керемет қойылым. Егер алдындағы күй аққудың қос қанатының қағымындай мол, жеткілікті болса, ал «Бозінгенде» күйдің шертісі, қос ішектің қағылымы тірсегі қатпаған жаңа туған ботаның бір жығылып, бір тұрып дірілдеген жүрісін дәл салса, балетмейстер өз қойылымында осы ерекшеліктердің бәрін дәл басып таба біліп, кеңінен қолдана білген.

Бірінен соң бірі тізіліп сахна төріне шыға берген биші қыздар бозінгендерден құрылған керуен тізбегін көз алдына елестетеді. Биді қоюшы осы керуенді кейде бір қалыпты қатарға тұрғызып, кейде толассыз қимылдарға бас ұрғызып, неше түрлі суреттемелерді туындаған. Қазақтың ұлттық биінде жиі кездесе бермейтін «Бота көз», «Бота мойын» қимылдарын биші денесінің қимыл-қозғалыстарымен әдемі ұштастырып, орынды пайдалана білудің арқасында көптеген аймақтарда өмірге келген би ұжымдары бірінен соң бірі үйреніп, репертуарларынан тастамай талай жылдан бері сахна көркіне айналған «Бозінген» биі өмірге келді.

Би өнері – ұлттық болсын, халықтық болсын, қазіргі заманауи болсын еш уақытта бір орнында тұрып, тоқырап қалған емес. Ол үнемі қимыл үстінде, өрбіп, өркендеу жолында. Осы өрлеу жолында көштің соңында қалып қоймай, сол көштің алдыңғы қатарында болған ол, халық композиторы Сүгірдің күйлерін толығымен тындап, олардың әр-түрлі сарынын жанымен түсініп, ұға біле, күйдің құрылымдық қалпына байланыстыра отырып тағы бір керемет қазақ биін дүниеге келтірді.

Ол «Ыңғайтөк» - қазақтың жусан иісі аңқыған кең даласын, қара көз арулардың биязы көріктілігін, сыпайы сұлулығын күй әуенінің саз теңізінде еркін жүзе отырып, осы қойылымда тамашалай аласыз. Мұнда да биді қоюшы тоғыз орындаушыны алған. Қарап отырсаңыз тоғыз Ұстаздың ең жақсы көретін саны. Сахна шымылдығы жайымен ашылғанда әр жерде үш-үштен топтанып, тізерлей шашырыла отырған қыздарды көреміз. Күйдің бірнеше ырғақты сазына елтіген орындаушылар самал желдің лебімен майысқан гүл шоқтарындай жайымен қимылдай бастайды. Күй әуені еселей өрбіген сайын қыздардың да қимылдары үдей түседі. Ары қарай би, суретшінің қаламынан шыққан ғажайып алуан түсті бояулармен боялған суреттей құлпырып жүре береді.

«Аққу», «Бозінген», «Ыңғайтөк» - Сүгірдің бірінен-бірі өткен сұлу сарынды күйлері. Ғажап - осының бәрін ішкі бір сезіммен сезініп, тылсым саз әлемінде еркін жүзе білудің өзі табиғат ана берген бақыт, қуаныш, шексіз ләззат екенін Ұстаз ерте ұққан сияқты. Әлде ғұмырының қысқа болатынын сезіп, артында осындай мөлдір таза, ауадай жеңіл, сиқырлы ирелендерге толы, көрсе көз тоймас, ұмытылмайтын сезімдерге толы қазақи билер қалдыруға ұмтылды ма екен?

Өткенге көз жүгіртсек, оның жан-жақты қамтитын ауқымды жұмыстармен бір уақытта айналысуы, өз көзімізбен көрмесек адам нанғысыз дүние. Мемлекеттік академиялық Абай атындағы опера және балет театрының бас балетмейстері ретінде, жылдық жоспар бойынша қойылуға тиісті және дер уақытында қойылып жатқан балеттер, ұлан-ғайыр мемлекеттік көлемдегі мерекелер, республика деңгейінде өткізілетін спорттық олимпиадалар мен спартакиадардың мерекелі ашылып, жабылу сәттері, А.Селезнев атын-

дағы балалар би мектебімен тығыз қарым-қатынаста қойылып жатқан сәбилер билері – бұлардың бәрі тек қана кәсіби маман-бишілермен жүргізілетін жұмыстар. Ал еліміздің түкпір-түкпірінде орналасқан әр аймақтағы көркемөнерпаздар ұжымдарының көркейіп өсуіне жұмсалған күш-жігер, сарқылмас дарын қаншама. Қазір Оралдағы, Көкшетаудағы, Қарағандыдағы, Семей мен Өскемендегі, Қостанай мен Павлодардағы, Ақтау мен Атыраудағы тағы басқа жерлердегі бүгін көркейіп, би саласында алдыңғы қатарда жүрген көркемөнерпаздар ансамбльдері, кезінде Ұстаздың ерінбей, жалықпай тер төгіп сіңірген еңбегінің жемістері.

Сәбилерге қойылған билер туралы сөз қозғалғанда, ең алдымен Алматы бишілер мектебінің төменгі сынып оқушыларына арнап қойылған «Пингвин» биін атап өту керек. Аталмыш бидің барлық мерекелік концерттерде сахна төрін бермей жүргеніне отыз жылдай уақыт болып қалды. Алматы би мектебін бітіріп, бүкіл әлемнің балет театрларында жарқырап жүрген көптеген балет әртістері кезінде осы «Пингвин» биін билеп өскен түлектер.

Бір қызығы ол ересектермен қалай жұмыс істесе, жас балалармен де дәл солай тез тіл табысып кететін. Сәбилермен музыка тыңдап, немесе бір қойылымды бастаған кезде бет-әлпеті ерекше нұрланып, алабұртып, реңіне арай еніп, өзгеріп сала беретін. Оның осы бір құлпырған жан-дүниесін түсінгендей жас түлектер де айтқанын екі етпеуге бар күш-жігерлерін салып, би қимылдарын дұрыс орындауға тырысатын.

«Пингвин» биінде ең алдымен көзге түсетіні бишілердің костюмдері. Олардың бас киімдері, төсі ақпен көмкерілген қамзолдары, қара түспен ұзартылған жеңдері алыстан бір көргенде сахнаға топырлап, теңселе маймақ басып нағыз пингвиндер қаптап кіріп кеткендей әсер қалдырады. Ұзын-соңы отыз-қырық бала билейтін бұл қойылым тек қана пингвиндердің ары-бері жүрісінен тұрмайды. Олардың өмірлерінің бір сәтте болып жатқан ішкі құбылыс, оқиғаларын көрерменге би тілімен айқын әңгімелеп береді. Міне олар топқа бөлініп ойын ойнауға кірісті. Сол сәтте бір кішкентай пингвин аяғын байқаусызда ауыртып алды да жерге отыра қалып, көздерін екі қолдарымен уқалап жылай бастайды. Мұны көрген қалғандары ойындарын тастап, кезекпе-кезек оның қасына келіп шамалары келгенше уатуға тырысды. Қасында осыншама жан-ашыр достарының бар екенін көрген кішкентай пингвин тез уанып, отырған жерінен секіріп тұрып, қалғандарымен жарыса ойынға кірісіп кетеді.

Бидің қойылымында классикалық би әліппесінің біраз қимылдары қолданғалықтан, болашақ бишілер үшін ол үлкен мектеп. Олар балет залдарында күн сайын жаттап жүрген қимылдарының мәні, мағынасы, пайдасы орасан зор екенін ұстаздардың ауызша айтқанынан гөрі осындай қойылымдардың арқасында тезірек ұғынып, түсінеді. Бүгінгі күнде «Пингвин» биі Алматы би мектебінің бетке ұстар пердесі сияқты, қай сахналарда болмасын осы бимен концерттік бағдарлама немесе ашылады немесе аяқталады.

Егер «Пингвин» биі ұл-қыз деп бөлмей, бәрі біркелкі костюм киіп билейтін болса, ал келесі балаларға арнап қойылған қойылым мүлдем бөлек. Бұл биде ұлдың болашақ ер-азамат екенін, қыздың болашақ көркем бойжеткен екенін жастайынан санасына құйып, жеткізетін үлкен тәрбиелік мән бар. Және де қойылым үшін әлемдік балет музыкасының патшасы болып есептелетін Петр Ильич Чайковскийдің музыкасын алуында да бір ерекше мән бар сияқты. Оның үстіне ол «Евгений Онегин» операсындағы атышулы полонез болса.

Қойылымның «Жас ұландар балы» деп аталуы да кішкентай орындаушылар үшін үлкен жауапкершілік жүктейді. Музыканың айқын ырғақты, салтанатты үнімен ақ шаңқандай болашақ офицерлердің костюмдерін киіп, кеуделерін тік ұстап, аяқтарын нық басып жас өспірімдер сахнаға шыға келгенде, залда отырған көрермендер де еріксіз бойларын жинақтап, денелерін тіктеуге ұмтылады. Ұландардың соңынан қаздай тізіліп қыздар шыға бастаған кезде, олар бас киімдерін шешіп сол қолдарына ұстап, бикештерді биге шақырады. Ары қарай жас-өспірімдер полонез сарынымен жұптары жарасып, көңілді, салтанатты билерін жалғастырады.

Айта берсек Ұстаз туралы ұзақ жырлауға болады. М.Тлеубаевтың таңдамалы қойылымдарын көрермен назарына ұсынып, шебердің қазақ би өнерінің дамуына қосқан үлесінің ұлан-ғайыр шексіз екендігіне тағы да көзімізді жеткізіп, сахна төрінен көрінген әрбір бидің би маржаны екеніне қуанта қол соққызды. Оның адамгершілік қасиеті, біреулерге көмекке келуге әрдайым дайын тұратын көңілшектігі, аңқылдаған бала мінезі, кейде маңайындағы ешкімді байқамай терең ойға түсіп кеткендегі тұнжыраған көзқарасы бәрі оның ерекше жаратылған жан екенінің белгісі екен ғой. Бір өкінетінім көзі тірісінде ұлағатты ұстазым, қай уақытта болмасын жүгіріп барып ақыл-кеңес сұрайтын шуағы мол ағатайым Меңтай Жәнісұлы Тілеубаевқа шексіз алғысымды, інілік рахметімді айтып үлгермеппін. Қазір амалсыз саусағымды тістеймін.

Пайданылган әдебиеттер тізімі:

1. Всеволодская-Голушкевич О. В. Пять казахских танцев. – Алматы: Онер, 1988., 1984
2. Абиров Д. Т. Истоки и основные элементы казахской народной хореографии. – Алма-Ата, 1992.
3. Джексембекова М.И. Методические приемы по разработке пластики и гибкости казахского танца. – Алматы, 2017
4. Тлеубаев С.Ш. Танцевально-игровая культура (народов Центральной Азии) Монография. – Москва: издательство «МГУКИ», 2013. – 87 с.
5. Мағауова А.С. Прогрессивные традиции народной педагогики и их роль в развитии личности //Вестник университета «Семей». – №1. – 1997. – С. 12-17.
6. Сайдахметов Б.С. Народные традиции - основа воспитания // Профессионал Казахстана. Научно-методический журнал. – Алматы, 2008. – №1 (56). – С.39-41.
7. Джексембекова М.И. Танец как культурное явление, отражающий тип и особенности пластического языка – Алматы, 2017.

УДК 323.02.052
МРНТИ 14.35.09

Е.Ж. Мұстафаев¹

¹Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері

*«Музыкалық білім және хореография» кафедрасының қауымдастық профессоры
Алматы қ., Қазақстан
erkoja63@mail.ru*

КҮЙ ӨНЕРІНІҢ БЕРЕР ТӘРБИЕСІ ЖАЙЛЫ

Аңдатпа

Адамзаттың мәдени мұрасы болып саналатын 10 мұраның қатарына қазақтың күй өнері қосылып отыр. Бұл қазақ халқының ғана емес, қазақ өнерінің де мәртебесін көтере түспек және ұлтымыздың мәдени тарихына қосылған сүбелі үлес деу керек. «Күй» сөзінің этимологиясына да бір тоқталып өтейік. Қазақ жағдай сұрасқанда «Күйлі-қуаттысыз ба?» немесе «Көңіл күйіңіз қалай?» дейді. Демек, «күй» сөзі тек бір адамның ғана емес, бір отбасының, бір ауылдың, бір өңірдің, жалпы бүкіл халықтың көңіл-күйі, тұрмыс-тіршілігі деп түсінген жөн. Жоғарыда айтылған он мың күйдің атына шолу жасай отырып, талғампаз тыңдарман қазақ ұлтының терең тарихымен таныса алады. «Өткенге топырақ шашсаң, болашақ сені таспен атады» дейді данышпан қазақ. Біз қазақтың күй өнері арқылы келер ұрпаққа оң тәрбие бере алсақ, біздің болашағымыз да жарқын болары сөзсіз. Тәрбиелі ұрпақ қана елімізді ұшпаққа шығара алады. «Ұлт тәрбиесі – ұлттық өнерде» деген ұлы сөзді болашақ жастарға жеткізуіміз керек.

Түйін сөздер: күй, музыкалық білім беру, өнер, мұра, мәдениет, ұлттық өнер.

Аннотация

Е.Ж. Мұстафаев¹

*¹заслуженный деятель Казахстана - асс. профессор кафедры «Музыкальное образование и хореография»
г.Алматы, Казахстан, erkoja63@mail.ru*

ИСКУССТВО ИГРЫ КЮЯ В ВОСПИТАНИИ ПОКОЛЕНИЯ

Народный кюй является наследием культурного искусства человечества подключается к статусу ряда казахского искусства. Казахский народ не только повышает собственный статус, обогащаясь народным искусством, но одновременно является носителем большого вклада в культурную историю нации. Истории возникновения народных кюев отражает историю казахского народа.

Ссылаясь на наследие, оставленное казахами через тысячелетие, вслушиваясь в звучание кюя, миллионы зрителей и слушателей смогут узнать историю казахского народа, глубоко и проникновенно вслушиваясь в истоки звучания кюя. "Если в прошлое вы бросите песок, будущее забросает вас камнями». Казахский народ для будущего поколения дает знания через музыкальное образование, прогнозируя, что наше будущее будет светлым. Образование поколения, культура и национальное искусство нации, великое слово, обращенное к молодежи будущего могут дать прекрасные плоды для прорастания талантливой молодежи.

Ключевые слова: кюй, музыкальное образование, искусство, наследие, культура, национальное искусство.

Abstract

Yerbolat Mustafayev¹

¹Honored worker of Kazakhstan. - ass. Professor of the Department "Music education and choreography"
Almaty, Kazakhstan, erkoja63@mail.ru

ART GAMES KUI IN THE EDUCATION OF GENERATIONS

Which is the heritage of the cultural heritage of humanity is connected to the status of a number of Kazakh art. Kazakh people will not only raise the status of the Kazakh art and must say that it is a major contribution to the cultural history of the nation. "Status" Let us consider one of the etymology of the word. Kazakh surasqanda "couple power?" Or "How is your mood?" He said. Consequently, the "status" is not only one person, one family, one village, one of the general well-being of the entire population of the region, it should be understood that the real-life. Referring to the above ten thousand state, demanding the audience will be able to learn the history of the Kazakh nation deeply. "In the past, you must throw it into the soil in the future stone called" genius Kazakh. Kazakh status to the right of future generations through arts education, we predict that our future will be bright. Educated generation can not ұспаққа country. "The nation's culture and national art" is a great word to the youth of the future.

Keywords: composition, music education, art, heritage, culture and national art.

Қазақтың күй өнері ғасырдан ғасырға, атадан балаға, ұстаздан шәкіртке, жең ұшынан жалғасып келе жатқан қайталанбас қасиетті өнер болып табылады. 2014 жылдың 28 қараша күні Париж қаласында өткен ЮНЕСКО-ның штаб-пәтеріндегі отырыста «Күй өнері – қазақ ұлтының ғана төл өнері. Домбырамен күй орындаудың қазақ халқының бірлігі мен өзіндік ерекшелігін, ауызбіршілігін сақтаудағы атқаратын маңызы зор» деген сөз жазылды. [1]

Сөйтіп, адамзаттың мәдени мұрасы болып саналатын 10 мұраның қатарына қазақтың күй өнері қосылып отыр. Бұл қазақ халқының ғана емес, қазақ өнерінің де мәртебесін көтере түспек және ұлтымыздың мәдени тарихына қосылған сүбелі үлес деу керек.

Қазіргі жаһандану заманында жастар эстрадалық жеңіл әндерге, шоу бағдарламаларға қызығып жүрген кезде ұлт тәрбиесіне жете мән берілмей жүргенін көзіміз көріп жүр. Қазақ ұлтының төл өнері күй, қисса-дастан, жыр, өсиет-термелердің теледидардан және радиодан, концерт сахналарынан сирек көрінуі ойлы азаматтардың жанын жегідей жеп жүргенін сезіп жүрміз. Жалпы, жаһандану саясаты түптеп келгенде ұлт атаулының өзіндік ерекшеліктерін, даралығын жояды. Бұл жерде космополитизмнің де иісі аңқып-ақ тұр. Әрине, «бәріміз бір «Жер» атты планетада өмір сүріп жатырмыз, ұлттар бөлінбеу керек» деген т.с.с. дәйектер айтылады, дей тұрғанмен, ұлт ерекшелігі оның тілінен, салт-дәстүрінен, тегінен және т.б. көрінеді.

Біз, оқытушылар, балаға білім беру жағынан кенде емеспіз, бірақ тәрбие беруге келгенде ақсап жатамыз. Атақты А. Эйнштейннен сұрапты: «Баланы тәрбиелі етіп өсіру үшін не істеу керек деп ойлайсыз?» деп, сонда ол «Балаларға ертегі оқып беріңіздер» деген екен. Бұл нағыз ғұламаның сөзі деп айтар едік. Ертегі айтылған жерде ауыз әдебиеті де, жазба әдебиеті де, мәдениет те, тарих та, география да, музыка өнері де қамтылады. Біздің қозғайын деп отырған тақырыбымыз – «Күй өнері арқылы жас ұрпаққа тәрбие беру». Сіз күйді тыңдамай, білмей, түсінбей-ақ қойыңыз, домбыра тартпай-ақ қойыңыз. Күйдің тек атына ғана шолу жасай отырып, балаға оң тәрбие беруге болады деп толық айта аламыз. Сөзіміз дәлелді болу үшін мысалдар келтіре кетейік.

ЮНЕСКО ұйымы «Қазақ халқының ата-бабалары осыдан бес мың жыл бұрын жылқы малын қолға үйреткен, сауып сүтін ішкен, мініп көлік еткен» деген деректі өз мұрағатына алтын әріппен жазып қалдырған болатын. Қазақ халқында 6 мың күй бар деп Ақселеу Сейдімбек ағамыз айтып кетіп еді. [2]

Қазір ғалымдар, өнер зерттеушілері «10 мың күй бар» деп айтып жүр. Сол күйлердің көпшілігі жылқы малына арналған.

1. «Жылқы малына арналған күйлер». Атап айтсақ, «Көк ала ат», «Қара жорға», «Торы ат», «Қара қасқа ат», «Боз жорға», «Бозшолақ», «Майда жал», «Тел қоңыр», «Торы жорға», «Торы аттың кекіл қақпайы», «Торы жорғаның табақ тартуы», «Сал күрең», «Мың жылқы», «Ат жортақ», «Балжыңгер», «Тепеңкөк», «Жетім торы», «Сылаң торы», «Көкбалақ», «Жібек жал», «Желқара», «Ат қалған», «Боз айғыр», «Жирен жорға», «Исатайдың Ақтабаны-ай», және т.б.

Мысал ретінде Сүгірдің «**Мың жылқы**» күйін алайық.

«Он жылқы» емес, «Жүз жылқы» емес, «Мың жылқы». Жылқы малы сұлу, тәкаппар, қайратты, шыдамды, жүйрік жануар екені баршаға белгілі. Дүние жүзінде автомобильдің күшін жылқының күшімен есептейтіні белгілі. Ал енді, осы жануарға қыруар күтім керек, мезгілінде жемдеу, баптау, тарау, сылап-сипау, емдеу, бәйгеге қосу және т.с.с. Бұл жануарды күтіп-баптау еңбекқорлықты, сабырлықты, ақылды

кажет етеді. Ертеде мың жылқы бір үйір болып есептелген, қазір олай емес. Қазір елу жылқыны, жүз жылқыны бір үйір деп айта салады.

1929-1933 жж. арасында Қазақ жеріне басшы болып И. Голощекин деген жауыз келеді де, өзімен бірге ашаршылық пен жұтты ала келеді. Ол «Асыра сілтеу болмасын, аша тұяқ қалмасын» деген жарлық шығарады. Сол кездері кедей деген қазақтың шамамен 50 қойы, бес сиыры, екі жылқысы болған екен. Ал, бай-бақуатты қазақтардың малының есебі болмаған, ұсақ мал мен ірі қараны айтпағанда, оншақты, тіпті одан да көп үйір жылқылары болған. Бағып-қағу мен мал басын көбейтудің қиын екенін жоғарыда айтып кеттік. Сондай байлығы бар қазақ оспадар жарлыққа қалай шыдап отыра алсын! Сөйтіп, 1930-40 жж. арасында 3 млн. қазақ қырылады, ол сол кездегі қазақтардың жартысы болатын. Мінеки, Сүгір атамыздың бір ғана күйінің атынан жас ұрпақ мол тағылым мен тәрбие ала алады.

Демек, біз жылқы малы мен күй өнерінің арасындағы тығыз байланысты көріп отырмыз. Бұл біздің ата-бабаларымыздың бай-бақуатты болғанын көрсетіп тұр, және де ұлтымызға деген мақтаныш сезімін ұялатады.

2. «Ақсақ құлан» күйі. Қазақ күйлерінің аттарында «ақсақ» сөзі жиі кездеседі. «Ақсақ құлан», «Ақсақ құла», «Ақсақ киік», «Ақсақ тоқты», «Ақсақ қаз» және т.с.с. Қазақ халқының ауыз әдебиетінде Қорқыттың қобызын көру үшін Арқадан жолға шыққан қырық қыз туралы аңыз бар. Қырық қыздың біреуі ақсақ болады. Сыр бойына сол ақсақ қыз ғана жетеді. Қалған отыз тоғызының ажалы жол азабынан, ит-құстан, ыстық-суықтан, желден, басқа да табиғи апатынан жетеді.

Қазіргі Қызылорда облысы, Қармақшы ауданында, Сырдария өзенінің жағасында орналасқан Қорқыт кесенесінің маңында «Ақсақ қыздың» моласы тұр.

Бұл жерде айтылатын бір әфсана бар. Адамның төрт құбыласы түгел болмайды. Егер түгел болса, адам құдайды ұмытып кетеді, өзін өлмейтіндей көреді. Зағип жанды көргенде көздің қадірін білу, шолақты көргенде екі қолдың қадірін білу керек. Бейіттерде жазылған «Біз сендердей болғанбыз, сендер де біздей боласындар» деген жазу ел аузында қалған көне сөздердің бірі болып есептеледі. Адам өзінің ажалды екенін түсініп, біліп жүргені абзал. «Ақсақ» сөзінің мағынасын да осы ойдың төңірегінен іздеген дұрыс деп ойлаймыз.

3. Қорқыттың күйі «Башпай».

«Бұл күй – Қорқыттың өлер алдында шығарған соңғы күйі» дейді халық. Қорқыттың аяғы байқамай қарындасына тиіп кетеді. «Мені көмгенде, башпайымды далаға шығарып көміндер, ит-құс жеп кетсін» деп Қорқыт өле-өлгенше өзін кінәлі санап өткен екен дейді [3].

Бұл жерде біз қарындасқа деген ізгі құрметті көреміз. Ал, қарындасқа құрмет деген сөздің қасында ана, әже, әпке, жеңге, жар, қыз, құдағай, құдаша, жалпы әйел затына деген құрмет көрініп тұр.

4. Құрманғазы «Кісен ашқан».

Бұл күйдің атымен Құрманғазы атамыз кейінгі ұрпаққа ой тастап кеткен. Күй атасы «Менің қолым мен аяғымда кісен бар, біз орыс империясының боданымыз. Бодандықтан бостандыққа жету керек. Кісенді ашыңдар, болашақта қазақ тәуелсіз ел болу қажет, осы күйді тыңдай отырып, қазақ халқының басынан өткерген тағдыр-тауқыметін біліп жүріңдер, егемендікке ұмтылыңдар» деп айтып тұрғандай.

5. Құрманғазы «Қызыл қайың»

Құрманғазы түрмеден қашып келе жатады да, үлкен қызыл қайыңды көреді. Қайыңның түбіне барып тығылады, қуғыншылар көрмей, өтіп кетеді. Үйіне аман-есен келген соң «Қызыл қайың» деп күй шығарады. Күй тек бір ағашқа арналған деп айтсақ, ол саяз ойлау болар еді. Атамыз қазақтың тау-тасы, ағашы, өзен-көлі, жалпы қазақ даласының табиғатына риза болып тұр. «Мені орыс қуғыншыларынан қорғап қалған қазақтың бай табиғаты» деп айтқысы келгендей әсер қалдырады.

6. Құрманғазы «Аман бол шешем, аман бол»

Күйші күйін анасына арнаған. «Жұмақтың кілті ананың табанының астында» дейді дана халық. Күйдің атына жете мән бере отырып, жас ұрпаққа ананы сыйлауды, құрметтеуді үйрету әр саналы, тәрбиелі азаматтың парызы дер едік [4].

7. Халық күйі «Нар идірген»

Бұл күй әр өңірде әр түрлі нұсқада тартылады. Тарихын қысқаша айта кетейік. «Бір байдың түйесінің ботасы өліп, иімей қояды. Бай күй тартып, идірген өнерпазға қызымды беремін дейді. Сол жиынға бір шал, бір жігіт, бір жас бала келеді. Үшеуі кезекпен күй тартады. Шал өз күйімен нарды идіріп жібереді. Шалға тигісі келмеген қыз түйенің желінін қысып ұстап, кезек жігітке келгенде сауа бастайды. Жас бала қызға қолым жетпеді деп өкініп күй тартады».

Осылай «Шалдың тартқаны», «Жігіттің тартқаны», «Баланың тартқаны» деген атпен «Нар идірген» күйі ел құлағында қалды. Жоғарыда айтып кеткендей, бұл күй өнері мен жан-жануардың байланысын көрсетеді, әрі домбыра аспабының қасиетін аша түседі.

8. «Аққу» күйі.

Бұл киелі құсқа арнап күй шығармаған күйші кемде-кем. Аққу сыңарынан айырылғанда, өзін биіктен жерге тастап өлтіреді екен. Бұл күй адамдарға «тату болындар, махаббаттарың мәңгі болсын, бір-біріңнен айрылмандар» деген ізгі ой тастайды.

9. Сейтектең күйі «Заман-ай».

Күй 1915-16 жж. шыққан. Бірінші дүниежүзілік соғыс жүріп жатқан кез болатын. Орыс әскерлері қазақ даласына келіп, зорлықпен ер адамдарды окоп қазуға деген желеумен айдап алып кетіп жатады. Қазақ халқының басына түскен сол зұлматты көзімен көрген Сейтек «Заман-ай» деп, зарланып күй шығарады. Бұл күйді күй - жоқтау деп айтуға болады.

Біз аз ғана мысал келтірдік. Енді, «Күй» сөзінің этимологиясына да бір тоқталып өтейік. Қазақ жағдай сұрасқанда «Күйлі-қуатты барсыз ба?» немесе «Көңіл күйіңіз қалай?» дейді. Демек, «күй» сөзі тек бір адамның ғана емес, бір отбасының, бір ауылдың, бір өңірдің, жалпы бүкіл халықтың көңіл-күйі, тұрмыс-тіршілігі деп түсінген жөн. Жоғарыда айтылған он мың күйдің атына шолу жасай отырып, талғампаз тыңдарман қазақ ұлтының терең тарихымен таныса алады.

«Өткенге топырақ шашсаң, болашақ сені таспен атады» дейді данышпан қазақ. Біз қазақтың күй өнері арқылы келер ұрпаққа оң тәрбие бере алсақ, біздің болашағымыз да жарқын болары сөзсіз. Тәрбиелі ұрпақ қана елімізді ұшпаққа шығара алады. «Ұлт тәрбиесі – ұлттық өнерде» дегенді астын сызып айтқымыз келеді.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. kaztag.info/news/detail.php?ID=322764
2. Сейдімбек А. «Күй-шежіре». – Алматы, 1992. – 14 бет.
3. Қоңыратбаев Ә., М. Байділдаев «Қорқыт ата кітабы». – Алматы, 1986
4. Жұбанов А. «Құрманғазы күйлері қалай шыққан». – Алматы, 1993

ӘОЖ: 78:004

МРНТИ: 18.41

А.Б. Рузденова¹

¹ ҚазМемҚызПУ магистранты, Алматы қ., Қазақстан

МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН КОМПЬЮТЕРЛЕНДІРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Аңдатпа

Мақалада музыкалық-компьютерлік технологияларды музыканы оқыту саласында қолдану ерекшеліктері және олардың маңыздылығы қарастырылады. Музыкалық-компьютерлік технологиялардың музыкалық білім беруде маңыздылығы және осы уақытқа дейін олардың дамуы және қалай қолданып жүргені талданған. Бүгінгі күні нота редакторлары бағдарламаларының көмегімен ноталық мәтін құру ерекше орын алады. Оларды орындауда бірнеше талаптар ұсынылады. Нота редакторлары бағдарламаларының тәжірибеде қолдану атқарушы қызметінің техникалық компонентін автоматтандыру арқылы, ол іс жүзінде орындаушы авто сүйемелдеу функциясының арқасында ойнау үшін үлкен еркіндік береді. Компьютер, көптеген музыкалық пәндер үшін библиографиялық және энциклопедиялық мәліметтердің құнды көзі болып табылады. Ол сондай ақ тележабдықтарды қолдану арқылы «жаттықтырушы» қызметін де атқарады. Компьютерлік технологиялар уақытты тиімді пайдалануға, студенттердің шығармашылық әлеуетін асыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, оқушының қажеттілігін қанағаттандырып қана қоймай, музыкалық логикалық дамуына өз үлесін қосатыны негізделген.

Түйін сөздер: музыкалық-компьютерлік технологиялар, музыкалық редактор, музыкалық компьютерлік синтезатор

Аннотация

А.Б. Рузденова¹

¹ магистрантка КазГосЖенПУ, г. Алматы, Казахстан

ВАЖНОСТЬ КОМПЬЮТЕРИЗАЦИИ В СИСТЕМЕ МУЗЫКАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В данной статье рассматриваются особенности и важность музыкально-компьютерных технологий в области музыкального образования. Проанализированы важность применения музыкально-компьютерных технологий, истории развития по мере их использования. В настоящее время с помощью программы нотных редакторов создаются нотные тексты. При выполнении компьютерных технологии предложены несколько требований.

Применение на практике программ нотных редакторов позволит автоматизировать технических компонентов и исполнитель с помощью автоисполнения получит свободу при исполнении. Компьютер для многих музыкальных дисциплин является ценным источником информации как библиографической, так и энциклопедическими. Он также с помощью телеоборудования играет роль как "тренера". Компьютерные технологии позволяют эффективное использование времени и увеличат творческий потенциал студентов. Вместе с тем, это поможет исполнителю удовлетворить свои потребности, а также позволит музыкально логического развития.

Ключевые слова: музыкально-компьютерные технологии, музыкальный нотный редактор, музыкально-компьютерный синтезатор

Abstract

A.B. Ruzdenova¹

¹ master's student, Kazakh State Women Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

IMPORTANCE OF COMPUTERIZATION IN THE SYSTEM OF MUSIC EDUCATION

This article examines the features and importance of music and computer technology in the field of music education. The importance of using music and computer technology, the history of development is analyzed. Currently, with the help of the program of the musical editor is created the note texts. There are several requirements are imposed. The use of music editor programs in practice will allow to automate technical components and the performer will have freedom to execute with the help of auto-performance. The computer for many musical disciplines is a valuable source of information both bibliographic and encyclopedic. He also plays a role with the help of teleequipment as a "coach". Computer technologies allow the effective use of time and increase the creative potential of students. In the meantime, it will help the learner to satisfy his needs, and will also allow musical logical development.

Keywords: musical computer technologies, music notation editor, musical computer synthesizer

Музыкалық компьютерлік технологиялары термині қазіргі таңда кеңінен қолданылады. Ол XX ғасырдың соңында ғылыми және ғылыми-технологиялық революцияның нәтижесінде пайда болған жаңа құбылыстардың тұтас жиынтығын білдіреді. Термин музыка саласының түрлі бағыттарында қолданылады. (мысалы нота жазу және музыкалық орындау; нота жазу және дыбыс жазу). Музыкалық компьютерлік технологиялар – компьютердің қолдануымен музыкалық материалды дамыту, түрлендіру, жүзеге асыру арқылы жүзеге асырылады. Музыкалық компьютерлік технологиялардың арқасында бар алуан түрлі және үнемі компьютерлік нысандарды жаңартылады, шығарған музыка, жазу, өңдеу, өзгертуге мүмкіндік береді, дыбысты іске асыру жеке тыңдау үшін орындауға және жалпылама аудио жазбалар түрінде, мультимедиялық аудиовизуалдық өнімдері түрінде жүзеге асырылады. Бұрын-соңды болмаған технологиялық мүмкіндіктер тарихи қалыптасқан музыкалық өндірістің және олардың функцияларын оңтайландырып, дәстүрлі кәсіби музыкалық бағытты өзгертіп, жаңа бағыт туындайды [1].

Ең алдымен қазіргі заманғы компьютерлік құралдарды ерекшеліктеріне қарай аппараттық және бағдарламалық, екіншіден- әмбебап және арнайы деп бөлуге болады. Аппараттық құралдар электронды және механикалық компонентін білдіреді. Бағдарламалық – компьютерлік бағдарламалардың мәтіні. Әмбебап құралдар тек қана музыка емес басқа да компьютерлік жұмыстарды орындауға бағытталған қажетті компонент болып табылады [2].

Нақты музыка құралдары тек музыкада қолданылады.

Әмбебап құралдары ретінде компьютер, компьютерлік платформа және операциялық жүйені қараймыз. «Персоналды компьютерлер» XX ғасырдың 80-ші жылдары пайда болды. Персоналды компьютерлер өзінің әмбебаптылығымен жалпы қолданушыларға түрлі салаларда, оның ішінде музыка саласында да технологиялық серпінділік берді.

Заманауи компьютердің компоненттерін атап өтейік:

- орталық процессор;
- келісімді блок («аналық плата» аталатын);
- есептеулердің нәтижелері мен мәліметтер, бағдарламалар сақталған электрқуатына тәуелді және электрқуатына тәуелсіз жады;
- деректерді енгізу құралы
- деректерді шығару құралы
- компьютерлердің тікелей байланыс құралдары
- ақпарат тасушылар.

Музыкалық компьютерлік бағдарламалармен жабдықталған қуатты персоналды компьютер және музыкалық персоналды компьютер (МПК), студенттердің творчестволық қабілеттерін дамытуға арналған құрал ретінде үлкен қызығушылық танытады [3].

Музыкалық-компьютерлік шығармашылықтағы жаңа бағыт келесі қызмет түрлерін қамтиды [4]:

1) өңдеуші бағдарламаларда жұмыс жасау;

2) музыкалық дизайнерлер бағдарламаларына негізделген композиция, сондай-ақ MIDI-редакторлар бағдарламалары және бағдарламалық-аудио редакторы;

3) нота редакторлары бағдарламаларының көмегімен ноталық мәтін құру;

MIDI «Musical Instrument Digital Interface» ағылшын сөздерінің аббревиатурасы болып табылады және «электрлі музыкалық аспаптарға сандық ақпаратпен бөлісу әдісін білдіреді» және «электронды музыкалық аспаптар арасындағы деректермен алмасу стандарты»

Аудиофайл – бұл, әдетте, музыкалық дыбыстың нақты компьютерлік жазбасы, немесе акустикалық тербелістердің компьютерлік бекітуі.

Аудиоредактор – бағдарламалары аудиофайлдардың компьютерлік өңдеуі үшін кең мүмкіндіктерін ұсынады.

Бұл – компакт-дисктердің музыкалық персоналды компьютермен (МПК) бірігуі, музыка педагогтары мен білім алушыларға түрлі музыкалық ақпараттарды өңдеуді қолжетімді етеді (аудио, видео, графикалық және т.б.)

Мұндай технология, мысалы, қандай да бір музыкалық шығарманы тыңдап қана қоймай, сондай-ақ сол шығарманы орындаудағы үздік, көрнекі өкілдердің орындау ерекшеліктерін салыстыруға болады.

Бұл педагог-орындаушылар, сол сияқты музыка тарихының педагогтары үшін көп мүмкіндіктерді ашады: орындауды суреттейтін сөздік қиын сипаттама орнына аудиомәлімет келеді, оны бірнеше рет шексіз ойнатуға болады.

Электронды ақпарат алмасу оқытушылар мен студенттер арасында сындарлы диалогқа ынталандырады: (Mail, Yandex, Google және басқа да.) іздеу жүйелері концерттік орындауларды тыңдауға, бейнероликтерді демонстрациялауға кең мүмкіндік береді.

Композициямен қызығушылығы бар немесе композиторлық бөлімдерде кәсіби білім алушы студенттерге өздерінің алғашқы жазған шығармаларымен (немесе дыбыс жазбаларымен) көптеген аудиторияларда интерактивті бөлісуге, сондай ақ қызықты шығармашылық табыстарына кәсіби баға алуға кең мүмкіндік бар.

Музыкалық-компьютерлік технологияларға қатысты әдістемелік ұсыныстар төмендегілерден тұрады:

1) алған білімі мен дағдысын компьютерлік аранжировканы меңгеруде қолдану (оқытушы. И.Н. Третьяков);

2) алған білімі мен дағдыларын синтездеу, музыкалық фрагменттерді өңдеу және компьютерлік анализ жасауда қолдану (доц. С.А. Филатов);

3) шығармашылық педагогика арқылы шығармашылық қабілеттерін дамыту (мысалы, музыкалық-компьютерлік технологиялар негізінде студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстар жүргізуде қолдау)

Компьютерлік бағдарламалар сондай-ақ аспапта ойнауды үйретуде, музыкалық есту қабілетін дамытуда, музыкалық шығармаларды тыңдауды өткізуде, әуенді теруде, аранжировкада, импровизацияда, нота мәтінін теруде және өңдеуде қолданылады. Компьютерлік бағдарламалар аспаптың диапазонын анықтауға, орындаушының өте еркін орындауын, штрихтар мен динамикалық бояуларды орындауын, артикуляция және т.б. мүмкіндік береді. Сондай ақ компьютер «оркестрмен» шығарманы жаттауға мүмкіндік береді. Ол сонымен қатар дирижерлауда «жаттықтырушы» (тележабдықтарды қолдану арқылы) қызметін де атқарады. Компьютерлік бағдарламалар музыка тарихы курсына әуеннің (тақырыптың) музыкалық-есту талдауын жасауға мүмкіндік береді. Компьютер, көптеген музыкалық пәндер үшін библиографиялық және энциклопедиялық мәліметтердің құнды көзі болып табылады. Компьютерлік презентациялармен кең тараған жобалық тапсырмалар, иллюстрацияларды (материалды) анағұрлым анық ұсынуға мүмкіндік береді. Білім беруде жаңа ақпараттық технологияларды енгізу, қалыптасқан ұйымдық нысандары мен оқыту әдістерін анықтайды.

Музыкалық редактор сияқты, музыкалық компьютерлік синтезатор да орындаушылық қызметінің жаңа технологиясын ұсынады.

Атқарушы функцияларының бір бөлігін, атап айтқанда, оның қызметінің техникалық компонентін автоматтандыру арқылы, ол іс жүзінде орындаушы актінің бір сыбайласы болып, музыка және, негізінен авто сүйемелдеу функциясының арқасында ойнау үшін үлкен еркіндік береді. Сонымен қатар, оқытушының қажеттілігін қанағаттандырып қана қоймай, сонымен қатар музыкалық логикалық дамуына өз үлесін қосады.

Музыкалық редакторлардың түрлі деңгейдегі және сатыдағы көп мөлшерде түрлері бар: қарапайым түріне бір дауысты музыкалық редактор сияқты бағдарламаны жатқызуға болады, Новокузнецк

мемлекеттік педагогикалық институтының информатика және техникалық есептегіш кафедра қызметкерлері О.А. Соседко, С.П. Полозов және М.С. Можаровтармен жасалған, бес дауысты Musikal Editor (Dialogue, Rust.), М.И. Глинка атындағы Новосібір мемлекеттік консерваториясының жанындағы Новосібір компьютерлік зертханасында әзірленген жеті дауысты MUSAGED, MIDIGED и TRANS, орташа, әуесқойларға – Ballade (Dynaware), Cubase (Steinberg), Encore (Passport Designs); кәсібилерге – Cakewalk (Twelve Tone Systems), Digital Orchestrator Voyetra (Technologies), Finale (Coda Musik Technologu), Logic Audio (Emagic), Master Trecks Pro (Passport Designs), MIDI Orchestrator (Voyetra Technologies), Studio 6 (Midisoft) және Vision (Opcode Systems). Осы аталған бағдарламалардың барлығында музыкалық ақпараттардың кіріс және шығысының дәстүрлі әдістері қолданылады. Шығармашылық Makin Musik (М.Субботник), нота сауаты жоқ, музыкалық шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған бағдарламасында, музыкалық мәтінді электрқабылдағыш сым желісінде орналасқан құстар арқылы, суреттер салумен және басқа да әдістер арқылы жеткізуге болады.

Оқыту бағдарламаларында келесі талаптар қойылады:

1. Оларда белгілі дидактикалық принциптер – мазмұнның ғылымдылығы, оның түсінікті болуы, оқушының ойлау қабілетінің сергектігі, қарапайымнан қиынға бірте-бірте түсу, оқушының қатесін түзеу.
2. Методикалық кеңеспен көмектесудің өзгермелі деңгейі. Басында кеңестердің көп болуы, оның бірте-бірте материалды меңгергеніне қарай азаюы.
3. Үйретілген материалды бекіту үшін оқу тапсырмаларын белсенді қодану. Оқу процесіне алған ақпаратты оқушы оқу тапсырмаларын орындаған кезде қолданбаса, оны ұмытып қалады.
4. Оқу материалы анық та түсінікті жазылуы керек, бағдарлама оқушыны қызықтыру керек. Бағдарламамен біржақты жұмыстану, пікірталастың жоқтығы жалықтырып жіберуі мүмкін.
5. Мектепке арналған бағдарламалар шағын бөлшектерге бөлінген фрагменттік түрде, әр түрлі фарианттарды, яғни оқытушы әр оқушымен жеке немесе бүкіл сыныппен де жұмыс жасауына мүмкіндік беретіндей болуы керек.
6. Бағдарламаны таңдағанда оқытушы жұмысының қиындығы жаңа тақырыпты түсіндіру емес, оны меңгертіп, бекіту екенін ескеру керек. Бір типтегі тапсырмалар орындату, қайталай беру, бір ережені қолдана беру оқушыларды жалықтырады. Міне, тап осы сәтте бағдарлама мұғалімге көп көмегін тигізуі тиіс.
7. Пайдаланушының интерфейсі өте қарапайым болуы керек, өйткені компьютер оқушыны сабақтан басқа нәрсеге алаңдатпауы тиіс. Текст материалының жазуы үлкен әріптермен жазылып, оңай оқылуы тиіс.
8. Оқыту бағдарламасының оқытушы үшін әрбір оқушының жұмысының хаттамасын, яғни қорытындысын экранға немесе принтерге шығаруға мүмкіндігі болуы тиіс.
9. Сонымен қатар бағдарламада қатені анықтау және түзеу принципі жүзеге асу керек. Оқытудың қарапайым түрінде, мысалы оқушы өз жұмысының қатесін көп уақыт өткеннен кейін біледі. Бақылау жұмысы өткеннен кейін де оқушы сол қатені бірнеше рет қайталауы мүмкін. Ал мұнда ол қатесін бірден түзетеді.
10. Оқу бағдарламасын таңдағанда педагогтардың да жағдайы ескерілуі қажет. Олардың көбі компьютермен жұмыс жасауға арналмаған бағдарламамен жұмыс істеп жүр. Бұл жағдайда компьютерлік бағдарлама оқытушының оқу жоспары мен бағдарламасын, сабақ беру методикасын түпкілікті өзгертуге әкеліп соқпауы керек. Бұл жаңалық тек оның сабақтың классикалық түріндегі стандартты бағдарламамен жұмысына көмектесіп, жеңілдетуі тиіс.

Қазіргі заманғы жаңа әдістер, жеке-бағдарланған және дамыта оқыту, оқу-тәрбие жұмыстарының барлық сатыларын нығайту, оның тиімділігін және сапасын арттыру мақсаттарын жүзеге асыруға негізделген. Жаңа технологияларды оқу процесінде қолдану, нақты-бейнелі және теориялық ойлауды, студенттердің шығармашылық, интеллектуалды әлеуетін дамытуға оң әсерін тигізеді. Музыкалық білім жүйесіндегі компьютерлік технологияларды дамыту болашаққа қажетті және маңызы мол. Компьютерлік технологияларды дұрыс және жүйелі пайдалану, студенттерге, оқытушыларға, зерттеушілерге уақытты тиімді пайдалануға, шығармашылық әлеуетін іске асыруға мүмкіндік береді.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1 Бекенова Д.У., Мухатаева Ж.А. Информационные технологии в музыкальном образовании [Текст] // Актуальные задачи педагогики: материалы III Междунар. науч. конф. (г. Чита, февраль 2013 г.). – Чита: Издательство Молодой ученый, 2013.

2 Стражникова Татьяна Ивановна, *Современные технологии обучения в музыкальном образовании*, Научный журнал КубГАУ, №84(10), 2010 <http://ej.kubagro.ru/2012/10/pdf/56.pdf> УДК 37:001.12/18

3 Романенко, Л.Ю. *Музыкально-компьютерные технологии в школе цифрового века* / А.М. Воронов, И.Б. Горбунова, А. Камерис

4 Горбунова И.Б. *Музыкально-компьютерные технологии в подготовке педагога-музыканта* // Проблемы музыкальной науки. 2014. № 3 (16). С. 5–11. Горбунова И.Б., Камерис А. *Концепция музыкально-компьютерного образования в подготовке педагога-музыканта* : монография. – СПб., 2011. – 115 с.

УДК 373.1.02.
МРНТИ 14.25.05

Ж.Р. Жармағанбетова¹

¹ аға оқытушы, магистр, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты, Арқалық қ., Қазақстан

МУЗЫКА АРҚЫЛЫ БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ҰЛТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа

Мақалада жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру барысында бүгінгі өркениетті дүниеде болып жатқан өзгерістерді ескеріп отырумен қатар, өз халқының ұлттық мәдени-тарихи, әлеуметтік жағдайына мән беу қажеттілігі айтылған. Бастауыш сынып оқушыларына музыка арқылы ұлттық тәрбие беру жолдары жан-жақты қарастырылған. Осы мәселе жөнінде ағартушы ғалымдардың ой-пікірлері мен тұжырымдарына сараптама жасалған.

Балалардың ұлттық тәрбиесіне негізгі бағыт беретін өнердің бірі – музыка өнері жайында мәліметтер беріліп, мектеп бағдарламасындағы фольклорлық шығармалардың тәрбие беруде маңыздылығы жөнінде жазылған.

Бастауыш сыныптардағы музыка сабағы тақырыптарына сараптама жасалып, олардың мазмұнының сан алуандығы, оқушылардың өз ана тілінің құдіреттілігін, өз халқының дәстүрін, ұлттық мәдениетін, табиғат, оның байлықтарын, қоғамдағы гуманистік өзгерістерді тануына жол ашады деп қорытынды жасаған.

Кілттік сөздер: Ұлттық тәрбие, музыка өнері, ұлттық мінез-құлық, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, ұлтжандылық, музыканы қабылдау, музыкалық тіл.

Аннотация

Ж.Р. Жармағанбетова¹

¹ старший преподаватель, магистр, Аркалыкский государственный педагогический институт имени И.Алтынсарина, г.Аркалык, Казахстан

ОСНОВЫ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ ЧЕРЕЗ МУЗЫКУ

В этой статье обращено внимание на национальное культурно-историческое социальное положение народа, где в процессе образования и воспитания молодого поколения учитываются изменения происходящие в цивилизованном мире. Комплексно рассмотрены пути национального воспитания через урок музыки у учащихся начальных классов. Свою мысли и заключение по данной проблеме высказывают ученые и просветители. Написана важность передачи воспитания к фольклорным произведениям в школьной программе которая рекомендуется как основное направление национального воспитания детей, где передается информация об искусстве музыки.

Синтезируются темы музыки в начальных классах, разнообразие их содержания, обсуждаются выводы в том, что открывается дорога познания, гуманистические изменения в обществе, величие родного языка, традиции национальная культура, ее богатства.

Ключевые слова: Национальное воспитание, искусство музыки, национальный характер, обычай, традиции, любовь к нации, восприятия музыки, музыкальный язык.

Abstract

Zh.R. Zharmaganbetova¹

¹Senior Lecturer, Master of pedagogical Sciences, Arkalyk State Pedagogical Institute named after I.Altynsarin, Arkalyk, Kazakhstan

BASIC OF PEDAGOGICAL NATIONAL EDUCATION OF PUPILS IN FORMS THROUGH MUSIC

This article pays much attention to the national, culture – historical and social state of the people where in the process of educating and training younger generation changes in civilized world are taken into consideration. The ways of national education are examined through music classes at primary school. Basic of pedagogical national education of pupils in forms through music. This article is decaled with the educational meaning of vocal song of Kazakh people. Scientists and educators are also concerned with this problem, because children get information about art of music through folklore art. Traditions of national culture lead pupils to their cognition of the world and the language they speak.

Key words national upbringing, art of music, national character, customs and traditions, love for the nation, reception of music, music language

Жас ұрпаққа білім мен тәрбие беру барысында бүгінгі өркениетті дүниеде болып жатқан өзгерістерді ескеріп отырумен қатар, өз халқының ұлттық мәдени-тарихи, әлеуметтік жағдайына назар аудару қажет. Мұндай жағдай басшылыққа алынған жерде, ұлттық мектептің мақсаты адамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына дарытқан парасатты тұлғаны тәрбиелеу болып шығады.

Бұл мәселе Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында білім беру жүйесінің басты міндетінің бірі ретінде көрініс тапқан. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасының бұл заңында: «Ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» керектігі белгіленген [1,12 б.].

Қазіргі оқушылардың өмірлік ұстамдары мен бағыттары бұрынғыдан мүлдем өзгеше екендігі ақиқат. Сондықтан да олардың тәрбиесінде ғаламдану дәуірінің идеяларына түбегейлі еніп кетпейтіндей, дәлірек айтқанда, «жаңаға бет бұру – өткенді ұмыту» еместігін растайтындай тәрбие беру, яғни оқушыларды елін, жерін, туған Отанын, тілін сүйуге тәрбиелеудің қажеттілігі туындайды.

Қазақ халқының ұлттық дүниетанымын, сана-сезімін, адамгершілік, ізгілік сапаларын балалардың бойына сіңіру үшін бастауыш сыныптан бастап оқушылардың ұлттық тәрбиесін қолға алу, оның теориялық негіздерін айқындау және іс-тәжірибеде іске асырылуын қамтамасыз ету педагогика ғылымының көкейкесті мәселесі болып табылады.

Жас ұрпақтың санасын шыңдауға қызмет ететін білім жүйесін қалыптастыру сол ұлттың төл болмысымен санасу арқылы жүзеге асырылған жағдайда ғана ұлттық тәрбие тағылымдары, даналық ойлары, музыкалық мұралары жас буынның рухына негіз болып қаланып, болашаққа бағыт жасап, ұрпақтар арасында сабақтастық үзілмейді.

Әсіресе, «Өнер алды – қызыл тіл», «Жер астында жатқанды – қазбай жатып тіл табар» деп саналы сөзді сары алтыннан артық бағалаған халқымыз тілді тәрбиенің пәрменді құралы, ақыл ойдың асыл қоймасы деп таныды. Қазақтың айтыс өлеңдерінде, терме толғауларында, бесік жырларында, ертегі аңыз әңгімелерінде, мақал-мәтел, накыл сөздерінде ел тағдыры, келер ұрпақ қамы, бас бостандығы, адамгершілік, ар-ождан мәселелері жан-жақты сөз болып, дидактикалық ақыл-өсиет, насихат түрінде айтылып, жастарға өнеге айту, тәлім тәрбие беру көзделеді.

А.Байтұрсынов өз еңбектерінде қазақ балалар фольклорының «өтірік өлең», «жұмбақ», «жаңылтпаш», «жарапазан», «бесік жыры», «бала уату», «тұсау кесу» тәрізді жанрларының мәнін түсіндіре келіп, олардың тәрбиелік мәнін ашып көрсеткен. А.Байтұрсынов ұғымында білім – біліктілікке жеткізер баспалдақ ғана, ал біліктілік дегеніміз білімнің жеткілікті ғана емес, сол білімді іске асыра білу дағдысы [2,318 б.].

Мектеп оқушыларының оқыту, тәрбие мәселелеріне арнайы көңіл аударған қазақ әйелдерінің арасынан әлеумет өмірінде алғаш көрінген ұлт жанашыры Нәзіпа Құлжанова болды. Ғалым 20-ғасырдың өзінде-ақ бастауыш сынып және мектепке дейінгі балалардың психологиялық ерекшеліктерінің байланысын анықтап, ұлттық дүниетанымының қалыптасуын жүйеледі [3,8 б.].

М.Жұмабаев кезінде қазақтың ұлттық мектебі қандай болуы керектігі жайлы ғылыми-педагогикалық терең пайымдау жасаған. «Қазақтың тағдыры, келешегі, ел болу да – мектептің қандай негізге құрылуына барып тіреледі. Мектебімізді сау, берік һәм өз жанымызға қабысатын, үйлесетін негізге құра білсек, келешегімізге тайынбай-ақ серттесуге болады. Сондай негізге құра алмасақ, келешегіміз күңгірт» – дей

келе... «Әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлт тәрбиесі мен тәрбие қылуға міндетті», деп ұстаздарға биік талап қойған [4, 23 б.].

Қазіргі педагогика ғылымы саласында жас ұрпақты халық музыкасы арқылы ұлттық рухта тәрбиелеу мәселесі жан-жақты да терең зерттеле бастады. Бұл орайда С.А. Ұзақбаева, М.Х. Балтабаев, Т.Қышқашбаев, Р.К. Дүйсенбінова, Ж.М. Ақпарова, Е.Қозыбаев т.б. еңбектерін атап айтуға болады.

Балалардың ұлттық тәрбиесіне негізгі бағыт беретін өнердің бірі – музыка өнері. Бұл өнер түрі қоғамдық формациядағы халықтың тұрмысын, саяси хал-жағдайын, іс-әрекетін, мінез-құлқын тереңірек, көркем түрде түсінуге жол ашып, адам баласын алуан түрлі біліммен қаруландырады, адам жанын нәзік сезімдерге бөлейді.

Музыка адам өмірінің алғашқы күндерінен бастап-ақ әсер етеді. «Бесік жыры» орындалғанда нәресте тынышталады, ал сергек «Марш» орындалса өзгеше нысан байқалады, қимылы жиілейді. Бұл сияқты эмоциялық әсер нәрестені ерте бастан-ақ музыкаға баулуға, эстетикалық тәрбиенің белсенді көмекшісі етуге мүмкіндік береді.

Қазақ халқының ежелден қалыптасқан шығармашылық өнерінде тұрмыс-салт, театр, шешендік өнер, би мен ән-күй бір-бірінен бөлінбей, біртұтас күйінде көрінеді. Өнер шығармаларында адам тәрбиесі, қоғам мәселелері елеусіз қалмай, жырланып, насихатталып келген. Халық даналығынан туындап отырған өнер шығармалары – жас ұрпақты тәрбиелеу үшін қажет болған ұлттық тәрбие негіздері. Жеткіншек жас буынды шешен сөйлеуге тәрбиелеу, саз аспаптарында ойнап, ән-күй сайысына қатыса білуге үйрету сияқты тәрбие көздері халық өмірінде үлкен орын алып таралып отырған. Музыка өнерінің тәрбиелік мәніне ертеден көңіл бөлінгенін бізге жеткен көне мәдениет жазбаларынан байқауға болады («Тотынама» ертегілері, «Кабуснама» тәрбиелік ой жинағы, т.с.с.). Жеткіншек ұрпақтарды туған елін, жерін сүйуге, мәдениетін, өнерін эстетикалық тұрғыда сезіне білуге, ізеттілік, парасаттылық, адамгершілік сияқты қасиеттерге тәрбиелеуде тақпақ сазды (речитативті) терменің маңызы зор.

Музыкалық тәрбие – адам баласының музыкалық мәдениетін, музыкалық ынта-қабілетін нысаналы және жүйелі дамыту, оның бойына музыкаға тебіреніп, елтіп, толғана білуді, оны түсінуді қалыптастыру мақсатын көздейді. Ол жасөспірімдерге әсер ете отырып, баланың рухани жан дүниесін байытады, өркениеттілігін қалыптастырады, дүниетанымдық көзқарастарын өсіреді.

Дәстүрлі философиялық толғау Асан Қайғы творчествосымен байланысты. Ел қамын ойлап, толғауларында дүниеде не жақсы, не жаман деген ұғым төңірегінде философиялық пікір тастаушы Асан Қайғы ой пікірлері оқушылар үшін мән-мағынасы жойылмаған дидактикалық қасиеті күшті тәрбиелік құрал. Халық қамын жеген, берекелі бірлікке, достыққа шақырып, сөз маржанын тізбектеп, терең ойды топшылаған Асан Қайғы: Таза мінсіз, асыл сөз, ой түбінде жатады, ой түбінде жатқан сөз, шер толқытса шығады, – деп толғана келе көрнекті ойдың адам сезімі мен көңіл-күйіне байланысты туатынын қорытындылап, философиялық тұжырым жасаған.

Оқушылардың сана-сезімін, ұлттық дүниетанымын дамытуда Бұхар жырау, Базар жырау, Жиенбай жырау, Тұрмағанбет Ізтілеуұлы, Нұртуған Кенжеғұлұлы, Нартай Бекежанұлы шығармашылықтарында кездесетін ұлағатты, ойлы ғибратты сөздердің орны ерекше.

Жалпы, педагогикада тұлғаны тәрбиелеу болса, термеде де дәл осы міндеттер тоқтаусыз қозғалады, яғни өсиет, нақыл сөздер тәрбиенің сан түрлі қырларын келер ұрпаққа жүктейді, жастарды еңбек сүйгіш, өнегелі, өнерлі, арлы азамат болуға үндейді.

Терме жанрының тәрбиелік мәніне тоқтала кетсек терменің басты міндеті – елге ізгі ұғымдарды тарату, халықты тарихтың тағлымы арқылы рухани жетілдіру, әрі эстетикалық ләззат беру. Терме өнерінің көркемдігі кемел, ғибраттылық қуанышы мол, асқақ та әдемі. Ерекше сүйкімді, тыңдаушының құлағын елітіп, жүрегін билейтін сазы, әуені, өздеріне лайық мақамы мен ырғағы бар. Өзінің халыққа ерекше ұнамдылығымен, өткен өмірдің көркемдік даналығын сол таза күйінде бүгінгі қауымға жеткізуге мүмкіндігі күштілігімен, бұрынғылардың ең жүрек жарды өсиетін, өмір сабағын, дүниетанымдық құбылыстарға берген бағасын, үміті мен арманын айта алатындығымен, терме жанры рухани байлығымыздың, мәдениетіміздің заңды мұрагері дей аламыз. Жас буынды парасатқа, биік адамгершілік, сергектік, әдептілік, ата-баба үлгі-өсиетін, қағидасын қадір тұту, кең ойлап үйренушілік, ұлттық рухта тәрбиелеуде қызметі ерекше. Терме дидактикалық пәрменділігі шешендік сауалдар арқылы «Біріншіден не жаман?» «Қайғысы қатты жау жаман» – деп оған қолма-қол жауап беріліп, тәрбиенің шұрайлы сөздері мен жүрек қағысын елітетін әуенімен қосыла отырып, тағылым сырлары төгіле береді. Сөйтіп тыңдаушының назарын негізгі мақсатқа аударып, ойландырып, адамның ақыл-ой санасына әсер етеді.

Музыка сабағында немесе сыныптан тыс концерттік сабақтарда, дәстүрлі ән үйірмесінде туған өлкенің мәдени өмірімен оның ішінде жыршылық-термешілік дәстүрімен таныстыру оқушылардың танымын арттырып, жан-жақты тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді.

Сәт Есенбаев Торғайдағы Аманкелді батыр бастаған ұлт-азаттық көтерілісіне қатысқан сарбаз. Осы көтеріліске арнаған көптеген өлең-жырлары, толғаулары бар, оның ішінде ең көлемділері «Аманкелді» дастаны мен жырлары. Ұлы Отан соғысы кезінде де ақын, Отанды, елді қорғауға шақырып көптеген өлеңдер, толғаулар шығарады. Сәт Есенбаевтың төмендегі терме сөздерінен педагогикалық тәрбиенің сан қырын көруге болады: адамгершілік тәрбиесі, отбасы тәрбиесі, еңбек тәрбиесі, жалпы ұлттық тәрбие.

Терме, жырлар адамның ой-санасына, қимыл-әрекетіне үлкен әсер етеді. Онда өмірдің мәні, қоғамдық мәселелер, сан қырлы сырлар сарапқа салынады. Жастар ынтамен терменің әр сөзіне құлағын түріп, қалт жібермей тыңдаса, көкейіне түрткі салып, оның сана-сезімін оятады.

Көңілді басса көп қайғы,
Төгілер көзден жас болып.
Естіген құлақ суық сөз,
Жүректе жатар тас болып, –

деген Сәт ақынның терме шумақтарынан адамның ішіндегі жан сезімдерін, көңіл толқуын көруге болады. Өмірдегі жақсылық мен жамандықты, арамдық пен адалдықты шендестіре бейнелеп, өмірде шыншыл болуға шақырады. Осындай ғибратты сөздер ұрпақ тәрбиесіне әсер етіп жамандықтың, қиындық пен жан қиналысының, жақсылық пен қуаныштың ара жігін ажырата білуге тәрбиелейді.

Қайрылмас досыңнан бақ тайса,
Тектен-текке қас болып,
Желігер кейбір жігіттер
Көтере алмай мас болып.
Ақылына жеңдіріп,
Отырған дұрыс бас болып.
Опасыз, сұм-сұрқия
Шықпас сөзі рас болып.
Арыңды сатпа ер жігіт
Байлауда жатсаң аш болып, –

деп адам баласы қандай жағдайда болсын арын сақтауы керек деп тұжырымдайды.

Қайғының түпсіз теңізі,
Жақсының айтқан лебізі.
Абыройсыз қалдырар,
Көкіректің семізі [5,126.], –

деген жолдарда адамның орынсыз көкірек көтеруінің жақсылыққа апармайтынын айтып, жамандықтан сақтандырады. Сонымен қатар жақсы адам айтса шындықты айтатынын, ащы айтатынын ескертеді.

Білім мен тәрбие егіз ұғым екендігін ескерсек, оқу-тәрбие жұмысын ұйымдастыру кезеңдерінде жыраулар поэзиясындағы кездесетін тәрбиелік терме тағылымдарын оқушылар санасына әсерлі етіп жеткізе білудің жолдарын жаңа заман талабына сай ұйымдастыру маңызы өте зор. Өйткені, жыраулар поэзиясы, терме жанры бүгінгі оқушыларды «ата жолы – адамдық, ана жолы – адалдық» деген ұлағатты сөздің арнасында тәрбиелеуге негіз болатын, ұлттық сана-сезімнің қазығын нықтап бекітетін, тәрбиелік құндылықтарын жоймаған өнегелі істердің үлгісі болып саналады.

Оқушыларға музыка сабағында “Алпамыс батыр”, “Қобыланды батыр” жырларынан үзінді, Базар жыраудың “Жақсы мен жаман” толғауын, Жиенбай жыраудың “Бастау”, Нұртуған ақынның “Кәнеки, тілім, сөйлеші”, Нартай ақынның “Соңғы терме”, Тұрмағанбеттің “Жастарға өсиет” термелерін тыңдату қарастырылған. Егер бала жас кезінен бастап осындай көлемді эпикалық шығармаларды қабылдап, тыңдаса және түсіне білсе, онда халық өнеріне деген сүйіспеншілігі мен қызығушылығы арта түсер еді.

Ақыл-ой мен дене жағынан дамуды, адамгершілік тазалық пен өмірге деген эстетикалық көзқарасты үйлесімді ұштастыру – әр тарапты сомдалған жеке адамды қалыптастырудың қажетті шарты. Балаларға музыкалық тәрбие беруді дұрыс ұйымдастыру көп ретте осы мәртебелі міндетке жету ісіне көмектеседі.

Жалпыға білім беретін мектептегі музыкалық тәрбие оқушылардың рухани өмірін байытып, музыкалық мәдениетін көтеріп, адамгершілік қасиеттерін жоғары дәрежеге жеткізуге, музыкалық өмірдегі құбылыстарды бағалауда бағыт береді.

Бастауыш сыныпта музыка сабағының басты мақсаты қазақ халқының әдет-ғұрыпын, салт-дәстүрін, өнерін қастерлейтін оның өмірімен байланысын түсінетін эстетикалық және музыкалық танымы дамыған рухани бай жеке тұлғаны тәрбиелеуге бағытталған. Туған елінің әндері мен күйлерін білу, туған жерін

құрметтеуге тәрбиелейді, ал қазақ халқының ой арманын музыка арқылы түсіну ұлттық үнді қабылдауға және әсемдікті сезіне білуге тәрбиелейді.

Балалардың музыкалық тәжірибесі неғұрлым бай болған сайын, олардың дербес шығармашылық еңбегі жемісті бола түседі. Себебі, көркем әсерлермен шебер байытып отыру балалардың өзіндік белсенділігін дамытуға жәрдемдеседі. Халықтың музыкалық – әдеби шығармашылығын таратуда отбасының (ата-аналардың, қарттардың), ән-күй, айтыспен сөзсіз қатар жүретін алуан түрлі ұлттық мерекелердің, сауық-сайрандардың, ойындармен жарыстардың қосқан үлесі мол.

Музыка сабағында ұлттық тәрбие беру қазақ балалар фольклоры материалдарының басым бөлігін құрайтын – халықтың әдет-ғұрып, салт-дәстүрлерінде («шілдехана», «бесікке салу», «балаға ат қою», «тұсау кесу», «тілашар тойы» т.б.) музыка әуендері ретінде орын алады. Бұл әуендер жеткіншектерді адамгершілік, имандылық, парасаттылық, инабаттылық тәрізді өнегелі қасиеттерге тәрбиелейді. Нақты айтқанда, балаға үлкенге ізет, құрмет көрсету, кішіге жанашырлық, қамқорлық таныту, ата-ананы ардақтау сияқты адамгершілік қасиеттер дарытып, ақыл-ойын дамытады.

Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктеріне байланысты, музыканы қабылдау, ойлау жүйелерін жан-жақты дамыту, ұлттық тәрбие беру мақсатында музыканың адамдардың тұрмыс-тіршілігіндегі орнын, қоғамдық өмірдегі мазмұнын ұғындыру арқылы өзіндік көзқарастарын дамытуға ықпал етеді. Оқушылар дүниетанымы табиғат, адам, қоғам арасындағы тарихи кезеңдер мен қатынастар арқылы қалыптасады.

Әр ұлттың өзіне тән мінез-құлық, қызуқандылық ерекшелігі сол елдің музыка мәдениетінен қалай сезілсе, би өнерінен, қол өнерінен де сондай ашық, айқын сезіліп тұрады. Ұлттық жан-күй үйлесім ерекшелігі адамдардың отбасылық қарым-қатынасынан, киім кию түрлерінен, тұрмыстық салт дәстүрлерден ұлттық тағам түрлерінен айқын байқалады.

Ұлттық жан-күй үйлесімі үш бөліктен тұрады: ол – ұлттық сезім, ұлттық салт-дәстүрлер және мінез. Осы үш бірлік ұлттық мәдени ерекшеліктің шартты белгілері болып табылады. Ұлттық сезім дегеніміз – адамдардың туған жерге, өскен елге, ана тіліне, ұлттық салт-дәстүрге деген сүйіспеншілігін білдіруі [6,7 б.].

Ұлттық тәрбие беру музыка өнерінің ұлттық ерекшеліктері арқылы, салт дәстүрі, тәлім-тәрбие жөніндегі ұғымдар негізінде жүзеге асырылады. Халық фольклорындағы ән-күйлер арқылы ұлттық көріністері, нышандары, салт-дәстүрлер, әдет-ғұрып, ұлттық ойындар, ұлттық мерекелер т.б. арқылы оқушы бойына ұлттық сезім қалыптасады.

Осылардың негізінде ұлттық мәдени салт-дәстүрлер арқылы ұлттық рухты қалыптастырудың, яғни ұлттық музыка және ұлттық аспаптар арқылы – өз халқының музыкасын, музыка өнеріне қатысты білімдерді игере отырып, ұлттық музыкамызды, аспаптарымызды, ұлттық ерекшеліктерімізді, қадірлей білетін оқушыны тәрбиелеу маңызды болмақ.

«Ән-күй – халық қазынасы» деген тақырып 1 – 4 сыныптардың музыкалық материалдарынан көрініс тапқан. Ауызекі шығармашылықта халық музыкасы (ән-күйлер, ертегілер, эпостар, музыка аңыздары т.б.) ұрпақтан ұрпаққа мирас болып қала отырып, оның таңдаулы үлгілері өскелең ұрпақты тәрбиелеудің таптырмас құралына айналды.

Бірінші сыныпта «Армысың музыка әлемі!», «Тұрмыс-салт әндері», «Төрт түлік малға арналған әндер», «Табиғат туралы әндер», «Күмбірлеген күміс күй», «Ұлттық аспаптар», «Қобызға арналған күйлер», «Наурыз келді, алақай!» бұл тақырыптар оқушылардың ұлттық өнерге қызығушылығын оятып, елжандылыққа тәрбиелейді.

Екінші сыныпта өтетін төмендегі тақырыптар оқушылардың ұлттық дүниетанымын қалыптастырады: «Музыканың сырлы тілі!», «Мәуелі музыка бәйтерегі», «Ән-күй – халық үні», «Төрт-түлік малға арналған әндер мен күйлер», «Табиғатқа арналған әндер мен күйлер», «Арнау әндер мен күйлер», «Тұрмыс-салт жырлары», «Тарихи әндер мен күйлер», «Наурыз тойына базарлық».

Үшінші сыныпта «Бабалар мұрасы», «Туған елім – Қазақстан», «Ақыл, нақыл, өсиет», «Айтыс өнері дегеніміз не?», «Наурыз шашу», «Күй тартыс дегеніміз не? бұл тақырыптар негізінде оқушылардың бойына тазалық, адамдық қасиеттерді қалыптастыра отырып, өз ана тілінің қадір қасиетін білуге тәрбиелейміз.

Төртінші сыныпта өтетін «Сүйікті менің отаным», «Халық әні және хорға арналған шығармалар, «Күй және хор», «Халық музыкасы және опера», «Наурыз ұлыстың ұлы күні» сияқты тақырыптар оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастырады.

Музыка арқылы бастауыш сыныптарда оқушыларға ұлттық тәрбие беру әуен, мәтін, музыка тілін, олардың табиғатпен, дүниемен үйлесімділігін ұғынуға бастайтын төмендегідей іс-әрекетке жетелейді:

- оқушыларға музыка тілінің тарихи кезеңдермен байланыстылығын ұғындыруға;
- музыкалық шығармалардың тарихын түсіндіру арқылы өз ана тіліне, еліне, жеріне, адамдарға құрметпен қарауға тәрбиелеуге;
- оқыту үрдісінде қолданылған әдіс тәсілдер арқылы ұлттық рухты көтеретін аспаптық шығармалардың мазмұнын ашып көрсетуге;
- музыка сабағын әдебиет, тарих, бейнелеу өнері пәндерімен байланыстыра өткізу арқылы оқушылардың ұлттық сана-сезімін қалыптастыруға;
- музыканы қабылдау – музыка арқылы қолданылатын іс-әрекеттердің кез-келген түрінің іргетасы, бастапқы нүктесі ретінде қарастырылады. Бұл музыка тыңдау, ән айту, музыкалық білімділігін арттыру, нота сауаты т.б.

Бастауыш сынып оқушыларына ұлттық тәрбие беруде қазақ ұлттық музыкасының аясы өте кең, адамды, қоғамды, табиғатты нақтылы тану – олардың мазмұнының сан алуандығы, соған сәйкес оқушылардың өз ана тілінің құдіреттілігін, өз халқының дәстүрін, ұлттық мәдениетін, табиғат, оның байлықтарын, қоғамдағы гуманистік өзгерістерді тануға үйретеді.

Қорыта келгенде бастауыш сынып оқушыларына музыка арқылы ұлттық тәрбие беру бүгінгі күннің талабы туғызып отырған шығармашылықпен жұмыс жасай білетін озық тәжірибелі мұғалімдердің қолында екендігін баса айту қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы // Қазақстан мұғалімі. 1992. №2. – 12б.
2. Байтұрсынов А. Ақ жол /А. Байтұрсынов.– Алматы:Жалын, 1991. – 318 б.
3. Құлжанова Н. Халқыма деп іс қылдым /Н.Құлжанова. – Алматы:Рауан,1993. – 8 б.
4. Жұмабаев М. Таңдамалы / М.Жұмабаев. – Алматы:Ғылым, 1992. – 23 б.
5. Есенбайұлы С. Өлеңдер мен дастандар / С.Есенбайұлы. – Арқалық, 1992. – 12б.
6. Қалиев С, Оразаев М, Смайылова М. Қазақ халқының салт-дәстүрлері / С.Қалиев, М.Оразаев, М.Смайылова. – Алматы: Рауан,1994. – 7 б.

III БӨЛІМ. СӘНДІК ҚОЛӨНЕР

РАЗДЕЛ III. ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОЕ ИСКУССТВО

МРНТИ 18.31.51

УДК 745/749

А.Б. Мақұлбек¹

¹М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 6М042100 - Дизайн мамандығының 1 курс магистранты,
azhyband@gmail.com

Ғылыми жетекшісі: С.Қ. Бейсенбаев²

²М.Әуезов атындағы ОҚМУ ректоры кеңесшісі, п.ғ.д.,
ҚР ПФА академигі, bei-sad@mail.ru

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛТТЫҚ КЕСТЕСІ

Аннотация

Мақалада қазақтың ұлттық қол өнері кестенің қысқаша даму тарихы, оның түрлері, үйлесімділігі мен көркемділігі туралы мәселелер қарастырылған. Біздің еліміздің тарихы арыда жатыр, ата-бабаларымыз киімдеріне, ат-әбзелдеріне, үй бұйымдарына өрнек сала білген. Өрнектердің орналасу композициясы да ерекше. Ғасырлар бойы өрнектің кестенің орналасуы өзгеріп, пішіні өлшемге сай болып келген. Қай халықтың болмасын сәндік өнер ұлттың өнеріне мәдениетінің дамуына тікелей әсер етеді. Халық өнері ғасырлар бойы әр түрлі болып өзгеріп, адам өмірі мен олардың тұрмысымен әлі күнге дейін байланысты болып келеді. Кестенің әдемі әшекейлері адамдардың тұрған жеріне, мәдениетіне, саудасына, көршілес елдермен қарым-қатынасына байланысты болған. Осыған орай бұл мақалада бүгінгі күннің талабына сай кесте тігудің бірнеше түрлері мен тоқу әдістері қарастырылған. Қол өнері төлтума бітім қасиетімен, көркемдік мән-мағынасымен халқымыздың ғасырлар талғамынан өткен асыл қазынасы, сол себепті де кестелу өнері бейнелеу өнерінің ерекшеліктерін ашуға мол мүмкіндіктер туғызады.

Түйін сөздер: қолөнер, кесте түрлері, баспа кесте, қабырға кесте, біз кесте, тығыз кесте, маржандау, түкті кесте, шым кесте.

Аннотация

А.Б. Мақұлбек¹

¹магистрантка 1 курса специальности 6М042100 - Дизайн ЮКГУ им.М.Ауэзова,
azhyband@gmail.com

Научный руководитель: С.К. Бейсенбаев²

²советник ректора ЮКГУ им.М.Ауэзова, д.п.н., академик АПН РК,
bei-sad@mail.ru

КАЗАХСКАЯ НАРОДНАЯ ВЫШИВКА

В данной статье рассматриваются вопросы истории и развития рукоделия, вышивки и ее разновидностей, гармонии и красоты казахского национального искусства. История нашей страны напрямую связана с историей национальной культуры, так как наши предки умело использовали вышивку в одеждах, конской упряжи, домашней утвари. Декоративное искусство каждого народа оказывает влияние на развитие его национальной культуры и искусства. Композиционное расположение узора вышивки различается по назначению. В течение многих веков форма расположения вышивки подвергалась изменениям в зависимости от размера. В связи с этим в данной статье указываются разновидности вышивки и методы вышивания. Прикладное искусство, прошедшее через призму веков, по своей красоте и художественному содержанию является сокровищем казахского народа. Искусство художественной вышивки предоставляет возможность получить полное представление об особенностях этого вида декоративного искусства. Тематика и технология вышивки тесно связаны с регионом проживания мастериц. Также рассмотрены виды техник и методов вышивки в соответствии с современными требованиями. Искусство вышивки создает большие возможности для раскрытия мира изобразительного искусства, так как декоративное искусство, подобно сокровищу, вбирает в себя мудрость народа по постижению смысла мира.

Ключевые слова: рукоделие, виды ручной вышивки: «баспа кесте», «қабырға кесте», «біз кесте», «тығыз кесте», «маржандау», «түкті кесте», «шым кесте».

Annotation

Akerke Makulbek¹

¹*1st course master specialty 6M042100 - Design, of M.Auezov South Kazakhstan State University,*
azhyband@gmail.com

Scientific supervisor: S.K. Beisenbayev²

²*Rector's adviser on educational work and youth policy of SKSU by M.Auezov, doctor of pedagogical sciences, academician of the Academy of pedagogical Sciences of Kazakhstan,*
bei-sad@mail.ru

KAZAKH FOLK EMBROIDERY

The article is devoted to consideration of the issues concerning the history and development of needlework, embroidery and its variations, harmony and beauty of the Kazakh national art. The history of our country is directly connected with the history of national culture, as our ancestors skillfully applied embroidery in clothes, horse harness and house utensils. Decorative art of each nation influences the development of its national culture and art. The composite arrangement of embroidery patterns differs according to special purposes. Throughout many centuries the form of embroidery arrangement was exposed to many changes. Thus different variations of embroidery and its methods are described in the article. Applied arts passed through the prism of centuries, and according to its beauty and art content is the treasure of the Kazakh people. The art of embroidery makes possible to receive full representation about features of this kind of decorative art. The subject and technology of embroidery are closely connected with the region where the craftswomen live. Besides, kinds of embroidery techniques and methods according to modern requirements are considered in the article. Embroidery art creates great possibilities for disclosing the world of fine arts. Decorative art is like treasure for people, and it incorporates the wisdom of the nation comprehending the world sense.

Keywords: embroidery, types of manual embroidery: “baspa keste”, “kabyrgha keste”, “biz keste”, “tyghyz keste”, “marzhandau”, “tukti keste”, “shym keste”.

Алтын балдақ - қол сәні,

Әшекей, кесте - тон сәні – деп, дана халқымыз айтқандай, қазақ халқы да басқа да ұлттар секілді тұтынатын бұйымдарының бәрін кестемен әшекейлеп безендірген. Қазақ халқының қолөнерінің өмірге келуі халықтың көшпелі өміріне байланысты. Атадан баласына, анасынан қызына мирас болып келе жатқан - сәндік өнерінің өзі ұлттық мәдениеттің дамуына ықпал етеді. Аталарымыз қыздары мен ұлдарының сегіз қырлы, бір сырлы болуы үшін еңбекке баулып, өнерлі болуды үйреткен. Әсіресе қыз балаға: ине сабақтап, түйме қадау, кесте тігуді, ас пісіруді үйретсе, ұл балаларымызға таспа тілу, өрім тоқу, мал сою және мүшелеуді үйреткен.

Орта Азия мен Қазақстандағы қолөнердің тамыры неолит және қола дәуірінен басталған. Ата-бабаларымыздың өмірі көшпелі болғанмен, рухани болмысы көшпелі болған емес. Бабаларымыздың ұрпаққа деген өсиет үлгісі өнері арқылы жеткен. Атадан баласына, анасынан қызына мирас болып келе жатқан қолданбалы сәндік өнерінің өзі ұлттық мәдениетіміздің дамуына ықпалын тигізеді. Қашанда кесте өнерінің түр-түсі, үйлесімділігі, әдемілігі, қайталанбастығымен ерекшеленеді. Ол географиялық, мәдениеттің жағдайымен қатар тарихына да байланысты болған. Біздің ата-бабаларымыз киімдеріне, ат-әбзелдеріне, үй бұйымдарына өрнек сала білген. Өрнектердің орналасуы, үйлесімі да ерекше болған. Ғасырлар бойы өрнектің, кестенің орналасуы өзгеріп пішімі өлшемге сай болып келген [1].

Қазақ қол өнерінің өзінің төлтума қасиетімен, көркемдік мән-мағынасымен, халқымыздың ғасырлар талғамынан өткен асыл қазынасының бірі - кесте өнері. Әрине сонау заманнан бізге мұра болып жеткен кесте өнерін жоғалтпай, үйреніп, ары қарай дамыту, үйрету өнер саласын таңдаған біздердің міндетіміз. Ертеде халқымыз тұтынған бұйымдарының бәрін дерлік кестемен әшекейлеп безендірген. Мысалы: үй бұйымдарын, төсеніштерді, ұлттық киімдерді кестелеген. Қандай өрнек болмасын, адам баласы өзін қоршаған дүниеден алатыны мәлім.

Халық өнері ғасырлар бойы әр түрлі болып өзгеріп, адам өмірі мен олардың тұрмысымен әлі күнге дейін байланысты болып келеді. Кестенің әдемі әшекейлері адамдардың тұрған жеріне, мәдениетіне, саудасына, көршілес елдермен қарым-қатынасына байланысты болған. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасудың арқасында әрбір елдің шеберлері өздеріне тән ерекшеліктерімен тігудің сантүрлі әдістерін киімге, тұрмыстық бұйымдарға әшекей заттарға қоса білді. Қашанда кесте өнерінің түр-түсі, үйлесімділігі, әдемілігі, қайталанбастығымен ерекшеленеді [2].

Біздің еліміздің тарихы арыда жатыр, ата-бабаларымыз киімдеріне, ат-әбзелдеріне, үй бұйымдарына өрнек сала білген. Өрнектердің орналасуы композициясыда ерекше. Ғасырлар бойы өрнектің кестенің орналасуы өзгеріп (шетінде, ортасында, бұрышында), пішіні өлшемге сай болып келген. Бүгінгі күнде өрнектердің орналасуы, өлшемі, пішімі тігушінің талғамына, фантазиясына байланысты. Кез келген

шығармашылықта тұр үйлесімділігі маңызды рөл атқарады, яғни ол адамның ішкі дүниесімен үндесуі керек. Бұйым колориті көбінесе өзінің шығатын, пайдаланатын жерінің эталоны. Бұйым өңімен көптеген түстердің үйлесуі үшін олардың өздерінің заңын білу керек.

Кесте және көркемдеп тігу ою-өрнекті әшекейлеудің ертеден келе жатқан элементтерінің басты түрі. Кестені бізбен және жай инемен әшекейлеп тігі барлық халықтарға да ортақ өнер. Қазақ халқының дәстүрінде киім-кешек пен төсек-орын жабдықтары, батырлар мен сал-серілердің бас киімі, қалыңдық пен күйеудің бас киімі, белбеуі, үй іші мүліктері яғни жиһаздар кесте өнерінің жиі безендірілетін болған. Халық салтында мұндай өрнектеудің кейбіреулері күні бүгінге дейін сақталуда. Оның себебі әдемі, ұнасымды кесте ою өрнегінің барлық түріне бірдей қолдануға тиімді. Осы сияқты бізбен, машинамен және инемен көркемдеп тігілген кестені әшекейлеп кестелеу деп атайды [3].

Кесте өнері қазақ халқына ертеден енген өнер екендігін тарихтан байырғы сақ, ғұн, үйсін өнерінде кестені зерлеп, маржандап, түскен тігу тәсілдері кездескендігін аңғаруға болады.

«Кестені көңіл сызады, қол тігеді, көз сынайды», «адам өнерімен әсем, жүнімен әсем» деген мақалдарда аз емес. Кесте өнері осы айтылғандай нағыз халықтық, алуан әдісті таңдауы көп өнер.

Бүгінгі күннің талабына сай қолөнер түрлері де сан алуан. Кестелеу, көркемдеп тігу, ою-өрнектерін әшекейлеу. Кестені көңіл сызады, қол тігеді, көз сынайды дегендей, кесте тігудің алуан әдісі бар. «Біз кесте», «Гобелен» кесте, «Моншақпен кестелеу» деп атайды. Кестелеу өнері дүние жүзінің әр халқында бар. Сонымен қатар әр халықтың тарихи ерекшелігіне және эстетикалық талғамына байланысты өзінің ерекшеліктерімен ерекшеленеді.

Еуропада кестемен айналысу әкесүйектің, мәдениеттіліктің белгісі ретінде қабылданған. Үй тұрмысындағы қажетті бұйымдар: дастархан, терезе пердесі, қол орамалдар, жастық тыстары, түрлі көлемдегі үлкенді - кішілі стол жапқыштар барлығы кестеленген. Қазақ әйелдері де ертеден бүгінге дейін мүмкіндігінше пайдаланатын заттарын кестемен сәндеуге тырысады.

Жиі қолданатын кесте түрлері – «баспа кесте», «қабырға кесте», «біз кесте», «тығыз кесте», «маржандау», «түкті кесте» және т. б.

Баспа кесте материалдың ашық жерін қалдырмай немесе ашық орынды аз қалдырып, тұтас кестеленген шымқай кестені айтады.

Біз кесте - кергішке керілген арнайы мата бетіне түсірілген, бейнені ою - өрнек немесе бейнені сызық бойымен қармақ бізді матадан ары өткізіп, жіпті бері іліп шалып алу арқылы қайталанатын майда тігісті айтамыз. Біз кестеде матаға сызылған ою - өрнекті сызық бойымен кестелеп, сонан соң ішкі жағын түрлі өңді жіптермен толтырамыз.

Тығыз кесте ("верхошов" немесе "владимир кестесі") - мұндай кестемен жастық тысына, дастарқанға т.б. өсімдік сабақтарын, гүлін, жапырағын салып кестелейді. Мұның бір өзгешелігі, тігілген кестенің тігістері түгелдей матаның оң жақ бетіне түседі, ал теріс жағынан матаның небәрі бірнеше жібі ғана іліп алынады.

Маржандау кесте - әйелдердің бас киімдеріне, такия, сәукеле, өңір, қол дорба қамзолдар және салтанатты киімдерді ғана маржандап, моншақтап кестеленеді

Түкті кесте - бізбен шаншылған жіптің үстіңгі жағында өң бетінде кейде 1, көбіне 2 см-дей бүлдіргі жіп қалдырып отырады. Кестені тігіп болғаннан кейін қалған бүлдіргілерді тегіс қырқады. Жиі шаншылып қалың түскен бүлдіргі қырқылған соң, кілемнің түгі сияқты болып түрлі-түсті болады. Кейде түгінің биіктігі біркелкі болу үшін астына ширатқан жуан жіп, жұмсақ металл шыбықты мүйіздеп ою-өрнегіне келтіріп салып тігеді де, тігіп болған соң, жаңағы тігіс астынан салған заттарды үстінен тіліп алып тастайды. Сонда түктеп тігілген кесте біркелкі, ою-өрнегі айқын болады [4].

Жалпы кесте тоқу – қазақ қыздарына аналарының бала кезінен үйрететін ыждақаттылық пен төзімді талап ететін қолөнер түрі. Адам бойында, әсіресе бойжеткендерге табанды, сабырлы, ұқыпты, зерделі мінез - құлық қалыптастыруда кесте өнерінің тигізетін пайдасы көп.

Қазіргі күнде ата - бабамыз айналысқан қандай да бір ата кәсібі болмасын өз маңызы мен қасиетін жоймаған, қайта түрленіп қазіргі заман талабына сай ерекшеленіп отыр. «Егер мал таппақ болсаң қолөнерді үйренбек керек, мал жұтайды, өнер жұтамайды» деп Абай атамyz өлеңмен кеңес беріп кеткен.

Кестелеу саласындағы шеберлердің негізгі міндеті – өткен дәуірдің көркем мұраларына ұқыпты қарау, ескі дәстүр тәсілдерін жаңа технологиямен үндестіре білу, оларды қоршаған ортадан алынған заманауи тақырыппен байыта түсу.

Кестешілер орындаған кестенің сапасы, оның әсемділігі және талғамы бойжеткеннің өзіндік сапасының жақсы көрсеткіші болып табылған. Оларды 7-9 жастан бастап үйреткен. 3-4 жылдан кейін олар өздері тіге беретін болған. Әрбір шебер осы кесте арқылы өздерінің армандарын және сұлулықты қабылдауларын көрсеткен. Әрбір жанұяда өзіндік қажеттілік үшін кесте өнеріне қажетті барлық құрал-жабдықтар, заттар қолмен жасалынған. Кестеленген заттардың әртүрлері, көршілес елдердің тілінде елу шақты атаулармен үндеседі [5].

Кесте тоқу өнері – қолданбалы сәндік қол өнерінің бір түріне жатады. Кесте мата, тері, киіз, т.б. материалдар бетіне әр түрлі боялған жіптермен, жібек зерлермен сурет, өрнек салып тігу арқылы жасалады. Өнердің бұл түрі ежелден халық арасына кең тараған. Ғалымдардың пайымдауынша қазба жұмыстарының нәтижесі көрсеткендей кестенің алғашқы үлгілерін б.з.б. 5 ғасыр шамасында Пазырық және Ноин-ұлан қорғандарынан табылған әр түрлі құрал-жабдықтарда (түскиіз, түскілем, киім-кешектер, жауынгерлердің сыртқы су қағарлары, шекпен, қамзол, желең) пайдаланғандарын көруге болады дейді.

Кесте инемен, бізбен және және қазіргі кезде арнайы кесте машинасымен де тігіледі. Кейде кестеге моншақ, інжу, маржан, т.б. асыл тастар тағылады. Кестені материалдың бетін түгел бастыра немесе гүл шоғырына ұқсатып та әшекейлейді. Бұйымды тұтастай бастыра әшекейлеу үшін шалыс, жатық, терме, жөрмеу тәсілін қолданады. Кестенің біз кесте, баспа жылтыр, тамбурлы кесте, албыр кесте (екі ізді), кенебе ине, т.б. түрлері белгілі. Біз кестенің шым кесте және әредік кесте деп аталатын екі түрі бар. Біз кесте дөңгелек немесе төрт бұрышты етіліп кергіш ағашқа керілген матаның бетіне түсірілген ою-өрнек бойынша қармақты бізбен өткермелеп шалу арқылы кестеленеді.

Шым кесте – тігілетін матаның ашық жерін қалдырмай немесе ашық орынды өте аз қалдырып, тұтас кестелеген шымқай кесте. Шым кесте түс киіз, сандыққап, мақпал шапан, орамалдың алақаны, жастық жапқыш, кежім, сәукеле, т.б. көптеген заттарға төгіледі немесе бөлек матаға төгіп қондырылады.

Әредік кестеде матаның әр жері әшекейленіп, бөлек-бөлек өрнек салынады. Әредік кесте тақия, балақ, өңір, жаға, етекке және кең қоныш етіктердің бұрыш-бұрышы сияқты заттарға төгіледі немесе бөлек төгіп қондырылады. Геометриялық кескінді бейнелейтін кесте жіп санап тігілсе, ирек өрнектер, әр түрлі суреттер алдын ала жүргізілген ізді қуалай тігіледі.

Сонымен бірге матаның кесте түсер тұстарының жібін суырып тастап немесе қалың мата бетін алдын ала ойып алып та тігеді. Кесте тігу өнері қазақ халқына өте ертеден таныс. Байырғы сақ, ғұн, үйсін өнерінде кестені зерлеп, маржандап, торлап, түктеп тігу тәсілдері кездеседі.

Қазақ салтында үй жиһаздарын (түскиіз, киім жапқыш, төсек жапқыш және үзік-туырлықтар), киім-кешектерді (кимешек, тақия, қамзол, кеудеше, т.б.), аяқ киімдерін (кебіс, мәсі, биік өкше етіктер, т.б.), қол орамалдар мен ер-тұрмандарды, т.б. тұрмысқа қажетті заттарды безендіру үшін кесте көп пайдаланылған. Алтындап, күмістеп тігу сән-салтанат бұйымдарына тән. Бұл үшін көбінесе барқыт, плюш, атлас, қырмызы сияқты бағалы маталар пайдаланылады. Мұндай тігістерге өзіне арналып жасалған алтын және күміс жіптер қолданылады. Кейде алтын, күміс түстес жіңішке жиек сулары (зер) пайдаланылады. Алтындап тігуде, көбінесе, бедерлі, бедерсіз басып тігу әдісін қолданады. Алтындап тігу кестесіне маржандап тігуді де аралас жүргізеді. Алтын жіппен тігу түркі халықтарының бәріне тән өнер. Алтын кестелі тон, шапан, айыр қалпақ, кемер белбеу, сал шалбар, қамзол, сәукеле әдемілік әшекейінің ең асылы және бағалысы болып есептеледі.

Қазақстанда құрылған “Түскиіз” (Алматыда), “Өнерпаз” (Таразда), “Өрнек” (Өскеменде) секілді фабрикалар қазақ халқының кесте өнеріне тән стильдегі бұйымдар жасайды. Олар өмір талабына сай екшеліп, жаңа түр-мазмұнға ие болуда. Республикамызда 400-ден астам кестешілер есімі белгілі. Алғашқы үлкен жетістікке жеткен кестеші Р.Барлыбаева 1926 жылы Парижде өткен дүниежүзілік көрмеде кестелі түскиізі үшін халықаралық сыйлық алды. 1957 жылы Республикамызда 1-көрмеде қарағандылық Баймағамбетова, зайсандық Құнақова, семейлік Абаеваның кестелері көркемдік жағынан жоғары бағаланып, бірінші сыйлыққа ие болды.

«Өнері таусылмас қазына, жұтамас байлық» дейді дана халқымыз. Қазақ қолөнері өзінің төлтума бітім қасиетімен, көркемдік мән-мағынасымен, шын мәнінде, халқымыздың ғасырлар талғамынан өткен асыл қазынасы, соның бірі кестелеу өнері. Ертеде халқымыз тұтынатын бұйымдарының бәрін кестемен әшекейлеп безендірген.

Кесте және көркемдеп тігу ою-өрнекті әшекейлеудің ертеден келе жатқан элементтерінің басты түрі. Қазақтың ұлттық кестелеу өнері тарихының түп тамыры ғасырлар қойнауында жатыр. Мыңдаған жылдар

бойы қалыптасқан ұлттық кесте өнеріміз күні бүгінге дейін өзінің құндылықтарын сақтап, қасиетін жоғалтпай жақсы сақталған. Кестені бізбен және жай инемен әшекейлеп тігу барлық халықтарға да ортақ өнер. Кесте өнерінің қазақ халқына тән байырғы көне түрлері: біз кесте, айқас тігу, айқыш - ұйқыш тігу, басып тігу, қайыш тігу.

Кесте – қазақ халқының қолөнерінің ерекше түрінің бірі. Қолмен кестелеп тігу – өте көне заманнан келе жатқан қолданбалы өнер түрі. Қолданбалы өнер – көптеген елдердің шеберлерінің, суретшілерінің шығармашылық жемісі.

Кесте тігу үшін қолданылатын құрал-саймандар: Кергіштер – кесте тігушінің негізгі құралы. Ол матаны керіп ұстайды және оны зақымдалудан сақтайды. Кергіштер дөңгелек болады. Ол бірінің ішіне бірі кіретін екі дөңгелектен тұрады. Оны ағаштан, пластамассадан, резеңкеден және металдан дайындайды [6].

Инелер – мата қалыңдығы мен жіптің жуандығына қарап таңдалады. Қайшылар – жіптің ұшын қию үшін қайтқы қайшылар, оралған жіпті қию және жіпті тегістеу үшін орташа қайшы қолданылады. Жіптер – кестелеу үшін табиғи, жасанды, синтетикалық және аралас жіптер, ирис, мулине т.б. жіп түрлері қолданылады.

Қазақ қол өнері өзінің төлтума бітім қасиетімен, көркемдік мән-мағынасымен, халқымыздың ғасырлар талғамынан өткен асыл қазынасы - кестелеу өнері бейнелеу өнерінің ерекшеліктерін ашуға үлкен мүмкіндіктер ұсынады. Қазақстан кесте өнерінің соңғы жиырма жылдағы даму жағдайы жаңа өзгерістерге ие болды, кестелеу технологиясы шығармашылық ізденістермен, көркемдік әрленуімен заманауи тақырыптарының түрленуімен ерекшеленеді [7].

Көркем кесте өнері құндылығын жоғары бағалай отырып, ұлттық мәдени ерекшеліктерді ескеру және төменгі қағидаларды басшылыққа алу керек:

- ұлттық өнерінің дамуы мен гүлденуінің маңызды шарты ретіндегі мәдени-этникалық келісімді қамтамасыз ету негізінде мемлекеттік саясатты жүзеге асыру;
- көркем білім беру орындарының қайнар көзін нығайту;
- көркем кесте өнері дамуын қамтамасыз ету;
- жеке адам мен қоғамның мәдени-эстетикалық мүдделерін жүзеге асыруға бағытталған педагогикалық қызметтің жүйелілігі;
- көркем кесте өнеріндегі шығармашылық үрдісті насихаттау;
- Қазақстанда тұратын барлық халықтардың, оның ішінде қазақтың көркем кесте өнеріне қатысты көркемдік қалыптастыру.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Алимжанова А.А. Күй шығарған халықпыз ине жіптен // Ұлағат. Республикалық ғылыми-педагогикалық әдістемелік журналы. 1995. №2. –104-106 бб.
- 2 Әбдуалиева Ш. Халық қолөнері. – Алматы, 1992 ж.
- 3 Қасиманов С. Қазақ халқының қолөнері. – Алматы: «Қазақстан», 1995 ж.
- 4 Аханов Б.Ф. Құнжигитова Г.Б. Көркем кесте. Оқу құралы. – Шымкент: М.Әуезов атындағы ОҚМУ, 2011. – 88 б.
- 5 Әбдігаппарова Ү.М. Қазақтың ұлттық ою өрнектері. – Алматы: Өнер, 1999 ж. – 152 бет.
- 6 Мұхамеджанұлы З. Қазақтың кесте өнері. Танымдық-көпшілік басылым. – Алматы: "Алматыкітап баспасы" ЖШС, 2008. –144 бет.
- 7 "Шаңырақ" үй-тұрмыс энциклопедиясы. – Алматы, 1991. ISBN 5-89800-035-6 (1-й з-д)

УДК: 687.016
МРНТИ 18.31.51

А.Ш. Абижанова¹

¹Бейнелеу өнері және сызу мамандығы бойынша 1 курс докторанты

Алматы қ., Қазақстан

З.Ш. Айдарова²

²п.ғ.к., аға оқытушы, Алматы қ., Қазақстан

БАТИКТИҢ ТҮРЛЕРІ МЕН ЖАСАЛУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада ұсынылып отырған Батиктің түрлері мен жасалу технологиясының ерекшеліктері. Батик – матада жасалатын ерекше техника, сонымен қатар қолымен сәнденген матаның өзін де батик деп атайды. Қазіргі кезде халық арасында әсемдігімен елді қызықтыратын қолөнердің бір түрі.

Батиктің үш түрі бар: ыстық батик, суық батик және түйінді батик. Негізі «Батик» - сөзінің аудармасы (ыстық балауызбен сурет салу) Яғни матаға суретті түсіру үшін ерітілген балауызды қолдану.

Түйін сөздер: Суық батик, ыстық батик, еркін жазу, түйінделген батик.

Аннотация

А.Ш. Абижанова¹

¹докторант 1 курса «Изобразительное искусство и черчение»

З.Ш. Айдарова²

²кандидат педагогических наук, ст.преподаватель

ОСОБЕННОСТИ ТЕХНОЛОГИИ И ВИДЫ БАТИКА

В статье рассматриваются особенности технологии и виды батика. Батик это перевод рисунка на ткань со специальным оборудованием. На данный момент, один из самых красивых и интересных произведений искусства среди ремесленников. Есть три типа батика: горячий, холодный и узелковый батик. "Батик" – переводится как покраска горячим воском применяя расплавленный воск, чтобы сделать рисунок.

Ключевые слова: батик холодный, горячий батик, воплощенные в свободном рисовании батика, узелковый батик.

Abstract

A.Sh. Abijanova¹

¹Doctoral student 1 course "Fine Arts and Worms"

Almaty, Kazakhstan

Z. Sh. Aidarova²

²Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Teacher

Almaty, Kazakhstan

FEATURES OF TECHNOLOGY AND KINDS OF BATIK

The article considers the features of technology and types of batik. Batik is a translation of the picture on a fabric with special equipment. At the moment, one of the most beautiful and interesting art works among artisans. There are three types of batik: hot, cold and knot batik. "Batik" - translates as painting hot waxes using molten wax to make a drawing.

Key words: batik cold, hot batik, embodied in the free painting of batik, knot batik.

Қазақтар ежелден-ақ жүн, тері, тоқыма, тігін, сүйектен оймыштау, ағаштан ою, зергерлік өнер сияқты халықтық өнер кәсібімен айналысқан. Сонымен қатар оларға өң беру үшін табиғи бояуларды пайдаланған. Бір ғана өңделген теріні айтар болсақ, сары, қоңыр, қызыл, сарғыш қызыл түстерді өсімдік тамырларынан алып, түрлі-түсті реңктерді шығарып алатын болған.

Қазақ халқының ұлттық киім-кешек үлгісі үшін тері, елтірі мех, жұқа киіз, шекпен түйе жүннен тоқылған – шекпен, аз мөлшерде болса да қой жүнінен мауыт сукно сияқты дәстүрлі материалдар пайдаланылды.

Қазақ халқының бай көркемдік мұрасы, мың құбылған ою-өрнек өнері, халық қол өнершілерінің техникалық шеберлігі, халықтық көркемдік кәсіптегі қайталанбас өзіндік ұлттық калорит, міне осының бәрі ұлт мақтанышына лайық деп қадап айтуға болатын құбылыс.

Л.Н. Гумилев өзінің зерттеу еңбектерінде: «Бұл ерекше далалық мәдениеттің ежелгі салт-дәстүрі және терең тамыры бар, бірақ бізге ол туралы өте аз дәрежеде мәлімет жеткен...» – деп түркі халықтарының ішінде қазақ қол өнерінің ерекшеленетін мазмұнды тұстарын айқындап жазады.

Қазіргі таңда ата-бабамыздан мұра болып қалған дәстүрлі қол өнеріміз жаңа бағытта, жаңа технологиялармен толыға түсуде. Соның бірі ретінде батик өнерін меңгерудің әдіс тәсілдерін ашып көрсетуді мақсат еттік.

Қазіргі кезде халық арасында әсемдігімен елді қызықтыратын қолөнердің бір түрі батик өнері. Батик өнерінің Отаны Қытай және Үнді елі. Бірақ бұл батик өнері ғасырда Индонезия елінде Ява және Бали араларында дамып, бүкіл әлемге тараған өнер. Батиктің үш түрі бар: ыстық батик, суық батик және түйінді батик. Негізі «Батик» - сөзінің аудармасы (ыстық балауызбен сурет салу) Яғни матаға суретті түсіру үшін ерітілген балауызды қолдану.

Ежелгі матаны әрлеудің әдісінің тәсілі – батик. Батик сөзі Яван тілінен аударғанда ыстық балауызбен сурет салу деген мағынаны білдіреді. Осы сөздің арқасында ыстық батик техникасының атауы шығады. Ыстық батик техникасы жеткілікті күрделі және көп еңбекті қажет етеді, сондықтан да қысқа тоқталып жатырмыз. Рамаға керілген матаға балауызды пайдалана отырып, әртүрлі өрнек элементтерін саламыз. Балауыздың толық кебуінен кейін ашық қалған жерлерді түрлі түсті бояулармен бояп шығамыз. Осы әдісті бірнеше рет қайталауға болады түстердің қалай шығуына байланысты. Соңғы рет матаны кептіргеннен кейін үтіктің көмгімен балауызды алып тастаймыз. Бүгінде балауыздың жағылуына пайда болған жаңа тәсілдердің арқасында ыстық батик көп еңбекті қажет етпейтін болды. Сонда да бұрынғысынша жоғары көркемдік түрінде қалады. [6]

Батик – матада жасалатын ерекше техника, сонымен қатар қолымен сәнденген матаның өзін де батик деп атайды. Орындалу техникасы сурет үйлестіруінде негізі салынған.

Батик Индонезия халықтарында баяғыдан белгілі (әсіресе Ява аралында, біздің I ғасырда.), Индияда, содан соң Шумермен елдерінде, Жапонияда, Перуде, Батыстағы және Орталық Африкада, және кешірек (XVIII ғ.) – Еуропада, Ресейде 1930 жылдарға қарай бөлінеді

Батиктің технологиясы.

Түйінді батик техникасы.

Түйінді батик техникасы Үндіқытайдағы ең ежелгі болып есептеледі. Балауызбен үріліп өтеді, бояудың бір-біріне тиюінен сақтайды, бірақ – құрамында әртүрлі шырақтар, арқандар болады. Матаны тығыз орап алып, жіппен байлайды красқаға салынады немесе красканы қылқаламмен жүріп өтеді. Содан соң матадан жіпті алып тастағаннан кейін жіп тұрған жер боялмай қалады. Матада пайда болған сурет матаны орауына жіпті байлауына байланысты болады. Түйіншектер тоқылып немесе қолмен істелетін қаттап салулар ине мен бізбен жасалынады.

Түйінді батиктің әртүрлі аттары көп тараған: лахерия, тритик, жұқа тақтайшалар, бандхани және т.б. [5]

Ең танымал батик түрлері – ыстық және суық батик. Батиктің негізі әр түрлі техникада қаланған, негіздің матаға түсірілуі және осы резервтің жүргізілуі суық пен ыстық батиктің арасын ашып тұрады.

Егер суық батик пен ыстық батикті салыстырсақ, онда суық батик бояуға көбірек ұқсас болып келеді, ал ыстық батикте жұмыс әлдеқайда тереңірек, тірілеу және көлемді келеді.

Ыстық батик жазуға жиірек мақта матаны қолданады. Ал мақта күнделікті өмірде ауыстырғысыз бұйым. Ыстық зығыр тіпті балауызды сіндіріп алады.

Бұл жұмыстың нәтижесі өте жақсы бірақ процесі өте көп еңбекті қажет етеді. Ыстық батик – көбірек уақыт алады және құны қымбат бағалы.

Ыстық батикте тәжірибелік орындалмайтын жұмыстар бар. Пайдаланатын түстері шектеулі. Жұмысты айқын талап етеді. Түрлі түсті гаммаларды жарықтан қараңғыға қарай салу керек.

Ыстық батик парасатпен, жұмбақталған алдын ала болжамсыз. Оның түстері терең қандай да бір шарммен көздің жауын алады, ұсақ жіңішке түріндегі кракелюралармен, салынған сурет. Ол жапалақ-

танған ақ негіздің артында жасырынып жатқан сурет. Ыстық батик кемірек болжанады, сондықтан да бір сыпыра суретшілер оны жоғары бағалайды. [3]

Суық батик те ыстық батикке қараған да жеңілірек. Жұмысты бамтамас бұрын қажетті құралдарды реттеп алу қажет:

Неден бастау керек?

1. Матаны әзірлеу.
2. Нобай әзірлеу.
3. Жұмысы орнын ұйымдастыру.
4. Раманы әзірлеп матаны оған керу.
5. Суретті дайындау.

Суық батик – графикалық сурет анық контуры бар. Суық батикте ақ және түрлі түсті сызық ақ мінездемелі айқын нұсқаларды бөліп жатады. Барлық сурет бөлшектерінде айқын шекаралар бар. Жазу тек қана резерв жүріп өткен сызықтың ішінде болады.

Батик түрлері:

1. Суық батик
2. Ыстық батик
3. Еркін жазу
4. Түйінделген батик

Суық батикке арналған әрбір негізді макта сіндіріп ала алмайды. Суық батик жазу кезінде мейлінше табиғи маталарды пайдаланады, жібек болса тіпті керемет бірақ басқада маталарды пайдалануға болады. Өте жақсы табиғи тығыз (крепдешин, шифон, креп-жоржет, атлас, сондай-ақ өте жіңішке жүн туалы). Синтетикалық мата берік болғанымен барлық жағдайда жазуға жарамды емес.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, батик дегеніміз – арнайы бояумен, бояудың жайылып кетуіне мүмкіндік бермейтін бекітуші сұйықтықты қолдану арқылы мата бетіне сурет салу деген тұжырым жасауға болады. Батик өнері арқылы ұлттық нақыштағы ою-өрнектерді заманауи талап тілектерге сай орындауға мол мүмкіндіктер бар екендігі қолданыстағы әсем бұйымдардан да байқалады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Гумилев Л.Н. Древние тюрки. – М., 1976. – С.5.
2. Узбекали Джанибеков. Эхо. – Алматы: «Өнер», 1991
3. Искусство батика. – М.: ООО Изд-во АСТ, 2001
4. Синеглазова М. О. Распишем ткань сами. – «Профидзат». – М., 2001.
5. Дворкина И. А. Батик. Горячий. Холодный. Узелковый. – М.: «Радуга», 2002, 2-е изд. – 2008
6. Давыдов С. Батик: техника, приемы, изделия. – «АСТ-Пресс», 2005
7. Перелешина И. А. Батик. От основ к импровизации. – СПб.: «Паритет», 2007.

УДК 7.031.01
МРНТИ 18.71.07

Ж.А. Майкыбекова¹

¹преподаватель ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, ms.maykybekova@mail.ru

Г.Ш. Солтанбаева²

²к.т.н., доцент искусствоведения, профессор, заведующий кафедрой «Сценография и декоративное искусство» КазНУИ МКС РК, akshi@yandex.ru

г.Астана, Казахстан

РАЗНОВИДНОСТИ МОТИВОВ В КАЗАХСКОЙ ТРАДИЦИОННОЙ ТЕХНИКЕ КУРАК

Аннотация

В настоящей статье представлены основные элементы мотивов казахского лоскутного шитья курак, рассмотрены их многочисленные цветовые и геометрические сочетания, которые создают многообразие традиционных мотивов. Представлены простейшие геометрические элементы мотивов курак, а так же сложносоставные. Систематизирована информация о названиях как элементов, так и простых и сложных орнаментальных мотивов курак.

На примере казахского лоскутного шитья, называемого «құрақ», демонстрируется глубинный философский и сакральный смысл лоскутного текстиля и его роль в качестве транслятора национальных традиций.

Техника казахского лоскутного шитья *құрақ*, имеющая давние традиции и национальное своеобразие, благодаря подбору материалов, цветовой гаммы, фактуры, геометрических форм, симметрии, имеет большой потенциал, который требует дальнейшей разработки.

Ключевые слова: курак, лоскутное шитье, лоскутная техника, пэчворк, элемент, орнамент, мотив, композиция, цветовое сочетание

Аңдатпа

Ж.А. Майкыбекова¹

¹Гумилев Л.Н. атындағы ЕҰУ оқытушысы, ms.maykybekova@mail.ru

Г.Ш. Солтанбаева²

²ҚҰӨУ «Сценография және сәндік өнер» кафедрасының меңгерушісі, профессор, т.ғ.к, akshi@yandex.ru

Астана қ., Қазақстан

КАЗАҚ ҚҰРАҚТАРДЫҢ ДӘСТҮРЛІ ТЕХНИКАСЫНДАҒЫ МОТИВТЕРДІҢ ТҮРЛЕРІ

Бұл мақалада қазақ құрақ тігісі мотивінің негізгі элементтері көрсетілген, көптеген дәстүрлі мотивтердің түрлі образдарын жасайтын олардың әртүрлі түстері мен геометриялық үйлесімділігі қарастырылған. Құрақ мотивінің қарапайым геометриялық элементтері ұсынылған, сондай-ақ күрделі құрастырмалары. Құрақтың орнаменталды мотивтерінің қарапайым және күрделі атаулары мен элемент атаулары туралы ақпараттар жүйелендірілген.

Бұл мақалада қазақтың құрақ тігісінің терең философиялық және киелі мағынасы ұлттық дәстүрлер трансляторы ретінде көрсетіледі.

Симметрия, геометриялық фигуралар, текстураны, түстерді және материалдарды іріктеу арқылы, қазақ құрақ құрау техникасының терең дәстүрі мен ұлттық ерекшелігі сақтала отырып, әлеуеті зор, одан әрі зеріттеуді қажет етеді.

Кілтті сөздер: құрақ, құрақ тігісі, құрақ құрау техникасы, пэчворк, элемент, ою-өрнек, мотив, композиция, түстер үйлесімділігі

Abstract

Zhanar Maikybekova¹

¹teacher of ENU named after L.N. Gumilev, ms.maykybekova@mail.ru

Gulnar Soltanbayeva²

²Head of the Department of KazNUA, Astana, candidate of technical sciences, professor, akshi@yandex.ru

Astana, Kazakhstan

KINDS OF MOTIVES IN THE KAZAKH TRADITIONAL PATCHWORK TECHNIC KURAK

Basic elements of motives of the Kazakh traditional patchwork kurak are presented in the article, their numerous color and geometrical combinations, which create variety of traditional motives, are considered. The elementary geometrical elements of motives of the kurak are presented. Information on names of elements, simple and complicated ornamental motives and compound of kurak is systematized.

In the present article the deep philosophical and sacral sense of the Kazakh traditional patchwork called kurak and its role as the translator of national traditions are shown.

Equipment Kazakh patchwork kurak, has a long tradition and national identity, through the selection of materials, colors, textures, geometric shapes, symmetry, has great potential, which requires further elaboration.

Key words: kurak, to form a patchwork technique, patchwork, element, ornament, motive, composition, color combination

Курак является одним из видов техник в казахском декоративно - прикладном искусстве. Курак означает изготовление единого полотна из кусков материала, у других народов это техника исполнения называется «лоскутное шитье, лоскутная техника, лоскутная мозаика, текстильная мозаика, пэчворк.

Лоскутное шитье известно с давних времен, об этом свидетельствуют результаты археологических раскопок, возраст находок которых насчитывает более тысячи лет. Навыки работы с небольшими кусками ткани и умение создавать из них композиции сформировались на территории Казахстана еще в культуре ранних кочевников. Об этом свидетельствуют находки российским ученым С.И. Руденко предметов одежды в курганах Горного Алтая, сохранившиеся благодаря мерзлоте. «В Пазырыкских курганах сохранились остатки одежды меховых кафтан (верх одного из них выделан в виде мозаичного узора» [1, с. 34].

Вид этого рукоделия распространен во всем мире и в каждой стране имеет свои традиции и особенности. Возникновение лоскутной техники связано с необходимостью бережного отношения к ткани и использования каждого ее обрывка для создания новых вещей. В каждой местности создавались и укреплялись свои приемы, которые в дальнейшем заимствовались и совершенствовались, взаимно обогащаясь. Секретов в мастерстве владения этой техникой не было, так как их знала каждая женщина. В разных областях преимущественно развивались свои, глубоко народные, а в дальнейшем и национальные традиции. Формировалась своя цветовая гамма, мотивы и формы.

Слово «күрак» происходит от казахского глагола «күрау», которое в прямом переводе означает «скомбинировать, собирать что - либо из различных кусочков». Традиционное шитье курак и по настоящее время широко применяется у казахского народа. Этой техникой создаются постилочные ковры, (көрпеше), наволочки для подушек, покрывала, хозяйственные сумки и т.д. «По представлениям казахов, лоскутные мозаичные подушка и одеяло были обязательными элементами убранства свадебной постели. Они должны были способствовать быстрому привыканию молодых друг к другу. Лоскутные вещи обеспечивали прочность брачных уз – жастар құрылып кетеді (букв.: «молодые устроятся»)» [2, с. 75-76].

В искусстве курак важно пропорциональное сочетание деталей, используя законы симметрии. «Казахским мозаичным изделиям күрак присущ лаконизм изобразительного языка и строгость стиля, использование исключительно геометрических мотивов, четкий ритм и динамика в построении элементов, контрастные локальные цветовые сочетания» [3, с. 7]. Технология курак отличается простотой исполнения. Для создания требуется только усидчивость, аккуратность, знания о свойствах тканей, особенностях сочетания цветов и хороший уровень шитья. Для создания лоскутных мозаик сейчас существует специальная швейная техника и всевозможные приспособления, но и обладание простой швейной машинкой позволяет создавать прекрасные работы.

Основными элементами построения орнаментального рисунка казахских лоскутных изделий являются геометрические фигуры – квадраты, прямоугольники, ромбы, треугольники, зигзаги, крестовины и прочие. Из этих простых фигур получают более сложные - шестиугольники, восьмиугольные звезды, крестообразные мотивы, ступенчатые и зубчатые медальоны. Каждый элемент обладает сакральным смыслом, и в древности его применение было неслучайно.

Каждое традиционное казахское лоскутное изделие представляет собой комбинацию сложного многоцветного мозаичного центра и однотонного опоясывающего бордюра. Большинство традиционных курак имели простые центральные композиции, состоящие исключительно из сетки ромбов или квадратов. В настоящее время квадраты и прямоугольники, в первую очередь, используются для обрамления изделия и как фон для других мотивов. Чаще всего в центральной композиции используются ромбы. Нередко используется мотив, состоящий из трех ромбов, выстроенных в ряд. Его называют «үш көз», и он олицетворяет трехступенчатую систему мироздания или мировое дерево.

Типичным рисунком для курака является рисунок из четырех ромбов, означающий изобилие - «төрт түлігі сай» (всего достаточно). В казахском прикладном искусстве дублирование одного мотива по принципу подобия призвано умножать богатство, приплод, привносить «плодородное» начало. Аналогичный композиционный принцип – четыре или восемь равнозначных элементов, расположенных симметрично по сторонам от центрального, – является архетипическим и воплощает модель мира, Космоса кочевников [3, с. 12].

В числе наиболее популярных мотивов при оформлении мозаичного центра - ромб в квадрате. Этот орнамент называют «бота кэз» (глаз верблюжонка). Может встречаться как простой вид этого орнамента, так и усложненный. Для усиления эффекта глубины и оптического объема применяют повторное наложение мотива, и это может использоваться несколько раз (рисунок 1а). Мотив «бота кэз» также может являться фоновым, то есть внутренний ромб представляет собой сложные цветовые композиции (рисунок 1б, 1в).

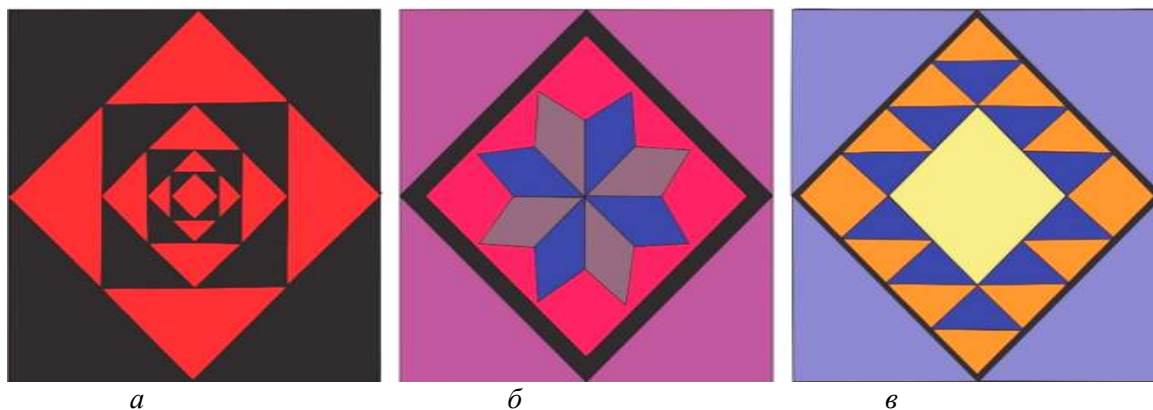

Рисунок 1. Мотив «бота кəз» в различном исполнении

Небольшие квадраты часто используются в виде центрального элемента, вокруг которого располагаются несколько рядов узких прямоугольных полос, называемых «қабырға» (ребро) или «ши» (тростник). Таким образом, при соединении квадрата и построенных вокруг него в определенном порядке узких прямоугольников различной длины получают мотивы, которые в общем случае называют «ши құрақ». Но у этих мотивов есть и другие названия исходя из схожести орнамента с определенным предметом. Разнообразие же мотивов создается только за счет сочетания тканей различных цветов. В зависимости от цвета центрального квадрата мотив «ши құрақ» может вызывать ощущение глубины, т.е. движения вниз, или высоты – движения вверх. Например, если центральный квадрат имеет более темный цвет по сравнению с окружающими его полосами, создается ощущение «проваливания вниз». И в таком случае орнамент носит название «құдық құрақ» (от слова колодец). Если же центральный квадрат более светлый, то орнамент как бы поднимается над плоскостью. И мотив называется «кесене құрақ» (от слова купол).

Но не только цвет центрального квадрата влияет на восприятие мотива и, соответственно, на его название. Огромное значение имеют цветовое распределение полос и расположение мотивов при объединении в блоки по четыре и более (рисунок 2).

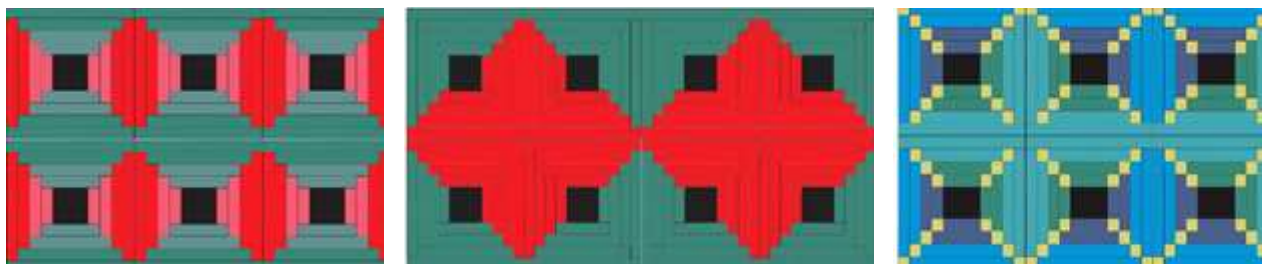

Рисунок 2. Использование вариантов различных сочетаний цветов в мотиве «құдық құрақ»

Значительного разнообразия мотива «ши құрақ» можно добиться за счет использования не только различных сочетаний цветов, но и добавления дополнительных мелких деталей – квадратов и треугольников на концах узких прямоугольных полос. При этом создаются различные иллюзии восприятия орнамента, которые усиливаются из-за грамотного использования цвета (рисунок 3).

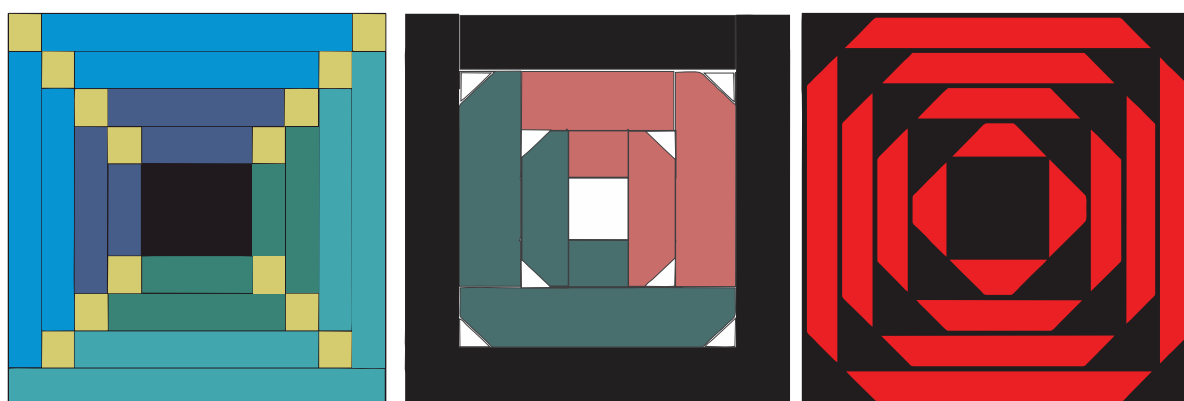

Рисунок 3. Варианты мотива «ши құрақ»

Но и на этом мастерицы курака не останавливаются. Мотив продолжает больше усложняться за счет украшения мозаичным орнаментом центрального квадрата. И в этих случаях мастерица сама решает, как назвать орнамент – он может быть назван как по основополагающему орнаменту, так и центральному орнаменту композиции. Поэтому названия мотивов очень сильно разнятся у разных мастериц.

Помимо вышеназванных элементов в курак достаточно часто используется крест. Этот знак, символизирующий точку сообщения между миром и землей, упорядочивающий пространство, указывающий на четыре стороны света, является символом центра мира и гармонии. Он олицетворяет собой древо жизни. Строя композицию на основании креста, мастерица подсознательно стремилась внести ощущение равновесия, гармонии и покоя в жизнь семьи, дома, рода.

Крест в композициях курак обычно составляется из более мелких деталей и мотивов и может быть расположен как горизонтально, так и под углом 45 градусов.

Рисунок 5. Варианты крестов

Наполнением крестов чаще всего служат треугольники и углы. Треугольник издавна считается сильным оберегом. В курак треугольная форма понимается как тұмар или тұмарша (амулет), предохраняющий от сглаза. Он считается одним из самым древних орнаментов.

Существует несколько разновидностей этого орнамента. Один из них «тұмар қатар». Мотив «тұмар қатар» (амулеты друг за другом) составляется из элементов треугольной формы контрастных по тону, выложенных на прямоугольную полосу (рисунок 5а). Если треугольники стоят на основании, то цепочка треугольников интерпретируется как «тау» (гора, горная гряда), и в таком случае используется как защитный символ. Иногда эту цепочку треугольников называют «түйе өркеш» (горб верблюда). В этом случае она символизирует достаток, запас пищи. Этот орнамент используется как пожелание достатка и прибавления в семье и стаде, а также как защита от бесплодия, проблем и напастей.

В курак может быть использована цепочка угловых элементов, называемых «бұрыш», или ломаная зигзагообразная линия «ирек». Если эти углы расположены вертикально в ряд друг за другом, то цепочку углов называют «құс тандай» -птичье небо, или «тырна» - журавль (рисунок 5б). Название «тырна», скорее всего, более позднее, так как в казахской орнаментике название орнаменту давали, исходя из его подобия части тела животного или птицы (крылу – құс қанат, клюву – құс тұмсық, шее – құс мойын, қаз мойын, следу – құс із и т.д.) [4, с.154]. Мотив получил название «тырна», т.к. напоминает собой клин летящих в небе журавлей.

Центральный элемент креста также может иметь мозаичное наполнение. Наиболее часто встречаются мотивы «гүл» - цветок в виде восьмиугольной звезды, и «сегіз жапырақ» - восьмилистник.

Традиционная казахская техника лоскутного шитья курак не только сохранилась в искусстве современных казахов, но и активно используется как элемент декорирования как изделий художественного текстиля, так и одежды, принимая все новые формы и способы использования. Изучение принципов сочетания мотивов, их цветового и композиционного решения только обогатит лоскутное искусство и позволит поднять его на новые высоты, сохраняя при этом традиции казахского народа.

Список использованной литературы:

1. Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство. – Алма-Ата: Онер, 1986. – Т. 1. – 256 с.
2. Тохтабаева Ж.Ш. Шедевры Великой степи. – Алматы, 2008. – 240 с.
3. Джексенбаева А.М. Казахские тканевые мозаичные изделия «құрақ»: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата искусствоведения. – Алматы: КазНАИ имени Жургенева, 2010. – 20 с.
4. Джанибеков У. Эхо...по следам легенды о золотой домбре. – Алма-Ата: Онер, 1990. - 304 с.

ІҮ БӨЛІМ. ӨНЕРТАНУ

РАЗДЕЛ ІҮ. ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

УДК 791:654:19
МРНТИ 13.11.22

С.Н. Коротин¹

*¹доцент КазНПУ им Абая кафедры творческих специальностей
Институт Искусств Культуры и Спорта
г.Алматы, Казахстан*

ОРГАНИЗАЦИЯ ВЫСТАВКИ И ТРЕБОВАНИЯ К ЕЕ ПРОВЕДЕНИЮ В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ СОВРЕМЕННОГО СПЕЦИАЛИСТА

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы по подготовке, организации и проведению современных выставок. Надо сказать, что методики преподавания данного вопроса нет, но выпускники должны уметь в контексте своей профессиональной деятельности подготовить как персональную, так и групповую выставку. Многолетний опыт работы со студентами по линии научно-исследовательской работы показывает основные ошибки студентов при составлении экспозиции выставки, выборе тематики, оформлении работ по живописи и рисунку. Материал дает возможность обучить студентов навыкам оформления зала для грамотного размещения картин, и других предметов искусства.

Ключевые слова: специфика современных выставок, творческий подход, оформление работ, создание экспозиции, реклама выставки, необходимый реквизит, освещение помещения.

Аңдатпа

С.Н. Коротин¹

*¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
Мәдениет Өнері және Спорт Институты шығармашылық кәсіптер кафедрасының доценті
Алматы қ., Қазақстан*

ЗАМАНАУИ МАМАНДАР ДАЯРЛАУДАҒЫ КӨРМЕНИҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУҒА АРНАЛҒАН ТАЛАПТАР

Мақалада заманауи көрмелерді дайындау, ұйымдастыру және өткізу қарастырылады. Осыған орай нақты оқыту әдістемесі жоқтың қасы болғанымен, түлектердің өздерінің кәсіби қызметі аясындағы жеке, сонымен қатар топтық көрмелер дайындау үшін қабілетті болуына тиіс екенін айтып кеткеніміз жөн. Ғылыми-зерттеу жұмысы бағытындағы студенттермен бірлесе жасалған көпжылдық жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, студенттердің көрменің экспозициясын жобалау, тақырып тандау, кескіндеме және сурет бойынша жұмыстарын дайындау кезіндегі негізгі қателерін көрсетеді. Бұл материал студенттерге картиналарды, және басқа да өнер заттарын дұрыс орналастыру үшін залдарды даярлау машықтығына үйрету мүмкіндігін береді.

Түйінді сөздер: заманауи көрмелердің ерекшелігі, шығармашылық тәсілдеме, жұмыстарды безендіру, экспозиция құру, көрме жарнамасы, қажетті деректеме, ғимаратты жарықтандыру

Abstract

S.N. Korotin¹

*¹assistant professor of KazNPU named after Abay of creative specialties department, Institute of Art, Culture and Sport
Almaty, Kazakhstan*

ORGANIZATION OF THE EXHIBITION AND REQUIREMENTS TO ITS CONDUCTION IN THE SYSTEM OF PREPARATION OF THE MODERN SPECIALIST

In the Article, issues on preparation, organization and conduction of the modern exhibition are considered. It is necessary to say that there is no teaching techniques of this question, but the graduates shall be able to prepare both personal and group exhibition in the context of their professional activity. A long-term experience of work with the students in the line of research scientific work shows main students' mistakes at composing the exhibit exposition, at selecting of the subject, at processing of the work on painting and drawing. The materials give the possibility to teach students to the skills of the hall decorating for the competent pictures distribution and other art objects.

Key words: specificity of modern exhibitions, creative approach, processing of the works, creation of the exposition, exhibition advertising, necessary requisites, room lighting

Организация художественной выставки это в первую очередь творческий процесс, у которого есть свои правила и закономерности, задачи и цели. Для того чтобы сделать групповую выставку, необходимо выбрать тему для тематической выставки, ее название, придумать концепцию, чтобы объединить вместе все работы, продумать акцент выставки. Проще всего реализовать концепцию, если выбрать художников, объединенных манерой, стилем, идеей (как общую группу), не ограничиваться выбором только художников, можно рассмотреть варианты совместного размещения картин, скульптур, фотографий, и т.д., для создания более широкой формы сотрудничества. В последнее время при создании выставок, для лучшего восприятия предметов искусства посетителями, некоторые организаторы используют феномен синестезии. Например, музыкально-цветовая синестезия, при которой музыкальные звуки вызывают у человека цветовые ассоциации. Как картины могут рассматриваться под определенное музыкальное сопровождение, так и музыка может дополняться подходящим видеорядом. При этом основной задачей выставочного процесса остается визуальное восприятие представленных экспонатов.

Слово экспозиция происходит от лат. *Exposito* - и означает в широком смысле любую совокупность предметов, картин, специально выставляемых для всеобщего обозрения. Любая экспозиция требует сопровождения для раскрытия смысла перед зрителем. Представляется этикетка-текст аннотация к отдельному предмету, содержащая атрибутивные данные, поясняющие название, авторство, материал, размер, способ и время изготовления, сведения о том, что демонстрируется – оригинал или копия. Например: художник Коротин С.Н. «Натюрморт с репродукцией» х.акрил 60х80см. 2017 г.

Любая экспозиция музейная, групповая или персональная это целенаправленная научно обоснованная демонстрация произведений искусства связанных единством содержания, композиционно организованных, технически и художественно оформленных, в совокупности создающих специфический образ природных, общественных или культурных явлений и процессов. (Определение А.Б. Загса). Экспозиции могут быть временными или постоянными. Временные экспозиции называют выставками. Выставки могут быть стационарными или передвижными. По задачам своей организации выставки делятся на тематические, (раскрывающие какой-либо сюжет), фондовые, (представляют предметы, хранящиеся в запасниках, фондах, и редко демонстрируемые публике) и отчетные, (проделанные за определенный период).

К современным методам экспозиции можно отнести инсталляции. Это пространственная композиция, созданная из различных элементов, бытовых предметов, промышленных изделий и материалов природных объектов, текстов, визуальной информации. Кстати, основоположниками инсталляции были дадаист М.Дюшан и сюрреалисты. Инсталляция направлена на создание яркой ассоциации, а не на отображение реального образа или объекта, чаще экспонируется в галереях современного искусства. В современном мире все чаще появляются на выставках виртуальные экспозиции, показ компьютерных изображений, картин, скульптур, 3х мерных моделей, с текстовым описанием. Также очень часто происходит совмещение реальной и виртуальной экспозиции (дополненная реальность) Дополненная реальность — воспринимаемая смешанная реальность (англ. *mixed reality*), создаваемая с использованием «дополненных» с помощью компьютера элементов воспринимаемой реальности (когда реальные объекты монтируются в поле восприятия).

Цельной и продуманной должна быть композиция выставки. Компоновать материалы надо разнообразнее, не повторяя одни и те же приемы. Необходимой частью подготовительной работы является составление эскизного художественного проекта, который наиболее полно раскроет художественный образ выставки. Он включает целый ряд материалов: план размещения выставки, развертку стен с нанесенными на нее стендами будущей выставки, эскизы стендов в цвете, монтажные листы.

Существует несколько принципов группировки картин или графики. Картины, близкие по размеру, можно развесить по принципу строго симметричной «сетки», а разные по формату произведения можно расположить ярусом, либо повесить картины в ряд. Группа должна состоять из картин, близких по стилю, (например, серия картин, объединенная единой тематикой). Чтобы избежать монотонности не следует вешать рядом несколько картин одинакового формата и близкого масштаба. Необходимо соблюдать определенный ритм в развешивании работ. В принципе, к компоновке работ в зале применяются те же закономерности что и при создании композиции. Живописные холсты по разному выглядят на студийном мольберте, в музейном помещении, и на стене выставочного зала.

Естественно, что сам выставочный зал своим оформлением не должен отвлекать зрителя от произведений. В большинстве случаев для выставки картин идеально подойдет фон в духе минимализма,

не привлекающий к себе внимание. Стены помещения являются универсальными, если они окрашены в нейтральный серый, или любой однотонный цвет, исключая яркие, насыщенные цвета (красный, желтый, зеленый). Однако для некоторых жанров возможны исключения. Центры полотен располагают обычно с учетом уровня взгляда среднего человека (это 145-150 см от пола), для того, чтобы рассмотреть изображение наилучшим образом мог каждый. В музеях картины стандартно вешают на высоте 152 сантиметра — то есть чуть выше, потому что в больших залах есть возможность сделать шаг назад. Для произведений монументального искусства работают свои правила экспозиции.

Произведения, требующие бережного обращения, такие как: акварельные работы, графика, рисунки выполненные в карандаше, мягкими материалами, водорастворимыми красками, выполненные в технике тушь, перо, а также принты, требуют остекления, которое защитит их от механических повреждений, пыли, влаги и выцветания. Стекло предпочтительно подбирать безбликовое - матовое или матированное, - тогда восприятию и фото-видео съемке произведений не будут мешать непредвиденные блики. Постарайтесь найти стекло, отталкивающее ультрафиолетовые лучи, или акриловое стекло. Новое поколение стекол со специальным покрытием не дает бликов, не приглушает «звучания» красок.

Важную роль играет правильно настроенное освещение. Лучше избегать прямого солнечного света. Оптимальный вариант - искусственная подсветка или скользящий естественный свет. Неслучайно, художники еще в прошлые столетия предпочитали студии окнами на север. Такое положение дает ровное студийное освещение. Общий свет в зале может быть приглушенным, при этом локальным светом акцентируется внимание зрителей на экспонатах. Можно предусмотреть различные степени приглушенности, возможность направлять световые потоки в разные стороны. Для подсветки картин лучше всего использовать галогеновые светильники. При небольшом размере они создают хороший направленный поток света, который не искажает цветовую гамму картины. Свет в инсталляции может быть основным выразительным средством. Имеются примеры экспозиций, где сложенная особым образом атрибутика, освещенная с нужной точки, образует художественный образ, который и является произведением искусства.

Искусство оформления картин. Плохо подобранная рама может испортить все впечатление от картины. Лучшими на сегодня считаются рамы из дерева. Натуральное дерево подходит ко всем картинам. Но современные художники предпочитают оформлять свои работы пластиковыми рамами. Это происходит большей частью по причине доступности и наличия большого выбора разнообразных вариантов оформления. Они более доступны, но менее долговечны и не всегда эстетичны. Рамы с металлическим покрытием, будь то серебро, алюминий, белое золото, прекрасно подходят для оформления произведений современного искусства. Серебро и белое золото уравнивают кричащие краски и хорошо сочетаются с насыщенными яркими тонами. Рамы из узких деревянных планок гармонируют с тонкими линиями карандашных рисунков. Цвет рамы должен соответствовать колориту картины или быть на полтона темнее или светлее от преобладающего (основного) цвета картины. Также необходимо учитывать глубину рамы. Чтобы не было видно подрамника необходимо выбрать багет с глубиной от 1,5 см. Произведения, выполненные на бумаге, гораздо лучше смотрятся с паспарту. Паспарту́ (фр. *passepapartout*) — кусок картона или бумаги с вырезанным в его середине четырёхугольным, овальным или круглым отверстием под рамку, в которую вставляют фотографию, рисунок или гравюру. Это позволяет свободнее подбирать размер рамки под размер изображения. Многолетняя практика позволила выявить такой оптический эффект. Нижнее поле паспарту всегда делается более глубоким, чем верхнее, в противном случае вся конструкция будет смотреться на стене не объемно, а плоскостно. Паспарту может быть самых разных цветов. Темные паспарту усиливают интенсивность красок на картине и могут, в зависимости от оттенков, выделить теплые или наоборот, холодные тона в ее гамме. Можно использовать такой выразительный прием, используемый в паспарту – орнаменты и линии которые составляют единый ансамбль с картиной.

Не стоит обрамлять музейный экспонат в дешевую раму. Сами экспонаты, в данном случае, картины должны иметь грамотно подобранное багетное оформление. Ещё в XIX веке, в кругах художников было принято - живопись без обрамления в раму никогда не показывать общественности, так как именно багетное оформление картин придавало работе законченный вид. Старые мастера были очень внимательны к раме, учитывали ее воздействие в процессе работы, иногда даже писали в готовом обрамлении, считаясь с определенным тоном и декоративным ритмом рамы.

При выборе багета главное — гармония. Любое оформление картин в первую очередь должно стремиться к цельности композиции, состоящей из изображения и рамы. Идеально, если фактура багета соответствует стилю картины, возможно, повторяет характер мазков краски или орнамент, используемый в картине. Чем больше картина, тем шире должна быть рама для нее. Для оформления небольших картин рекомендуется подобрать раму, превосходящую площадь картины по размеру. Современный прием, когда багет расписывается как продолжение картины, и ее изображение плавно «перетекает» в раму.

Другой способ оформить картину — использование составных багетов из двух и более профилей, разных по толщине. Тут важно, чтобы все багеты в составном профиле были разной ширины. Внутренний багет, который расположен ближе всего к картине, в данном случае играет роль паспарту.

Для развешивания картин необходим следующий инвентарь: система алюминиевых профилей, по которым легко скользят крючки, что дает возможность свободно передвигать картины в горизонтальной и вертикальной плоскости, лески или стальные тросики, и крючки с винтами. Винты могут фиксироваться на разной высоте. Ушки для картин и инструменты для крепежа фурнитуры.

Итак, подытожим основные принципы организации выставки: выбор концепции выставки, применение современных методов и компьютерных технологий для презентации экспозиции, выбор помещения, компоновка экспонатов, настройка освещения, гармоничное и правильное оформление выставочного материала (багеты для картины, постаменты для скульптур и т.д.) Основные задачи, которые решаются в ходе подготовки студентами выставки, это развитие творческого подхода, умение правильно расставить акценты, умение работать в коллективе, овладение современными методами оформления работ, использование современных компьютерных программ (виртуальные выставки) знание основ рекламного искусства и полиграфии (подготовка рекламной продукции, сопровождающая любую выставку - брошюры, афиши, пригласительные, флаеры).

Список использованной литературы:

1. Шляхтина Л.М. Основы музейного дела: теория и практика. Учебное пособие. – М., 2005.
2. Ревякин В.М. Художественные музеи. – М., 1991.
3. Столяров Б.А. Педагогика художественного музея: от истоков до современности. Учебное пособие для студентов гуманитарно-художественных факультетов. – СПб., 1999.
4. А.Н. Миронова Цветоведение. Стр-220. – Минск, 1984.
5. Журнал «Художественный совет» №1(17). – М., 2001.

УДК 7; 7:001.92
МРНТИ 18.01.39

Ш.С. Турганбаева¹

¹доктор искусствоведения., асс.проф. кафедры Творческих специальностей КазНПУ им.Абая

Г.К. Бахретдинова²

2ст.преподаватель кафедры»Дизайн» АТУ,

Н.Килибаев³

*³доцент кафедры Творческих специальностей КазНПУ им. Абая,
г.Алматы, Казахстан*

К ВОПРОСУ ОТРАЖЕНИЯ КРАСОТЫ МИРА В ЮВЕЛИРНОМ ИСКУССТВЕ КАЗАХСТАНА

Аннотация

В статье систематизированы традиционные казахские ювелирные украшения в зависимости от их назначения, материалов и способа ношения, описаны защитные, охранные и лечебные функции традиционных серебряных украшений, основанные на сочетании декоративности, функциональности, рациональности. Подчеркнута роль ювелирных украшений в создании художественного образа, их служебная и декоративная функции, также о роли красочного аксессуара в создании целостного образа и важнейшие черты, позволяющие позиционировать головной убор саукеле, как одну из значимых деталей составляющих свадебный костюм. В традиционном комплексе национальной одежды, как женской, так и мужской, самыми значительными составляющими являются ювелирные изделия, имеющие значение маркера, информирующие о социальном статусе, семейном положении, о регионально-территориальном происхождении владельца. Ювелирные украшения в контексте традиционного казахского костюма рассмотрены как неиссякаемый источник для современных живописцев.

Аннотация

Ш.С. Тұрғанбаева¹

*¹Абай атындағы ҚазҰПУ Шығармашылық мамандықтар кафедрасының асс., профессоры,
Г.К. Бахретдинова²*

*²Алматы Технологиялық Университетінің "Дизайн" кафедрасының аға оқытушысы,
Н.Килибаев³*

*³Абай атындағы ҚазҰПУ Шығармашылық мамандықтар кафедрасының доценті
Алматы қ., Қазақстан*

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЗЕРГЕРЛІК ӨНЕРІНДЕ ӘЛЕМ СҰЛУЛЫҒЫНЫҢ ШАҒЫЛЫСУЫ

Бұл мақалада декоративтігі, функционалдығы, ұтымдылығы астасқан дәстүрлі күміс әшекейлердің қорғауы, емдік қасиеттері келтірілген және қазақтардың қалыптасқан дәстүрлі зергерлік әшекейлерінің сипаттамасына, құрамына байланысты кию тәсілі жүйеленген. Зергерлік бұйымдардың қызметтік және сәндік функциясын негізгі рөлін атқаратынын, әсіресе қалыңдық киімінің негізін құрайтын сәукеленің маңыздылығын, көркемдік бейнесін әсерлі көрсететінін айқындайды. Зергерлік бұйымдар әлеуметтік мәртебесін, отбасылық жағдайын, аймақтық-аумақтық шығуын сипаттайтын, әйелдер және ерлер дәстүрлі ұлттық киімінде ең маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Зергерлік әшекейлеу қазіргі заманауи суретшілер үшін қазақтың дәстүрлі ұлттық киімі сарқылмас қайнар көзі.

Abstract

Sh. Turganbaeva¹

*¹doctor of arts., ass.prof. the Department of Creative professions KazNPU.Abay
Badretdinova G. K.²*

*²senior lecturer of the Design of ATU department master of the equipment and technology.
Almaty, Kazakhstan
Kilibaev N³.*

*³associate Professor of Creative specialties Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

TO THE QUESTION REFLECT THE BEAUTY OF THE WORLD IN THE JEWELRY ART OF KAZAKHSTAN

In the article the Kazakh traditional jewellery ornaments depending on their purpose, materials and method of wear described by the protective, security and medical functions of traditional silver jewelry based on the combination of decorative, functionality, rationality. The role of jewelry in the creation of an artistic image, their utility and decorative functions, the role of colorful accessory to create a complete image and important features, allowing you to position headdress saukele as one of the most important parts parts of a wedding suit. In the traditional set of national clothes, both female and male, are the most significant components of jewellery that have a token value that informs about the social status, family situation, on a regional-territorial origin of the owner. Jewelry in the context of traditional Kazakh costume is considered as an inexhaustible source for modern painters.

В истории художественной культуры Казахстана ювелирные украшения – одни из самых самобытных народных художественных промыслов, являющиеся ярким составляющим декоративно-прикладного искусства. Творческий потенциал и художественные принципы традиционной казахской культуры сумели отразиться в узорах, композициях и формах ювелирных изделий. Традиционное ювелирное искусство созданное казахскими мастерами – зергерами, было известно на протяжении многих веков, бесспорно этот вид творчества эквивалентен подлинному искусству.

Казахским зергерам традиционно были известны такие техники, как гравировка, чернь, эмаль, скань и зернь, штамповка, чеканка, насечка, серебрение и золочение, гранение драгоценных и поделочных камней [1, с. 159]. Ценность материала не играла важную роль, наряду с серебром высокого качества использовалось и низкопробное серебро, медь. Априори приемам инкрустации, нанесению орнамента отводилась главенствующая роль. Ювелирные изделия декорировались драгоценными и полудрагоценными камнями, в том числе сердолик, лазурит, коралл, бирюза, алмаз, рубин, перламутр, горный хрусталь. В отделке применялись и дешевые материалы обычные цветные стекла, чаще красного цвета.

С давних времен в народе бытовало поверье о лечебной функции металла, в этой связи исследователь Э.Масанов пишет: вечером мастер зажигал свечу – чтобы дух уста, покровительствующий ему, мог прийти на огонек и помочь больному. Избранность мастеров, сложность ювелирной техники, знания и навыки, передававшиеся по наследству, наличие специального инструмента и проч. обусловили ювелирную специализацию, что нашло отражение в особом статусе этого ремесла [1, с. 152].

В основе семиотической структуры ювелирных изделий лежит магико-религиозная основа, восходящая к глубокой древности. С течением времени многие компоненты магического значения

трансформируются и становятся производными для других функций, маркирующих возрастные, имущественные, территориальные различия. Наиболее адекватные из этих представлений наследуются и передаются в следующее поколение [2, с.43]. Девочке в Казахстане одевают сережки и браслеты из разноцветных или черных бусин с белыми отметинами уже в раннем возрасте, полагая, что эти украшения будут оберегать, отводить от дурного глаза. Право ходить с непокрытой головой, предоставлялось молодым незамужним девушкам. Своеобразным украшением для волос были накосники – серебряные бляхи подвески – шолпы, в составе декорирования: цепочки, медальоны, инкрустированные камнями, металлические монеты и шашбау – серебряные бляшки нашитые вдоль лент, украшавшие косы вдоль всей длины. Беседы на взрослую тему приостанавливались, услышав мелодичный звон шашбау, родители прерывали беседу. Во время движения накосники издавали звон, шла своеобразная информация, помимо этической функции выполнялась защитная функция отпугивающая обладательницу от злых духов. Когда девушка становилась невестой, надевала свадебное платье, украшения, служившие уже помимо первоначальной, оберегающей роли, становились символами родительского дома, выражающими идею благополучия, плодородия. И, конечно же, своеобразным триумфом казахского свадебного костюма, являлся свадебный головной убор саукеле.

Саукеле – высокий конусообразный головной убор, высотой около 70 сантиметров, украшенный серебряными и золотыми монетами, жемчугом и кораллами, один из древних головных уборов, бытовавший у казахов до самого конца 19 века [2.1]. Спектр украшений саукеле был широк: длинные шелковые и бархатные ленты, бахрома, мелкие золотые и серебряные монеты, подвески, фигурные пластинки, драгоценные и полудрагоценные камни. В зависимости от сложности мастер мог проработать над созданием саукеле от месяца до года и при этом стоимость изделия была соответствующей трудозатратам.

В Букеевской орде богато декорированное саукеле оценивалось в 1 тыс. руб. серебром; в Семиречье такой убор обошелся родителям невесты в 2 тыс. руб. серебром [3, с.68]. По сведениям С. Касиманова, в Младшем жузе один из образцов саукеле оценивался в 500 дойных кобылиц [4, с.165]. Согласно степному обычному праву, саукеле было собственностью женщины и возвращалось в ее род, если она умирала бездетной [5, с.343].

К числу выразительных аксессуаров, отличавшихся чрезвычайным разнообразием, игравших важную функциональную и декоративную роль как в женском, так и мужской одежде, относились пояса с ним связывались также определенные понятия статуса, достатка, украшались серебряными фигурными накладками, бусинами.

В полный комплект женского костюма входили такие ювелирные украшения, как ожерелье, серьги, браслеты, кольца, подвески для кос, пояс филигранный [6, с.131].

Рис.1. Н.Килибаев. Беташар

Формы и декор серег отличаются значительным разнообразием; это могут быть орнаментальные плоские серьги различных форм, серьги-лунницы «ай сырға», иногда с вырезной звездой с внутренней стороны, проволочные серьги различной сложной конфигурации «шығыршық сырға», серьги со вставными камнями – «көзді тасты сырға» [7, с.28]. В народе существует поговорка: «Тамақ адал болу үшін, қолда күміс жүзік болу керек» «Чтобы пища была чистой, на руках должны быть серебряные перстни».

Серебро было предпочтительнее, любимо народом в мире кочевой культуры. Как было сказано выше, оно обладало очищающей, защитной и лечебной силой. К перечисленным приоритетам добавим дезинфицирующие свойства, именно поэтому возле очага при приготовлении пищи женщины носили серебряные кольца.

XXI в. показывает, что история материальной культуры казахского народа, национальные традиции столь богаты, что до сих пор таят в себе богатейший клад предметов искусства, нуждающиеся в своем воссоздании и возвращении в пространство современной культуры, на уровне их репродуцирования или актуального прочтения» [8, с.38].

Рис.2. Н.Килибаев. Калындык

Ювелирное искусство тесно связано с народным творчеством, каждое движение резца, молотка, пробойника, пронизано стремлением выразить свое понимание красоты и гармонии, пропитанное любовью к родной земле. Именно к этому богатому достоянию и относится нестареющее, никогда не утрачивающее своей изысканной подачи художественное восприятие предков, увековеченное в ювелирном искусстве.

Список использованной литературы:

- 1 Масанов Э.А. Ювелирное производство. Кузнечное и ювелирное ремесла в казахском ауле // Новые материалы по археологии и этнографии Казахстана. – Алма-Ата: Изд-во АН КазССР, 1961. – С. 156 -170.
- 2 Тохтабаева Ш.Ж. Серебряный путь казахских мастеров. – Алматы: Дайк-пресс, 2005. – 472 с.
3. Арғынбаев Х. Қазақ халқының колөнері. – Алматы: Өнер, 1987. – 128 с. Букеевской орде 200 лет. – Алматы: Өлке, 2001. – Кн.5. – 304 с.
- 4.Қасиманов С.Қазақ халқының колөнері. – Алматы: Қазақстан, 1995. – 240 с.
5. Маковецкий П.Е. Материалы для изучения юридических обычаев киргизов // Материалы по казахскому обычному праву. – Алматы: Жалын, 1948. – С. 320–392.
6. Захарова И.В., Ходжаева Р.Д. Казахская национальная одежда. – Алма-Ата: Наука, 1964. – 176 с., илл.
7. Википедия [Электрон.ресурс]. – 2015. – URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki> (дата обращения: 24.02.2017)
8. Турганбаева Ш.С. Национальная художественная школа в живописи Нурлана Килибаева. Культурное наследие Сибири. – Барнаул. – №2 (20). – 2016.

ӨОЖ: 323, 28 (574)
МРНТИ 18.09

Қ.Т. Шүкірбеков¹

¹Т.К. Жүргенов атындағы ҚҰӨА. станокты графика кафедрасының профессоры
Алматы қ., Қазақстан

Ә.ҚАСТЕЕВТІҢ ҚАЙТАЛАНБАС ҚОЛТАҢБАСЫ

Аңдатпа

Мақалада - қазақ мәдениетіндегі республикамыздың тұңғыш рет Қазақ ССР-нің халық суретшісі Абылхан Кастеев өнер жолындағы тер төгіп жазылған кескіндеме туындылары қамтып жазылған. Әбілхан ағамыздың ойындағы перзенттік парызын орындаған азамат суреттер шені көрсетілген. Қайсыбір табиғат көріністеріне салған суреттерін көрсеңіз де, олар бір-бірін қайталанбас көркімен көз жауын алып, көңілге жылы ұялайды. Жыр болып төгіліп, өлең болып шалқып, күй боп шалқығандай таңырқатады. Оның қаламының тағы бір құдыреті осында.

Әбілхан Кастеев сурет әлеміндегі туған жерімен, тамырлас, өмірімен өзектес, төл ұғымға тән бояумен бейнеленеді.

Түйін сөздер: кескіндеме, акварелі, көркемөнер, суретші, форма, автопортрет, мектеп, ұлттық бейнелеу өнері, өнер орталығы, бояу, картина, жанр, портрет.

Аннотация

К.Т. Шукирбеков¹

¹профессор кафедры Станковая графика КазНАИ им. Т.К.Жүргенова г.Алматы, Казахстан

НЕПОВТОРИМЫЙ ПОЧЕРК А.КАСТЕЕВА

В статье пишется о Абылхане Кастееве, об одном из основоположников современного изобразительного искусства республики, народного художника Казахской ССР. В своих многочисленных произведениях художник с большой искренностью и любовью представляет просторы Родной земли, жизнь дореволюционного и социалистического Казахстана, образы героев революции и деятелей культуры.

Неповторимый пейзажные рисунки А.Кастеева являются уникальными притягивающие взгляд и каждый из них согревает душу. Его картины как прилив поэзии, как волна стихов и удивляет как звук музыки. Вот в этом его божественность пера.

Ключевые слова: живопись, акварель, изобразительное искусство, художник, форма, автопортрет, школа, национальное изобразительное искусство, центр творчества, краски, картина, жанр, портрет.

Abstract

K.T. Shukirbekov¹

¹professor. T.K.Zhurgenov Kazakh National Academy of Arts. Almaty, Kazakhstan

UNREPEATABLE PENTAMANSHP OF ABYLKHAN KASTEYEV

Abylkhan Kasteev - one of founder of contemporary Fine Arts of the Republic. In his artist with sincerity of derivative introduce to Native expanses of land, and the pre-revolutionary life of socialistic Kazakhstan, pictures of heroes of the revolution and culture. In this article written about abylkhan kasteev - one of the founders of contemporary fine arts of the republic and national painter of kaz ssr. The painter with love and sincerity presents vastness of native land, life of pre-revolutionary and socialistic Kazakhstan, image of heroes of revolution and culture in his arts.

A. Kasteev's unrepeatable lanscape pictures are unique and eye-catching, each of them warms the soul. His pictures are like a rush of poetry, like a wave of poems, they daze like sounds of music. That's the whole divinity of his feather

Keywords: pictorial art, watercolor, art, painter, form, self-portrait, school, national art, creativity center, paints, picture, genre, portrait.

Қазақстан бейнелеу өнерінде көпшілікке есімі мен шығармашылық тағдырымен таныс суретшілер аз емес. Солардың ішінде Әбілхан Қастеевті көптеген себептермен алдымен ауызға аламыз. Советтік Социалистік Республикалар Одағының алыс түкпірінде кеңестік өнердің кескіндеме, сурет, су бояумен салу деген формаларын жаңадан пайда бола бастаған шағына сурет мектебі түгіл ешбір өнер орталығы да болмаған рас.

Ескіні еске түсірсек XX-ғасырдың басында әлеуметтік саяси идиологиялық, жолдар барлық дүниеде бірдей жүріп-жатқан кезде. Әбілханның өмірлік шығармашылық жолының басталуы сәйкес келген екен.

Адамзаты ғасырлар болып қалыптасқан тірлікті жаңа жағдайда жаңаша құруға тиіс болды. Ә.Қастеев сол ұрпақтың өкілі еді. Басқа емес оның өз тағдыры, «Өзіне ғана сен» деп оның туған жарық жұлдызына қарай бағыт береді. Бұл «Таңғажайыптардың» біздің далаға бірден келе қоймағаны да белгілі. Осындай кезеңде Ә.Қастеевке білім алу керек еді. Бірақ ол орталықтың жоғары оқу орындарында оқи алмады. Ол кезде өзге ұлттан шыққан талантты адамдардың көбі өз беттерімен ізденіп білім өнер үйренуге мәжбүр болды. Кейін келе Әбілхан Қастеев Мәскеудегі педагогикалық институттың жұмысшы жастарға арналған студиясынан екі жыл білім алды. Ол өзі туралы әр уақытта «Суретке мен өз бетімен үйренгенмін дейтін» [1.24]. Шынында дүниеде көптеген шеберлер өз беттерімен суретті меңгеріп, ұлы дарын атанғандары тарихта белгілі, мәселен; ұлы дарын атанғандары тарихта белгілі, мәселен; Ван-Гог, Приосмани, тағы да басқалар.

Ең бастысы ол Мәскеуде (1934-1936 жылға дейін) оқып жүрген кезінде шығармашылыққа тек жақсы сурет салу ғана емес аянбай еңбек ету керектігін де әбден сезінген. Бұл табиғат пен ұлы үйренудің ұзақ та ұлғалы жолының басы шеберлерден еді. Осы екі фактор Ә.Қастеевтің шығармашылығының бастапқы да одан кейінгі де жылдардағы ең негізгі ерекшелігі болып қалды.

Әбілхан Қастеев советтік ұлттық бейнелеу өнеріндегі ірі тұлғалар, О.Таңсықбаев, М.Сарьян, Г.Әйтиев есімдерімен қатар аталады.

Әбілхан Қастеев – қазақ мәдениетіндегі үлкен құбылыс. Ол республикамызда тұңғыш рет Қазақ ССР -нің халық суретшісі деген құрметті атаққа ие болды. Професионал суретші атанған кезде ол 40 жасқа еді. Ал сурет өнерінің сырын орда бұзар отыз жасқа келгенде ұққан.

Шығармашылығының бастауында бояу мен сурет өнерінің сан түрлі сызықтарының мәнін жете білмесе де, жұрт жүрегіне жақын ғып бейнелеуге тырысты. Халықтың хал – күйін ғана емес, ішкі жан дүниенің дірілін, демін мінез – құлқы мен қабілетін арқаудай астастыра білді. Іс тігіп отырған әйел, киіз үйдің ішкі көрінісі, «Мектепке» атты еңбегі қазақ бейнелеу өнерінің алтын қорына қосылған алғашқы суреті дер едік.

Әбілханның алғашқы үздік туындыларының бірі деп 1932 жылы су бояумен жазылған Түрксибін айтуға болады. Композицияның динамикасы мен сызықтарының ұшқырлығына қарай бейімделген суреттің паровозға келгендігі әрбір бөлшегіне дейін сызып көрсетуінен суретші перзенттік қуанышын, сызықтарының тербелісін ерекше білдіреді.

Қайткенменде өмір жылжып Әбілхан да сол толқынды тұрмыстың екпінімен өнерін шындай берді. Сол уақыттың рухы мен мазмұнын паш етер метафора жасағандай. Мүмкін Әбілхан Қастеев шығармашылығы өнері тек осындай шабыты мен сенімі арқылы бізді тандандыратын шығар. Отыз екінші жылдары салынған оның Автопортреті жақындарының айтуынша «Шопан» деген суреті де автопортрет көрінеді. Осы екеуін салыстырудың өзі қызық. Екі портретте айшықты өзгеше. Еріндерін жымқыра тіке қараған көзін кең ашқан. Бұл портреттегі басты нәрсе суретінің жастығы оның қайсарлығы, өз-өзіне сенімі, қайтпас қайраты» - деп Қастеев туралы естелік кітапта бірінші автопортрет туралы өзінің алған әсерін тамаша баяндай келе былай дейді; «Мұнда бөрі сенімді және мығым, ширата ораған пальтосының түймелері түгел салынған, шалақайы басына орнықты киілген. Қарақұлдың бұйрасында мұқият сызып келтірген. Ал ең бастысы қағаздан бізге қарап отырған адамның өзі мықты. Шолпан акварелі Түрксибке әлде бір жақындығы бар. Күле қарап тұрған жас жігіттің тұлғасы жеңіл сызықтармен еркін салынған. Өзіндік ерекшелікпен орналастырылған табиғат бейнесінің ұсақ бөлшектері жас суретшінің сезімталдық нәтижесі.

Ә.Қастеев акварельдерінің айкындық пен қарапайымдылық жан дүниенді баурап алады. Суретшінің акварель жұмыстарына қарап отырсаң алуан қырлы етіп бейнеленген дүниелерде ол тек сол материалда көбірек көңіл қойғаның байқасын. Тек акварель ғана оның даласымен кеңістігі, жан сезімімен туған жарық дүниесі бояу деп еш уақытта ойламайсың, бір-бірімен астасқан тұтастық қана суретшінің ерен еңбекқорлығын білгендіктен суреттерін салуға минуттан бастап, сағаты мен күніне дейін үндемей жұмсайтын. Сондықтан да болар суретшінің құбылма бояуы, ақ күмістей жаңа түскен қар, бөрі де ернін, жеңіл бояуы қанық. Табиғатты суреттеуге шыққан суретшілер этюдтерін отыра қалып тез-тез бітіре салатын көрінеді.

Акварель – оның шығармашылығының басты бейнелеу мүмкіндігі болып қала берді. Ол осы техникада өзінің бағдарламалы серияларын деректі – кең тұрғыда сомдады. Республиканың күнделікті еңбек тынысын жан-жақты көрсететін. «Қазақстан байлығы», жеті жылдың құрылыстары атты акварель сериялары көпшілікке белгілі. 1950 – жылдан кейінгі көптеген тарихи тақырыптық жанрдағы полотнолары немесе атақты адамдардың портреті тапсырыс жолымен жасалған. Олар партиялық – кеңестік жүйенің идеологиялық ерекшеліктеріне негізделген бағдарламалық шығармаларға жатады. Ондай

еңбектер тек Қастеевке ғана тән емес еді, көпшілік суретшілердің ой-өрісі мен қайрат жігерін ол жүйе толық өзіне бағындырған еді. Суретші о бастан бір дүниенің артық екенін уақытша екенін көрсете бейнелеген сияқты.

Өзінің табиғи сезімталдығының арқасында ол талай көркем дүниелерді өмірге әкелді. Олардың негізгі арқауы туған жерге, адамына, өз халқына деген орасан зор сүйіспеншілік еді. Ертеректе Ә. Қастеев туралы шыққан бір кітапта суретшінің «Менің өмір тіршілігімді бейнелейтін суреттерім ақынның құлаққа да, жүрекке де жағымды өнімен бірдей емес пе. Тек, ақын көргенін өлең, сөзбен қиыстырады, ал мен болсам қағаз бетіне сурет қылып түсіремін» - деп өзінің айтқаны бар [2]. Сөйтіп ол сөз бен дыбысты сызық пен түр-түстің тіліне аударып жырлаудан шаршамайды.

«Қазақстан жерінде» «Советтік Қазақстан», «Тың жер» секілді табиғатты кестелеген тақырыптық серияларын толғанбай көру мүмкін емес. Әсіресе осы сериядағы көрерменді ынталандыратын. «Таулы жердің тыңы», Егін орағы «Алтын дән», «Шалкөде жайлауы!» картиналарында өмір шындығы мен ерен еңбек табиғаттың түрленуімен астасып бейнеленген. Өркендеген атамекен даламыздың ақ бидайының алтын шуақты сәулесі шашырап, жазиралы жайлауының жусан иісін сезгендей боласың.

«Суретші тілі – бояу. Әуелі, табиғат – суретші. Біз оған бітіріп, сөйлейтінбіз, - деп ол айналаны тіпті бақылап, жаттығудан жалықпайтын [1].

Қастеевтің қайсыбір табиғат көріністеріне салған суреттерін көрсеңіз де, олар бір-бірін қайталанбас көркімен көз жауын алып, көңілге жылы ұялайды. Жыр болып төгіліп, өлең болып шалқып, күй боп шалқығандай таңырқатады. Қастеев қаламының тағы бір құдыреті осында.

Әбілхан Қастеев қазақ елі алдындағы ең абыройлы, сыйлы кісі болды. Ол 10 жылдан астам уақыт Қазақстан суретшілер одағын басқарды. Екі рет Қазақ ССР Жоғарғы Советіне депутат болып сайланды. Қазақстанның қоғамдық және мәдени өміріне белсене ат салысып араласты.

Абылхан Қастеев халық құрмет; атақ – даңқы аспаннан түскен жоқ. Ол бейнелеу өнерінің бейнетін кешті. Еңбек пен зейнетін ұқты. Өмірінің соңғы күндеріне дейін мыңнан астам туындылар жасады. Газет, журнал беттерінде шығармалары талданып, өмірі мен өнері, өнегесі туралы кітаптар жазылды деректі кинофильм түсірілді.

Қай көрмеге қойылсын, оның шығармалары. Өз ұлтының ұғымына тән бояумен, талап – талғаммен бейнелейді. Қылқалам тілімен шерткен шежіресі, сыры қай елге болса да таңсық. Өз ағасының да портретінде сол қилы кезеңдегі қазақ ұғымындағы қасиет, үргедек ұрпақ ұсқыны оның бет пішінінен, шүңірек көзінен де анық байқалады. Сол алтын қазына иелерінің бірі елдің қадірменді ақсақалы Сағымбек Қисықбаевтың портретіне бір сәт назар аударыңызшы. Ауыз әдебиетін бүгінгі ұрпаққа жеткізген кең – дария ақылды бет - бейнесі мен болмысына қарап, табындырар тұлғасынан ұзақ көз алмаймыз. Оның бір қырындап отырған кісілік келбетіне ізет етесіз.

Әбілхан Қастеев алғашқы шығармаларының өзіндегі әрбір кейіпкерінің келбетінде ізгілік мейірім, шапағат шуағы төгіліп тұрады. Суретші әуел бастан әсерлі бояуларды әлеміштеп жаға беруден бойын аулақ салды. Тек, бір қызығы майлы бояумен кенепке салған «Көктем» туындысынан өмірінің соңғы күндеріндегі «Жоңғар Алатауының көктеміне» дейінгі пейзаждарында көк бояуды көбірек қолданды. Әсіресе, көгілдір бояуға іңкәрлігін, отызыншы жылдарда салған «Көк камзолды қыз Қазақ қызы» атты жанрлық портреттерінен, «Шөп шабу» картинасынан анық байқалады.

Шынайы шығарманың әсері қаншама десеңізші Әбілхан Қастеев өз халқының өткен қасіретімен, өзгерген өмірімен біте қайнап өсті. Ескі мен жаңаны жіті аңғарып, ажыратып, оған зерделі көзбен қарады. Өмір шындығына деген оның осы көзқарасы бізге қымбат әрі маңызды.

Ол ескіні жеріне жете жамандап, жаңаны тым асыра дәріптемей, әр жылдардың өзіне тән қарапайым бар көрінісін көз алдымызға тартады. «Радио тыңдау», «Сүт фермасы», «Сүт машинасы», «Колхозшының жаңа тұрмысы», «Колхоз тойы» секілді картиналарында кенестік өмірдің сән – салтанаты елге келген жаңалық, ұлы өзгерістер бейнеленеді. Ол бізге ескі өмірдің де елесінен шежіре сыйлаған шынайы суреткер. Отызыншы жылдардың өзінде бұрын аш – жаланапшытықтан, азаптан тапқан дертіне қарамай, көптеген суреттер салды.

Әбілхан Қастеевтің адамдарының тұлға бойынан, қарапайымдылық дидарынан мейірім мен шапағат шашып тұрады. Бірде – бір суреті боямаған Амангелдіні емес ертеректе Біржан, Балуан Шолақты кейін Сүйінбай бабамыздың бүгінгі ұрпаққа қайта тірілтіп әкелгенін көзсіз ерлік деуге болады. Суретші ол үшін қаншама ізденді, тер төкті десеңізші. Көңілге тоқығаны мен көргені көп, аңғарлы азаматтық сауатының аздығын әр саққа жүгіртіп алып – қашпа аңыздар да шыққан кездер де болды. Ол әрине, көкірегінде, көзінде сәулелі ойы бар суретшінің еңбекқорлығын күндеушілердің күнкілі еді. Ол арнайы академия, институт, тіпті мектеп қабырғасынан түбегейлі білім алмаса да, өз жерінің шежіресіне өз халқының

тарихына қанық еді. Оған дәлеліміз – суретшінің тамаша еңбектері. Уақыт талабын да ұғып, өз жүрегіне жақын тақырыптарға бар өнерін аямады. Әрине ешбір суретші жарияланбаған адамның портретін салу оңай емес. Әбілхан Қастеев 1939 жылы тәуекелге бел буып Торғайдағы Амангелдінің ауылын жүріп – тұрған жерін бір ай бойы аралап көз көрген адамдармен, сарбаздармен сұхбаттасады. Түрпішінің, тұлғасын сұрап білген соң, жүздеген жобаның нұсқасын жасаған. Нәтижесінде батыр портретін салып жарыққа шығарғанмен, бұл кескіндеме батырдың бет-бейнесін көрген адамдардың да, көңілінен шықпады. Бірақ суретші бұл тақырыпқа біраз уақыт өткеннен кейін қайта оралды. Ол Амангелді туралы ел аузындағы аңыз – әңгімелерге ғана қанған жоқ, атының тұяғы тиген, батырдың қаны тамған тамырлы даланың бедеріне барлап көңілге тоқып, сезімін ақ қағазға түсіре білді. Ол күндері Амангелдінің ерлігі туралы, халық, халық батыр туралы түсірілген арнайы фильм арқылы танысқан еді. Батырдың атағы бүкіл жалпақ жұртқа жайылды. Ақындар жырларына арқау етті. Бірақ батырдың шын тұлғасы, бейнесі әлі беймәлім еді. Сол себепті үкімет халық батырының бейнесін жасауға конкурс жариялаған болатын. Оған тандаулы деген өнер иелері қатысты. Тіпті соған байланысты көрме ұйымдастырылғаны есте. Осы көрмені тамашалаған ел тізімін ұстаған басшылар мен Әбілхан Қастеевтің ағайын – туыстарға оның еңбегіне риза болып, соңғы салған портретін бәйгеге қосты. Міне сол бейнесі арқылы Амангелді Имановтың тұлғасын көз алдына әкеледі. «Суреткер болу үшін әуелі өмірді танып – біліп, зерттеп, жүрек пен ақыл ойды сәулелендіру керек!» - деп орыстың әйгілі суретшісі В.Г. Перов айтқандай, кез келген өнер адамы үшін Ә.Қастеевтің өнегесі сабақ бола алады [3].

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ергалиева Р.А., Шарипова Д.С. Ұлы дала тұлғалары. Абылхан Қастеев. – Алматы: Әдебиет әлемі, 2014. – 292 б.
2. Шарипова Д. Очерки казахского изобразительного искусства периодостановления (1930-50 годы). – Алматы, 2008. – 118 с.
3. Плахотная Л.Г. Абылхан Кастеев. Альбом. – Алма-Ата: «Жалын», 1978. – 150 с.

УДК 7.03; 7:001.12
МРНТИ 18.09

Е.Қ. Рысымбетов¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің
«Өнер, мәдениет және спорт» институтының PhD докторы, аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

ЗАМАНАУИ КӨРКЕМӨНЕРДІҢ ТАБИҒАТЫ МЕН ОНЫҢ ҚЫЗМЕТІ

Аңдатпа

Мақалада заманауи көркемөнердің табиғаты мен қызметінің бүгінгі мен өткені туралы қарастырылады. Бүгінгі жаһандануда экономикалық, мәдени неғұрлым ашық боламыз деген сайын, соғұрлым мәдени құндылықтарымыздың әртүрлілігі айқындала түскендей. Өнер дегеніміз не, оның табиғаты мен қуаты неде деген сауалдар бүгінгі заманауи тұрғыдан қарастырылады және осыны мақаланың өзектілігін мәселені етіп қойған. Бүгінгі бейнелеу өнерінің эстетикалық көркемділігі мен өнердің қызметін анықтау, заманауи көркем өнеріміздің табиғатын түсінуге бағыт беретінін, автор өз көзқарасымен талдайды.

Барлық қоғамдағы парадигмалардың ауысуына қарамастан дәстүрді сақтау мен оның сабақтастығын жоғалтпау бүгінгі таңда ең маңызды мәселе болып отыр. Сондықтан бейнелеу өнері көбіне өткен кезеңнің бейнелеу өнерінің жетістіктеріне қайта оралатынына танданбаймыз. Дәстүрлі қазақ өнері еуропалық классикалық өнерді заманауи көркем тілмен айқындауға бағытталады.

Бүгінгі өнерде байқап жүргеніміздей, өнер тығырыққа тірелгенде өткеннің белгілі бір дәрежеде жетістікке жеткен стилистикалық бағыттарына қайта оралу басталады. Бұл еңбекте бүгінгі бейнелеу өнерінің бағытын болжауда өткен өнердің іздері айқын көрініс тапқан бейнелеу өнерінің өткені мен бүгінін қарастыра келіп, бүгінгі заманауи өнерге екпін жасалады.

Түйін сөздер: өнер, заманауи өнер, руханилық, көркем өнер, көркемділік, көркем бағыттар, дәстүр, көркем эстетика, бейнелеу өнері.

Аннотация

Е.К. Рысымбетов¹

¹PhD доктор, ст.преподаватель института «Искусство, культуры и спорта»

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

г.Алматы, Казахстан

ОБРАЗНОСТИ И НАПРАВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОГО ХУДОЖЕСТВЕННО ИСКУССТВА

В статье сравнительно рассматривается изобразительное искусство Казахстана настоящего и прошедшего времени влияние европейских художественных школ. В эпоху современной глобализации, чем больше мы хотим быть экономическими, культурными и открытыми, тем больше выясняется разнообразность наших культурных ценностей. Вопросы о том, что такое искусство и в чем ее природа и сила в статье рассматриваются с точки зрения современности и это является актуальной проблемой настоящей статьи. Автор анализирует со своей точки зрения тот факт, что определение эстетической образности современного изобразительного искусства и деятельности искусства дает направление к пониманию природы нашего современного изобразительного искусства.

Несмотря на изменение общественных парадигм, сохранение традиции и ее преемственности является самой важной проблемой современности. Поэтому, не удивителен тот факт, что современное изобразительное искусство воспроизводит достижения искусства прошлого. Поэтому традиционное казахское искусство направлено на творческую переработку художественного языка европейского классического искусства.

В современном искусстве, находящемся в ситуации кризиса происходит процесс возвращения и обновления художественно-стилистических направлений прошлого.

В целом, данное исследование ориентировано на исследование и прогнозирование стилистических направлений сегодняшнего изобразительного искусства в логической взаимосвязи с традициями искусства прошлого.

Ключевые слова: искусство, современное искусство, духовность, художественный искусство, образность, художественный направления, традиция, художественный эстетика, изобразительный искусства.

Abstract

E.K. Ryssymbetov¹

¹PhD doctor, teacher of institute "Art, culture and sport"

of Kazakh national pedagogical university of Abai

Almaty, Kazakhstan

VIEW AND WAYS OF MODERN ART

The article comparatively considers the past and today's Kazakhstan Fine Arts and impact of the european schools of art. In the age of modern globalization, the more we want to be economic, cultural and open, the more there is revealed the diversity of our cultural values. The article considers questions "what is the arts?" and "what are its nature and strength?" in terms of modernity, and this is an actual problem of the article. The author analyzes from his point of view the fact that the definition of aesthetic figurativeness of the contemporary fine art and art activity gives direction to understanding of the nature of our contemporary fine art.

Despite change of public paradigms, both the national tradition's preservation and its continuity are the most important problems of the present. Therefore, it is not surprising the fact that the modern fine arts reproduce the achievements of the past art. Therefore, traditional Kazakh art is directed on creative processing of the European classical art language.

The modern art crisis reflects the process of return and with it the updating of the art-stylistic principles of the past.

In general, this research is focused on the research and forecasting of different stylistic directions of the modern national fine arts in logical interrelation with the traditions of art of the past.

Key words: the arts, the modern arts, spirituality, artistic the arts, figurativeness, artistic the principles, traditions, artistic the aesthetic, fine art.

Заманауи қазақ өнері өзіне тән ерекше ұлттық көркем мектептердің қалыптасуы мен даму кезеңдерін бастан өткерді. Бүгінгі заманауи қазақ өнері ұлттық дініне тең тілінде сөйлейтін, идеялары мен өзіндік көркемөнер тәжірибесі қалыптасқан, суретшілердің есімдерімен байланысты дамыды. Бүгінгі бейнелеу өнеріндегі құбылыстар, қазақ өнері әлемдік өнердің даму тенденцияларымен тығыз араласта өрбиде.

Кәсіби бейнелеу өнерінің іргесі XIX ғасырдың басында қаланған қазақ бейнелеу өнері, әлемдік өнерге өзінің ұлттық ерекше нақышымен үн қосып, жаһандық өнерден қалыспай дамып келеді. Қазақ бейнелеу өнері бүгінде түрлі жанрлар мен бағыттарда дамуда. Сондықтан заманауи өнердің бағыты мен бағасын беруде өнертанушылық ізденістер мен зерттеулер қажет.

Қазақстан өнерінің заманауи көркем тәжірибелерінде көркемөнердің өзіне тән үдерісі айқын көрініс тапқан. Бүгінгі қазақ бейнелеу өнері ұлттық құндылықтарға, ұлттық архетиптерге және заманауи жаңа еуропалық көркем тілді меңгеруге бағытталған.

Заманауи көркем өнердің әртүрлілігі мен көптүрлілігі – әлем көркемөнерлерінің әсері мен осылардың барлығының қандай да бір қосқан үлесінен туындап отырғаны рас.

Бүгінгі күнге дейін «Өнер дегеніміз не?» деген сауалға көптеген жауаптар берілген. Олардың барлығы әр кездегі көркемдік қабылдау ерекшелігіне байланысты берілген жауаптар. Өнердің барлық даму кезеңіне, барлық түрлерін бірдей қанағаттандыратын тұрақты жауап та жоқтың қасы.

«Өнер» түсінігі – өнер философиясының орталығы – вербальды жауап беруге жол бермейді. Ол «өнер» дегеніміз нені білдіреді, оның шынайы анықтамасы қандай дегендерге жауап бере алмады. Осы кезге дейін берілген номиналды характердегі жауаптар, өнер дегенде нені түсінуге болады дегенді қарастырады.

Өнердің мәнін қарастыру өнер философиясының негізгі мақсатының бірі болып табылады. Өнердің мәні, өнер туындысы, сұлулық пен трагедия және т.б. дәстүрлі өнер философиясына тән болатын. Антропология философиясы өзгермейтін, тұрақты «адам мәнінен» құтылғандай, заманауи өнер философиясы да эссенциализмнен бас тартты.

Әр заманның «шынайы өнері» анықталғанына қарай сезіледі. «Бүгінгі күні өнерді адамның дүние жайындағы көрінісін эстетикалық қабылдап, оны біреуге басқаша айқындап жеткізе алатын, біріккен жинақты сипаттамасы деп айтуға болады» [1, 20 б.].

Өнер үнемі эстетикалық тәжірибені ұсынады. Мұнда көрермен өнер туындысымен шынайы сезімдік байланысқа түседі. Оны өнерді көрерменнің қабылдауы деп атайды. Яғни өнер туындысы адамға әсер етіп, көркем қабылданады. Өнер суретшінің ақылы мен қолынан шыққан дүниелер, ең алдымен ақылға емес, сезімге, кескіндемедегі белгілерге емес, бейнеге бағытталады.

Өнер философиясын зерттеуші И.П. Никитина өнерге мынадай анықтамалар береді:

Өнердің институционалды анықтамасы (...кімді суретші қатарына және нені өнер туындысына жатқызуға болады, ол үнемі уақыт пен ортаға тәуелді, қоғамдық-мәдени детерминацияланған.);

Өнердің философиялық анықтамасы (өнер философиясы-метофизикалы. Бұндай философиялық анықтама, дүние, адамға әлем жайындағы философиялық тұжырымдарға негізделеді. Өнердің философиялық анықтамасы бойынша, ол қалыптасқан философиялық жүйеге тәуелді.)

Өнердің эмпирикалық анықтамасы (олар нақты өнер туындысынан шығады және басқаға емес тек өнерге тән объектіге бағытталады. С.К. Лангер бойынша, өнер – пішін жасау; Б.Кроче бойынша, интуициялардың көрінісі.)

Өнердің әлеуметтік анықтамасы (адамның қолынан шыққан заттардың өнертуындысына жатуы, заттың өзіне қараған әлеуметтік факторға тәуелді. Зат өнер туындысына айналуы мүмкін. Өнер – өнер емес.)

Өнердің атқаратын қызметіне қатысты анықтама (өнер туындысының атқаратын қызметі көп: түрлі сезімдерді бейнелейді және қабылдауға мәжбүрлейді, адамның қоршаған ортасын суреттейді, тіпті адамды қоршаған ортасы қандай болу керектігін түсіндіреді және т.б.) [1, 25 б.]

Өнерге берілген анықтамалар, оның жалпы ерекшеліктерін айқындаудан туып отыр. Дегенмен, біздің байқағанымыздай «өнерге» нақты берілген жауап жоқ. Ол заманауи санамен өзгеріп отырады. Ол өнердің табиғатының күрделілігін білдіреді.

Әрбір өнердің өзіне тән ерекшелігі, өзіне тән орындалу әдісіне байланысты алдына қойған мақсаты болады. Жалпы өнерді біріктіретін оған тән ортақ ерекшеліктер бар. Өнердің белгілеріне қатысты өнердің түріне классификацияланды. Бұл классификацияларға бөліп қарастыру өнердің мәнін түсінуге жақындата түседі.

Өнер ерте кезден-ақ адамның рухани іс-әрекетінің сөзбен айтып жеткізуге келмейтін рухани тәжірибесінің нақты сезімдермен айқындалды. Еуропалық деңгейде «өнер» эстетика мен ғылымның орталық объектісі ретінде танылған. Бүгінде бізге белгілі, өнер тек эстетикамен ғана шектеліп қалмайды. Өнер эстетикалық қызмет қана атқарып қойған жоқ, сонымен қатар, оның әсер етуші күшін қоғамда, дінде, саясатта, гносеологияда, эстетикада пайдаланды. Эстетика ғылым ретінде өнерге қызығады, дегенмен өнердің эстетикадан (көркемділігінен) сырт қызметтері де бар. Сонымен, бұл эстетикалық болмыстың шынайылығын білдіреді және адам объективті материалды дүниеде өзін рухани шығармашылықпен көрсете алады. Бейнелеу немесе әсем дүниелерді жасау, эмоционалды әсерден оянатын сезімдер, ләззат алу, яғни сөзбен жеткізе алмайтын (невербализуемого) эстетикалық тәжірибенің көріністері және осының негізін – кескіндеме, музыка, сәулет өнері, мүсін, поэзия, әдебиет қарастырылады.

Ф.Шеллингтің философиялық ойынша, «Өнер – бұл көріністі «Абсолют» және ол заттың көрінбейтін

пішінін бейнелейді, бірақ олардың метафизикалық идеялар әлемінен, яғни ілкі бейнесінен шығады» [2, 67-68 бб.].

«Өнер туралы батыс еуропалық тұжырым мен классикалық парадигма бойынша, өнердің миметикалық түсінік модусында көркем бейнелеу вербалды емес (сөзбен жеткізе алмайтын) айқындалатын ерекше форма» - деп, оны былайша түсіндіреді: «өнер универсумда екінші. Оның шығармалары –жаратқанның әсерінен пайда болған нәтиже де емес және оның жаратқаны да емес, бірақ ол адамның қолынан шыққан дүниелер. Олар «еліктеу» принципімен туылғандар (көбіне: көшіру, еліктеу, бейнелеу)» объективті бар болатын шындық (жаратушылық, метафизикалық, рухани, табиғи, қолдан жасалған, қоғамдық, психикалық және т.б.), бейнеленуші заттың мәніне үңілетін, басқаша жолмен ұғынылмайтын, көркем бейнелер» [3, 35 б.].

Сонымен, көркем өнердің негізгі атқаратын қызметі – таным. Көркем шығармашылықпен суретші объектісін немесе бейнеленуші дүниені объект-субъект қатынасақ түсумен, оның мәнін ұғынуға, тануға ұмтылады. Өнер – адамның қолынан жасалып шыққан өзіне тән нысан (объект). Оған материалдылық та, руханилық та тән. Қазақтың ұлы ақыны Абай да өнерді «жан азығы» мен «тән азығы» - деп, «Тән азығы тіршілікке қажетті бұйымдар, яғни екінші сөзбен айтқанда материалдық мәдениет. Ал жан азығы дегеніміз – көркемөнер. Бұл табиғаттың бойындағы күш қуатты адамның қажетіне сәйкестендіріп, қолмен немесе тіл арқылы көріктендіріп жіберу» [4, 140 б.], деген ойлары өнердің материалдық және руханилық дегеніне толық саяды.

Өнер философиясында шынайы дүниені көзбен көріп қабылдау арқылы (визуалды) ұғыну – өнердің әдісі деп айқындайды. Шындық дүниені ұғынудың басқа да жолдары бар, дегенмен визуалды сезімдік қабылдау дүние жайында мәңгілік сауал. Суретші – бұл визуалды қабылданғандарды материалға айналдыруға қабілетті, қарапайым адам. Суретшінің бірінші әрекеті – қабылдау, екіншісі – бейнелеу. Бұлардың екеуі де тәжірибеде бірінен-бірі ажырамайды: суретші не қабылдаса соны бейнелейді және ол нені бейнелесе соны қабылдайды.

«Заманауи өнер» заман талабының сұраныстарына жауап бере алатын жаңаша өнер. «Заманауи» (грек тілінен, орта ғасырлық латын тілінен аударғанда «syn-chronus – «со своим временем») – өз заманының мазмұнын бейнелейтін өнер. «Заманауи өнер» анықтамасы тарихтың әртүрлі кезеңдерінде әртүрлі мағына береді. Қазақ кәсіби бейнелеу өнерінің даму барысында, яғни XX ғасырдың басында ескінің қалдығы саналған «дәстүрлі өнер» бүгінгі күні өз көкейкестілігін жоғалтқан жоқ. Бүгінгі ХХІ ғасырда көне өнердің көркем құндылығы асып, оған тарихи-теориялық зерттеулер мен талдаулар артып келеді. Қазақ өнері ұлттық және әлем өнерінен өз тәжірибелерін жинақтағандықтан, біз қазақ кәсіби өнерінің бағытын анықтауда Еуропалық көркемөнер мектептердің тарихына тоқталмастан өте алмаймыз.

Өнердің тарихына терең үңілместен бергі жағынан бастауды жөн көріп отырмыз. ХVІІІ-ХІХ ғасырлардың аралығындағы романтиктер классицизмді ретроспективті деп санаған, ал Романтизм бағыты болса барлық кезде де заманауи болып қалады. Өнер тарихының қай кезеңінде болса да, өнердің сол заманғы көркем бағытының айтары таусылатын, ал одан кейінгі жаңа келесі бір бағыттың бәрінен жоғары салтанат құратын кездері болады. ХХ ғасырда авангардистердің, модернистердің, неоклассицистердің, конструктивистердің шығармашылығы нағыз «заманауи өнер» болып саналды. «Заманауидың» анықтамасының екі жақтылығы, өнердің кез келген түрі көркемдік сапасымен қатар жаңашылдығымен де айқындалды. Ал көркем бейне болса – ол үнемі жаңалық ашу. Сонымен қатар ол көркем ойлау тарихи. Суретші өзі өмір сүріп жатқан заманында ғана өмір сүрмейді, ол көкейкесті мәселелерді айқындай, тарихтың кеңістігінде еркін қозғала алады. Ол үшін антикалық та, орта ғасыр да, барлық көркем бағыттар, ағымдар мен мектептер бірдей. Көркем ойдың тұтас және жекелеген тарихи кезеңді қамтуы мен жаңаша композиция ойластыруы көркем шығармашылықтың негізгі ерекшелігі. Кез – келген тарихи кезеңнің көркем бағытында орындалған нағыз көркемөнер шығарма туындысы белгілі бір уақытқа бағынбайды және ол қай кезде де өз көкейкестілігі бар болып қалмақ.

Заманауи өнерге баға беру, оның бағытын бағамдау қиыншылықтар тудырады. Олай дейтін себебіміз, бүгінгі болып жатқан оқиғаларға бүгінгі көзқараспен баға беру мен зерттеулерде шатасуларға тап болады, ол сол заманды терең білмегендіктен. Осыған орай былай деген сөз бар: «Барлық нәрсенің төрешісі уақыт». Уақыт – тарихқа алыстан бақылап, байыпты баға беруші. Кіштентай фрагменттерді қосып, тарихты жазу. ХХ ғасырға дейін қол өнерінде қолдау тапқан көркем шығармашылық кәсіби өнерге ауысты. Өнер тарихынан білетініміз көркем бағыттардың өзгеруі қоршаған ортадағы жүріп жатқан түрлі үрдістердің әсерінен болып жатады.

XX ғасырдың басында қалыптасқан қазақ кәсіби бейнелеу өнері біз жоғарыда қысқаша тоқталып өткен бағыттарды әлемдік көркемөнердің тәжірибесінен үйренді. Өткен ғасырдың 1920-1930 жылдары кеңестік өнерде этюдтар ерекше орын алды. Суретшілер өздерін әлем мәдениетінің мұрагеріміз деп білді, өз замандастарының нәтижелерін меңгеріп, импрессионистердің, постимпрессионистердің тәжірибелерін өз шығармашылықтарында қолданды. Олар кубизмнің және басқа да XX ғасырдың француз мектептерінің тәжірибелерінен өтті.

Еуропада көркемөнердегі құндылықтардың ауысу кезеңі жүріп жатқан XX ғасырдың басында қазақ бейнелеу өнері қалыптасу деңгейінде еді.

Ресейлік абстрактілі өнер мен пролетарлық культ қазақ бейнелеу өнері мектептерін қалыптастыруға әсерін тигізді. Дәстүр сабақтастығы сақталған қазақ түсінігі XX ғасыр кескіндеме өнерінде ұлттық дүниетанымдық түсініктер мен көркем қабылдауды сонылық қолтаңбада дамытты. Қазақ бейнелеу өнерінің басында тұрған Ә.Қастеев шығармашылығының ерекшелігі – ұлттық құндылықтарды паш етуінде. Әрине Ә.Қастеев туындыларын ешбір еуропалық суретшілермен салыстыра алмағанымызбен, оның түрлі «измдерден» аулақ өзінің қарапайым қолтаңбасын, терең руханилықпен мазмұндады. Ә.Қастеев шығармаларында кеңістіктің тереңдігін қайта өркендеу суретшілеріне ұқсас анық айқын бейнелеген, бірақ оның кеңістігіндегі тереңдік шексіздікпен ұласады, ал түстері шынайылық пен рәміздік түсінікте тоғысады, тақырыбы заман тынысын мазмұндайды. Сондықтан да жазу мәнерін примитивті өнерге жатқызатын Ә.Қастеев өз заманының заманауи суретшісі еді. В.Власовтың бейнелеу өнерінің жаңа энциклопедиялық сөздігінде «примитивті» өнерге былай деп түсініктеме береді: «Примитивті өнердің мәні, бұл түсінікті бейнелеу өнерінің алғашқы қауымдық кезеңіне немесе жас баланың әрекетіне жатқызытындығының оған қатысы жоқ, оның қарапайым натурализм екендігінде, натураны, яғни бейнеленген объектіні танытындығымыздан, қарапайым ұқсастығынан рахат алу. Бұның мағынасы «примитивті» деп мәдениеттің дамуының алғашқы кезеңінде қалып қойған ұлттық өнерді айтады» [5, 748 б.]. Академиялық өнердің заңдылықтарын ескере бермейтін примитивист суретшілердің пішін жасау заңдылығы, бағыты суретшінің жеке қолтаңбасы.

Ә.Қастеев шығармашылығындағы примитивизм қазақ халқының көшпелілік дүниетанымынан қалыптасқан қоршаған ортаны қабылдау ерекшелігі – шексіздік. Суретші шығармашылығының өн бойын алып жатқан тағы да бір ерекшелік – ұлттық тақырыптар мен сюжеттер, түстер. Примитивизм бейнелеу өнерінің кәсібилігіне өтудің қарсаңы, сонымен қатар ол ұлттық көркем мектептің бастауы. Примитивист суретші – көркем бағыттың басында тұрған шырағы. Табиғатпен етене араластығынан алшақтай қоймаған, салт-дәстүр сабақтастық жалғасы үзілмеген, қаймағы бұзылмаған рухани бастаулар Ә.Қастеев шығармашылығының тақырыптық, көркем бейнелік қолтаңбасын қалыптастырды. Өз заманының заманауи суретшісі болашақ қазақ бейнелеу өнерінің бағытын бағдарлап берді.

Бейнелеу өнерінің сөздігінде: «Өнер – дарын мен талант, тәжірибе, білім және шебер жасай білуді қажет ететін іс-әрекет. Сонымен қатар бұл қайталанбайды және дара ...» [6, 352 б.], - деп, шығармашылық әдістің қайталанбайтын ерекшелігінен көркемділік, көркем деген терминді шығарады. Ал, философиялық сөздікте: «Өнер – ойдан шығарылған дүние туралы шығармашылық, көркемдік әрекет, оның ойдан шығарылғандығы жасырын да, ашық та тұрады, ол оның көркемдік шынайылығына жауап бере алмайды» [7, 236 б.], десе, В.А. Бачининнің эстетикалық сөздігінде, «Өнер – барлық көркемдік шығармашылықтың түрлерін және олардың нәтижелерін бойына сіңірген, мәдениеттің формасы. ... Өнер көркемділікке жатпайтын шынайылықтың заңдылықтары көшірілген, өз дүниесін жасап шығарады» [8, 136 б.], - деп эстетикада да ерекше дүние жасап шығаруды айтады. Бұдан шығатыны, өнер – дара іс-әрекет, қайталанбайтын қолтаңба, қиялдың нәтижесі, өзіне тән дүние және осылардың барлығының жасайтыны – көркемдік бейне.

Демек, біз негізгі тақырып бойынша ұсынылған мәселемізді ашудың бастапқы түсініктеріне шолу жасай келе, көркемөнердің табиғаты мен қызметі «табиғатты (ортаны, сыртқы, ішкі) меңгеру және оның екі жолы бар: ғылымның жолы, ол арқылы себеп-салдарын айқындайды және оны формулалармен белгілейді, екіншісі – өнер жолы, ол арқылы бұл себеп-салдар мен заңдылықтар тек білгілі бір мамандар ғана ұғына алатындай құрғақ анықтамаларда айқындалмайды, ол тек ақылға ғана бағытталмастан, қарапайым адамның жүрегіне де жол табатындай сезімдік пішінде айқындалады. Оның бәрінен жоғары және жалпы халыққа тән болуы өнердің ерекшелігі: ол бәрінен жоғарыны барлығына түсінікті бейнелейді» [9, 30 б.]. Көркемөнер арқылы меңгерілетін бейне мен көркем-бейне ұғымдарының өзара байланысы мен қатынасын Оразқұлова Қ.С. былайша зерделеп, жүйелеп ұсынады: «Бейне (образ) – шындықты танудың сезімдік

және рационалдық бағдарларын басшылыққа алатын, нұсқаны белгілі бір лайықты, қолайлы жазықтықта қайталайтын, бірақ ғылыми-теориялық парадигмадан өзгеше гносеологиялық әдіснаманың ерекше бір түрі. Көркем бейне – барлық өнер түрлерінде қолданылатын бейне, шындықты танудың ғылыми парадигмаға бағына бермейтін ерекше бір тәсілі» [10, 40 б.].

Кесте – Бейнелеу өнерінің негізгі бағыттары

Бағыттар	
1	2
Дәстүрлі бейнелеу өнері	Заманауи бейнелеу өнері
Дәстүрлі бейнелеу өнері осы кезге дейін қалыптасқан дәстүрлерді ұстану. Классикалық өнер үлгілерін өз көркемөнеріне үлгі тұту.	«Заманауидың» анықтамасының екі жақтылығы, өнердің кез келген түрі көркемдік сапасымен қатар жаңашылдығымен де айқындалды, ал көркем бейне болса – ол үнемі жаңалық ашу.
Көзбен көру (визуалды) қабылдауда реализациялаудың ең негізгі мәселесі – нақты көру нүктесін табу, тақырып тандау – мотив	
Заманауи бейнелеуде өнер объектісі болып саналатын қоршаған табиғатқа суретшінің көзқарасының субъективтілігінен, заттың объективтілік мәнінің рөлі жоғары	

XXI ғасыр заманауи кескіндеме өнері – жаңаша көзбен көру (визуалды) қабылдау өнері. Заманауи өнер суретшіні қоршаған ортасын объективті қабылдап, оған субъективті жауап беру. Заманауи бейнелеу өнері заттың объективті мәнін ашуға ұмтылады. Бүгінгі кескіндеме өнерінің табиғаты күрделі, ол интеллектуалды түйсікке негізделе құрылады, сондықтан заманауи өнер түсінуді емес түсіндіруді қажет етеді. Бүгінгі XXI ғасырдың кескіндеме өнері XX ғасырдың жетістіктері мен нәтижелерін заманауи кескіндеменің көркем тілін, бейнесін құруда қолданады. Заманауи өнер әр дәуірдің кезеңінің қабылдау ерекшелігіне көркем сананың дамуына байланысты ерекшеленіп отырады.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Никитина И.П. *Философия искусства*. – М.: Издательство «Омега-Л», 2010. – 599 с.
- 2 Шеллинг Ф.В. *Философия искусства*. – М.: Мысль, 1966. – 496 с.
- 3 Тэн И. *Философия эстетики* / под. ред. И послесл. А.М.Микиши; вступ. П.С. Гуревича. – М.: Республика, 1996. – 351 с.
- 4 Мұханов С. *Халық мұрасы: Тарихтық-этнографиялық шолу*. – Алматы: Жазушы, 2005. – 304 б.
- 5 Володева Н.А. *Синтез традиций и современности: Казахстанский дизайн одежды в условиях мировой глобализации. Национальная идентичность в процессе глобализации: сб. докл. международ. науч. конф.* – Алматы, ГМИ им. А. Кастеева, 2009. – 200 с.
- 6 Власов В. *Большой энциклопедический словарь изобразительного искусства* // В 8 т. – СПб.: ЛИТА, 2000. – Т. 3. – 848 с.
- 7 *Современный философский словарь* / Под ред. д.филос.н., проф. В.Е. Кемерова. – 1996. – 608 с.
- 8 Бачинин В.А. *Эстетика. Энциклопедический словарь*. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2005 – 288 с.
- 9 Тэн И. *Философия искусства* / Подгот. к изд., общ. ред. и послесл. А.М. Микиши; вступ. ст. П.С. Гуревича. – М.: Республика, 1996. – 351 с.
- 10 Оразқұлова Қ.С. *Қазақ суретшілері шығармашылығындағы архетиптік образ бен ұжымдық бейсана: мәдени-философиялық талдау*. – Алматы: «Қаратау КБ» ЖШС; Дәстүр, 2014. – 384 б.

УДК 75
МРНТИ 18.31.31

Е.Б. Қайранов¹

¹PhD, доцент КазНАИ им.Т.Жургенова, г.Алматы, Казахстан

А.Ж. Қарымсақов²

²PhD, доцент КазНАИ им.Т.Жургенова, г.Алматы, Казахстан

Н.К. Сатаев³

³магистрант КазНАИ им. Т.Жургенова, г.Алматы, Казахстан

С.А. Тайнов⁴

⁴ст.преподаватель КазНАИ им.Т.Жургенова, г.Алматы, Казахстан

СТАНКОВЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ХУДОЖНИКОВ МОНУМЕНТАЛЬНОЙ ЖИВОПИСИ КАЗАХСТАНА: НОВЫЕ СТИЛИ И ТЕХНИКИ

Аннотация

В статье рассматриваются некоторые станковые произведения трех современных художников монументальной живописи, особенности их стилей и техник. В связи с отсутствием регулярных открытых конкурсов и предложений на выполнение в синтезе с архитектурой масштабных и дорогостоящих произведений монументально-декоративной живописи, как роспись, фреска, мозаика, витраж и граффито, многие отечественные монументалисты часто работают в области станковой живописи. Благодаря этой взаимосвязи монументальной и станковой живописей сегодня создаются интересные художественные произведения, способные быть актуальными в сохранении национально-духовной культуры страны на долгие годы в неопределенно меняющемся режиме мирового развития.

Ключевые слова: монументальная живопись, станковые произведения, стили, художник, искусство.

Аңдатпа

Е.Б. Қайранов¹

¹PhD, Т.Қ. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА доценті, Алматы қ., Қазақстан

А.Ж. Қарымсақов²

²PhD, Т.Қ. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА доценті, Алматы қ., Қазақстан

Н.К. Сатаев³

³Т.Қ. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА, магистранты, Алматы қ., Қазақстан

С.А. Тайнов⁴

⁴Т.Қ. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА, Аға оқытушы, Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН МОНУМЕНТАЛДЫ КЕСКІНДЕМЕ СУРЕТШІЛЕРІНІҢ СТАНОКТІК ТУЫНДЫЛАРЫ: ЖАҢА СТИЛЬДЕР МЕН ТЕХНИКАЛАР

Мақалада монументалды кескіндемесіндегі үш замануи суретшілердің кейбір станоктік туындылары, олардың ерекшеліктері мен техникалары қарастырылады. Монументалды-сәндік кескіндемеденің сәулеттегі үлкен көлемді және қымбат келетін туындыларын орындауға ашық конкурстар мен ұсыныстар уақытымен болмағандықтан, көптеген отандық монументалды өнер суретшілері станоктік кескіндеме саласында шығармашылық жасайды. Осы монументалды мен станоктік кескіндемелердің өзара байланысының арқасында әлемдік дамуының аумалы-төкпелі заманында елдің ұлттық-рухани мәдениетін сақтауда көп уақытқа өзектілі болатын қызықты көркемсурет туындылар бүгінде жасалуда.

Түйін сөздер: монументалды кескіндеме, станоктік туындылар, стильдер, суретші, өнер.

Abstract

E.B. Kairanov¹

¹PhD, associate professor T.K. Zhurgenov KazNAA, Almaty, Kazakhstan

A.Zh. Karymsakov²

²PhD, associate professor T.K. Zhurgenov KazNAA, Almaty, Kazakhstan

N.K. Satayev³

³Magistrant of T.K. Zhurgenov KazNAA, Almaty, Kazakhstan

S.A. Tainov⁴

⁴The senior teacher of T.K. Zhurgenov KazNAA, Almaty, Kazakhstan

EASEL WORKS BY ARTISTS MONUMENTAL PAINTING OF KAZAKHSTAN: NEW STYLES AND TECHNIQUES

The article examines some easel works by three contemporary artists monumental painting, features of their styles and techniques. In connection with the lack of regular open competitions and proposals for the implementation in the synthesis with the architecture of large-scale and costly works of monumental and decorative painting, many Russian monumentalists often work in the field of easel painting. Thanks to this fusion of monumental and easel painting today, interesting art works are created that can be relevant in preserving the national and spiritual culture of the country for many years in an indefinitely changing world development regime.

Keywords: monumental painting, easel works, styles, artist, art.

Изобразительное искусство Казахстана периода независимости можно воспринимать как постоянно движущийся вперед, обогащающийся извне и из глубин собственной традиции культурный феномен. Заложенные в самой этой культуре общечеловеческие ценности раскрываются художниками в диалоге с традициями и новациями мирового искусства [1]. Также и в монументальном искусстве постижение основ национальной культуры рождает новые творческие концепции. Поэтому изучение инновационного художественного опыта значимо в процессе взаимообогащения и взаимобмена художественными влияниями. Ученые и искусствоведы отмечают, что традиционное сознание имеет огромное воздействие на создание современных произведений монументальной живописи. Вне зависимости от архитектуры, монументальные произведения иногда имеют самостоятельное значение, воспринимаясь как законченные станковые картины. Здесь стоит отметить, что качеством монументальности обладает нередко и станковая живопись. Всем известно, что монументальность - это масштабность, значимость, величественность образов, имеющих большое идейное содержание. И она родственна эстетической категории возвышенного, которая может проявляться не только в монументальном искусстве, но и в других разновидностях изобразительного искусства. В связи с этим, в данной статье рассматриваются некоторые станковые произведения «монументального значения» таких известных казахстанских художников монументальной живописи, как Бапанов А.К., Тұрғынбай Б.С. и Тайнов С.А.

Среди многих творческих работ А.К. Бапанова в основном преобладает мифологическая тематика - это солнце, луна, небосвод, земля, мировая гора, древо жизни, древнетюркские воины, кочевье, петроглифы. **С яркими монументальными образами из них авторами статьи выделены такие произведения как: «Перекочевка» (рис. №1), «Священное дерево» (рис. №2), «Мировая гора» (рис. №3), «Воин» (рис. №4), «Ночной стрелец» (рис. №5), «Всадница 3» (рис. №6) и «Странствие 3» (рис. №7).** Монументальному стилю А. Бапанова принадлежит строгая, чувственно-логическая линейность рисунка, стилизованные силуэты фигур и изометричность перспективы, создающей одновременную многоплановость и многоярусность пространства изображаемого мира. Настоящий корифей казахского монументального искусства он в своих станковых произведениях удивляет зрителя неординарными стилистическими решениями художественных образов, трансформируя символику этнокультуры тюркских кочевых народов в «иконографические знаки». В современном искусствознании иконография является отдельным разделом, изучающий темы, символы и сюжеты искусства, т.е. смысл изображения. Одним из таких работ является гобелен «Воин» (рис. №4), где образ батыра на коне в полной мере обладает качествами иконографического знака. Как отмечает доктор PhD М.Ф. Муканов: «С изобразительно-стилистической точки зрения произведение «Воин» решено в лучших традициях эстетики минимализма - культурного феномена, который развивается в искусстве современного казахского гобелена. Образ воина наполнен внутренней одухотворенностью, внутренне сдерживаемым мужеством и единой волей, объединяющей все личностные качества в цельный характер эпического героя,

соответствующего значению идеального эталона. В целом, данное произведение, согласно законам жанра героического эпоса, идеализируя своих сюжетных персонажей, несомненно, создает запоминающийся художественный образ батыра - степного рыцаря, наделенного многочисленными сакральными значениями для казахской традиционной культуры. Композиционный строй другого гобелена «Ночной стрелец» (рис. №5) выдержан в строго условной манере при размещении главного персонажа в плоскости монументального полотна. Автор ассоциирует образ воина с сутью творчества, когда важным является не достижение конечного итога, а сам процесс на пути поиска истины» [2].

Сам профессор А.К. Бапанов о своем творчестве говорит следующее: «Когда человек имеет на все явления жизни свой ответ, как он видит этот мир, это и есть художник. Каждый человек творит историю, к примеру, тот, кто придумал шариковую ручку, человечеству дал больше, чем некоторые революции, и в этом отношении каждый чем-то, как-то творит историю. Моими учителями действительно были многие великие художники, помимо тех, у кого я конкретно учился. Я учился в музеях, в работах великих мастеров, наверно отсюда можно сказать, что искусство не имеет грани. Поэтому, конкретных учителей я не могу даже назвать. Вообще, гобелен и войлок особенно в Казахстане, как искусство является одним из важных видов. Французский архитектор Лью Форбюзье говорил, гобелен – это кочующиеся фрески, потому что его можно свернуть и везти в другие страны показывать, или в других местах. Я бы сюда добавил бы и войлок как кочующееся искусство. Если человек сотворил самое главное в жизни, мне кажется, уже теряется смысл дальше жить. Я думаю - все впереди, и к этому всегда стремлюсь» [3].

Рис. №1 «Перекочевка», шерсть, ручн. ткачество, 220x290 см, 1995 г.

Рис. №2 «Священное дерево», шерсть, ручн. ткачество, 170x140 см, 1997 г.

Рис. №3 «Мировая гора II», шерсть, ручн. ткачество, 170x146 см, 1997 г.

Рис. №4 «Воин 1», шерсть, ручное ткачество, 170x140 см, 2008 г.

Рис. №5 «Ночной стрелец», шерсть, ручное ткачество, 205x296 см, 2010 г.

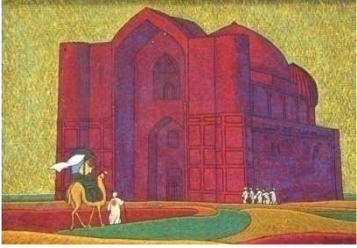
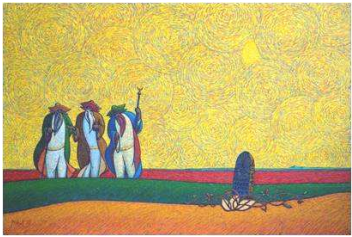
Рис. №6 «Всадница 3», шерсть, ручное ткачество, 85x155 см, 2014 г.

Рис. №7 «Странствие 3», шерсть, ручное ткачество, 85x180 см, 2015 г.

Бапанов Алибай Калтаевич – являясь профессором единственного в Казахстане высшей профессиональной школы монументальной живописи в КазНАИ им.Т.Жургенова за более 30 лет педагогической практики воспитал не одно поколение талантливых художников, которые вносят свой вклад в развитие монументального искусства современного Казахстана. Среди них особой предрасположенностью к трансформации монументального искусства в станковую живопись показали себя в результате многолетних экспериментальных поисков своего стиля - Тұрғынбай Болат и Тайнов Серик.

Творчество Болат Сырлашулы Тұрғынбай выделяется своей интересной своеобразной техникой исполнения и авторской манерой письма. Эта интересная техника наложения краски, создающая имитацию восточного ковра, найдена в результате обращения к восточной миниатюре и национальному декоративно-прикладному искусству, которое и притягивает внимание. Кандидат искусствоведения Х.Х. Труспекова пишет: «Творчество любого настоящего мастера – это космос его внутреннего мира, особенно когда за плечами уже немалый опыт и, когда есть уже сформировавшаяся авторская позиция. Сказанное в полной мере относится к казахскому живописцу Болату Сырлашулы» [4]. Также, скульптор и искусствовед Э.Р. Ахметова в статье о его персональной выставке пишет следующее: «Авторский метод легко прочитывается в его работах, открывает по-новому привычные образы, которые художник наполняет волнующим поэтическим смыслом. Художник откровенно восхищается глубокой народной мудростью, ее одухотворенностью, точно передавая это через лаконичную простоту средств выражения, а народный мастер воплощает в почти традиционных пластических формах подобные размышления. Произведения Б.Турғынбая без сентиментальности и экзальтации рассказывают о жизни, судьбе, особенностях мировосприятия казахского народа» [5].

 Рис. №8 «Дойда», витраж фьюзинг, 35x45 см, 2011 г.	 Рис. №9 «Пірім менің», витраж фьюзинг, 34x45 см, 2011 г.	 Рис. №10 «Дойда», х/м, 45x65 см, 2007 г.	 Рис. №11 «Пірім менің», х.м., 80x100 см, 1999 г.
 Рис. №12 «Үйлесімділік», х.м., 180x80 см, 2016 г.		 Рис. №13 «Түркістан», 55x75 см, 2010 г.	
	 Рис. №14 «Бабалар», х.м., 100x150 см, 2016 г.		

В своей работе Б.Тұрғынбай использует только масляные краски. Техника и работы Б.Тұрғынбай являются неповторимыми и новыми в искусстве Казахстана. Его стиль живописи заметно выделяется от работ художников Казахстана и других стран. Монументально-декоративными являются композиционные решения большинства работ, несмотря на станковый подход исполнения. Работы Б.Тұрғынбай можно выполнить в любом другом материале, как мозаика, витраж, роспись и даже в сграффито, при этом не нарушится визуальное восприятие работ. Так же можно сказать о масштабе произведений, даже если изобразить их на огромной стене они будут эстетически смотреться и восприниматься зрителем. В качестве примера можно привести витражные работы «Дойда» (рис. №8) и «Пірім менің» (рис. №9), выполненные в технике фьюзинг. А выполненные изначально на холсте масляными красками станковые произведения «Дойда» (рис. №10) и «Пірім менің» (рис. №11), послужили как бы эскизом для данных витражей, где в композициях работ практически изменений нет, только цветовая гамма слегка изменилась. В произведении «Үйлесімділік» (рис. №12) композиция решена вертикально и имеет сходство с восточной миниатюрой, однако за счет масштабности изображенных деревьев и плоскостного решения перспективы бескрайней степи, где в центре еле заметны две главные персонажи, подчеркивается монументальность. Желтый, зеленый, красный и синий цвета составляют богатый колорит

произведения. Желтый - это цвет радости и тепла с позитивной атмосферой, в окружении которого художник изобразил главных героев на огромном казахском ковре текемете. Джигит, лежа на традиционной деревянной кровати «төсагаш» играет на домбре, а девушка умиротворенно слушает степную мелодию. В картине «Түркістан» (рис. №13) перед зрителем открывается вид на уникальный исторический памятник - мавзолей Ходжи Ахмета Яссави. По мнению художника-монументалиста Т.О. Сулейменова картины Б.С. Тұрғынбая визуально создают имитацию ковра или даже мозаики. К примеру произведение «Түркістан» написана цельно и состоит из крупных плоскостей, где несмотря на станковое исполнение, присутствуют монументальные каноны композиции, где свойственны большие плоскости и контурность. Каждая деталь в произведении это отдельная плоскость, а вместе создают прекрасное, гармонично сочетающееся произведение. Одной из самых философских произведений монументальной живописи Б.С. Тұрғынбая стоит отметить картину «Бабалар» (рис. №14). Выполненная ярко желтым фоном небо как бескрайняя степь или солнце, дарующее свет, мудрые силуэты трех знаменитых казахских биев, скульптурное изваяние древнего воина, и даже символически распускающие свои бутоны цветы под памятником как дань за защиту родной земли - все это в комплексе успешно раскрывает название картины и в то же время кодирует историю народа для будущих поколений.

Тайнов Серик Айтказынович – один из видных казахских художников современности. Работы Серика Тайнова выделяются своим национальным и патриотическим колоритом, выполненные в реалистической манере с монументально-декоративными оттенками. Источником вдохновения для художника являются ароматы степи, скачущие во весь опор лошади, старинные украшения, ярмарки ремесленников и нехитрый быт простых людей, занимающихся разведением скота. Произведения станковой живописи Тайнова Серика посвящены в основном истории, традиции, символике и эпосам казахского народа. По его мнению, в результате поиска своего стиля в монументальной живописи предпочтением было монументальное искусство эпохи Раннего Возрождения, в особенности таких известных итальянских художников, как Джотто ди Бондоне, Сандро Боттичелли и Пьеро делла Франческа. Влияние их художественных стилей в технике фреска сыграли важную ключевую роль в становлении своеобразного почерка в монументальной живописи С.А. Тайнова.

Рис. №15
«На охоту»
94x194 см,
2003 г.

Рис. №16
«Наурыз»,
78x165 см,
2010 г.

Рис. №17
«Рассказ о Толагай»,
104x150 см,
2013 г.

Рис. №18
«Стрелы степи»,
100x120 см,
2014 г.

Рис. №19
«Семь
сокровищ»,
60x85 см,
2015 г.

Рис. №20
«Битва при
Шорге»,
177x255 см,
2016 г.

С.А. Тайнов пишет мягкими спокойными красками и наполняет картины энергией добра и света. Он подробно изучил историю казахского костюма, отлично разбирается в старинном оружии и музыкальных инструментах, прочел много книг о традициях кочевников. Особое художник уделяет пропаганде

института семьи и соблюдению народных обычаев. Герои его работ отправляются на охоту с ловчими птицами, заботятся о лошадях и собаках, почитают старших и живут по простым законам, где на первом месте справедливость и честь. Сам Серик Тайнов об искусстве говорит следующее: «К сожалению, в последнее время ценности у современных людей значительно изменились. Для многих смыслом жизни стало зарабатывание денег, покупка дорогих вещей и крутых автомобилей, поездки в экзотические страны и отдых на элитных курортах. Надеюсь, что это временное явление и мы все же вскоре вспомним о том, что самое важное и нужное не приобретаешь за деньги. В картине «Семь сокровищ» я запечатлел робкую скромную девушку, пса породы тазы, чистокровную лошадь, беркута и джигита с оружием и книгой. Вот истинные ценности нашего народа, и забывать об этом нельзя. Ведь недаром старинная мудрость гласит, что у того, кто отрекся от своего прошлого, не может быть будущего» [6]. Картины художника навеяны интересом к истории и традиционной культуре номадов – «На охоту» (рис. №15), «Наурыз» (рис. №16), «Рассказ о Толагай» (рис. №17), «Стрельцы степи» (рис. №18), «Семь сокровищ» (рис. №19), «Битва при Шорге» (рис. №20).

В заключении необходимо отметить, что первые десятилетия независимости Казахстана в связи с отсутствием государственных заказов на монументально-декоративную живопись художники монументальной живописи самостоятельно развивали индивидуальное творчество, часто обращаясь к станковым работам. Многие благодаря кропотливому поиску оригинального почерка в живописи нашли собственные стили в художественной культуре страны. При этом их искусство – размышления и сопереживания за духовное будущее национальной культуры. И это главное, что во многом совпадают с общим вектором развития казахстанского изобразительного искусства XXI века.

Список использованной литературы:

1. Институт философии и политологии. Становление и развитие независимости Казахстана: социокультурный анализ // *Инновации в изобразительном искусстве Казахстана периода независимости*. – Алматы, «Қазақстан энциклопедиясы», 2011. – 368 б.;
2. Муқанов М.Ф. Художественный образ в искусстве современного гобелена Казахстана. – Алматы: КазНАИ им.Т.Жүргенова, диссертация. PhD, 2016 г. – С. 173;
3. *Творцы кочующих фресок. Фильм о творчестве семьи Бапановых. Реж. А.Қыстаубаев*. – Алматы, 2010 г., <http://www.Aktubes.com/watch/94XqAvRnQwI> (дата обращения: 27.02.2017);
4. Труспекова Х.Х., Умбетова К.Ж. «Как прекрасен этот мир», или в поисках гармонии... // Сб. Межд. научно-практ. конф., посвящ. 20-лет. каф. искусств-я. – Алматы: КазНАИ им.Т.Жүргенова, 2016 г.
5. Ахметова Э.Р. Персональная выставка Б.С.Тургынбай «Самырук», Медиа портал «Караван», 13.12. 2010, <https://www.caravan.kz/art/personalnaya-vystavka-turgynbaji-bolata-syrlashuly-samuryk-5187/> (дата обращения: 02.03.2017)
6. Т.Аладына. Тайнов казахского мира. Алматы: Экспресс-К, 3.02.2016 г., http://express-k.kz/news/?ELEMENT_ID=66155# (дата обращения: 03.03.2017)

УДК 791:654:19
МРНТИ 13.11.22

Г.Т. Абитаева¹

¹Т. Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық өнер академиясы
Алматы қаласы., Қазақстан

РЕСЕЙ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН БАЛАЛАР ТЕЛЕАРНАСЫ: САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

Аңдатпа

Теледидар БАҚ мен қатар өнер және тәрбиенің қайнар көзі. Ол балаларды қуыршақ, анимация, белгілі әуендер, арнайы эффектілер арқылы эстетикалық тәрбиеге үйретеді. Бүгінде балалар бүкіл арналарда жүретін қорқынышты мультфильмдер мен сериалдарды көреді, танымдық бағдарламалар өте аз. Балалар арнасының жетпіс пайызын мультфильмдер құрайды. Мультфильм – жас ұрпақты тәрбиелеуде үлкен рөл атқарады. Өйткені мультфильм балалардың психологиясы мен түйсігіне өз әсерін тигізеді. Алайда қазіргі көрсетіліп жатқан мультфильмдерде идеология жоқтың қасы. Балалар телеарнасы адамгершілік, жоғары мораль және позитивті болып, баланы ойлауға және өз бетінше қорытынды жасауға үйретуі керек. Көрсетілген мультфильмдер мен бағдарламалар арқылы балаларға ұлттық тәрбиенің дәнін себу керек. Автор мақалада Ресей және қазақ балалар телебағдарламаларын салыстырып, зерттей отырып, екі жақтың да артықшылықтары мен кемшіліктерін көрсетуге тырысқан.

Түйін сөздер: мультипликация, анимация, фольклор, арнайы эффектілер, идеология, спутниктік телеарна, мультленталар, студия.

Аннотация
Г.Т.Абитаева¹

¹Казахская Национальная академия искусства имени Т.Жургенова
г.Алматы, Казахстан

ДЕТСКОЕ ТЕЛЕВИДЕНИЕ РОССИИ И КАЗАХСТАНА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Телевидение является источником СМИ, культуры и воспитания. Телевидение обучает детей эстетическому воспитанию посредством игрушек, анимации, известных мелодий, специальных эффектов. В настоящее время дети по всем каналам смотрят мультфильмы и сериалы угрожающие психике, познавательных программ очень мало. Семьдесят процентов детских каналов показывают мультфильмы. В воспитании молодого поколения большую роль играет – мультфильмы. Потому что мультфильмы влияют на детскую психологию и разум, а в мультфильмах которые показывают в данное время нет идеологии. Детское телевидение должно быть с высокой моралью и позитивным, обучать детей человечности, мыслить и принимать самостоятельные решения. Через мультфильмы и программы нужно дать детям национальное воспитание. В статье автор сравнивая, изучая российские и казахские детские телепрограммы, старался показать преимущества и недостатки двух сторон.

Ключевые слова: Мультипликация, анимация, фольклор, специальные эффекты, идеология, спутниковые телеканалы, мультленты, студия.

Abstract
G.T.Abitaeva¹

¹T.K. Zhurgenov Kazah National Academy of Arts
Almaty, Kazakhstan

RUSSIA AND KAZAKHSTAN CHILDREN'S TELEVISION: COMPARATIVE ANALYSIS

Television is the source of mass media, culture and education. Television teaches children aesthetic education through toys, animation, famous melodies and special effects. At present, children watch cartoons and serials threatening the psyche in all channels, there are very few cognitive programs. Seventy percent of children's channels show cartoons. In the education of the younger generation a big role is played by cartoons. Because cartoons affect children's psychology and reason, and in cartoons that show at this time there is no ideology. Children's television should be highly moral and positive, educate the children of humanity, think and make independent decisions. By dint of cartoons and programs we need to give the children a national upbringing. In the article the author comparing, studying russian and kazakh children's TV programs, tried to show the advantages and disadvantages of two sides.

Key words: Animation, folklore, special effects, ideology, satellite TV channels, cartoons, studio.

Қазіргі кезде теледидарсыз өмір сүру мүмкін емес. Сондықтан арнайы балалар теледидарының болуына ата-ана, педагогтар, журналистер қай елде болмасын ынталы болып жатады. Ресейдің федералды каналдарында балаларға арналған бағдарламалар жеті пайызды ғана құрайды екен. Ресей Федерациясының Дума қабылдаған заңы бойынша балалар бағдарламасы ішінде реклама жасауға тиым салынған, сондықтан әр телеарна балалар бағдарламасының санын азайта бастады. Нәтижесінде жағдай қиындаған.

Балалар ақпаратты экраннан «таза күйде» алады, оған ренішін, қарсылығын білдірмейді, эмоция жоқ. Олар суық болып өседі, өйткені телевидение мен компьютер әлемі қазіргі кезде осындай. Телеәлем – қисық айналар патшалығы. Бұрын балалар әлемді өз беттерімен үйренетін. Олар серуендеп жүріп, қоңыздарды көзімен көретін, мысықтарды сипап, иттермен ойнайтын, жапырақтар жинап, таяқшалардан үй жасайтын, түрлі-түсті шынылармен тұтас қалалар жасап, ойлай білетін. Бүгінде бала теледидар алдында кешке дейін отырып, бала тыныштығынан айрылады, жасанды әлемді үйренеді.

Бұдан басқа қазіргі кезде оқушыларда армандау, фантазия жасау қабілеті төмен, олар өз замандастарымен рөлдік ойындар ойнамайды. Мектеп оқушылары қазіргі кезде батырдың ерлігіне еліктемейді, оның сыртқы келбетіне еліктейді. Оларды жақсы, қайырымды батырлар қызықтырмайды, керісінше әдемі, бай адамдар қызықтырады. Балалар гламуры қазіргі уақытта көптеген балалар телебағдарламалары мен жобаларында орын алған. Жалтыраған, экспрессивті, гипербелсенді бейнелер ақылды, салмақты, батыл қорғаушыларды ығыстырып тастаған.

Ал, оқушылар мазмұнсыз шоулардан гөрі білім беретін бағдарламаларды қарағанды ұнатады. Мәселен, мектеп оқушыларына телебағдарламаны көруге тиым салғанда емес, мәселе ата-ананың оны көруге мүмкіндік беретінінде. «Кішкене зерттеуші» сияқты бағдарламаны көретін балалардың сөздік қоры көп болады, дүниетанымы кеңейеді.

Мектеп оқушыларына арналған телебағдарламалар түрлі жоспарда болуы керек. Олардың танымдық, дамытушылық, тәрбиелік жағы басым болғаны жөн.

Қазіргі кезде мектеп оқушыларына арналған телебағдарламалар аз. «Спокойной ночи, малыши!» хабарын жүргізген Анна Михалкова «Біздің бала кезімізде де, қазір де балаларға арналған телебағдарламалар аз. Ол кезде «В гостях у сказки», «Спокойной ночи, малыши!», «АБВГДейка», хабарын сүйсініп көретінбіз. Онша көп емес. Қазір телевидениеде балалар бағдарламасы аз екені сезіледі. Өйткені балалар аудиториясы сатылатын тақырып емес, көптеген жарнамашылардың мақсатына жатпайды. Сондықтан қазіргі балаларға бағдарлама аз», - дейді [65].

Бүгінде балалар бүкіл арналарда жүретін қорқынышты мультфильмдер мен сериалдарды көреді, танымдық бағдарламалар өте аз. Ал, мультфильмдерде ешқандай идеология жоқ. Кеңес кезіндегі мультфильмдерде не жақсы, не жаман екенін түсіндірді, ал қазіргі кезде ондайды байқау қиын.

Әрине, қазіргі кездегі жеке балалар бағдарламасының дамытушылық сипаты болғанымен, екі проблема бар екенін байқау қиын емес. Біріншіден, бұл бағдарламалардың жалпы ақпарат толқынындағы саны аз. Екіншіден, балалар бағдарламасының көпшілігі спутниктік арнамен көрсетіледі. Балалар үшін федералды каналдарға орын жоқ, тек «Карусель» болса біздің елде жалғыз балалар арнасы «Балапан» ғана. «Карусель» арнасы «Бибигон» және «Теленяня» телеарналары негізінде құрылған балалар мен жасөспірімдерге арналған жалпыресейлік телевизиялық арна болып табылады. Балалар бұл телеарнаны жақсы көреді, өйткені онда қазіргі ресейлік және кеңес дәуіріндегі мультфильмдер, танымдық білім беретін хабар көрсетіледі.

Қазіргі кезде Ресейде және елімізде мынадай спутниктік балалар телеарналары бар: «Детский мир», «Disney Channel», «Школьник ТВ», «Cartoon Network», «Nickelodeon». Бүгінде жаңа федералдық балалар телеарналары өте қажет, өйткені теледидар баланың негізін қалауға, тәрбиелеуге үлесін қосатыны даусыз. Теледидардың ең басты идеологиясы – ол балалардың әлемді қабылдай білуін қалыптастырады. Ресейліктердің пікірінше, өсіп келе жатқан жастардың Отанына деген құрметі төмен, сондықтан балалар телеарналарының 70 пайызын орыс, кеңес, қазіргі ресейлік материалдармен толықтыру қажет деген ұсыныс айтылады [1]. Ресей телекөрсетімдері ұлы мемлекетте қуатты мәдениет бар екенін көруі керек деп есептейді. Балалар телеарналарында балалардың өзін қатыстырып, ойын ретінде хабар жүргізу керек және мүмкіндігінше көбірек отандық мультфильмдерді көрсетуді ұсынады. Ал, білім беру бағдарламалары басқаша түрде жасалып, ол үлкендер мен балалар арасындағы өзара қатынастың жаңа ережесін қалыптастырады. Балалар телеарнасы адамгершілік, жоғары мораль және позитивті болып, баланы ойлауға және өз бетінше қорытынды жасауға үйретуі керек.

Теледидар балаларды қуыршақ, анимация, белгілі әуендер, арнайы эффектілер бойынша эстетикалық тәрбиеге үйретеді. Балалар бағдарламасының ішінде ең жақсысы ата-аналарға арналып жатады. «Шоу Супи Сэйлза» и «Роки и его друзей» атты бағдарламалар дәстүрімен балалар бағдарламасының көпшілігі бір деңгейде балаға арналса, екінші деңгейде үлкендерге арналған [2, с.20]. Ал Балапан арнасында «Керемет ондық», «Ойлан тап», «Он саусақ», «Алғыр алтау», «Квест», «Бірге-бір», «Кім болам?», «Балапан жұлдыз» бағдарламалары бар. Аталған бағдарламалар балалардың дүниетанымын арттырып, белгілі дәрежеде балалардың дамуына өз үлесін қосуда.

Алайда балалар арнасының жетпіс пайызын мультфильмдер құрайды. Мультфильм – жас ұрпақты тәрбиелеуде үлкен рөл атқарады. Өйткені мультфильм балалардың психологиясы мен түйсігіне өз әсерін тигізеді. Өкінішке орай, Қазақфильм мұрағатында мультфильм қоры толып тұрса да, өзіміздің ұлттық мультфильмдеріміз телеарналардың ешқайсысында көрсетілмейді. Керісінше, шетелдің әр түрлі мультхикаялары телеэкраннан түспейді. Біздің балаларымыз сол мультфильмнің алдында телміріп отырып, өзге елдің идеологиясымен өсіп жатыр. Ал, шетел мультфильмдерінің дені орыс тіліне аударылған «Балапан» арнасы мен Қазақстан Ұлттық арнасынан өзге отандық арналар әсіресе НТК, 31 арна, 7 арна осы орыс тілді мульт хикаяларды эфирге қояды. Яғни, бұл жерде де орыс тілі насихатталып жатыр деп түсінеміз. Басқа ұлттың болмысы негізінде өзге тілде түсірілген мультфильмді көрген жас ұрпақтың бүйрегі сол тілге бұрып тұратыны белгілі. Еліміз үш тілдік саясатты ұстанады. Соның негізінде бұл дұрыс болып көрінуі мүмкін, алайда баланың тілі бес жасқа дейін өз ана тілінде шығып, ұлттық тәрбиеден сусындауы тиіс. Уызында ұлттық тәрбиеге жарымаса, өскен кезде ол баладан ұлт жанды азамат шығуы неғайбыл. Осы тұрғыдан алып қарағанда балалар телеарнасының арқасында нардың жүгі бар екені даусыз.

Шетелде арнайы мультфильм индустриясы бар. Онда бала психологтары, әлеуметтанушылар, педагог мамандары жиналған топ жұмыс істейді. Сол себепті де олардың мультфильмдері тартымды болып шығады.

Мультфильм – идеологияның бір түрі. Телеарналар қазақтың рухын, болмысын, салт-дәстүрін насихаттайтын ұлттық мультфильмдерді көрсетуі тиіс деп санаймыз. Сондай сапалы дүниені тудыратын мамандар бізде жеткілікті екені белгілі. Тек ұлттық дүниеге назарын салып, қаржыландыратын тетіктер

жоқ болуы керек. Әрі бізде шетелдегі тәрізді түрлі мамандар жиналған мультфильм индустриясы әзірге жоқ. Ал, қазақтың мультфильмін қатарға қосу үшін сондай бір орталық өте қажет. Мультфильм – өсіп келе жатқан ұрпақ тәрбиесінде үлкен маңызға ие екендігін ұмытпағанымыз абзал.

«Құйыршық», «Тағдыр», «Мен сенемін», «Қошқар мен теке», «Алдаркөсе», «Тас түлек», «Мақтаншақ қыз», «Қазақ ертегілері», атты мультфильмдер көгілдір экранда қойылуда. Кейінгі жылдары Темірбек Жүргенов атындағы Қазақ Ұлттық Өнер академиясы Шәкен Айманов киностудиясымен бірге анимация бірлестігін құрып, бүлдіршіндердің қоржының толтыруға кіріскен еді. Міне, бүгінде бұл іс жемісті болып, көрермендерге ұсынылды. Сондай-ақ, «Сақ» студиясы, ағайынды Краустар қазақ мультипликациясының дамуына аз үлес қосып жатқан жоқ. Алайда, жиырма шақты жылдан бері кенжелеп қалған бекзат өнердің қоржынын толтыруға бұл еңбек те аздық етеді. Осы тұрғыда әлі де, отандық мультипликаторларға атқарар шаруа шаш етектен.

Мультфильмдердің авторы неше жылдан бері мультипликация саласына зор еңбек сіңірген тұңғыш мультипликатор, академик Әмен Қайдар болатын. Ол кезінде мультфильмдер қазақ ертегілері сияқты мазмұны терең болу керек деген мәселені көтерді.

Мультфильмдердің ішіндегі «Құйыршық» үш сериядан тұрады. Ал, «Тағдыр» мультфильмінің табиғаты тіпті өзгеше. Жалпы фильм көрерменді талғамайды. Оны еңкейген атадан бастап, еңбектеген балаға дейін қараса болады. Себебі фильм Ұлы отан соғысына арналады. Онда ұлттың патриоттық сезімін оятатын ерекше иірімдер бар.

Ш. Айманов атындағы «Қазақфильм» киностудиясы үш толық метражды анимациялық фильмді өндіріске жіберді. Туындыларды алғашқы боп, БАҚ өкілдері тамшалады. «Қазақ ертегілері» және «Ер Төстік пен Самұрық құс» атты толық метражды фильм мен «Қазақ елі» анимациялық тарихи-танымдық хикаясы. Алғашқы екі мультфильм қысқа метражды. Ал «Қазақ елі» хикаясында Жәнібек пен Керей кезеңінен бастап, тәуелсіз Қазақ мемлекетінің тарихы толық баяндалады. Сондай-ақ, көрерменнің назарына «Қошқар мен теке», «Момын мен қарақшылар» және «Айқа» атты тағы үш мультфильм ұсынылды. «Қазақфильм» басшылығы отандық анимациялық фильмдердің қатарын бұдан былай әлемдік деңгейге жеткіземіз деп отыр. Ол үшін киностудия көптеген графиялық бағдарламалармен жабдықталған заманауи техникамен қамтамасыз етілген.

Қазақ мультфильмінің атасы Әмен Қайдаров көзі тірісінде: «Немерелерім «Nickledeon» арнасындағы мағынасыз анимациялық фильмдерді қызығып көреді. Ондағы мультфильмдерді көрсетпеуге тырысып бағамын, бала емес пе, менің көзімді ала беріп, бәрібір сол арнадағы мультфильмдерді көреді. Қазақтың қаншама таңғажайып ертегілері мен батырлар жыры бар, әттең, мультфильм түсіруге қаражат қолбайлау. Үкімет мультфильм саласына көңіл бөлуді ұмытқалы қашан. Мультфильм саласының жырын айта-айта мен де шаршадым. Айтқаныңды еститін құлақ жоқ. Ұлттық арналарымыз отандық мультфильмдерімізді көрсетуге құлықты емес. Шетелдің арзанқол анимациялық мультфильмдерін көрсетеді. Біз балаларымыздың болашағын ойлауды ұмыттық қой» деп қынжылған болатын.

Ресейде балаларға арналған «Теленяня», «Школьник – ТВ», «Детский», НИК: «Детские телевидение» атты төрт телеарна бар. Бұл арналарда ертелі-кеш жас өркендердің ой көкжиегін кеңейтетін қызықты бағдарламалар, балалар фильмдері мен көркемдік идеясы терең мультфильмдер көрсетіліп жатады. Бұл арнада орыстың фильмдері мен мультфильмдері ғана емес, бұрынғы кеңестік елдердің жақсы туындыларына да орын берген.

Балаларға өздерінің шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік беру керек. Мысалы, мультфильм сюжетін ойлап табу. Өздері көрген мультфильмнің әсерімен суреттер салғызған пайдалы. Әсіресе, балалар демалыс күні көрген мультфильмді сабақта талдауы маңызды деп есептеймін.

Уақыт өте келе киномультпликация әсері өзгереді. Бастауыш сыныптың кейбір мұғалімдері мультипликацияны өнердің маңызды түріне жатқызбай, бұл жанрды оқу-тәрбие үрдісіне қолданады. Алайда, юмор, сатира, мультфильм түрлі ойындар оқушыларға көптеген сұрақтың жауаптарын табуға көмектеседі: Неге? Қалай? Не үшін? Мен өзім қандаймын және айналада қоршаған адамдар қандай?

Мультипликация өнері зерттеушілердің пікірінше, өнердің аралас салаларындағы жаңалықтарды, ең алдымен карикатура, плакат, кітап иллюстрациясы, өнер, музыка, қуыршақ театры, цирк клоуны т.б. қабылдайды әрі қайта өңдейді. Өнердің өзара ықпалдастығы идеясына оқушылар ерекше назар аударады. Олар өнердің синтезін алып, көркем шығармашылық табиғатын көреді және оны өздері түсіне бастайды. Мультипликация өнері дүние жүзі фольклорындағы көптеген сюжеттерді, классиктер шығармаларынан, балалар әдебиеті жазушыларының шығармаларынан алып үлгерді. Мультфильмнің танымдық, эстетикалық күші басым. Өнердің бұл түрінің құралы туралы кез келген пәннің сабағында айтуға болады.

Балалар арнасы шынайы беделге тәжірибе арқылы, суретші-аниматорлардың төккен тері арқылы жетеді. Дегенмен, қазір мультленталар «милы машиналармен» жасалынатын болды ғой. Баяғыда бір мультфильмді жасауға сегіз айдай уақыт кететін. Техниканың дамыған заманында балаларға арналған бағдарламалар мен анимациялық туындыларды тудыруға талап пен талант және қаржылай қолдау да керек болатын енді осы жоқтың орны толды.

Кеңес үкіметі тұсында балалар теледидарына үлкен көңіл бөлген деп санаймыз. Онда эфирге жан-жақты тәрбие беретін тақырыптық және жанрлық жағынан әрқалай бағдарламалар болды. Кейіннен бұл құндылық жоғалды. Содан кейін теледидардың өзінің бағдарламалық саясаты пайда болды. Ең бастысы коммерциялық жетістік маңызды еді. Осының бәрі балалар телебағдарламасына да әсерін тигізді. Балалар үлкендерге арналған арналарды жиі қарай бастады. Бала психикасының әлсіз, сезімтал екенін ескерсек, мұның жақсылыққа апара қоймайтынын білген жөн. Бала басқа телеарға ауысуы үшін, ол көзін жұмып тұру керек, өйткені ата-ана бала психикасын бұзбайтын хабар ма, соған көз жеткізіп, біліп алуы керек [3].

Баланың өз уақытында дұрыс дамуы қай кезде болсын өзекті мәселе болған. Осы жағынан алғанда ақпарат құралдарының орны да ерекше. Сондықтан Балалар теледидары мен радиосының халықаралық күні 1994 ж. сәуір айында бекітілген болатын. Осы жылы Канадада Біріккен Ұлттар Ұйымының балалар қоры (ЮНИСЕФ) осы инициативаны көтерген, өйткені қоғам мен бүкіл жер шарында балалар мен жастардың құқығы бұзылып жатқандықтан, осындай күнді белгілеп, теледидар мәртебесін, оның ішінде балалар арналарын көтеру керек болды. Ресейде бұл күн наурыздың алғашқы жексенбісінде атап өтіледі. Ал бізде ондай мереке мүлдем жоқ. Тек «Балапан» арнасының туылған күні бір ғана арнаның төңірегінде аталып өтеді.

Ресейде жыл сайын осы күні телерадиокомпаниялар балалар мен жасөспірімдерге арнап, барлық арналарда хабар жүргізеді. Әдетте балалар мұндай мейрамдарды қызықты хабарлар мен мультфильмдер үшін күтетіні сөзсіз. Осы күнге арнап арналарда балаларға арнап ерекше қойылымдар көрсетіледі.

Жалпы эстетикалық тәрбие түсінігінің негізінде мақсатты түрде тұлғаның тиянақты эстетикалық қарым-қатынасын қалыптастыру жатыр десек қателеспейміз. Бұл қоғам үшін маңызды іс-әрекет ерекшелігінің бір түрі болып саналады. Аталған үрдістің қатысушы субъектісі қоғам және арнайы ұйымдар ал, объектісі индивид, тұлға, топ, ұжым, қоғам мүшелері болып табылады. Бұл іс-әрекеттің негізгі мақсаты белгілі бір дәрежедегі және ортақ қызығушылықтары бар қоғамда тұлғалардың эстетикалық және көркем құндылықтарын қалыптастыру және біркелкі жүйе арқылы әрекет жасауға бейімдеу [4, с.18]. Тәрбиелеу үрдісінде тұлғалар бұл саладағы құндылықтардың қаншалықты маңызды және қымбат екендігін түсінеді, сонымен бірге, тұлғаның ішкі рухани түсініктері интериоризациялану жолымен кеңейтіледі. Бұл негізде адамның эстетикалық тұрғыдан мінез-құлқы өзгеріске ұшырайды және қоршаған ортасына жаңалықтар ене бастайды. Ал мұндай тәрбиені балалар теледидары беретіні белгілі.

Бүгінгі таңда еліміз әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына енуге қадам жасап отырғандықтан, мемлекеттің бәсекелестік қабілеті оның білімділік сипатымен айқындалады. Білім мен тәрбие беру саласын реформалаудың жетістігінің басты өлшемі-білім мен білік алған еліміздің кез келген азаматы елін, жерін сүйетін патриот, бәсекеге қабілетті, білімді де білікті, іскер, сұлулыққа, тазалыққа жаны құмар болуы қажет. Ал, мұндай талапқа жауап беру үшін баланы жастайынан бәсекеге қабілетті дәрежеде тәрбиелеудің маңызы ерекше, өйткені дәл осы кезде балалардың белсенділігі артып, алғашқы білімді игере бастайды, сөйтіп болашақта жалғастыратын біліміне негіз жасалады. Елімізде кемелдіктің тұтқасын ұстайтын сапалы білім мен саналы тәрбие алған, шығармашыл, көркемдікті бағалай білетін тұлға қажет. Тұлғаны қалыптастыруда теледидардың алатын орны ерекше.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. Журнал Broadcasting. Телевидение и радиовещание. – №1. – 2011.
2. Сенина М. Детское телевидение: вчера и сегодня // Broadcasting. Телевидение и радиовещание. – №2. – 2011. – С. 18-23.
3. Нечай О.Ф. Ракурсы. О телевизионной коммуникации и эстетике. – М.: Искусство, 1990.
4. Качкаева А. Телевидение в социальном развитии региона. – Алматы, 1997.

УДК 745/749
МРНТИ 18.31.51.

М.Қ.Байсеңгіров¹

¹аға оқытушы, Ы.Алтынсарин атындағы Арқалық мемлекеттік педагогикалық институты

БАҒАЛЫ ТАСТАРДЫҢ ҚАСИЕТТЕРІ МЕН ЖІКТЕЛУІ

Аңдатпа

Бұл мақалада зергерлік бұйымдарда және күнделікті өмірде емді, тағы да басқа мақсаттарда тастардың қасиеттеріне қарай жіктеліп қолданылуы қарастырылып тиімді мүмкіндіктерге сипаттама жасалған. Малахит, сутас, теңбіл тас, құбыл тас, зүбіржат, гаухар тас, ақ тас, янтарь, жақұт, лағыл, ағат, амазонит, аметист, гранат, маржан, авантюрин, авгит, азурит, актинолит, александрит, алмас, альмандин, аммонит, ангидрит, апатит, арагонит секілді қасиеті мол тастардың пайдасы мен емдік қасиеттері және олардың қолданылуы, қай елде қалай қолданылғаны, қандай ауруларды емдегені, қашан қолданылғаны сөз етіледі. Үндістанда, Ресейде емдік мақсаттарда тастар мен минералдар қалай қолданылғаны салыстырмалы түрде айтылады. Сондай-ақ тастар мен минералдардың адамның тағдырына қалай әсер етіп, қандай жағдайда алуға болатыны да ескерілген.

Кілттік сөздер: бағалы тастардың қолданылуы, кейбір бағалы тастардың пайдасы мен емдік қасиеттері

Аннотация

М.К. Байсеңгіров¹

¹старший преподаватель, Аркалыкский государственный педагогический институт имени И.Алтынсарина, г.Аркалык, Казахстан

ПОЛЬЗА И КЛАССИФИКАЦИЯ ДРАГОЦЕННЫХ КАМНЕЙ

В этой статье характеризуется полезные возможности драгоценных камней применяемые в ювелирных изделиях и повседневной жизни, также лечебные свойства и применение для других целей. Малахит, хрусталь, пятнистый сланец, александрит, изумруд, горный хрусталь, белый камень, янтарь, яхонат, рубин, агат, амазонит, аметист, гранат, коралл, авантюрин, авгит, азурит, актинолит, александрит, алмаз, альмандин, аммонит, ангидрит, апатит, арагонит и другие камни и минералы которые несет большие пользы лечебной цели, рассказывается их применение. Рассматривается как для лечебной цели применялись в Индии и России. Также как воздействует минералы на судьбу человека, каким способом можно их приобрести, об этом тоже рассказывается. На какой стране как применялись камни и минералы, какие именно болезни лечили, когда применяли обо всем этом говорится.

Ключевые слова: применение драгоценных камней, пользы некоторых драгоценных камней и лечебные свойства

Abstract

М.К. Baisengirov¹

¹Senior Lecturer, Department, Arkalyk State Pedagogical Institute named after I.Altynsarin, Arkalyk, Kazakhstan

BENEFIT AND CLASSIFICATION OF JEWELRIES

This article discusses the of artistic treatment of metal in a workshop, it is characterized by useful jeweler metal working. Given the origins of filigree, chasing, silvered metal forging method, blackening and other metallic compounds on the surface of the malachite, crustal, force slakes, alexandrite, izumrud, woke crustal, janitor, jaconet, robin, agate, amasonit, ametist, granat, koralle, awantjurine, awgit, asurit, aktinolit, aleksandrit, almaz, almandin, ammonit, angidrit, apatit, aragonit. Also features the processing afro silver, characteristic of silver with them physical vista brass, copper, and processing characteristics of these metals. Covers methods soldering aforementioned metal products, cleaning and bleaching, processing of files, hipmicheske, and thermal, methods used in the workshop, safety in metal processing clerical process, paginating surface.

Key words processing features of the workshop, the use of chemicals, metal art processing methods especially artistic and used it gems

Қазіргі кезде қолөнері бұйымдары адамзат назарын өзіне аударып, қайта жандану үстінде. Соған орай сұраныс та артып келеді. Соның ішінде зергерлік өнер туындылары да көздің жауын алатын құдіретке ие. Қыз-келіншектер құлаққа тағатын сырғаның өзі неше алуан түрде жасалған. Бой жеткен қыздар мен жас келіншектер сырғаны жиі таққан. Сырға да көптеген түрге бөлінеді. Сақина, сырға т.б. осы секілді бұйымдарға тағылатын көздер де неше түрлі тастардан өңделген. Оларға көк тас (малахит), су тас (хрусталь), теңбіл тас (пятнистый сланец), құбыл тас (александрит), зүбіржат (изумруд), гаухар тас, ақ тас, янтарь, жақұт (яхонат), лағыл (рубин), жарқырауық тастар (самоцветы) кәдеге жаратылған. Янтарь

тасының өңделмеген түрі зоб ауруын емдейді. Лағыл тас иесі үстемдікке қол жеткізіп, өмірде жолы болып жүреді. Армандарын тезірек іске асыра алады. Амазонит тасы жүректің бұлшық еттерін шынықтырады. Қариялар бойында жастық жалын тудырады. Сердолик тасы жер сілкінуде жаншылып қалудан сақтайды. Суретшілер бойтұмары турмалинді таққан кісі өнері жоғары өрлеп биікке қол жеткізеді. Осындай әсерлері көп тастардың түрлері де көп. Тек тастардың қасиеті бірден әсер етуі үшін оны сатып алғаннан гөрі біреу арқылы сыйлыққа алған дұрыс. Сатып алынған тас көп жылдан соң ғана әсер береді. Металл бұйымдар мен тастардың осындай бірсыпыра құпиялары бар. Соны орнымен пайдалана білу керек [1,216].

Ағат – ірі қазбалары солтүстік Уругвайда, Бразилияда, АҚШ-та, Мадагаскарда, Үндістанда, Австралияда, Польшада, Шотландияда, Оралда, Магнитогорск маңында. Қайта өрлеу кезеңінде итальяндықтар ағатты барлық шеберлердің бойтұмары санаған. Ағат тағу шығармашылық пен қолөнерінде биікке жеткізеді деп мойындаған. Ағат түсі мөлдір сұр не ақ теңбіл жолақтары бар көгілдір болады. Жолақтары ақ, сары, көгілдір, қара. Торпақ шоқжұлдызында туғандарға қолайлы. Олар ағатты мыс қоршаумен таққаны дұрыс.

Амазонит – «амазон тасы» деген мағынаны білдіреді. Оңтүстік Орал, Канада, Бразилия, Үндістан, АҚШ, Африкада кездеседі. Бұл сенімді жанұялық бірлікті шақырады, махаббатта жақсы сенімге жетелейді. Түсі көкшіл-жасылдан жасылға дейінгі дала шпаты. Ақшылы да кездеседі. Тәуіптер бұл минералды жоғалтқан жастығын қайтарып, сүйектердің, тіс пен шаштың жағдайын жақсартады деп есептейді. Көп елдерде амазонит денсаулық символы болып есептеледі. Ол өмірге құлшынысты ғана қалпына келтіріп қоймай адалдық сақтауға да бейімдейді. Бірақ, әркімге бағына бермейтіндіктен иесі оған өте сақтықпен қарауы керек. Тоқты, Шаян, Сарышаян, Торпақ шоқжұлдызындағыларға көбірек пайдалы. Мергенге бақытсыздық әкеледі, ал қалған белгідегілерге немқұрайды қарайды. Бойтұмар ретінде әйелдер таға алады. Жанұяны бекітіп, әйелдерді ақылдырақ, шыдамдырақ етеді. Иесіне күш пен денсаулық беруі үшін тұмар түрінде таққан дұрыс. Ұзақ уақыт жастығын, тартымдылығын сақтағысы келген әйелдер амазониттен моншақ тағуы керек. Бұл тасты орнатқан әшекейді дүйсенбі, сәрсенбі, жұма күндері таққан тиімді.

Аметист – ашықтық пен ақ жүрекшілік символы. Маскүнемдік пен мас болудан қорғайды. Слюда қосылған кварцит. Оңтүстік Оралда, Уругвайда, Бразилияда кездеседі. Аметист ішкі қабілетті дамытып, адалдыққа қол жеткіздіреді. Бұл минерал сыйға тартқан адамға ғашық етуі мүмкін. Сондықтан жанұясы бар адамдар өзге біреуден аметисті сыйлық алуына болмайды. Арыстан, Торпақ шоқжұлдызындағыларға тағуға болмайды. Қалғандары таға береді, әсіресе, Егіздер мен Сұқұйғыштарға пайдалы. Аметист ашудан, басшыларыңыздың көңілі толмауынан сақтайды. Әйелдер сол қолына, еркектер оң қолына тағады. Минералды үнемі тағу керек, иесіне сонда ғана көмектеседі. Бірақ, бұл минерал өз көңіл-күйін жеңіл өзгертеді, ол иесінің көңіл-күйіне байланысты.

Гранат – Скифтер дәуірінен зергерлік бұйымдарда қолданылған. Анар жемісінің тұқымы түстес болғандықтан тас осылай аталған. Көне Парсыда да болған. Гранат силикаттар тобына жататын минерал. Көктен басқа кез келген түсте болады. Шри-Ланкада, Үндістанда, Ауғанстанда, Бразилияда, Австралияда, Чехия, АҚШ, Канада, Жапония, Танзания, Замбия, Мадагаскарда бар. Ресейде Карелия мен Ладога көлі маңында бар. Көне Грекия мен Римде ашық түсті гранат ерлердікі, бұлыңғыр түстісі әйелдердікі. Арыстан мен Тоқты белгісіндегілерге келеді. Зергерлік істе гранаттың ашық қызыл, таңқурай (малина) түстес, зүбіржат түстес жасылы қолданылады. Қызыл түстісін энергетикалық әрекетке талпынған жоғары белсенділігі бар адамдар тағады. Ал сабырлы, ойшыл адамдарға келмейді. Ондай жандар жасыл гранат тағуы керек. Үйде гранат болуы жанұялық қатынасты нығайтып, жанжалдарды бейтараптандырады. Көне Шығыста гранат махаббат сезімінің қатты құлшынысын туғызады, сондықтан махаббат пен достық белгісі ретінде тағу керектігі ұсынылған.

Зүбіржат (берилдің бір түрі, изумруд) – басқаша атауы измарагд, смарагт. Көне дәуірде Клеопатра кенінде, Жоғарғы Мысырда өндірілген. Колумбия, Бразилия, АҚШ-та Альпіде, Үндістанда, Тәжікстанда, Батыс Пәкістанда, Орта Оралда бар. Қымбат бағалы тас, нақты түсі қараңғы жасыл, қызылша жапырағы түстес, тазалық пен адалдық символы, тасты сыйлыққа алған жанға денсаулық пен табыс келеді. Шаян мен Арыстан белгісіндегілерге жақсы келеді. Жастарды жаман қылықтардан сақтайды. Алтын қоршауда сапасын жақсы көрсетеді. Бұл тас қыздар мен ұлдарды теріс істерден сақтап, тазалық пен жас кездегі адал ақылын сақтауға көмектеседі. Зүбіржат аналар мен теңізшілердің бойтұмары, оны балалы әйелдер таққан пайдалы. Алтынмен көмкерілсе бұл тас өзінің жағымды сапасын жоғарылата түседі, аталған тас эстетикалық, емдік және астрологиялық жағынан пайдалы.

Маржан – Малай архипелагы мен солтүстік Австралияда, Қызыл теңізде көп. Кариб теңізінде, Африка жағалауларында, Батыс Жерорта теңізінде, Канар аралдарында, Жапонияда бар. Түсі қызыл, нәзік күлгін, ақ, көгілдір, қара болады. Жылтыры күңгірт, жібек пішіндес. Тазалық символы. Ақ түстісі – әйелдердікі, қызылы – ерлердікі. Керісінше тақса зиян. Арыстан, Шаян белгісіндегілерге жақсы. Әсіресе Тауешкі белгісіндегілерге пайдалы [2,49 б.].

Көптеген ғасырлар бойына әр түрлі мәдениеттер өкілдері бағалы, жартылай бағалы тастар мен минералдардың құрамдарына сенген. Көне Үндістан емшілері бағалы тастардың энергетикасымен емдеу негізін салушылар болып есептеледі. Олар таза бағалы тастар өздеріне жұлдыздар мен планеталардың энергиясын жинайтынына сенген. Егер адам өзіне емдік тасты дұрыс таңдаған болса, сол таспен күш пен энергия алады деп есептеген. Тіпті емдік тастардың емдік құрамының тізімі де болған. Адам өзіне «өзіндік» тасын таңдап алу үшін астрологпен кеңесіп, алдымен гороскопты оқып, өзіне сәйкес тасты айтқан. Тастардың емдік энергиясын белсенділендіру үшін оларды әшекей түрінде тағып немесе суға салып түнге қалдырып, таңертең сол суды ішкен. Бағалы тастар адамның энергетикалық орталығын, сезімталдығы мен есте сақтауын күшейтеді деп санаған. Денсаулықты күшейту үшін аметист, меруерт және гелиотроп қолданған, олар сондай-ақ қабілетті дамытқан. Нәзік энергияны қабылдауға лағыл, алмас; ызадан арылуға опал мен меруерт көмектеседі. Тибет ламалары таспен емдеуге өз үлестерін қосты. Әсіресе, тастар арқылы жарақатты емдеуде олар табысқа жеткен. Бұл үшін малахит, меруерт, зүбіржат қолданылған. Меруерттің басқа да қасиеті болды – ол ауру индикаторы қызметін де атқарған. Тибет емшілері адам ауырарда оның меруерт әшекейлері жылтырын жоғалтқанын байқаған. Бұл, тіпті, аурудың алғашқы белгілері білінбестен бұрын-ақ пайда болған. Қазір ол неліктен солай болатыны анықталды, себебі меруерттерден бөлінген темірмен химиялық құрамы өзгеріп, келе жатқан ауруды сездіреді. Көне Мысыр мен Грекияда да тастардың емдік қасиетін білген. Мысырлықтар көзге жақпа май жасауға лазурит ұнтағын қолданған, янтарды адам ағзасының ауруға төзімділігін күшейтуге, гематитті қан тоқтатуға пайдаланған [3,35 б.].

Ал Ресейде бағалы тастар емдік шараларға кейінірек қолданылды. Бұл жөнінде 16-18 ғғ. шөппен емдеу кітаптарында айтылған. Олардың авторлары да қызыл тастардың қан тоқтататыны айтқан. Бұған сердолик, гелиотроп, гематит жатады. Ал сары тастар сары ауруды емдеп, жасыл тастар көздің көруін нығайтады деген. Қазіргі кезде халық емшілері тастардың энергиясын тәнге әсер етуге қолданады. Тас не науқастың ауырған жеріне қойылады, не мойнына бойтұмар ретінде тағылады. Болгария, Германия, Швейцария мемлекеттерінде түрлі минералдармен ауру түрлерін емдеуді ұсынатын арнайы санаторийлер бар. Бұл тәсіл өте қарапайым: тасты тек ауырған жерге қойып нақты ауруды емдейді. Егер тас әшекей түрінде тағылса қоршау металы ашық болуы керек, бұл тастың тәнмен байланыста жұмыс атқаруына керек, себебі тастың күшінің емдік әсері адам тәнінің тербелісінен үлкенірек жиілікте болғандықтан. Егер адам қандай да бір тасты өмірі көрмегенімен оны сол тас тартып тұрса, ол тас керекті бір мүшені емдеуге көмектесетіндігінен, яғни тастың тербеліс күші арқылы реттеу керек деген сөз. Тас өзінің жағымды әсерін беруі үшін оны қолда ұстау да, әшекей ретінде тағу не қалтаға салып жүру де жеткілікті. Мысалға, қызыл түсті тас күш не энергия берсе, көгілдір тас тыныштандырып, ренжіскен адамыңмен татуластырады, сары тас рухани жігер, ақ (мөлдір) тастар психикалық және физикалық тұрғыдан саулық береді. Ертеде бағалы тастардан эликсир жасаған. Тасты уатып, суға қосып ішкен. Қазір бағалы тұнба алу үшін тасты тек суға салып күн не ай сәулесі астына қалдыру да жеткілікті. Ондай тұнбаны дайындауда тас бірнеше рет қолданыла береді. Сонымен, таңдап алынған тас түрлері талай аурудан айығуға көмектесіп, өзіне ғана тән құрамы арқылы әсер етеді. Кейбір бағалы тастарды жіктеп атай кетейік.

Авантюрин – жүрек-қан тамыр ауруларында және қан айналымы бұзылғанда, жоғары қан қысымын түсіруге, салқын тигенде қолданылады.

Авгит – оның жасылдау кристалы көз ауруларын емдеуге өте жақсы көмектеседі. Литотерапевтердің пікірінше тас қан-тамыр жүйесі мен адам өкпесіне жағымды әсер етеді.

Азурит – көптеген ауруларға ем; ауруды басып, тызылды, ашығанды төмендетеді. Тастың көмегімен көгергенді, сызылғанды, баспаны т.б. салқын тигеннен болатын ауруларды емдеуге болады.

Ағат – бұл әртекті халцедон түріне жатады. Тастың көпқаттылығы оған ерекше күш береді. Бұл күшті емдеуші, үлкен энергияға ие. Тас стресті түсіріп, үрейден қорғайды, ұзақ қолданса көздің көруін жақсартып, тітіркенгіштікті жеңуге көмектеседі, бас ауруын емдейді. Көгілдір ағат остеохондрозға ем. Жасыл ағат жүрек қан-тамыр жүйесі ауруларында қолданылады. Тасты моншақ, сакина, алқа түрінде тағады.

Аквамарин – көзге, жасағарға, қалқан безіне пайдалы, салқын тию мен бронхитте т.б. көмектеседі.

Актинолит – бұл тастың емдік қасиеті, антисептикалық сергіткіштік әсері бар. Бүйрек пен бүйрек үсті бездеріне т.б. әсер етеді. Мұнан өзге шаш пен тері ауруларына пайдалы.

Александрит – хризоберилдің бір түрі, қан жасалуын реттеп, қанды тазалап, тамырларды қатайтады, жасағар мен асқазан асты безін емдейді.

Алмас – ең қатты тас. Ол асқазан ауруларынан сақтап, жүйке мен психикалық ауруларда көмектеседі, ұйқысыздықты қалпына келтіреді. Жасыл теңбілдері бары әйелдерге құнарлылық беріп, тууын да жеңілдетеді.

Альмандин – қызыл және қызғылт сиякөк түсті, гранаттың бір түрі. Үнді медицинасында зат алмасуды реттеп, ер адам қуатын арттырады, белсіздігін емдейді делінген. Литотерапевт мамандар бұл тасты жарақаттың тез жазылуына көмектеседі, жүрек қан-тамыр ауруларын емдеп, имунитет күшейтеді деп есептейді.

Аммонит – қанға байланысты ауруларды, тері мен шаш түбі ауруларын емдейді, балалардың скарлатина, қызылша секілді ауруларын емдеуге көмектеседі.

Ангридит – безгекті жеңуге, бас пен тіс ауруларынан айығуға, асқазан-ұлтабар ауырғанда, тыныс жолдары ауруларында көмектеседі.

Апатит – тамаққа, күн өту мен қалқан безіне пайдалы әсер етеді.

Арагонит – ер адам қуатын күшейтіп, урологиялық ауруларынан айықтырады, адам тәніне тыныштан-дырушы әсер етеді. Ұйқысыздық пен негізсіз қорқынышты кетіріп, шаршауды, тітіркенуді және ашуды басады [4,67 б.].

Қорыта келгенде айтарым адам баласы көне замандардан бағалы тастардың жер планетасынан өзге де планеталармен байланысы барын зерттеп біліп, жұлдызнама құрып, сол бойынша бағалы тастарды жүйелеп өз орнымен қолданып келгендігін байқаймыз. Ежелден бері көптеген атағы шыққан адамдар бағалы тастардың көмегіне сүйенгендігі де кейбір әдебиеттерде айтылып келеді. Асыл тастар мен табиғи минералдардың қолданылуы мен жіктелуін түсіне келе біздер өз пайдамызға соларды жарата білсек пайда көрмесек зиян шекпесіміз анық. Тек жұлдызнамаларда жұлдызымызға қайшы келетіндерінен сақтанып, ауру-сырқауларымызды ұтымды емдеуге, қауіп-қатерлерден дер кезінде сақтануға себеі тисе жақсы емес пе? Мысалға жер сілкінісінде сердолик тастарынан бойтұмар таққан адам құлаған үйінді астынан аман қалады деген де сенім бар. Сол секілді көптеген бағалы тастар иесіне төнген қауіптерді не ауруларды сездіріп түсін өзгертетіні немесе ауырлап сездіретіні адам баласы мен табиғат арасында тылсым құпия байланыс бар екенін байқатады. Көпшілік оқырманға осылардың пайдасы тиіп жатса жаман болмас деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Аргынбаев Х. Қазақ халқының қолөнері / Х. Аргынбаев. – Алматы.: Өнер, 1987. – 21 б.
2. Маргулан А.Х. Казахское народное прикладное искусство / А.Х.Маргулан. – Алматы: Өнер, 1994. – 49 б.
3. Новиков В.П. Современные художественные изделия из металла. / В.П. Новиков. - Л., 1990.- 39 б.
4. Гаврилова А.С. Все о драгоценных камнях и минералах / А.С.Гаврилова. – М.: Рипол классик, 2011. – 67 б.

V БӨЛІМ. БАСТАПҚЫ ӘСКЕРИ ДАЙЫНДЫҚ РАЗДЕЛ V. НАЧАЛЬНАЯ ВОЕННАЯ ПОДГОТОВКА

УДК 372.893
МРНТИ 14.35.05

В.В. Ващенко¹

¹к.в.н., доцент Института искусств, культуры и спорта при КазНПУ им.Абая
г.Алматы, Казахстан

ВОСПИТАНИЕ МОЛОДОГО ПОКОЛЕНИЯ НА БОЕВЫХ ТРАДИЦИЯХ КАЗАХСКИХ БАТЫРОВ

Аннотация

В статье рассмотрены особенности формирования патриотического воспитания студентов вуза и посвящена она повышению роли военно-патриотического воспитания с использованием исторического опыта казахского народа. Целью данной статьи является обоснование того, что боевые традиции казахских батыров обладают большим воспитательным потенциалом, реализация которого позволяет формировать у учащейся молодежи, подрастающего поколения, социальные и нравственные ценности.

Опираясь на анализ историко-педагогических трудов, в статье рассматриваются роль и значение боевых традиций на примере героических действий казахских батыров в борьбе против джунгарского нашествия. На основе использования устного научного творчества раскрывается специфика проявления воспитательного потенциала, в частности военно-патриотического содержания, народных казахских традиций.

Ключевые слова: патриотизм, военно-патриотическое воспитание, боевые традиции, казахские батыры, преподаватель, учащаяся молодежь.

Аңдатпа

В.В. Ващенко¹

¹ э.ғ.к., Абай атындағы КазҰПУ, өнер, мәдениет және спорт институтының доценті,
Алматы қ., Қазақстан

ЖАС ҰРПАҚТЫ ҚАЗАҚ БАТЫРЛАРЫНЫҢ ЖАУЫНГЕРЛІК ДӘСТҮРЛЕРІНДЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Осы мақалада жоғары оқу орнының студенттерінде патриоттық тәрбиені қалыптастыру ерекшеліктері қарастырылған, сонымен қатар ол қазақ халқының тарихи тәжірибесін қолдана отырып әскери-патриоттық тәрбиенің рөлін жоғарлатуға арналған. Осы мақаланың мақсаты қазақ батырларының жауынгерлік дәстүрлері зор тәрбиелік күш-қуатқа ие екенін дәлелдеу, оның іске асырылуы жас адамдарда, әсіресе жас ұрпақта әлеуметтік және адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Тарихи-педагогикалық еңбектердің талдауына сүйене отырып жауынгерлік дәстүрлердің рөлі мен маңыздылығы қазақ батырларының ерліктері жоңғар шапқыншылығына қарсы күресі негізінде осы мақалада қарастырылады; халық ауызекі шығармашылығын қолдану негізінде тәрбиелік күш-қуаттың көріну ерекшелігі ашылады, соның ішінде әскери-патриоттық мазмұнда, қазақ халық салт-дәстүрлерінің.

Түйін сөздер: патриотизм, әскери-патриоттық тәрбие беру, қазақ батырлары, тарихи тәжірибе, оқушы жастар.

Abstract

V.V. Vachshenko¹

¹c.m.s., associate professor of the Institute of arts, culture and sport at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

EDUCATION OF YOUNG GENERATION ON THE COMBAT TRADITIONS OF THE KAZAKH BATYRS

In this article the features of the formation of patriotic education of high school students are revealed and it is dedicated to enhancing the role of the military and patriotic education with the use of the historical experience of the kazakh people. The purpose of this article is to prove that the combat traditions of the kazakh batyrs have great educational potential realization of which allows to form social and moral values at young people, especially the younger generation.

Based on the analysis of historical and pedagogical works the article considers the role and importance of combat traditions on the example of the heroic actions of the kazakh batyrs in the struggle against Jungar invasion; on the basis of the use of oral folk arts specific character of educational potential is revealed, in particular of the military and patriotic content, kazakh folk traditions.

Key words: patriotism, military and patriotic education, kazakh batyrs, historical experience, students.

В настоящее время по многим направлениям культурной и духовной жизни нашего общества ощущается возрождение национального самосознания народа в единстве с его нравственным опытом поведения. Как следует из общефилософской мысли, развитие представляет собой направленное движение от прошлого к настоящему и от настоящего к будущему. А процесс сохранения и переноса из прошлого в настоящее и будущее необходимых элементов, обеспечивающих историческую связь развития, означает преемственность [1].

Сегодня радикальные социально-экономические и политические преобразования, произошедшие в Республике Казахстан, требуют нового осмысления проблем военно-патриотического воспитания подрастающего поколения, основанного на преемственности исторически сложившихся боевых традиций нашего народа. Вовлечение учащейся молодежи, особенно высших учебных заведений в укрепление духовно-нравственных ценностей общенациональной патриотической идеи «Мәңгілік Ел», формирование у граждан высокого патриотического сознания, чувства гордости за свою страну, воспитание готовности к выполнению гражданского долга и конституционных обязанностей по защите интересов Родины определены как основные задачи Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы [2].

Кроме того, воспитание нового казахстанского патриотизма определено как один из приоритетов Президентом страны Н.А. Назарбаевым в Стратегии «Казахстан – 2050». В своем Послании народу Казахстана Нурсултан Абишевич призвал общество «вооружиться вечными качествами – усердием, трудолюбием и целеустремленностью, которые помогут нам устоять и принести нашей Родине достойное будущее» [3]. При этом нормой жизни государства и нации должны стать дух патриотизма и традиций, дух единства и состязательности.

Патриотизм не рождается на пустом месте. Его истоки – в глубоком знании истории нашего государства, в понимании и уважении деятельности тех поколений, усилиями которых обеспечивались его независимость и процветание. Особое место в воспитании патриотизма в молодежной среде занимает жизнь и деятельность выдающейся плеяды народных предводителей и полководцев – казахских батыров.

О том, что без поддержания боевого потенциала, боевой и мобилизационной готовности, формирования чувства верности и преданности своему Отечеству не может быть полноценного государства, способного достойно обеспечить, как отмечено в Военной доктрине Республики Казахстан, «укрепление мира, международной и региональной безопасности, защиты независимости, территориальной целостности и суверенитета государства» [4] убедительно свидетельствует исторический опыт нашей страны.

Боевые традиции казахского народа, и их составная часть – традиции казахских батыров, являются в этом аспекте богатым педагогическим инструментом формирования духовных и нравственных ценностей. Они обеспечивают преемственность в работе по формированию у учащейся молодежи высоких моральных качеств защитников Родины, что способствует глубокому осознанию ею своих гражданских обязанностей; воздействуют на умы и сердца подрастающего поколения; рассматриваются как конкретный итог и, следовательно, в известном смысле средоточие опыта воспитания молодежи в духе верности своей Родине, военной присяге, высокой дисциплинированности, готовности к героическим подвигам.

Для будущих преподавателей-организаторов начальной военной подготовки, которых готовит наша кафедра, это означает повышение требований к личности самого педагога, уровню его психолого-педагогической, специальной и физической подготовки, так как эффективность военно-патриотического воспитания как наших студентов, так и старшеклассников общеобразовательных школ на основе боевых традиций казахского народа этим и определяется.

Если мы сумеем сформировать готовность будущих преподавателей-организаторов начальной военной подготовки к военно-патриотическому воспитанию старшеклассников на основе боевых традиций казахского народа, в частности казахских батыров, особенно на занятиях по таким дисциплинам как «Военная история Казахстана», «Теория и методика воспитательной работы», то это будет способствовать повышению качества их подготовки, умению решать профессиональные задачи и воспитывать учащихся общеобразовательных учебных заведений.

В современный период развития Казахстана военно-патриотическое воспитание подрастающего поколения, привитие любви к Отечеству, чувства ответственности перед Родиной, готовности служения Отечеству, его защиты и выполнения воинского долга [5] являются одними из важнейших и приоритетных целей государственной политики, которые представляются объективной необходимостью и необходимым условием развития современного общества.

Роль боевых традиций казахских батыров и их влияние на процесс военно-патриотического воспитания нынешней учащейся молодёжи трудно переоценить. Боевые традиции изначально были органичной частью военно-патриотического воспитания, формирующего высокие морально-волевые, психологические и физические качества подрастающего поколения.

«Золотым веком» казахского батырства, за проявленный народом героизм, названы годы борьбы с джунгарскими завоевателями. Об исторических событиях тех лет идет речь в книге Н.А. Назарбаева «В потоке истории». Он пишет: «Подвиги Абылай-хана – объединителя, который вместе с батырами творил чудеса героизма, стали одной из опор возрождения казахского духа» [6]. Автор делает неоспоримый вывод, что народ должен быть един и в мирное время, и в годы суровых испытаний.

В период противоборства с джунгарами востребованными оказались преимущественно организаторы всенародной борьбы с агрессией, способные не только сплотить ряды воюющего народа, но и в качестве предводителей вступить в сражения на поле брани, повести за собой людей на примере личного героизма, т.е. люди, безраздельно пользующиеся доверием народа. Ими тогда оказались, в основном, народные батыры.

Социальная группа батыров – военных предводителей занимала большое социальное и политическое влияние в казахском обществе в период XVIII – первой половины XIX вв. Тюрко-монгольское слово «батыр», «багатур», «бахадур» первоначально означало храбреца, вызывающего врага перед битвой на единоборство [7]. Кроме того, это слово означает «борец», «сильный», «герой», «бесстрашный», «храбрый». Однако батыр – это не только титул храбреца, но и наименование лиц, преимущественно занятых осуществлением военных функций. Звание «батыр» никогда не было наследственным, его приобретали только личными подвигами.

Батырство как военно-политический институт в кочевом обществе играло ведущую роль, поскольку оно повысило боеспособность казахских вооруженных формирований, цементировало и усиливало родоплеменную структуру казахской армии. Героическую сущность института батыров определяет, прежде всего, его функциональная нагрузка – защита рода, племени, народа, победа над силами зла, восстановление справедливости.

В героических эпосах «Алпамыс батыр», «Қобыланды», «Ер Тарғын», «Ер Сайын», «Қамбар», «Ер Қосай», «Ер Көкше», в цикле сказаний «Қырық батыр», «Өтеген батыр» отражены подвиги сынов народа, их воля к победе, в которых повествуется о переломных моментах эпохи, о героизме народа, защищавшего родную землю, его думах и чаяниях, многовековой борьбе за национальное единство и территориальную целостность [8].

Настоящие батыры – сыновья степей, защитники Родины, те, кто готовы отдать за неё жизнь. Их имена навечно останутся в памяти казахстанцев.

В критический момент Великого бедствия казахов дело спасения страны взял на себя сам народ, выдвинув из своей среды крупных предводителей народного ополчения: Богенбая из рода Канжыгалы, Кабанбая из рода Каракерей, Шакшак Жанибека, Наурызбая, Малайсары, Баяна, Есета, Райымбека, Шакантая и др., которые показали силу, отвагу и незыблемый дух в борьбе против джунгар. Это только малая часть тех, кто достойно сражался за мир. Каждый жуз имел своих батыров от мала до велика. Мудрые вдохновители освободительной борьбы Каздауысты Казыбек, Айтеке би, Толе би сыграли выдающуюся роль в объединении усилий казахских родов в этот критический период. С именами вышеназванных батыров связаны наиболее крупные победы воинских отрядов казахов над войсками джунгар, которые навсегда вошли в историческую память казахского народа.

Многовековая история формирования Республики Казахстан неразрывно связана с защитой родной земли от нашествий соседствующих народов. Недаром основным лейтмотивом казахских народных песен, легенд, жыров, народных поговорок, сохранившихся до наших времен, является воспевание темы защиты своей земли. Принятие активного участия в защите своей семьи, аула, общины, рода и всего края считалось благородным делом. Эти чувства у казахов воспитывались с раннего детства.

В основе древнего казахского воинского искусства лежали, прежде всего, высокий моральный дух, крепкое физическое здоровье народа, любовь к родной земле, то, что мы сегодня называем патриотизмом. Передовые люди всегда воспринимали патриотизм как могучую силу, способную сплотить народ в борьбе с внешней опасностью. Наши предки оставили нам в наследство прекрасные примеры трепетного отношения к своей земле, к родному краю, истокам.

Гражданин независимого Казахстана в настоящем и ближайшем будущем должен быть, прежде всего, целеустремлённым, справедливым, честным и патриотичным.

Однако сегодня, нарушение связей в экономике, социальное расчленение общества, падение духовных ценностей оказали негативное влияние на общественное сознание большинства социальных и возрастных групп населения страны, резко снизили воспитательное воздействие казахстанской культуры, искусства и образования как важнейших факторов формирования патриотизма. Стала все более заметной постепенная утрата нашим обществом традиционного казахстанского патриотического сознания. Объективные и субъективные процессы существенно обострили национальный вопрос. Патриотизм в республиках Прибалтики и в Украине стал перерождаться в национализм. Во многом утрачено истинное значение и понимание интернационализма. В общественном сознании получили широкое распространение равнодушие, эгоизм, индивидуализм, цинизм, немотивированная агрессия, неуважительное отношение к государству и социальным институтам. Проявляется устойчивая тенденция падения престижа военной и государственной службы.

Часто можно услышать, что современные подростки, юноши и девушки «не имеют ничего святого за душой», не ценят труд своих родителей, не помнят своих предков, не преклоняются перед памятью павших на фронтах Великой Отечественной войны. Мне хочется верить, что это не так, что они нормальные, всё понимают, всё ценят и берегут. Главное, чтобы им доверяли и, если с ними по-настоящему, то и они будут настоящими. Их внешняя оболочка, развязанность, подражание моде – наносное, просто бравада и самоутверждение.

В решении проблем военно-патриотического воспитания современного поколения должна в первую очередь принимать участие сама молодежь, осознавая всю важность своего участия в жизни Родины, любить, знать и уважать ее культуру, традиции и историю. Однако направлять действия молодежи в нужное русло должно как государство, так и семья, школа, вуз. И их основная задача заключается во взаимодействии с целью формирования национального самосознания, гражданственности и патриотизма у современной молодежи.

Прежде чем приступать к работе, педагогический коллектив вуза должен твердо знать основные задачи по военно-патриотическому воспитанию учащихся, которые совместно со студентами должен решать в процессе учебно-воспитательной работы, и которые состоят в:

1. Участии в реализации государственной политики в области военно-патриотического и гражданского воспитания учащейся молодежи.
2. Воспитании чувства патриотизма, формировании у подрастающего поколения верности Родине, готовности к служению Отечеству и его вооружённой защите.
3. Изучении истории и культуры Отечества и родного края.
4. Участии в подготовке и проведении мероприятий по увековечению памяти защитников Отечества.
5. Передаче и развитию лучших воинских традиций.
6. Противодействию проявлениям политического и религиозного экстремизма в молодежной среде.
7. Физическом развитии и формировании здорового образа жизни.
8. Участии в подготовке учащихся к военной службе.

При этом, воспитание патриотизма у студенческой молодежи – является одной из основных решаемых задач, поэтому помимо рекомендаций для осуществления основной задачи воспитания студентов, необходимы и педагогические условия, которые способствовали бы эффективному повышению уровня патриотизма студентов в вузах. Опираясь на Закон Республики Казахстан «Об образовании» [9], было бы логичным считать одним из педагогических условий эффективного развития военно-патриотических качеств студентов активное привлечение их к воспитательным мероприятиям, проводимым в вузе.

Творческий подход к преподаванию изучаемых дисциплин профессорско-преподавательским составом, опора на творческий потенциал студентов, вовлечение их в диалоговое общение, положительная оценка и самооценка, похвала и одобрение – все эти элементы внешней и внутренней мотивации будут способствовать активизации процесса патриотического воспитания учащейся молодежи.

Посещение занятий по начальной военной подготовке в комплексе с военно-патриотическим воспитанием положительно отражаются на студентах. Они становятся более дисциплинированными, как в вузе, так и вне его, поднимается их общетеоретический и общефизический уровень, улучшается выправка и собранность, появляется интерес к выбору избранной профессии.

Таким образом, военно-патриотическое воспитание, учитывающее боевые традиции казахского народа, включающие институт казахских батыров, очень сложная задача, так как ожидаемый обществом результат нашей образовательной деятельности – это выпускник – активный гражданин и патриот своей страны, высоконравственная личность.

При разработке основ формирования готовности будущих преподавателей-организаторов начальной военной подготовки к военно-патриотическому воспитанию старшеклассников на основе боевых традиций казахских батыров целесообразно опираться на использование в единстве системного, целостного, комплексного, личностно-деятельностного подходов как методологических принципов. При этом, необходимо глубокое осознание ценности боевых традиций казахского народа и значимости педагогической деятельности преподавателя начальной военной подготовки, включающее знания, умения и навыки, обеспечивающие военно-патриотическое воспитание учащихся.

В современных условиях необходимо сохранение и популяризация памяти о казахских батырах с целью содействию формирования у учащейся молодежи высокого патриотического сознания. Поэтому их пропаганда и правильное внутригосударственное использование способствуют формированию у граждан национального самосознания, основанного на патриотизме, любви к Родине, стремлении служить ее интересам и готовности к ее защите.

Список использованной литературы:

- 1 Бимаханов Т.Д. Сущность и специфика проявления воспитательного потенциала традиций казахской педагогики // Инновационная наука. – 2015. – № 4. – С.81-85.
- 2 Об утверждении Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы. Указ Президента Республики Казахстан от 1 марта 2016 года № 205. [Электрон.ресурс]. – 2016. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/> (дата обращения: 24.01.2017).
- 3 Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента Республики Казахстан - Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 14 декабря 2012 года. [Электрон.ресурс]. – 2012. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/> (дата обращения: 25.01.2017).
- 4 Об утверждении Военной доктрины Республики Казахстан. Указ Президента Республики Казахстан от 11 октября 2011 года № 161. [Электрон.ресурс]. – 2011. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/> (дата обращения: 25.01.2017).
- 5 Ващенко В.В., Жусипбекова Н.Р. Патриотизм и пути формирования военно-нравственных качеств будущих защитников Родины // Вестник КазНПУ им.Абая. Серия «Художественное образование: искусство – теория – методика». – 2015. – № 4(45). – С.68.
- 6 Назарбаев Н.А. В потоке истории. – Алматы: Атамұра, 1999. – С.298.
- 7 Современный толковый словарь. – М.: Большая Советская Энциклопедия, 1998. – С.236.
- 8 Сочин С. А., Прокофьева М. А., Куракбаева А. Ж. Боевые традиции казахского народа – основа военно-патриотического воспитания будущего учителя // Молодой ученый. – 2012. – № 9. – С.309-312.
- 9 Об образовании. Закон Республики Казахстан от 10 июля 2012 года № 36-V. [Электрон.ресурс]. – 2012. – URL: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/> (дата обращения 26.01.2017).

УДК: 7967012.68

МРНТИ 77.29.11

С. Кунай¹

¹педагогика ғылымдарының магистры, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Өнер, мәдениет және спорт институтының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

ОРТА МЕКТЕПТЕГІ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа

Бүгінгі таңда әр бір азаматтың бойындағы дене қозғалыстарының сапалық қасиеттері мен рухани күшін үйлестіруде дене тәрбиесінің атқаратын рөлі зор.

Дене тәрбиесі үрдісі күрделі және мектептің басқа оқу-тәрбие жұмыстарымен өте тығыз байланысты болғандықтан, ол терең ой-толғаныстарын, көлемді білімділікті керек етеді.

Дене тәрбиесінің адам тәніне тигізетін әсері мен заңдылықтарын жете білу бүгінгі ұрпақтың, ертеңгі ұлағатты ұстаздың алдында тұрған негізгі міндеті.

Дене тәрбиесі жүйесі-өзара қарым-қатынастағы жеке дене тәрбиесі жүйесі және әртүрлі қоғамдық топ өкілдерінің ерекшеліктеріне қарай сипатталады (балалар дене тәрбиесі жүйесі, мектеп оқушылары дене тәрбиесі жүйесі т.б.)

Дене тәрбиесі - жеке тұлғаны жан-жақты және үйлесімді дамытуға, оның денсаулығын нығайтуға бағытталған қоғам мен жалпы мәдениетінің бір бөлігі болып есептеледі. Осы мақалада орта мектептегі дене тәрбиесі сабағында жүргізілетін оқу сабақтарын өткізу әдістемесі көрсетілген.

Түйін сөздер: дене тәрбие, гимнастика, педагогика, реформа, санитарлық-гигиена.

Аннотация

С. Кунай¹

¹магистр пед.наук, ст.преподаватель Института искусств, культуры и спорта при КазНПУ им.Абая, г.Алматы, Казахстан

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ УРОКА ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В СРЕДНЕЙ ШКОЛЕ

Статья посвящена вопросам координации движений, развития физической силы и духовных качеств молодых граждан Республики Казахстан. На сегодняшний день роль физической культуры в воспитании молодежи значительно возросла, поскольку процесс улучшения физической культуры в школе и других учебно-воспитательных заведениях требует объемных знаний, хорошей общефизической подготовки и времени.

В статье раскрываются вопросы первоочередных задач по укреплению здоровья и обеспечению всестороннего физического развития подрастающего поколения, стоящих перед педагогами.

Раскрыта система физической культуры, взаимоотношения различных общественных групп в зависимости от их особенностей и личных качеств людей.

Показана роль физической культуры в формировании личности, ее всестороннем и гармоничном развитии, являющейся составной частью общей культуры общества.

Представлена методика проведения учебных занятий в средней школе на уроках физической культуры, рассмотрены её особенности.

Ключевые слова: физическое воспитание, гимнастика, педагогика, реформа, санитарно-гигиенические правила.

Abstract

Kunay S.¹

¹magister of Education sciences, Senior teacher of the Institute of arts, culture and sport at Abai KazNPU, Almaty, Kazakhstan

METHODS OF ORGANIZING AND CONDUCTING LESSONS OF PHYSICAL CULTURE IN HIGH SCHOOL

Along coordination, physical strength and spiritual quality of each citizen to date, the role of physical culture in....

The process of capital physical culture schools and other educational work, very closely, he deeply thought-MPF, requires a lot of knowledge.

The influence of physical education of the younger generation-is the ability to achieve tnne patterns and man, an elderly teacher, the main challenge for tomorrow.

The system of physical culture-the relationship between the representatives of various social groups in the system of physical culture is characterized by depending on the characteristics and personal (children's physical education, the system of physical culture of pupils of T. b.)

Physical culture - personality comprehensive and harmonious development, and is part of the General culture of society aimed at strengthening of his health. Methods of teaching in secondary school at lessons of physical culture, carried out in this article.

Key words: physical education, gymnastics, pedagogic, reform, sanitary-hygienic.

Мектеп дене тәрбиесі өмірлік дене тәрбиенің негізін қалау үшін денсаулық негізін жақсы қалау. Жастық шақпен өрендік шақ, денсаулыққа ойдағыдай негіз қалаудың табылмайтын шағы. Дененің өзіндік дамуына алып карағанда осы кез ерекше маңызды. Осы кезде шынығуда қол жеткізуге тиістіге қол жеткізе алмасақ, ержеткен соң орайы өткенде қайта шыныққанымызбен өнімі болған күнде негізі ойдағыдай қаланбағандықтан, қашанда еңбекке өнбек сай келмей шығады. Біз болашақты көзде ұстап, қазірден бастап дене шынықтырумыз керек.

Дене тәрбие жөніндегі білім, техника, денені ғылыми жолмен шынықтырудың тәсілі және әдісі. Дене және психикалық жақтағы ақаусыздықты бекемдеп дене қуатты арттыру өнімділікке ие етіп қалмастан, оның үстіне ұзақ уақыттық ықпалға ие. Алайда түрліше жас шамасындағы дене психикалық жақтағы жетілудің парықтарына байланысты, дене шынықтыру ынсанасы, мазмұны және әдісінде сәйкесті түрде ұқсамаса, түрліше болады. Бұл өзіне-өзі үйрету, өзін-өзі шынықтыру, өзін-өзі бағалау қабілетін жетілдіру, үздіксіз өзгеріп отырған жағдайға үйлесіп және сәйкесіп отырып, дене шынықтыруда алдын ала межелеген өнімге қол жеткізуге болады.

Мектептер мен мектептен тыс мекемелердің дене тәрбиесін берудегі басты бағдары – жастардың гармониялық өсуін, рухани жетілуін, моральдық тазалығы және деннің сау болуын қамтамасыз ету, тұлғаның өмірге үйлесімді жетілудің басты шартының бірі-дене тәрбиесі [1].

Дене тәрбиесі мемлекеттік оқу орындарына арналған оқу жоспарында қамтылған. Дене тәрбиесінің әлеуметтік жүйе және қоғамдық құбылыс есебінде дене тәрбиесі жүйесін, оның қалыптасуы мен

дамуының негізгі заңдылықтарын, оның қызметі мен құрылымын танып, білудің қажеттілігі білім мен тәрбие талаптарына сәйкес өсіп келе жатқан ұрпақтың дене тәрбиесін қамтамасыз ету үшін керек.

Дене тәрбиесі тек мектептегі дене шынықтыру сабағы ғана емес, ол сабақтан тыс, мектептен де тыс денсаулыққа байланысты шаралар жүйесі екенін ескерсек, қазіргі кезеңдегі білім беру орындарындағы дене тәрбиесінің жүйесі жастардың денсаулықтарын нығайтумен қоса, тұлға бойындағы биологиялық-психологиялық қажеттіліктердің жан-жақты жетілуіне, өмірге белсенді ұстаным мен ізгілікті қатынастарын дамытуды меңзейді [2]. Мұндай маңызды әдістеме ғылыми және оқу пәні ретінде жетекші рөл атқаратын, дене тәрбиесі саласындағы кәсіптік бағытта болашақ мұғалімдерді дайындауды жүзеге асыратын жоғары оқу орындарындағы оқыту жүйесіне тікелей байланысты.

Қазіргі кезеңде жалпы орта мектептердегі оқу бағдарламаларын құрастыру бағыт-бағдары өзгерді. Денені шынықтыру жаттығуларының орындалуы қозғалыс дайындығының деңгейі туралы мәлімет береді. Дегенмен, бұл бағдарламалар базалық, үлгілік сипатқа ие, сондықтан оларды әрбір педагог жергілікті жағдай мен салт-дәстүрлерге орай өзгертулер мен толықтырулар енгізіп, өзгерте алады.

Дене тәрбиесінің бағдарламалық мазмұны мен мөлшерлік нормативтік құжаттарында бағдарламалық кешенді негіздері мен шарттары айқын көрсетілген. Ресми құжаттарда дене тәрбиесіне қойылған талаптар, ұйымдастыру жолдары мен халық ағарту мекемелерінің басшылық етуі, жетекшілік міндеттері мен басқа қоғамдық ұйымдармен, кәсіподақтармен байланысты белгіленген. Мектеп жасындағы оқушылар мен жастарға дене тәрбиесін беру негізгі-мемлекеттік және қоғамдық тұрғыдағы әлеуметтік іс болып саналады [3].

Мектептегі оқу - тәрбие жұмысының негізгі түрі – сабақ саналады деп жалпы орта білім беретін мектептердің ережесінде айтылған. Бұл көрсеткіш толығымен мектептегі дене тәрбиесі жұмысын қарастырады. Дене шынықтыру сабағына мектептің барлық оқушылары міндетті түрде қатысуы қажет. Сабақ, сабақ кестесі бойынша белгілі бір сыныпта тұрақты уақытта өткізіледі. Бұл сабақты ұтымды ұйымдастыруға ықпалын тигізеді. Мұнда тек оқушылардың дене даярлығын ескеру қажет.

Дене тәрбиесі сабағының құрылысы, мазмұны, ұйымдастырылуы жағынан өзіндік ерекшеліктері бар. Сабақ үлкен залда, алаңда, дәлізде өтеді. Ал бұл өз кезегінде дене шынықтыру сабағының ұйымдастырылуының негізін құрайды. Сабақта оқушылар арнаулы спорт киімдерін киеді және басқа температурадағы кеңістікте болады. Сабақ кезінде оқушылар тұрақты бір орында емес, жаттығу жұмыстарына байланысты орындарын ауыстырып отырады және бір-бірімен жан-жақты қарым-қатынасқа түседі. Сонымен қатар мұғалімнің басшылығымен сабақ түрленіп өткізіліп отырылуы қажет. Сабақ барысындағы үйрету процесінде барлық оқушылар қимыл дағдыларын орындай білу шеберліктерін, білімнің белгілі бір көлемін меңгереді, дененің сапалық қасиеттеріне ие болады. Сабақтың ерекшелігі оқушылар ағзасының үнемі қимыл-қозғалыста болуында. Басқа сабақтарға қарағанда бұл сабақта әр оқушыларға көңіл бөлу талап етіледі. Осы ерекшеліктер мұғалімге зор жауапкершілік жүктейді.

Дене шынықтыру сабағына қойылатын талаптар:

- а) белгілі міндеттің болуы, сабақ мақсатының орындалу барысында барлық оқушының қамтылуы;
- ә) сабақтың әдістемелік талапқа сай құрылуы;
- б) өткен сабақты қайталай отырып жаңа сабақты толық қамту және келесі сабақтың мазмұны мен мақсатынан хабардар болуы;
- в) өтілетін материал оқушылардың жас ерекшеліктеріне, жынысына, дене дамуы мен даярлығына сай келуі;
- г) сабақтың оқушыны қызықтыратындай және белсенділігін арттыратындай болуы;
- д) дененің жан-жақты дамуына, денсаулықты жақсартуға және жұлынның (арқанның) дұрыс қалыптасуына арналған жаттығулар мен ойындардың болуы;
- е) дене тәрбиесі сабағы сабақ кестесіндегі басқада сабақтармен ыңғайласып, тұрақты жүргізілуі;
- ж) сабақтың тәрбиелік маңыздылығының болуы.

Педагогика ғылымы мектеп жасындағыларды жас жағынан былай топтастырады:

- бастауыш сынып оқушылары 7-10 жастағылар
- орта сынып оқушылары (жас өспірімдер) 11-14 жастағылар
- жоғары сынып оқушылары 15-17 жастағылар.

Дене тәрбиесін оқытудағы мұғалімнің мақсаты: кіші мектеп жасындағы балалардың күшін жетілдіру, барлық бұлшық ет топтарының үйлесімді дамуын қадағалау, дене бітімінің түзу, дұрыс қалпын қалыптастыру, берік бұлшық ет белдемесін құру. Бұлшық ет пен сүйек дамуының үйлесімдігін ескеру. Ол үшін баланың күн тәртібін дұрыс құрдыру.

Міндеттері:

- оқушыларды Отанын, халқын сүю рухына тәрбиелеу. Оқушылардың дене тәрбиесі сабағына, спортқа, жалпы мектептегі оқу-тәрбие міндеттерін шешу мақсатымен жүргізілетін шараларға ынталандыру;

- дене тәрбиесі сабақтарын жоғарғы сапада өткізу және бағдарламада жоспарланған материалдарды толық өтуді қамтамасыз ету. Мектеп күн кестесіндегі бұхаралық сауықтыру шаралары (сабаққа дейінгі, сабақ үстінде өткізілетін «үзіліс сәті», сабақ арасындағы үзілістермен, ұзартылған күн тәртібіндегі ойындармен дене жаттығулары) жатады;

- дәрігерлер мен тығыз байланыста болу. Оқу жылының басында барлық оқушыларын міндетті дәрігерлік бақылаудан өткізу. Оқушыларды оқу топтарға (дайындық, негізгі және арнаулы медициналық топтарға) бөлу.

Ескерту: оны барлық оқушы балаларға жария етуге болмайды.

Олардың денсаулығын, денелерінің дамуын бақылау. Демек, дене тәрбиесі жөніндегі жұмысты сол мәліметтерге сәйкес ұйымдастыру.

- дене тәрбиесі сабақтары мен сыныптан тыс өткізілетін орындардың, санитарлық-гигиеналық талаптарға сай болуын қадағалау керек.

Дене тәрбиесі жалпы білім беретін және кәсіптік мектеп реформасының негізгі бағыттарына сай, бастауыш сынып оқушыларын жан-жақты жетілдіріп, денсаулығын нығайтып, оларды өмірде белсенді болуға Отанын қорғауға дайындайды [4].

Бастауыш сыныптарда жүргізілетін дене тәрбиесі сабағының алдына қоятын міндеттері:

- оқушылардың денсаулықтарын нығайтып, денесін шынықтыру;

- жаттығулар мен ойындар туралы түсінік алып, олармен шұғылдану үшін керекті гигиеналық талаптарды білу;

- негізгі қимылдарды жасау техникасының дұрыс негізін қалап, оқушылардың жалпы икемділігін арттыру;

- қимыл сапаларын жетілдіріп, дене бітімін дұрыс қалыптастыру;

- өз денелерін дұрыс ұста, жаттығуларды тез, әдемі, тиімді жасауға үйрету;

- жаттығуларды ынталанып жасауға, спорт түрлеріне әуесқойлығын арттыру. Бұл міндеттерге жетуге және дене тәрбиесі жүйесінің барлық түрлері қолданылады. Олардың ең негізгісі дене шынықтыру сабақтары, денсаулық сақтау мен шынықтыру шаралары (сабаққа дейінгі гимнастика, сергіту кезеңдері, үзілістерде жүргізілетін жаттығулар мен ойындар) және сабақтан тыс уақытта жүргізілетін спорт жаттығулары мен жас ерекшеліктеріне сай ГТО комплексінің түрлері жүргізіледі [5].

Бастауыш сынып оқушыларымен дене тәрбиесі сабағын жүргізудің әдістемелік ерекшеліктері. Оқушылар көп қимылдағысы келеді. Біркелкі, ұзаққа созылатын ойындар оларды жалықтырып жібереді. Сондықтан да ойындар, жаттығулар әр түрлі, қысқа демалу аралықтарымен болса жақсы.

1-сынып оқушылары шыдамсыз, өздерін тоқтата алмайды, зейіні тұрақты емес. Бірте-бірте оларға жаттығуларды кеңістікте орындау түрінде бергенде ойланып, еске сақтап орындауға қызығып, ықылас-тана бастайды.

Бастауыш сынып оқушыларына денені дамыту жаттығуларын бергенде, ұл балалар мен қыз балалардың дене дамуы ерекшеліктерін ескеру қажет. Ұлдардың салмағы, бойлары үлкен, кеуделері кең, өкпенің тіршілік көлемі жоғары болады. Бұлшық ет күштері қыздарға қарағанда дамыған. Олар тез жүгіреді, ұзаққа, биікке секіреді, алысқа лақтырады, күшті, әрі шыдамды. Сондықтан 2-сыныптан бастап ұлдарға ауырлық көтергенде, қашыққа, жүгіргенде, секіргенде, лақтырғанда көбірек жүктеме беруге болады. (Өйткені 1,2-ші сыныпта ұлдар мен қыздардың дене тәрбиесі жаттығулары амалдары бірге, бөлуге келмейді). Қыздарға 3-ші сыныпта ұлдарға қарағанда көбірек бірқалыпты, ырғақты, би жаттығуларын беруге болады.

Дене тәрбиесі сабағын жүргізудің төмендегідей ерекшеліктері бар:

1. Бастауыш сынып оқушыларына негізгі үйрететін жаттығулар тобы табиғи қимыл-әрекеттерді жетілдіру түрінде болып келеді. Олар: жүру, жүгіру, секіру, лақтыру, өрмелеу т.с.с.

2. Бір сабақ кезінде оқу материалын меңгеру және жетілдіру үрдісінің 2-3 міндетін ғана орындаса жеткілікті болады.

3. Сынып төмен болған сайын табан бұлшық еттерін нығайту және түзу тұлға қалыптастыру жаттығуларын беруге айрықша көңіл бөлу қажет.

4. Әрбір сабақта міндетті түрде қозғалмалы ойындар ойнату керек. 3-4 сынып оқушыларымен сабақ өткізгенде ойын жаттығулары сабақтың 50% уақытын алса дұрыс болады.

5. Оқушыларға негізгі жаттығулардың техникасын үйреткенде, оны дұрыс және нақты орындауға көп көңіл бөлу керек. Оқу үрдісі кезінде жаттығуды үйрету және жетілдірумен бірге дене қасиеттерін дамытуға бірдей көңіл бөлген дұрыс.

Балалардың қимыл-әрекеттерді есте сақтау қабілеттері 7-12 жас аралықтарында тез дамиды да, 13 жастан ары қарай баяулай бастайды.

Қимыл-әрекетке үйрету әдістерін қолданғанда көбінесе толық орындау әдісін пайдаланамыз. Жаттығуды бөлшектеп үйретуді анда-санда ғана, қосымша түрде қолданамыз. Қозғалыс тапсырмасын берген кезде балалар дұрыс түсінуі үшін нақты не істейтінін, қалай істейтінін айту керек. Мысалы, ұстау, жетіп алу, допты ойыншыға тигізу және т.с.с. 2, 3 сыныптарда қимыл жиілігін дамыту жаттығуларын көбірек берген дұрыс болады. Жылдамдықты дамыту жаттығуларын қысқа түрде 6-8 секунд уақытқа беру қажет.

Бастауыш сынып оқушыларымен дене тәрбиесі сабақтарын жүргізгенде негізінен білім беру міндеттерін шешеміз. Ол міндеттер: қозғалыс түрлерін меңгеру, дене тәрбиесі негіздері және салауатты өмір салты туралы негізгі теориялық мағлұматтар беру.

Елімізде қазіргі кездерде жалпы білім беретін мектептердегі бастауыш сыныптарда дене тәрбиесі сабағын көбінесе сол сыныпқа сабақ беретін бастауыш сынып мұғалімдері жүргізеді. Ол мұғалімдер арнайы және жоғары оқу орындарында оқығанда дене тәрбиесі мен әдістемесі пәнінен дәрістер алды, сынақтар тапсырды. Сондықтан да ол мұғалімдер дене тәрбиесі сабақтарын жүргізгенде көп ізденіп, дайындалып, мектептің дене тәрбиесі мұғалімдерінің сабақтарына қатысып, олардан үйреніп, сабақтарды мектеп бағдарламасы материалдарына сай жүргізуі керек. Ал дене тәрбиесі мұғалімдері келешек өздеріне келетін оқушылардың төрт жыл уақытын бос өткізуіне жол бергізбей, бастауыш сыныптардың оқушыларының оқу жоспарын қадағалап, көмектесіп, бастауыш сынып мұғалімдеріне арнап әдістемелік сабақтар өткізіп отырулары керек.

Бастауыш сынып мұғалімдерінің міндеті:

- бағдарлама бойынша сапалы, әдістемелік тұрғыдан дұрыс сабақ өткізу;
- дәрігерлік бақылауды дәрігерлермен бірге өткізу, бақылау қорытындысын жұмыста пайдалану;
- сабақ өткізу кезінде санитарлық-гигиеналық жағдай жасау;
- оқушылардың бәрі қолайлы спорт киім кигенін қадағалау;
- сыныптан тыс дене тәрбиесі жұмыстарына қатысу, оған барлық оқушыларды тарту;
- ата-аналар арасында тұрақты түрде дене тәрбиесі мен спорттың маңызы туралы әңгіме өткізу;
- оқушылардың дене тәрбиесі көлеміндегі алған білімін тұрақты жетілдіру;
- балаларды дене тәрбиесі мен спортпен тұрақты айналысуға қызығушылығын арттырып, ынтасын ояту;

- жоғарғы сыныптағы дене тәрбиесі мұғалімдерінің сабақтарына, әдістемелік кеңестеріне қатысу.

Қимыл сапаларын жетілдіру үшін үйге берілген тапсырмалар да осы уақытта қайталанады. Төменгі сынып оқушылары мектепте жүргізілетін әр түрлі үйірмелерге де өз талғамы бойынша қатысады [6].

Қорыта келе, мектеп жасындағы балалардың қозғалыс сапаларын жетілдіру, олардың өсуі мен даму ерекшелігіне байланысты жүргізіледі. Себебі сапалық қасиетті дамыту екінші бір сапаның дамуына әсерін тигізеді. Оқушылар организмнің өсу жолында дененің кейбір сапалық қасиеттерін жетілдіру жоғары қарқында тәрбиеленеді.

Сабақтарды, және іс-шараларды өткізгенде оқушының мүмкіншілігіне қарай топ-топқа бөліп қарастырған жөн. Себебі әр оқушының дене бітіміне, денінің саулығына байланысты мүмкіншіліктері әр түрлі болады. Сондықтан мұғалім оқушыны бағалау барысында осы мүмкіншіліктерін ескере отырып бағалаған дұрыс.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Дайрабаев С.Е. Спорт және дене тәрбиесі теориясы. – Алматы: Білім, 2009. – 41-43 б.
- 2 Мұхамеджанова Ұ.Ж. Дене шынықтыру пәнін оқыту әдістемесі. – Астана, 2007.
- 3 Уанбаев Е.Қ. Дене тәрбиесінің негіздері. – Алматы: «Санат», 2000.
- 4 Орта мектеп оқушылары арасында жарысты ұйымдастыру және өткізу методикасы. – М., 1983.
- 5 Балалар және жасөспірімдер физиологиясы (әдістемелік нұсқау).
- 6 Жунусбеков Ж.И. Внеклассная спортивно-массовая работа в школе, как вариативная часть программы по физической культуре. – Алматы: ТОО «ЛЕМ», 2015. – 230 с.

УДК 37.018.2
МРНТИ14.35.05

Е.Е. Оспанкулов¹

*¹педагогика ғылымдарының магистры, Абай атындағы ҚазҰПУ,
Өнер, мәдениет және спорт институтының оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан*

Е. Баймурзаев²

*²педагог-ұйымдастырушы Ш. Смагулова атындағы АОФММИ
Алматы қ., Қазақстан*

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТЕКТІЛІГІН ЖАСТАРҒА МҰРА ЕТЕ ОТЫРЫП ЕРЛІК ПЕН ЕЛЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ

Аңдатпа

Бұл мақалада қазақ халқының тектілігін жас жеткіншектерге мұра ете отырып ерлік пен елжандылыққа тәрбиелеу туралы жазылған. Адамзаттың рухани даму, ақыл-ой тарихына көз жіберсек, қай заманның болса да данагөй ойшылдарының адамның асыл, аяулы қасиеттеріне тәнті болып, сырына, жаратылысына үңілмегендері кемде-кем екенін көреміз.

Психологтар адамдарды жігерлілер, жігерсіздер деп екі топқа бөледі. Жігерлі адам әрқашанда өзінің тұрақты қалпын сақтайды, өз алдына емін-еркін қызмет жасайды, ұстаған жолынан, қабылдаған шешімінен қайтпауға тырысады. Ал жігерсіз адамның, әдетте, тұрақтылығы, батылдығы жетіспейді. Тіпті өте білімді, қабілеті мол, бірақ жігері аз адам өзінің бай рухани мүмкіндіктерін, қолайлы жағдайлар болып тұрған күннің өзінде де, іске асыра алмай қалатын фактілер жиі кездеседі. Бірақ, түптеп келгенде, мәселе жігердің күштілігінде немесе әлсіздігінде емес. Мұның екеуін де халық тәрбие арқылы әр адамның еңбегін, қоғамдық тәртібін, жұртшылық алдындағы жауапкершілігін көтеру арқылы реттеп отырған.

Оны мына мақал-мәтелдерден байқау қиын емес. Халқымыз «Ер жігіт – етек жеңі кең жігіт», «Ердің екі сөйлегені – өлгені, еменнің иілгені – сынғаны» деп, өздігінен шешім қабылдай алатындарды қолдап, жігерлендірсе, қолынан іс келмейтін қоян жүрек қорқақтарды «қорқақ көлеңкесінен де қорқады», «қоянды – қамыс, ерді намыс өлтіреді», «ер бір рет, қорқақ мың рет өледі» деп келемеждеп, сынға алып отырған.

Түйін сөздер: желтоқсан, патриот, елжанды, заманауи, батыр, халық, тәрбие.

Аннотация

Е.Е. Оспанкулов¹

Е. Баймурзаев²

*¹магистр пед.наук, ст.преподаватель, Института искусств, культуры и спорта
при КазНПУ им.Абая,
г.Алматы, Казахстан*

*²преподаватель-организатор НВП средней школы АОФММИ им. Ш. Смагулова
г.Алматы, Казахстан*

ВОСПИТАНИЕ ПАТРИОТИЗМА И МУЖЕСТВА НА ОСНОВЕ НАСЛЕДИЯ КАЗАХСКОГО НАРОДА

В этой статье раскрывается цель патриотического воспитания, обязанности и его принципы. Формирование актуальности теории ключевых задач может послужить образовательной методологией, включающей применение разнообразных форм работы в рамках курса «Начальная военная подготовка», помогает сформировать у молодежи чувство патриотизма, толерантность, нравственность. Патриотическое воспитание должно подготовить человека к одной из главной роли в жизни – к роли гражданина, которая предусматривает выполнение гражданских обязанностей: чувства долга перед страной, обществом, родителями, чувство национальной гордости и патриотизма, уважение Конституции государства, бережное отношение к национальным и природным богатствам государства. Особое внимание в статье уделяется учебной дисциплине «Основы военно-патриотического воспитания», поскольку, по мнению автора, оно способствует формированию специалиста, соответствующего требованиям современного общества.

Ключевые слова: декабрь, патриот, патриотический, новый, герой, народ, воспитание.

Abstract

Ospankulov E.E.¹

Baymurzayev E.²

¹magister of Education sciences, Senior teacher of the Institute of arts, culture and sport at Abai KazNPU,

Almaty, Kazakhstan

²high school teacher organizer AOFMMI Sh.Smagulova them

Almaty, Kazakhstan

**EDUCATION OF TEENAGERS FEATS OF PATRIOTISM AND NOBLE HERITAGE
OF THE KAZAKH PEOPLE**

In this article was published «the purpose of patriotic education, responsibilities and principles». The key competencies, which is equivalent to the theory of the formation of the objectives of the educational methodology can serve as a personal development approach. Since the formation of the future physical education specialist to ensure the future identity of the expert, focuses on individual characteristics, allows you to create a personal development path of the future specialist. Patriotic education should prepare a person for one of the main roles in life - the role of the citizen, which provides for the execution of civil duties: duty to the country, society, parents, national pride and patriotism, respect for the Constitution of the state, respect for national and natural resources of the state.

Key words: december, patriot, patriotic, new, hero, people, training.

Бүгінгі адамдардың кісілік келбеттеріне зерделей қарасақ, тәрбиедегі қалыптасып кеткен қателіктердің салдарынан аса күрделі сәйкессіздіктерді байқауға болады. Мәселен, олардың өзін-өзі сыйлауы өзімшілдікпен ұштасып жататыны өз алдына, алжан дүниелерінің жігерсізденуі неше түрлі құмарлықтарға ессіз құнығуларға апарып соғады. Сөйтіп, кімнің болса да жігерін қоғамның, халықтың мүддесіне қарсы келетін теріс іске емес, адам игілігіне арналған қызметке жұмсауға бағыттаған [1].

Мұны өз заманымыздағы үлкен кеселдердің біріне жатқызсақ, асырып айтқандық емес. Бұл да сол адам тәрбиесіндегі жіберіліп келген ауыр қателіктердің салдары болып табылады [2].

Адам баласы ес біліп, етек жапқаннан бастап кісілікке жетуге талпынуы тиіс. Жастардың мектеп қабырғасындағы кезеңдері – олардың нағыз кісілікке ұмтылатын шақтары. Бала балиғат жасына жеткеннен кейін, бейне дүниеге екінші рет келгендей күй кешеді. Әуелінде ана құрсағында өсіп, жан иесі болып жетсе, жасөспірім кезеңінде немесе 11 мен 15 жас аралықтарында екінші рет жаңғыра түлеп, кісіліктің келбетіне жетуге құлаш ұрады, сапалы тұлға болуға талпыныс жасайды. Бұл шағында олар бүкіл айналасындағы болмыстарды ғана емес, ең бастысы өзін-өзі тануға, ішкі жан-дүниелерінің сұраныстарын ұғынуға зер салады [3].

Адам алғаш дүние есігін ашқанда өздігімен еш нәрсе істерім жоқ, мені күні-түні бағындар, қараңдар, сақтандар ...деп шырылдай туса, ал жасөспірім кезеңіне жеткенде кісіліктің келбетін шарқ ұра іздеп, маған үйретпендер, артымнан бағып, бақыламаңдар, мен бәрін де өзім шешемін, өз бейнетімді өзім көремін деуге дейін барып, айналасына жар салуға дайын тұрады. Кез-келген жасөспірімнің ішкі ойлары осындай тайталас пікірлерге толы болады.

Осы кезеңде олардың ішкі сезімдері мен жан-дүниелері ғана өзгеріске ұшырап қоймайды, сонымен қоса олардың дене бітімдері де алуан түрлі өзгерістерге түседі. Кейбіреуінің денелері өте жылдам өсіп, сұңғақтанып, тіпті өзіне-өзі ұнамай, олпы-солпы сияқтанып та көрінеді. Мұндай үйлесімсіздіктерге риза болмай, іштей уайымдап, қапаланумен де болады. Сондықтан да олардың психикасы ұстараның жүзіндей лыпылдап тұрады, кейде дұрыс айтылған сөздің өзі шаншудай қадалып, қарама-қайшылығы мол пікірлерге қалай барып қалғандарын, тіпті өздері де аңғармай қалады. Күш-қуатын босқа шығындап, тез шаршап-шалдығатындықтан, кейде күндізгі уақыттарда мезгілсіз ұйықтап қалу жәйттері жиі кездеседі. Өзін-өзі ұстай алмайтын ашуланшақ балалардың қан қысымдары да жиі көтеріліп (140-150/90) кететін сәттері мол. Мұндай құбылыстар ата-ана мен баланы алаңдатқанымен, жайлы жағдайларға ауысса-ақ болды, қан қысымы қалыпты мөлшеріне келіп, із-түссіз жоғалып кетеді. Бірақ, жастық қуатты қалай болса, солай тоздырғанның да кеселі болатынын естен шығармаған жөн. Жасөспірімдердің осынау күйін айналасындағы үлкендер жағы түсініп, дер кезінде қайшылыққа ұрындырмай, қол ұштарын беруге тиісті. Тіпті үлкендердің қамқорлығы да, жасөспірімдердің жанын жараламай, жанашырлық таныту да тап осы шақтарда қажет-ақ [4].

Жасөспірімдердің мінезі мен психикасын жаңаша түрлендіріп, оның жан-дүниесіне әсер ететін тән құрылыстарындағы өзгерістері немесе жыныс жүйелерінің өсуі. Осынау құдіреті мол табиғи құбылысқа рухани негізде мән беріп, жеткіншектердің өздері түсініп, өздері ұғына алатындай етіп, инабаты мен имандылығы анық үлгілерді шебер ұсынып, ішкі мәдениетінің жетілуіне ықпал етуіміз қажет. Сөз жоқ, бұл қазіргі кезде оңай да шаруа емес.

Жасөспірімдік кезеңде жеткіншектердің мінез құлқы толқымалы, еліктегіш келетіні анық. Сондықтан бүгінгі таңда лайлы толқындай болып, Еуропа елдерінен тарап жатқан небір сұрқия фильмдер мен жексұрын порнографиялық басылымдардың да азғындық мәнін әшкерелеудің пәрменді жолдарын қарастыру қажет. Тіпті, осылардың өзімен жастардың өздері күрес жүргізетіндей бағдарда жұмыстар ұйымдастырылғаны жөн.

Жалпы бұл – бүкіл халықтық және мемлекеттік іс. Адамды адам ететін – қоғам, еңбек. Адамның туып-өскен, тәрбиеленген қоғамы қандай болса, оның өзі сондай деп айтуға әбден болады. Әрине, мұны әрбір дара адамға теліп, тікелей түсіну дұрыс болмайды. Дүниеде қанша адам болса, сонша мінез, сипат болмақ. Әркімнің жеке басына тән қайталанбас ерекшеліктерінің болатындығы талассыз ақиқат. Сонда адам мен қоғам арасындағы «ұқсастықты», яғни адамның кісілік қасиеттерінің белгілі бір тарихи дәуірдегі қоғамдық қатынастардың идеалдық бейнесі ретінде қалыптасатынын қалай түсінуге болады? Адамның бойындағы кісілік қасиеттер бірнеше дәрежеде болатынын аңғару қажет. Әрбір адам – ең алдымен адамзат қауымының мүшесі. Шыққан нәсіліне, ұлтына, жынысына, туған жеріне тәуелсіз, есті адамның бар-лық өкілдеріне ортақ жалпы адамзаттық қасиеттер болады. Олардың қатарына қуану, қайғыру, балажандылық, ананы сүю, арамдық-зұлымдылықтарға, әділетсіздікке теріс көзқарас, махаббат, жек көрушілік, ұнату, т.б. көптеген рухани-психологиялық қасиеттер жатады.

Баланы, ұрпақты текті, кісілікті ететін – ата-ана, тәрбиелі, көреген жасайтын – ұстаз. Орыс халқы «шебер қандай болса, балтаның сабы сондай болады» деп тегін айтпаған. Ендеше, тектілік жайында сөз етейік.

Тектілік деген – ертеден қалыптасып, жастың сынын, аталы елдің қадір-қасиетін айқындап келе жатқан нышан, мінез-құлыққа сіңген әдет-ғұрыпты саралаудың ережесі, ата-бабалардың ұлағатты үлгісін кейінгі ұрпақ бойында жандандыра қызмет жүйесі [5]. Тектілік туралы түсінікті осы тұрғыдан талдасақ, тектілік ұғымы көбінесе үш мағынада кездеседі: тұқым мен қан тектілігі, азаматтың от басының тектілігі, халықтың тектілігі.

Қан тектілігі, тұқым тектілігі деп әулет пен үрім-бұтақтың өн бойында үзілмей келе жатқан салауаттылықты айтады. Ата-бабаларымыз осыған орай тегін жоғалтқан түгел жоғалтатынын, түбінен айрылғанның түгел қалмайтынын жақсы ұғынған-ды. Тегін жоғалтпау – атадан бала қалдырып, оны өсіріп, ұрпақты кемітпей, қайта көбейтумен бірге ата-баба бойындағы асыл қасиеттерді ұрпағына дарыту. Тегін жоғалтпағандар туралы қарияларымыз «Е, ол текті атаның тұяғы ғой, сүйегі асылдығына басады да» деп сүйсіне ілтипат білдірген. Тұқым тектілері өздерін сүйегінің ірілігімен ғана емес, алдымен естілігімен, ерлігімен, елдігімен танытқан, басқаны өздеріне табындырған. Өтімді дәлел ретінде әріде Шыңғыс ханнан басталған төре тұқымын, беріде Абылай хан мен Кенесарының үрім-бұтақтарын айтуға болады. Олардың атадан балаға дарыған киелі қасиеттерін иісі қазақтың бәрі де мойындаған.

Тұқым тектілігінің организмдік-биологиялық түбір-түйіні барын XIV-XV ғасырларда өмір сүрген ғұлама ғалым, қарауызген шипагер бабамыз Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы дәлелді айтқан: «Адамзаты тіршілігі тоғалығы мінсіз бітетін әуелде ата-атада жаралмақ, одан туылған ұрпаққа жалғаспақ...

Алланың адамзатын жаратқандағы берген ең зор бағы, бақыты, дәулеті – тек қана мінсіз бітістік. Міне, бұл – тұлғалық, мүшелік мінсіздік.

Мінсіздікте тұлғалық тоғалық ніл – қан.

Мінсіздікте тұлғалық тоғалық ширама – арқау.

Міне, бұлар – тұлғалық бітістік, мінсіздік толықтық. Олайы, тұлғалық бітісте кемістік болмаса, арқандай мүшелерінде сырқаттық зақым қалдырған зардап болмаса, науқастық бейнет тартпаса, одан артық бақ қайдан болмақ.

Соның үшін бұрынғылар:

Ауыз дәулет – мінсіз бітіс.

Кез дәулет – жұптылық іс.

Көз-мұрын дәулет – малдық толық», – деп ғақлиялық тұжырыммен түйіндеген [6]. Тектіліктің шарты да, жолы да жалқы емес. Тектіліктің ерекшелігі – табиғи тәртіпке дұрыс бейімделуде, халық әдет-ғұрпын үлгілі сақтай білуде, әлеуметтің тарихи тәжірибесіне орай адам қасиетін іріктей баптауда, тарихи тәжірибеге кісілік келбет енгізуде және кісілік қасиетті үрім-бұтақтың құрметіне айналдыруда айқын білінеді. Бұдан тектіліктің түрі де, оған деген көзқарас – түсініктер де тарихи жағдайға, әлеуметтік ортаға сай жетіліп отырғанын көреміз.

Мәселен, Бабыр өзінің әйгілі тарихи-әдеби естелік шығармасында тектілікке лайық адамгершіліктің, қайраткерліктің, қолбасшылықтың әр түрлі қарекеттерін жиі-жиі атап өтеді. Бабыр үшін тектілік өзегі – тұғыр адамдық пен ұрпақ танысқа жол, зиялылардың өнегесін, обал мен сауаптың рәсімін ізет тұту, дінге

жүгініп, әділет жолын берік ұстау. Текті жан өнер жолын қуады, сертінде тұрады, уәдесін орындайды. Оның қолы ашық, көңілі жайдары, тілі майда, әрекеті батыл. Ол жүректің наласын, жанның жарасын қоздыратын қылықтардан өзін аулақ ұстауға тырысады. Ал тексіздер достықты – қастыққа, тыныштықты – дүрлікпелі өмірге айырбастаудан шімірікпейді [7]. Кісілікті көтермелеу, адамдық қасиетті жетілдіру тексіздердің қолынан келетін іс емес. Болмыстың жағымды жақтарын ұрпақ үрдісімен ұластырғандар ғана өз ынтымағымен туысқандыққа негіз болған. Тектілік – туысқандықтың тілі, ынтымаққа ұйытқы. Махмұд Қашқари: «Алып – ел дүрліккенде көрінеді, данышпан – жай тірлік күнде көрінеді» – деп, тектіліктің сипат ерекшелігін дәп басып жеткізеді.

Тектілікті орнықтыратын тәрбие мен ұстаздықтың үрдістері әрқалай. Елімізде тектілікті тұрақтандыратын қимыл-әрекеттің бағдары мынандай: баланы жасынан жатқа жібермей, үйде өсіріп, қолда тәрбиелеу, еңбек пен имандылыққа бастайтын өнер-білімді үйрету; үлкенге құрмет, кішіге ізет көрсете білуге; барға қанағат етушілікке баулу; қайырымдылықта жетелік көрсету; сөз өнері мен ой өнерінің сөлін бойына дарыту; өрелі сөзге, мейірімді ізетке құлақ қоюға дағдыландыру; жақсыларды жебеп, еңсесін бастыртпау; ел шетін жамандардан бүтін сақтауға тәрбиелеу. Тектілікке тән ерекшелік – әлеуметтік тәртіпке түзеп, жарасымды әдет пен әлеуметтің абыройын асыру.

Нар қалыпты, әдебі табанды азаматтардың қатары толыққан сайын халық тектілене түседі. Текті орта сыпайы да есті адамның кісілік қасиеттері мен оңды қимыл-әрекетін елеусіз қалдырмаған. Тегі жайлы тербелген ұлыстар тереңнен ой тұтқан, ата заңын нақ ұққан.

Қазақ ақсақалдары ретін таба отырып, кісінің ата тегін екі мақсатпен сұраған: бірі – сұхбаттаспақ кісінің жалпы жөнін білу үшін, екіншісі – оның тегін танып барып, ой төркіні мен сөзді өрбіту үшін. Сөйлеспек жанның тегіне көңілі толса, оның меселін қайтармаған, түбі жұтаң болса, ондайды емексітіп қана шығарып салған. Тегінен құрмет тұтатын немесе сенім артатын кісі табылмаса, ондай үрім-бұтаққа деген сенімсіздік көңілден арылмаған. Ондайда, түбі күдіктінің сөзіне қырық кісі куә керек қой деген уәжден шыға алмаған.

Тектіліктің бір қыры – әдеп пен өнеге шашу. Ал әдеп пен өнеге дегеніміз – кісілікке ұмтылу, мәнімен іс тындыруға тырысуға салды. Әдепті мінезге мәрт. Әдепті жан кіргенде құрметпен сәлем береді, шыққанда ізетпен шегінеді. Әр ортада жол-жораны сыйлап, ізгілікке ынтығады. Оның ізгілікке сүйінгені – кемелдігі. Үнемі кемелдену жолында оның айнымас асылы да, аямас жасығы да жоқ. Асылы – қарттарға пана болсам, жастарға жаға болсам, достарға пейіл бұрсам деген пейіл ақтығы мен мінез-құлық байлығында. Жасығы – ізгілік жеке-дара қонбайды, қасында қонсысы болар, – деген күдігінде. Әрдайым өзін өзгемен шендестіріп отыратын «ізгі адам өзіне сүйеніш іздеп, басқаға таяныш болады; өзі игілікке жету үшін басқаның табысына ұйтық болады». Өнегенің мәйегі – талпынушы талаптардың ақ ниетін мақұлдау. Әр істе байсалды мінез, байыпты қызмет, риясыз құрмет таныту – өнеге шашудың тиянақты тәсілдері [8].

Тектілік мұратқа деген адалдықтан да көрінеді. Мұратқа деген адалдық – ұлағатқа үнемі ұмтылу, ақ жол жорасы, мінез мәрттігі. Мұратына адал жанның «сырты сыпайы, қимылы ыждағатты болады, салмақты түрімен сенімге жетеді, ақымақ сөзге, жалған әуезге ұрынуы» шектелінеді. Ол рәсімнен озбайды, халық салтын тоздырмайды. Ондай боздақтарды халқымыздың көңілді аулайтын, көкті алатын ұлдар деп марапаттайды.

Кісілікті мұрат еткен дарқан жан үшін: «Рәсімнен тыс ізет – мезі қылады, сақтық – қорқақ қылады; Рәсімнен тыс батылдық – бұлғаққа бастайды, турашылдық – жексұрындыққа жетелейді. Мәрт азамат жұрағатына жақын болса, жұртының мерейі өсер, ежеттесінен айрылмаса, ел ішінен пәлекет кетер».

Өмірдің кеселі мен кесепатына қарсы күресте тектілер өнеге көрсетеді. Ондай белсенділік – айнымас заңдылық. Өмірге деген айнымастықтың басты бағдары – әдет-ғұрыпты жақсарту, оқу-тоқудың мағынасын ұғу, парыздың мәнін біліп, жөнімен жүру, мін түзеуді мақсат ету.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Әл-Фараби. *Философиялық трактаттар*. – Алматы, 1973. – 318 б.
- 2 Баласағұн Ж. *Құттыбілік*. – Алматы: «Жазушы», 1986. – 616 б.
- 3 Қашқари М. *Туркий сузлар девони*. – Ташкент, 1963. Т.3. – Б. 391-392.
- 4 Яссауи Х.А. *Диуанихикмет*. – Ташкент, 1991. – 161 б.
- 5 Асанқайғы. *Кәусарбұлақ*. – Алматы. 1993. – 270 б.
- 6 Ақтамберді, Кім.: *Терең тамырлар*. – Алматы, 1994. – 25 б.
- 7 Бұқар жырау Қалқаманұлы шығармалары. – Алматы. 1992. – 34 б.
- 8 Оспанкулов Е.Е. *Оқушылардың әскери отансүйгіштік тәрбиесін жетілдірудің тарихи-педагогикалық алғышарттары // Вестник КазНПУ им.Абая. Серия «Художественное образование: искусство – теория методика». – 2015. – № 2 (43). – С.48-50.*

УДК 37.013.46
МРНТИ 14.35.09

А.С. Мартикьян¹

*¹к.в.н., ст.преподаватель, Института искусств, культуры и спорта при КазНПУ им. Абая
г.Алматы, Казахстан*

ОРГАНИЗАЦИЯ И МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ ВОЕННИЗИРОВАННЫХ ИГР

Аннотация

Статья посвящена вопросам проведения в школе военизированных (военно-спортивных) игр, как составной части общей системы военно-патриотического воспитания. Раскрывается сущность военно-спортивных игр, их признаки и особенности, а также их воспитательные и образовательные возможности. Приводятся рекомендации по выбору игр и местности для их проведения. Рассматривая вопрос о сущности детской военно-спортивной игры, автор исходит из общего представления об игре как исторически возникшем виде деятельности детей, заключающемся в воспроизведении действий взрослых и отношений между ними и направленном на познание предметной и социальной деятельности, как одном из средств физического, умственного и нравственного воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова: военизированные игры, военно-спортивные игры, выбор игры, выбор местности для игр, признаки и особенности военизированных игр.

Аңдатпа

А.С. Мартикьян¹

*¹э.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Өнер, мәдениет және спорт институтының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан*

ӘСКЕРИЛЕНДІРІЛГЕН ОЙЫНДАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ

Мақала мектепте әскерилендірілген (әскери-спорт) ойындардың жүргізу мәселелері әскери-патриоттық тәрбие беру жүйесінің жалпы құрамдас бөлігі ретінде көрсетілген. Тәрбие және білім беру мүмкіндіктері әскери-спорт ойындарында, олардың белгілері мен ерекшеліктері, сондай-ақ олардың мәні ашылады. Ойындарды таңдау бойынша және өтетін орынды таңдауға, оларды жүргізуге нұсқаулар, ұсыныстар келтіріледі. Балалардың әскери-спорттық ойындарының мәні туралы мәселені қарай отырып, автор балалардың іс қимылы ойын ретінде тарихи туындағанын, балалар мен ересектердің арасындағы қарым-қатынас және бағытталған пәндік таным және әлеуметтік қимылға негіздеп, олардың құралдарының бірі-күштілік, ақылдылыққа және адамгершілікке өскелең ұрпақты тәрбиелеу.

Түйін сөздер: әскери ойындар, әскери-спорттық ойындар, ойынды таңдау, ойынға арнап жер таңдау, әскерилендірілген ойындардың белгілері және ерекшеліктері.

Abstract

Martikyan A.S.¹

*¹c.m.s., senior teacher of the Institute of arts, culture and sport at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan*

ORGANIZATION AND METHODOLOGY OF CONDUCTING PARAMILITARY GAMES

The article is sanctified to the questions of realization at school of the militarized (military and sports) games, as component part of the general system of military-patriotic education. Essence of military and sports games, their signs and features, and also their educator and educational possibilities, opens up. Led to recommendation on the choice of games and locality for their realization. Examining a question about essence of child's military-sports game, an author comes from a general idea about a game as historically arising up type of activity of children, consisting in reproducing of actions of adults and relations between them and sent to cognition of subject and social activity, as one of facilities of physical, mental and moral education of rising generation.

Key words: the militarized games, military and sport games, choice of game, choice of locality for games, signs and features of the militarized games.

Вопросы укрепления обороноспособности страны самым теснейшим образом связаны с военно-патриотическим воспитанием молодежи. Ключевым средством воспитания современных молодых людей и формирования у них ценностных ориентаций казахстанского общества является сформированность у выпускников вузов, общеобразовательных школ гражданской идентичности, патриотизма, любви к Отечеству, чувства ответственности перед Родиной, а также готовности к служению Отечеству, его защите и выполнении воинского долга [1]. Одним из важных средств военно-патриотического воспитания

подростков и юношей, формирования у них высоких нравственных и физических качеств является военно-спортивная игра.

Романтика подвига на поле боя во имя защиты любимой Отчизны всегда волновала, волнует, и будет волновать детские и юношеские сердца. Удовлетворить их тягу к военным знаниям, дать правильное представление о некоторых сторонах походно-боевой жизни, воспитать выносливость, солдатскую находчивость, решительность и смелость – таково назначение военно-спортивной игры.

Игра – необходимый вид деятельности, в процессе которого применяется и обогащается накопленный детьми жизненный опыт, углубляются представления об окружающем мире, приобретаются навыки, необходимые им для успешной трудовой деятельности, воспитываются организаторские способности.

Потребность в играх определяется возрастными особенностями детей, их стремлением к активной практической деятельности. Познанию окружающего мира, участию в жизни взрослых.

Военно-спортивная игра на местности – это одна из разновидностей детских игр. Она является исторически сложившимся средством военно-патриотического воспитания детей. Военно-спортивной игре присущи: познавательный характер и разнообразие игровых мотивов, целей, активность действий, высокая эмоциональность, жизнерадостность. Но вместе с тем военно-спортивная игра имеет свои характерные признаки и особенности. К ним следует, прежде всего, отнести:

- наличие элементов героики и боевой романтики. Рисуя в своем воображении картину боевых действий, ребята непременно примысливают и себя в качестве участников, стремятся быть достойными героев;

- ярко выраженную военно-прикладную направленность знаний и действий в игре: решение тактических задач, передвижения отрядов в четком строю, метания, переползания, маскировка, ориентирование на местности по различным признакам, решение задач на определение расстояний разнообразными способами и других упражнений, ведение разведки, наступление на противника, ведение оборонительного боя, совершение скрытых и быстрых передвижений и маневров на местности, преодоление разнообразных естественных и искусственных препятствий, которые стоят или внезапно возникают на пути к достижению цели и т. п.;

- возможность широко применять в процессе игр компасы, бинокли, топографические карты, схемы, разнообразные средства сигнализации, макеты оружия (орудий, ракет, пулеметов, автоматов, пистолетов и др.), учебное оружие, противогазы, имитационные средства (холостые патроны, взрывпакеты, дымовые шашки и гранаты, сигнальные ракеты и др.);

- в военно-спортивной игре деятельностью коллектива или отдельных ребят руководит командир, он отдает приказы подчиненным, ставит перед ними задачи, планирует и организует их выполнение. Сильное влияние оказывает приказ как общеобязательное требование, которое беспрекословно должен выполнять каждый участник игры;

- важной особенностью военно-спортивной игры на местности является и то, что достижение целей в ней протекает в специфических условиях, в упрощенном виде отражающих характер военных занятий и боевых действий. Выполняя свои обязанности в игре, подросток вынужден мысленно предвидеть возможный ход и результат своих действий, сравнивать их с тем, что было задумано, следить за обстановкой, контролировать свое поведение;

- разнообразные упражнения, применяемые в игре (в ходьбе, беге, прыжках, метании, наблюдательности, следопытстве и ориентировании, первой помощи, навыках походной жизни, строевых упражнениях и пр.), являются по духу спортивными, походятся обычно в соревновательной форме, что особенно привлекает ребят [2].

В военно-спортивных играх в доступной для молодежи форме отражаются социальные отношения воинов и в упрощенном виде обстановка, характерная для военных занятий, боевых действий. В этом заключается функция игр для военно-патриотического воспитания и истоки интереса ребят к этим играм, серьезного и творческого отношения к ним.

Игра социальна и тесно связана с трудом, учебой, - эти важнейшие положения научной теории детских игр дают нам возможность проанализировать вопрос о воспитательных возможностях военно-спортивной игры. В военно-спортивных играх молодежи в какой-то мере отражается воинский труд взрослых.

Связь игры с воинским трудом положительно влияет на ее роль в военно-патриотическом воспитании молодежи. А.С. Макаренко подчеркивал, что игра не имеет прямого отношения к тем целям, как работа взрослого, но она имеет отношение к ним косвенное: приучает человека к тем физическим и психологическим условиям, которые необходимы для работы. «Каков ребенок в игре, - писал А.С. Макаренко, - таков во многом он будет в работе, когда вырастет» [3].

Воспитательная роль военно-спортивных игр повышается благодаря тому, что молодежи с большим интересом относятся к ним, играют в них охотно. Исследования показали, что основными мотивами, порождающими у молодежи интерес к военно-спортивной игре, являются следующие. Во-первых, желание удовлетворить свое стремление к героическим поступкам, доказать свою взрослость, самостоятельность, проверить свои силы и возможности, проявить личные качества, занять определенное место в коллективе, самоутвердиться. Во-вторых, стремление приобрести некоторые первичные военные знания, умения и навыки в действиях на местности, а также развить у себя ряд морально-волевых качеств, необходимых для активного участия в будущем в трудовой деятельности, в защите своего Отечества [4].

На отношение молодежи к военно-спортивным играм в значительной мере оказывают влияние методика проведения игр, отношение к играм воспитателей, и, прежде всего, военных руководителей.

Какие же качества формируются в процессе занятий военно-спортивными играми? Какова их роль в военно-патриотическом воспитании молодежи?

Роль игр в военно-патриотическом воспитании заключается, прежде всего, в том, что эти игры способствуют развитию у подростков высоких нравственных чувств, моральных качеств. Чувства имеют большое значение для развития всех сторон личности молодого человека. Исключительна их роль в развитии познавательной деятельности.

Игровая деятельность всегда отличается сильными и яркими эмоциональными переживаниями. Игра всегда эмоционально захватывает, иначе она не будет игрой. Вне эмоций, как строго рассчитанное действие, игра не мыслима.

Насыщенность игровых действий сильными чувствами, их эмоциональная увлекательность являются одним из важнейших условий положительного влияния игры на личность человека.

Среди разнообразия чувств, переживаемых подростками в игре, особое значение приобретают чувства, побуждающие молодежь к деятельности, к борьбе с трудностями, желание участвовать в ответственных делах, совершать героические поступки. Здесь следует, прежде всего, выделить патриотические чувства, чувство любви к Родине.

Опыт показывает, что действия в процессе военно-спортивных игр, вызывают у молодежи высоконравственный эмоциональный отклик, активизируют патриотические чувства: любовь к Родине, к Вооруженным Силам, к героическим страницам прошлого нашей Отчизны; вызывают стремление с оружием в руках защищать Родину, добросовестно служить в Вооруженных Силах. В играх подростки быстро осознают, что их личный успех и победа зависят от умелых действий их товарищей, их помощи, они убеждаются в силе коллектива, в необходимости согласования своих действий с действиями товарищей.

Весь ход игры, взаимоотношения при выполнении поставленных задач, общая радость, подъем, а нередко и чувство досады, огорчения при неудачах, спланируют молодежь, воспитывают чувство коллективизма, привязанность друг к другу, а это в свою очередь способствует улучшению учебы, укреплению дисциплины.

Постоянно переживается участниками в военно-спортивных играх чувство долга и ответственности. Каждый участник, выполняя в игре порученные задания, отвечает перед товарищами за то, как он будет их выполнять. Его труд, действия постоянно оцениваются товарищами. В обстановке игры каждый участник лишается возможности перекладывать с себя ответственность на других или на обстоятельства. Подобные попытки, предпринятые кем-либо из участников игры, обычно сразу же замечаются коллективом и сурово осуждаются. Успешное же выполнение своих обязанностей в игре всегда вызывает одобрение товарищей и порождает у играющего чувство удовлетворения и радости. Все это стимулирует его к более ответственному выполнению своей роли, обязанностей в игре.

В плане работы по эстетическому воспитанию молодежи не должна игнорироваться природа, ее воздействие на эмоциональную сферу. На основе восприятия прекрасного в природе в процессе игр на местности постоянно формируется любовь к природе, родному краю и другие нравственные, а также эстетические чувства.

В ходе игры создаются условия для многократного проявления участниками инициативы, т.е. способности проявлять творчество и самостоятельность при выполнении поставленной задачи, найти средства и приемы выполнения приказа командира.

В военно-спортивных играх создаются благоприятные условия для воспитания у молодежи дисциплинированности. Ребята убеждаются на практике в том, что успех каждой игры во многом зависит от дисциплинированности ее участников.

Нарушение дисциплины в игре отдельными участниками снижает интерес к игре, а иногда приводит и к ее срыву. Это обстоятельство нередко заставляет самих играющих активно бороться за хорошую дисциплину в игре. Наблюдения за играми показывают, что ребята перед игрой предупреждают друг друга (особенно недисциплинированных) о необходимости строго соблюдать дисциплину в ходе игры и при разборе и подведении итогов проведенной игры очень резко осуждают нарушивших дисциплину. Это оказывает большое действие на недисциплинированных, помогает им исправлять свое поведение.

В игре, принимая на себя определенную роль и обязанности, каждый участник вступает в известную систему необходимых связей, которая приобретает силу закона.

Дисциплинирующее значение приобретают правила игры. Они обычно раскрывают и цель поведения во время игры, и средства достижения этой цели. Сознательное подчинение правилам и принятым общим условиям игры приучает к самоконтролю, к ответственному отношению к принятым на себя в игре обязательствам и четкому соблюдению установленных правил, ограничению своих личных стремлений и подчинению их условиям игры или взятым на себя обязательствам. Строгое, точное и многократное соблюдение правил воспитывает у молодежи чувство долга и ответственность за совершаемые поступки, способствует формированию навыков и привычек дисциплинированного поведения.

Большое значение имеет военно-спортивная игра в воспитании у молодежи таких волевых качеств, как решительность и смелость. В играх педагогу, военному руководителю сравнительно легко создать ситуацию, требующую решительных и смелых действий. Основными моментами такой ситуации должны быть: во-первых, наличие обстановки, требующей выбора между двумя или несколькими действиями или способами их выполнения (при этом главная трудность обычно заключается во множественности, во взаимоисключающем характере возможных действий или способов их выполнения); во-вторых, ограниченность времени на ориентировку, выбор, принятие решения и действие; в-третьих, наличие элементов опасности.

Организация военно-спортивной игры на местности начинается с её выбора. Перед тем как выбрать игру, необходимо иметь четкое представление о педагогической задаче, разрешению которой должна способствовать намечаемая игра. Игра должна быть педагогически оценена прежде, чем быть окончательно избранной.

Военно-спортивных игр на местности много, и развивают они ребят по-разному, не все в одинаковой степени способствуют воспитанию у молодежи различных качеств. В одних играх воспитывается у участников выносливость, точность и аккуратность, в других вырабатывается глазомер и умение ориентироваться на незнакомой местности, наблюдательность, умение маскироваться и т.п.

Влияние игры на развитие у участников тех или иных качеств в решающей степени зависит от ее структуры. В структуре игры необходимо различать: во-первых, тематическое содержание; во-вторых, моторное содержание, разнообразие и характер движений, производимых в игре, их быстроту, силу; в-третьих, организационную сторону игры, ее сложность, взаимоотношения играющих, разнообразие ролей и обязанностей, сложность и содержание правил.

Для воспитания смелости, решительности, выносливости, развития тактического мышления по своей структуре хорошо подойдут игры «Борьба за выпел», «Поиск», «Наступление», «Прорыв» и т.п. Для развития наблюдательности и умения вести разведку – «Я тебя вижу», «Саперы», «Наблюдатели», «Соревнование разведчиков». Развитию глазомера способствуют игры «Невидимая цель», «Измерь расстояние», «Самый меткий» и др. Выработке навыков в ориентировании помогут игры «Азимут», «Закрытый маршрут», «Умей ориентироваться» и т.д. Для развития слуха рекомендуются игры «Снять часового», «Бесшумное движение» и др. Строевой подготовке способствуют игры «На параде», «Смотр строя и песни» и др. [5].

Однако какую бы игру не выбрал организатор, он всегда стремиться к тому, чтобы она развивала у молодежи основные качества будущего защитника своей Родины: патриотизм, дисциплинированность, выносливость, умение преодолевать встречающиеся трудности, смелость и решительность, ловкость, военную хитрость и инициативу, чувство коллективизма, дружбы, товарищества и взаимной выручки.

Педагогу следует так подбирать игры, чтобы участники в течение всего учебного года (пребывания в лагере) получали разностороннее развитие.

Важным моментом при выборе и организации игры является учет возрастных особенностей, физического и психологического развития и индивидуальных возможностей участвующих и физической нагрузки, допустимой для данного возраста.

Каждая игра должна быть посильной для участвующих и увлекательной, но в тоже время требующей от играющих известного напряжения. Нельзя допускать, чтобы задачи в игре решались легко.

А.С. Макаренко указывал: «Игра без усилия, игра без активной деятельности – всегда плохая игра» [3, с.28].

Возможность проведения той или иной игры на местности зависит от числа играющих. Есть игры одиночные – поединки между отдельными играющими – и игры групповые, отрядные. Среди них есть игры, в которых могут участвовать только 10-30 человек, т.е. только школьный класс, отряд, группа. К ним можно отнести: «Передвигайся скрытно», «Останься незамеченным», «Гранатой в цель» и др. Игры «Наступление», «Поиск», «Скрытый маневр», «Флаг на высоту» могут проводиться с учащимися нескольких классов (отрядов), юнармейских подразделений участников игры «Зарница» [5, с.16].

При выборе и разработке игры необходимо учитывать также и опыт участия ребят в играх на местности. Всегда целесообразно начинать с простых игр, затем по мере накопления опыта переходить к более сложным и длительным играм.

Правильный выбор местности - важная предпосылка успеха игры; чтобы быстро и удачно выбрать место для проведения каждой игры, желательно составить карту окружающей школу, (турбазу, лагерь) местности. На карте должны быть отражены военно-топографическая характеристика отдельных участков и их площадь.

Район игры заранее намечается руководителем. Игру лучше проводить на незнакомой или малознакомой местности, что повышает интерес участников к игре. Вместе с тем можно проводить игры и на хорошо знакомой местности. Только в этих случаях следует дополнительно оборудовать участок местности, например, создать новые искусственные препятствия, соорудить и замаскировать новые огневые точки противника, изменить исходные пункты для начала игры и направление действий.

Анализ передового опыта показывает, что для проведения большинства военно-спортивных игр нужно выбирать участки местности, покрытые кустарником, лесом, с неровным рельефом, рвами, канавами, небольшими реками, ручьями. На такой местности хорошо организовывать игры, связанные с разведкой, наблюдением, маскировкой, ориентированием.

Выбирая район для игры, руководитель особое внимание обращает на то, чтобы не было опасных мест в виде оползней, глубоких ям, сильно заболоченных участков и т.п. Руководитель, не познакомившийся лично с местностью, всегда рискует тем, что игра может быть сорвана или пройти неорганизованно из-за какого-либо непредвиденного обстоятельства. Вместе с тем не следует чрезмерно опекать играющих от различного рода препятствий (естественных или специально созданных организаторами игр), ибо преодоление внезапных преград имеет большое воспитательное значение и в первую очередь для воспитания смелости, решительности и инициативы. «Нельзя воспитать мужественного человека, - указывал А.С. Макаренко, - если не поставить его в такие условия, когда он бы мог проявлять мужество...».

Выбранный участок обозначают хорошо видимыми ориентирами. Если нет естественных границ – дорог, полей, канав, то нужно установить ориентиры, которыми могут служить вежи, указатели и т.п. Особое внимание нужно обращать на обозначение границ района игры, ибо опыт показывает, что играющие, стараясь перехитрить противника, иногда нарушают границы, в результате чего возникают споры, снижающие интерес к игре.

Таким образом, рассматривая вопрос о сущности детской военно-спортивной игры, следует исходить из общего представления об игре как исторически возникшем виде деятельности детей, заключающемся в воспроизведении действий взрослых и отношений между ними и направленном на познание предметной и социальной деятельности, как одном из средств физического, умственного и нравственного воспитания подрастающего поколения.

Список использованной литературы:

- 1 Ващенко В.В., Жусипбекова Н.Р. Патриотизм, военно-профессиональные и нравственные качества будущих защитников Родины // *Материалы межвузовской научно-практической конференции на тему: «Патриотическое воспитание защитников Отечества на героических традициях казахстанцев»*. – Алматы: Академия ПС КНБ РК, 2015. – С.64-68
- 2 *Военно-спортивные игры. 7-11 классы /Составители: П.Куклин, Л.Тетушкина, Л.Лаврова*. – М.: Учитель. Серия: *Воспитание в школе*, 2010.
- 3 Макаренко А.С. *Избранные педагогические сочинения*. – М., 1977.
- 4 Карел Пруха. *Методика проведения военизированных игр*. – Томск, 1997.
- 5 Гаврилов Ф.К., Кожин Г.А. *Военно-спортивные игры*. – М.: ДОСААФ, 1996.

ӘӨЖ: 378.14 (574)

МРНТИ 14.07.03

А.Л. Сеитова¹

¹педагогика ғылымдарының магистры, Абай атындағы КазҰПУ,
Өнер, мәдениет және спорт институтының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

И. Ануарбекова²

²курс студенті, Абай атындағы КазҰПУ,
Өнер, мәдениет және спорт институтының аға оқытушысы,
Алматы қ., Қазақстан

БАСТАПҚЫ ӘСКЕРИ ДАЙЫНДЫҚ МҰҒАЛІМІНІҢ ИМИДЖІ

Аңдатпа

Бұл мақалада мұғалім имиджін көтеру, оның жағымды бейнесін қалыптастыру және тұрақтандыру өзекті мәселе ретінде қарастырылған. Мемлекет тарапынан мұғалім мәртебесін арттыруға қатысты көптеген шаралар атқарылып жатқанымен, оны дамыту мен жетілдіру педагогтік қауымдастықтың үлесінде екендігі сөзсіз. Сол себепті мұғалім мәртебесін көтеру үшін, ең алдымен, мұғалім имиджін қалыптастыру шараларын жоспарлау, оның нәтижелілігін қамтамасыз ету мақсатында озат педагогикалық тәжірибелерді жинақтау, тарату және насихаттау жұмыстары жүргізіліп тұрады. Бұл ретте мұғалім бейнесінің кәсіби сипаты мен қызметінің қажеттілігі туралы бұқаралық ақпарат құралдарымен байланысты қамтамасыз ету, халықаралық баспа беттерінде жарияланымдар жасау қызметтерін жүйелеу жұмыстары аса маңызды екенің көріп отырмыз.

Қазақтың заңғар жазушысы Мұхтар Әуезовтің: “Ел боламын десең, бесігіңді түзе”, - деген өте терең мәнді, орынды да әдемі накылы бар. Ол «Еліңнің ертеңі – жас ұрпағыңды жақсылап өсір», - деген. Осы міндеттің көп салмағы мұғалімдер мен тәрбиешілерге түсетіні аян. Елдің ертеңгі күніне сенімін орнықтыру, өнімді де шығармашылық еңбекті өрістету, қоғамды кернеп бара жатқан бұзақылықтарға қарсы күшті тосқауыл қойып, адамдардың бейбіт өмірін қамтамасыз ету – бүгінгі күннің мағыналы мақсаты. Тәрбиелеу мен тәрбиеленудің, ұстаздық пен шәкірттіктің табиғи арнаға түсіп, ардақты да беделді орнына ие болуы осындай игі істермен сабақтасып жатқанын мойындағанымыз жөн.

Түйін сөздер: имидж, мұғалім, мәртебе, шығармашылық, іс-әрекет.

Аннотация

А.Л. Сеитова¹

И. Ануарбекова²

¹магистр пед.наук, ст.преподаватель, Института искусств, культуры и спорта при КазНПУ им.Абая,
г.Алматы, Казахстан

²студентка 2 курса кафедры педагогов-организаторов, Института искусств, культуры и спорта при
КазНПУ им.Абая, г.Алматы, Казахстан

ИМИДЖ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ВОЕННОЙ ПОДГОТОВКИ

Статья посвящена изучению имиджа преподавателя как важного фактора восприятия данной профессиональной личности. Рассматриваются различные аспекты формирования имиджа преподавателя начальной военной подготовки, производится классификация его составляющих.

Если дословно переводить с английского слово «image», то в буквальном смысле оно означает «образ». Другими словами, каждому педагогу необходим свой деловой образ, то есть то представление, которое он создает о себе сам и которое выступает как внешнее отражение личности такого человека и показатель его деловых и чисто человеческих качеств. В настоящее время, во время реформирования образования, недостаточно быть просто квалифицированным специалистом, необходимо создать свой собственный привлекательный имидж. Следовательно, когда говорят об имидже педагога, говорят о том его образе, который возник у других людей. Причем, под «образом» имеется ввиду не только визуальный, зрительный вид, облик, но и образ мышления, действий, поступков и т.д.

Ключевые слова: имидж, педагог, статус, профессионализм, действия.

Abstract
Seitova A.L.¹

Anuarbekoba I.²

¹magister of Education sciences, Senior teacher of the Institute of arts, culture and sport at Abai KazNPU,
Almaty, Kazakhstan

² student 2 courses of speciality «Initial military preparation» KazNPU of the name of Abay,
Almaty, Kazakhstan

IMAGE OF THE TEACHER OF INITIAL MILITARY PREPARATION

Article is devoted to studying of image of the teacher as important factor of perception of this professional personality. Various aspects of formation of image of the teacher of initial military preparation are considered, classification of his components is made.

If literally to translate the word "image" from English, then in literal sense it means "image". In other words, the business image, that is that representation which he creates about himself and which acts as external reflection of the identity of such person and an indicator of his business and purely human qualities is necessary for each teacher. Now, during education reforming, it isn't enough to be just qualified specialist, it is necessary to create own attractive image. Therefore, when speak about image of the teacher, speak about that his image which has arisen at other people. And, under "image" not only the visual, visual look, shape, but also a mentality, actions, an act etc. means.

Key words: image, teacher, status, professionalism, actions.

XXI ғасырда әлемдік өркениет төрінен орын алған Қазақстанның жан-жақты дамуының бірден-бір жолы – білім мен ғылымды әр қырынан меңгеру. Қай заманың болмасын мұғалімі ұлы Абайдың «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға», - дегендей, тәлім-тәрбие ісінен жалықпайтын, шығармашылығы мол, өзіндік педагогикалық стилі болуы тиіс.

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған Жолдауында «Қазақстандағы әрбір ұрпақтың ертеңгі күні дүниенің төрт түкпірінде өзінің қалаған, ұнатқан және қоғамға пайда ойлар мақсатта еркін еңбек ете алатын болуы тиіс», - деген [1]. Өркениетке бет бұрған еліміздің жастары – ертеңгі мемлекет тірегі. Қоғамға да ең басты керегі – елдің ертеңіне деген сенім мен үміт. Сол тірек нық та берік, сенімді болуы үшін бәсекеге қабілетті мамандар дайындау үрдісі арнаулы және орта мектептерден бастау алмақ. Сондықтан да, оның іргетасын, ондағы мұғалімдердің білім деңгейінің жоғары болуын қадағалау және арттыруымыз аса қажет.

Имидж ағылшынның «image» сөзінен алынған, ал аударғанда «бейне, түр, кейіп, келбет» дегенді білдіреді [2]. Имидж туралы айтқанда әр түрлі мамандық иелерінің саясаткерлерден бастап, педагог-психологтарға дейін пайдасы зор екені айтылады. Имидж қалыптастыру ісі индивидті әлемге ерекше етіп таныту, даралық ретінде колпаштау, адамға өзгеге-өзін танытуға мүмкіндіктер беру. Көрсетілген даралық ерекшеліктердің басқа да ғылымдар саласы сияқты, бастапқы әскери дайындық мамандығында да алатын өзіндік орны бар.

Мұғалімнің сыртқы бейнесі, киген киімі эстетикалық жағынан тәрбиешіге, ұстазға сай болу керек. Мынау киген киімі, өзіне шақ ұнамды, қонымды, түс жағынан ұнамды, сыпайыгерлікті көрсететіндей болуы сол сияқты шаш қоюы да, жинақты, бет-пішіні боямсыз болғаны жөн. Сыныпқа кіргенде әбігерленбей, салмақты, денесін бірқалыпты басқарып, оқушыларға ықыласты амандасып, жылы мейірімді көзқараспен пейіл көрсете білу – оқушыны бірден өзіне тартып баурап алуға ықпал етеді. Егер мұғалім өзіне осы тұрғыда талап қоймай қалай болса солай киініп, шашы жалбырап, көйлек түймесі салынбай алмақ-салмақ болып сыныпқа кіріп келсе, оқушылар алдында мұғалімдік сапасын да жоғалтады. Ал, біз өзіміз оқып отырған мамандық сырт бейнесіне, киген киіміне аса қатты талап етілетіні анық. Себебі, әскери қызметші тәртіп және талаппен өмір сүреді. Осы ретте, педагог бойынан көрінетін іс-әрекеттерге тоқталып кетсек:

Өз сезімін басқару. Эмоциялық психикалық сфераға қатысты адам эмоциясы өте күрделі процесс әрі объективтік шындықтың бейнеленуі ретінде қабылданады. Ол әрдайым адамның белсенді қызметімен байланысты туындап жүзеге асады. Соңғы кезде сезім мәдениеті мәселесінің маңызы артты. Бұл өзінің эмоциясын, кез келген жағдаятта мінез-құлқын басқара білу және басқа адамның орынына қоя білу. Басқа адамның сезімін бағалау және құрметтеу. Педагогикалық қызметте әрбір баланың психологиялық ерекшелігін ескере отырып, өзіне-өзі сенімсіз балаларға айрықша көңіл аударып, оқушылардың жүйке жүйесінің жеткілікті қалыптасқанын ескере отырып, олардың көңіл-күйінің белсенділігінің жоғары болуына мүмкіндік туғызу керек.

Қимыл қозғалыс. Мұғалімнің оқу-тәрбие үдерісі үстінде, аудиторияда, сынып оқушылары алдында өз дене бітімін, қозғалыс-қимылын дұрыс бағыттап ұстай білу педагогикалық шеберлік тәсілді жүзеге

асыруға байланысты. Дене бітімін бір қалыпты сымбатты, тұрақты ұстаған мұғалімнің өз ісіне сенімді, ойы тиянақты айтатын сөзін абыржымай тиянақты мазмұнды бере алатындығын сипаттайды. Өз күшіне, өз біліміне, өз іс-әрекеттеріне сенімділігін білдіреді.

Келбет пішін. Келбет – бет пішінді білдіртеді. Мұғалімнің келбеті – көзқарасы, қас-қабақ қағысы, көзқарасы адамның ішкі сезім, ой дүниесінен көп хабарлар етеді. Келбет өзінің ойынды, сезімді көңіл-күйінді білдіретін өнер. Мұғалім сыныпта сабақ үстінде оқушыларды тегістей көзбен шолып қарауға, барлығын көз алдына ұстауға дағдылану керек. Көзбен сынып оқушыларымен байланыс жасай отырып, оқушының басқа іспен айналысып отырмағандығына көз жеткізіп отыру қажет.

Сөйлеу техникасы. Оқушылардың оқу материалын дұрыс және тез қабылдап алуына мұғалімнің сөйлеу техникасының дұрыс анық, айқын болуының үлкен мәні бар. Сөйлеу техникасының талабы бойынша мұғалімнің сөйлеу тілі жатық, оқушылардың ұғым деңгейіне сай, аудитория көлеміне шақталған, дауыс темпі не жоғары, не төмен болу керек. Кейбір адамдардың дауыс тембірінің не көтеріңкі, не баяу болуы табиғатынан деушілік бар, оған келісуге болмайды себебі жаттығу негізінде дауыс тембірін өзгеріске ұшыратуға болады, бұл дәлелденген [3].

Тыныс, тыныстану. Сөйлеу техникасында тыныс, тыныстану – организмнің физиологиялық өмір сүруінің функциясын жүзеге асырумен бірге сөйлеудің энергиялық базасы да бола алады. Мұғалім сабақ үстінде материалды ұзақ баяндаса, не ұзақ лекция оқыса, тыныс алуға жаттықпаса, мұғалімнің шаршағанын бет-пішінінен бірден біліне бастайды. Бет-пішіні қызарып, тынысы тарылып, енгіге бастайды. Осыдан мұғалімнің сөйлеу мәнері бұзыла бастап тыныс алауы қажет етеді.

Мұғалімнің педагогтың шеберлігінің басты бір белгісі – оның сөз байлығын, сөйлеу мәдениетін байқатады.

Сөйлеу мәдениеті:

1. Сөз екпінін сақтау, сөздің грамматикалық дұрыстығына көңіл бөлу.
2. Сөз лексикологиясы (сөз байлығы).
3. Сөздің мәнерлілігі, бейнелілігі.
4. Сөйлеу техникасы:
 - а) сөйлеудегі дауыстың маңызы, оны тәрбиелеу жолдары;
 - ә) дикция;
 - б) екпін қоя білу;
 - в) дауыс ырғағы (интонация);
 - г) үзіліс (пауза).

А.С. Макаренко мұғалімнің сөйлеу қасиетіне былай деп мән берді: «Оқушылар сіздің сөзіңізден өзіңіздің еркіңізді, сіздің мәдениетіңізді, жеке ерекшелігіңізді сезіне алатындай болуы керек». Өз сабағына жан-тәнімен берілген мұғалім шын жүректен шыққан жалынды сөзі арқылы оқушыларды еліктіре баурап әкетеді. Егер мұғалім өз сөзіне немқұрайлы, қалай болса солай қарайтын болса, оқушылар оны бірден байқап қалады. Оның білімі мен тәртібіне кері әсер етеді [4].

Оқушылардың сенімін арттырып белгілі оқиғаға деген көндіру үшін мінез-құлқын қалыптастыруда мұғалімнің, тәрбиешінің жеке басының үлгісі мен моральдық бейнесінің ұғымды, мәнді сөзінің, әңгімесінің үлкен мәні бар.

Мұғалімнің иландыру-сендіру құралдары:

1. Сөйлеген сөздерінің анық, дәлелдігі, мысалдармен бекітуі.
2. Ойдың абстрактілі баяндалудан гөрі нақты образды бейнеленуі.
3. Түрлі музыкалы, техникалық құралдардың әсерлі пайдалануы.
4. Оқушылардың психологиялық ерекшелігін және жеке ерекшелігін есепке алу.
5. Анализ-синтездік ой жүйесін құра баяндау [5].

Тұлғалық имидж белгілі бір субъектінің (жеке адамның) бет-бейнесі, атақ-абырой, қоғамдық беделінің әр түрлі әлеуметтік-адами қарым-қатынастар нәтижесінде өзгелер санасында орнығу, өзгенің ақыл-есін, сезім-түйсігін, қиял дүниесін беймәлім құдіретпен билеу, сол арқылы өзге адам үшін әуесіне (кумирге), үлгі-нұсқаға (эталонға), еліктеу нысанына (объектісіне) айналу процесі. Тұлғалық имидждің қалыптасуы, көбінесе, уақытқа, нақтылы тарихи жағдайларға, қоғамдық-саяси көзқарастар жүйесіне, индивидтің жеке басының жетілу деңгейіне, дүниетанымына һәм мәдениетіне тәуелді. Олай болса сол имидждің көркем бейнесін өзгелер жадында орнықтыратын факторлар: танымал тұлғаның мінез-құлқы, өзіндік өмір салты, өзгеге ұқсамайтын әдет-ғұрпы, ақиқаттан аттап өтпейтін адалдығы, шындықты бетке айтатын «махамбеттігі», басқаша айтсақ, біртуар азаматтығы, патриоттық шынайлығы [6].

Имидждің құрылымдарын 3 негізгі топқа бөліп қарастырсақ:

Кәсібилік: терең білім, құзыреттілік, кәсіби шеберлік, жаңашыл, ізденімпаз, шығармашылдық, сөзге шешен, еңбекқор.

Адамгершілік: мейірімді, төзімді, әдептілігі, отансүйгіштігі, байқағыштық, қайырымды, эмпатия.

Сырт бейнесі: мимика, дауыс күші мен тембрі, киім үлгісі, қимыл-қозғалысы, өзін ұстау мәнері.

Мұғалімнің имиджін қалыптастыру – өмір талабы. Рухани мәдениеті биік, кәсіби іскерлігі, қабілеті мен ақыл-парасаты жоғары, істің негізгі көзін білетін, жан-жақты жетілген мұғалімдерді жетілдіру бүгінгі күнде өте маңызды мәселелердің бірі екендігі анық.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. Қазақстан халқына. – Жолдауы, 2009.
- 2 Торопыгин Б. «Имидж деген не?» // Көк Аспан-Қара жер. – 2006. – № 3 – 12б.
- 3 Әбенбаев С. «Болашақ маманның мәдениетін қалыптастыру» // Білім. – 2002. – № 3. – 25-26 б.
- 4 Т.С. Сағынтаев «Педагогикалық шеберлік негіздері». – Қарағанды, 1996. – 65-67 б.
- 5 Болашақ мұғалімдерді кәсіби даярлаудың өзекті мәселелері // Ғылыми-практикалық конференция. – Семей, 2009, II том. – Б.39-41.
- 6 Ващенко В.В. Имидж армии и патриотическое воспитание молодёжи // Материалы международной НПК «Развитие теории и практики обеспечения национальной безопасности в научном творчестве курсантов» // Сборник материалов Международной научно-практической конференции: «Развитие теории и практики обеспечения национальной безопасности в научном творчестве курсантов и студентов». – Алматы, 27 апреля 2016 года. Академия ПС КНБ РК. – С.78-82.

VI БӨЛІМ. КӨРМЕЛЕР. КОНКУРСТАР РАЗДЕЛ VI. ВЫСТАВКИ. КОНКУРСЫ

Учебно-методический семинар – «Час искусства».
Встреча с художником – педагогом, членом союза художников, обладателем звания
ҚР «Мәдениет қайраткері» Бахытханом Кабижановичем Мырзахметовым

С приветственным словом на семинаре выступил кандидат искусствоведения, Деятель культуры РК, член Союза художников РК, вице- президент Союза дизайнеров РК.

Өнер, мәдениет және спорт институтының Бейнелеу өнері және сәндік қолөнер теориясы мен әдістемесі кафедрасының 6М010700- «Бейнелеу өнері және сызу» мамандығының 2 курс магистранттары білім алуға арналған оқу бағдарламасына сәйкес 05.11.2016—15.11.2016 аралығында Литва Республикасындағы Эдукалогиялық университетінде екі жақтық келісім шарт бойынша тағылымдамадан өтті.

1-сурет. 6М010700-Бейнелеу өнері және сызу мамандығының магистранттары С.Айтмұратова, А.Дайырбаева, М.Нұрке, С.Охапова, Б.Қыстаубаева

2-сурет. Литваның Эдукологиялық университетінің ғылым білім факультетінің директоры доц. др. Alvyra Galkiene – Университет туралы жалпы мәлімет берді.

3, 4-сурет. «Континенттердегі түрлі өсімдіктер» тақырыбындағы алғашқы дәрісті оқытушы Terese Joksiene жүргізді, Оранжерея жылыжай бақшасында тыңдалды.

5-сурет. «Білім саясаты» пәнінің оқытушысы, профессор др. Rimantas Zelvyys «Білім саясатының қазіргі көкейтесті мәселелері» атты лекциясында өзінің теориялық материалдарын слайд бейнелермен өз шығармашылығы мен байланыстырып дәрісін жүргізді.

6-сурет. Литваның Эдукологиялық университетінің ғылым білім факультетінің директорының орынбасары доц. др. Andrius Guoba магистранттарға тағылымдама нәтижесінің қорытынды ретінде арнайы сертификат тапсырды. Өз алғысымызды осы университетінің әкімшілігіне және профессор оқытушылар құрамына білдірдік

Стажировка небесаевой жанар (PhD докторанта 3 курса, специальности 6D10700 - изобразительное искусство и черчение в Шяуляйском университете (Литва). В период с 21.10.16 - 04.11.16

В ходе стажировки докторантом были подробно изучена материально-техническая база, учебные материалы, учебные пособия, методические системы обучения, система образования в Литве. По теме диссертации были изучены тесты и статистические данные ученых в данной области

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

**ХАБАРИШЫ
ВЕСТНИК
BULLETIN**

**«Көркемөнерден білім беру: өнер - теориясы - әдістемесі» сериясы
Серия «Художественное образование: искусство - теория - методика»
Series of «Art education: art - theory - methods»
№ 1(50), 2017**

